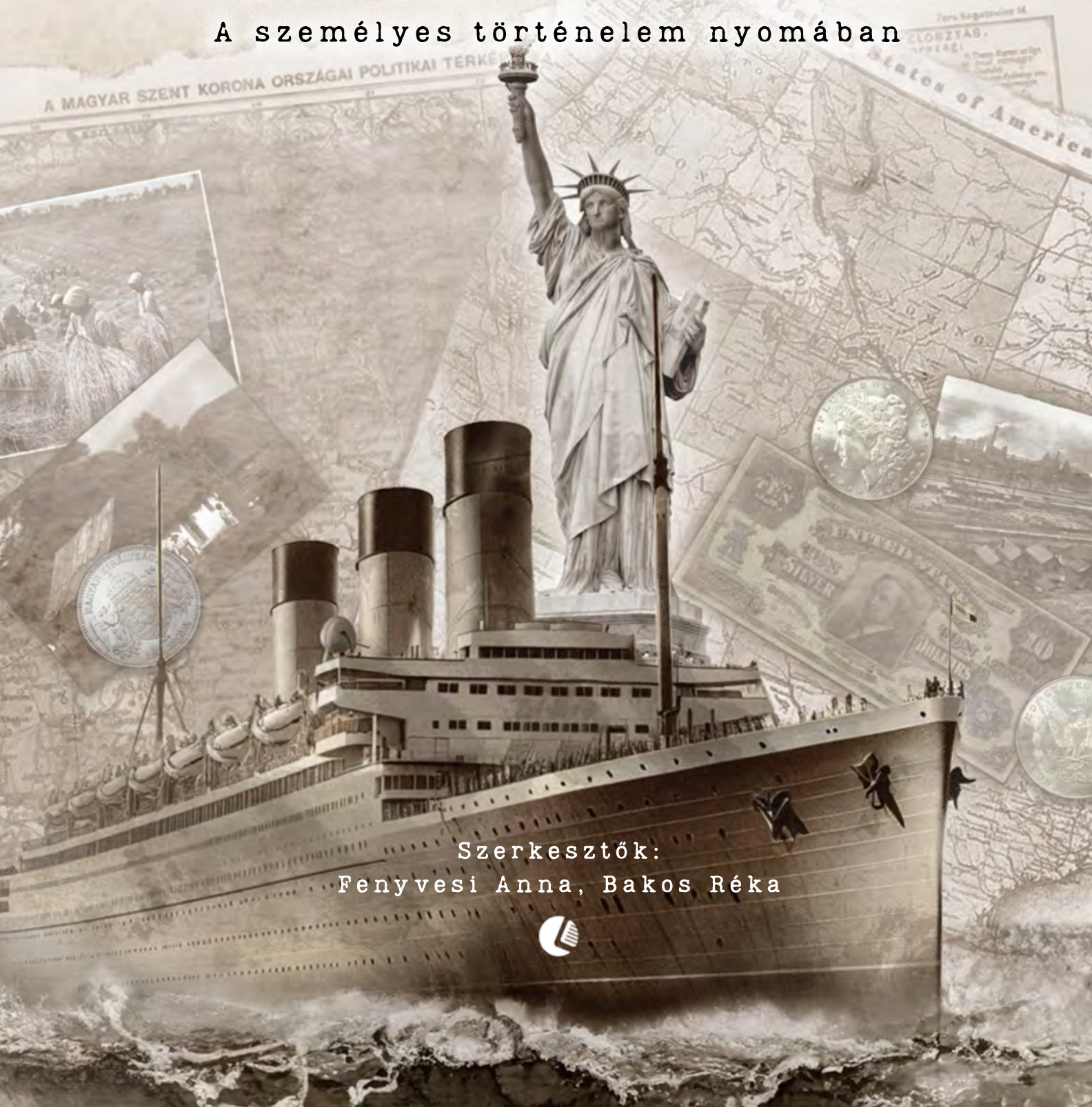

Óhazából az Újvilágba

A személyes történelem nyomában

Szerkesztők:

Fenyvesi Anna, Bakos Réka

ISBN 978-615-5423-98-7

© 2024 Szeged, AMERICANA eBooks

© 2024, a szerkesztők és szerzők tulajdona

Szerkesztők: Fenyvesi Anna és Bakos Réka

Szerzők: Bakos Réka, Balázs Edit, Balogh Balázs, Sandi Barber, Michele Dula

Baum, Berzsenyi-Gál Krisztina, Bodnár Éva, Elyse Craft, Czechner Cecília,

Laura Csiszer, Csoman Kati, Franklin Deak, Dobó Katalin, E. István,

Eszes Erika, Fenyvesi Anna, Héder Krisztina, Hollósi Erzsébet,

Homor Péter, Mary Rita Horváth, Julie Galatocky, Kiszlinger Ádám,

Kovács Péter, Kóhalmi Imréné Németh Ildikó, Lesznyák Ágnes,

Lesznyák Márta, Mateidesz Himer Ágnes, Aaron Melville,

Agnes Modugno, Molnár Ákos, Molnár Róbert, Don Peckham,

Pingitzer Andrea, Pocsai Zsuzsanna, Polcsik Szilvia, Pretz Lilla,

Jack Santariello, Sándor Ibolya, Šindýlková Zsófia, Katarina Stražikova

(Lesňakova), Faith Stumpf, Szabon János, Szegő Ágnes, Szigetközi Istvánné

Mónika, Szilágyi Mónika, Daniel Terrick, Varga István, Vizer Franciska

Angol nyelvi lektor: Michele Dula Baum

A magyar szövegeket gondozta: Felméri Judit és Tóth Hajnalka

Borítóterv: Pataky János

A borítón szereplő képek forrása: Fortepan / Fridhetsmuseet,

Fortepan / Visnyovszky Éva, Kongresszusi Könyvtár ^{1,2}

Grafikai tervezés: Pataky János

Tördelés: Dragon Zoltán

A könyv megjelenését támogatta: Serényi Géza, a Szegedi

Tudományegyetem Angol-Amerikai Intézete, Bakos Réka

Az AMERICANA eBooks az AMERICANA – E-Journal of American Studies

in Hungary könyvkiadó részlege, amelyet a Szegedi Tudományegyetem

Amerikanisztika Tanszéke ad ki. <http://ebooks.americanaejournal.hu>

Készült a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-ben 2024-ben

Felelős vezető: Luka-Barcza Viktória vezérigazgató

www.gyomaikner.hu

Minden jog fenntartva. A könyv egyetlen része sem reprodukálható

semmilyen formában, és nem továbbítható vagy fordítható

gépi nyelvre a kiadó írásos engedélye nélkül.

Előszó

Minden egy amerikai bejegyzéssel kezdődött.

Dédapa... Kivándorlás... Amerika... Pár év

után hazatért a családjához... Itthon élnek a

leszármazottak...???... Réka és János kivándorló

családtörténete azonnal számos ponton egyezett.

Pár kérdés után elkezdődött egy beszélgetés,

majd egy közös nyomozás, ami kiderítette,

hogy dédapáik minden valószínűség szerint egy

templomba jártak Pittsburghben a 20. század

első évtizedében... mennyi erre az esély?

Aztán két héttel később már arról folyt a

beszélgetés, hogy jó lenne egy csoportot

létrehozni az amerikai leszármazottaknak

– éljenek akár óceánon innen vagy túl. Hogy

legyen egy közösség, ahol választ kaphatnak

a kérdéseikre, és megoszthatják az Amerika

földjén szerencsét próbáló családtagjaikról

megőrzött történeteket, fotókat, fiókban

szundikáló korabeli dokumentumokat... méltó

emléket állítva a sok százezer kivándorló

magyarnak. Ez lett az „Óhazából az Újvilágba”

Facebook-csoport, ahova egy nap alatt 250-

en léptek be: a kint letelepedők amerikai, és

a hazatérők vagy itthon maradottak magyar

leszármazottai. És előkerültek a fényképek,

elkezdtek özönlenni a szebbnél-szebb történetek.

Szívszorítóak, tragikusak, felemelőek, boldog

véget érők... és mi alig hittünk a szemünknek.

Anna fejéből pattant ki a könyv ötlete, hogy

ne csupán a csoport tagjai olvashassák ezeket

az emlékeket, hanem elérhetőek legyenek a

szélesebb közönség számára is. Hiszen ezek

személyes, és családtörténetek is egyben, amelyek

magukban hordozzák az elmúlt csaknem két

évszázad teljes magyar történelmét: a forradalmat

és szabadságharcot, a kisbirtokosok eladósodását

a kiegyezést követően, az első világháborút,

Trianont, a revíziós törekvéseket, a második

világháborút, holokausztot, a kitelepítéseket, a

kuláklistákat és a téészesítést, a rendszerváltozás

utáni kárpótlási törekvéseket... Emellett

betekintést nyújtanak abba is, hogy hogyan

alakult a kivándorlókat követő generációk élete

a „párhuzamos világokban” az óceán két partján.

Hogyan őrzik ősük emlékét, hogyan próbálják

feltérképezni a vakfoltokat, és sok esetben

megtalálni a másik kontinensen élő rokonokat,

akkikkel a kivándorló ősök halála és a vasfüggöny

leereszkedése után megszakadt a kapcsolat.

Ezeket a családi kapcsolatokat ma, az internet

korszakában kis kutatói elszántsággal fel lehet

tárni: a kivándorlók, vagy éppen az óhazai

rokonok leszármazottait anyakönyvi bejegyzések,

népszámlálási ívek, hajólisták adatai alapján

meg lehet találni. A digitális kor előtt a kötetben

szereplő történetek töredékét lehetett volna

megírni, mivel a gyerekek, unokák vagy éppen a

dédunokák leginkább azt a felét ismerték, amely

ahhoz a kontinenshez kapcsolódott, amelyen

élnek: az amerikai szerzők a történet USA-beli

felét, a magyar szerzők a történet magyarországi

felét. Az internetes adatbázisok információi

kellettek legtöbüknek ahhoz, hogy az életutakat

feltárják és a teljes képet megismerjék.

A jelen kötet szerzői majdnem egytől-egyig családjuk életét érintő, sokszor azt megváltoztató kutatáson vannak túl. Történeteikben a megtalált rokonok, életútjuk, az újonnan feltárt múlt megidézésének öröme és csodálata lépten-nyomon jelen van. A szerzők – pár kivételtől eltekintve – tudományos- vagy szépírást mindennapjaikban nem folytató emberek, ilyen értelemben laikusok, és nem profi írók. Szövegeiket mi, szerkesztők csak minimális, az érthetőséget és helyesírási konvencióknak való megfelelést szolgáló szerkesztésnek vetettük alá. Reményeink szerint az olvasók e történeteket olvasva ugyanúgy megélik a személyes történelem megelevenedését és annak örömét, ahogyan a szerzők és a szerkesztők is megélték azt.

Minden egy amerikás bejegyzéssel kezdődött... Nem igazán. Minden több mint 100 éve kezdődött, amikor az őseink jegyet váltottak Amerika felé, hogy jobb életet teremtsenek maguknak és leszármazottaiknak. És a történetük velünk sem ér véget, a mi dolgunk, hogy megőrizzük, ápoljuk az emléküket, és továbbadjuk az utánunk jövő generációknak.

Ez a kötet is ezt a célt szolgálja. Reméljük, hogy a történetek segítenek megérteni és értékelni az „amerikás foriner” nemzedékek küzdelmeit és áldozatait, amelyek nélkül ma sokan nem lennének ott, ahol vagyunk; és akik verejtékes munkájukkal az Amerikai Egyesült Államok és Magyarország gyarapodásához is hozzájárultak.

2024. június 30.

Bakos Réka (Tata),
Fenyvesi Anna (Szeged), és
Szabon János (Sajóvadna)

Kivándorlók az Újvilág
kapujában, Ellis Island, 1912
Forrás: Kongresszusi Könyvtár³

Bevezető

Magyar kivándorlási hullámok Amerikába

Az Egyesült Államokban több mint 1,5 millióan vallják magukat magyarnak (is) a legutóbbi népszámlálás adatai szerint,^a jóllehet a magyar nyelvet még egytizedük sem beszéli. A következőkben rövid áttekintést nyújtunk a Magyarországról Amerikába irányuló kivándorlás főbb hullámairól, a kivándorló csoportok társadalmi hátteréről és migrációs motivációjáról.

A magyar emigráció egy kisebb előőrse az 1850-es évek elején, a szabadságharc leverése után érkezett meg az Újvilágba. Ezt a csoportot egy óriási és általános kivándorlási hullám követte a századforduló környékén, amely egész Dél- és Kelet-Európára kiterjedt: az I. világháborút megelőző öt évtizedben 25 millió európai vándorolt ki Amerikába, köztük mintegy kétmillió magyar állampolgár, akik közül 650-700 ezer volt magyar nemzetiségű. Ők jelentették az Amerikába irányuló magyar kivándorlás első nagy

hullámát, képviselőik elsősorban az amerikai Midwestern, illetve a keleti parton telepedtek le.^b Letelepülésüknek legkorábbi helyszínei – már a 19. század utolsó két évtizedétől – elsősorban a szénbányavidékek voltak (Pennsylvániában, Ohióban, Nyugat-Virginiában stb.), ahol a világtól elzárt bányatelepeken (amerikai magyar szóhasználatban „plézeken”) dolgoztak. A 19–20. század fordulóján alakultak ki Északkelet-Amerika nagy városaiban a „little Hungary” negyedek, ilyen volt Chicagóban Burnside vagy Detroitban Delray, Pittsburghben Hazelwood, és Clevelandben a legnagyobb, a Buckeye környéke. Ezzel egy időben, számos kisebb iparváros óriásgyárai körül többezres lélekszámú magyar munkáskolóniák létesültek (pl. Pennsylvániában McKeesport, Johnstown, és Uniontown, Ohióban pedig Lorain, Youngstown, Akron városokban stb.).

Kivándorlók egy óceánjáró fedélzetén, 1906 körül

Forrás: Kongresszusi Könyvtár⁴

^a Lényeges sajátossága az amerikai népszámlálásnak, hogy többes identitást is be lehet vallani. Összesen négy, azaz a nagyszülők számával megegyező etnikai kötődés megjelölésére van mindenkinek lehetősége. Tehát másfél millió ember számára fontos napjainkban, hogy számon tartsa magyar származását (is).

^b 1922-ben a 474 ezer magyarból 427 ezer lakott Amerika északkeleti államaiban, a legtöbben New York (95 400), Ohio (88 000) és Pennsylvania (86 000) államokban.

A paraszti gyökerű – zömmel földnélküli zsellér és törpebirtokos származású – első magyar kivándorló nemzedék tagjai az amerikai újhazában mind a bányatelepeken, mind a városi ipari negyedekben etnikus kolóniákat alkottak. A mindennapi anyanyelvhasználat, a mindennapos társadalmi érintkezések viszonylag homogén magyar közegben zajlottak. (Volt olyan magyar bolt a clevelandi Buckeye negyedben, ahol kiírták, hogy: „*Angolul is beszélünk!*”)

A II. világháborút követő újabb fontos és jelentős, Magyarországról az Egyesült Államokba irányuló kivándorlási hullámot az úgynevezett „dípik” jelentették. A rövidítés az angol displaced person kifejezésből származik, és azokat – a döntő többségükben politikai okokból – a II. világháborút követően hazájukat elhagyó kivándorlókat jelöli, akik között körülbelül 110 ezer magyar is volt. Ez a gyűjtőnévvel „dípik”-nek nevezett embertömeg azonban korántsem volt homogén, és az amerikai befogadó közeg is megkülönböztette különböző rétegeit. A Magyarországot 1945-ben elhagyók és az 1947-ben eljöttek között ellentét feszült, az előbbieket az amerikaiak is inkább háborús bűnösöknek, az utóbbiakat már egy demokratizálódási folyamaton többé-kevésbé átesett, de még az 1948-as kommunista hatalomátvétel előtt távozott csoportnak tekintették. Ez a fajta megítélés főleg a politikusi-diplomata rétegre vonatkozóan volt éles, a negyvenötösöket bizalmatlanabban, a negyvenheteseket szívesebben fogadták. A negyvenötösök véleménye szerint „*minden becsületes, rendes magyar ember elmenekült a szovjetek elől*”.

A „dípiket” ugyanakkor általánosan az jellemezte, hogy zömmel humán értelmiségiek voltak, valamint állami hivatalnokok, diplomaták, csendőrök, katonatisztek, arisztokraták stb., akiknek a tudását kifejezetten nehezen lehetett „konvertálni” az amerikai társadalomba, és jó részük középkorú, tanult és családos ember volt. Ezek a tanult, értelmiségi kivándorlók

nehezen illeszkedtek be a paraszti eredetű, egyszerű „öreg amerikasok” környezetébe. Számos visszaemlékezés szerint a paraszti gyökerű, Amerikában acélmunkássá, illetve bányásszá lett magyar közösségek úgy tekintettek rájuk, hogy „*nahát, ezek a nadrágos urak ide is utánunk jöttek, pedig előlük mentünk el*”.

A harmadik jól körülhatárolható kivándorlási hullámot az ötvenhatos menekültek jelentették, akik megint csak egészen eltérő háttérrel, más motivációval érkeztek Amerikába, mint a korábbi kivándorló csoportok. Az 1956-os magyar menekültáradatból legtöbben (mintegy 200 ezer menekültből több mint 40 ezren) az Egyesült Államokban telepedtek le. Megjelenésük még tovább tagolta és árnyalta azt az amúgy is polarizált amerikai magyar társadalmat, amit addig a „dípik” több rétege, illetve az öreg amerikasoknak már a második, sőt a harmadik generációja alkotott. Ez az ötvenhatos bevándorlóhullám kisebb részben felső- vagy középfokú végzettségű, általában tudományos, főleg reáltudományos értelmiségiekből vagy technikai végzettségű szakemberekből állt, a nagyobb részét viszont szakképzett és szakképzetlen ipari munkások alkották. A köztudatban talán kicsit eltúlozzák a menekültek közt az egyedülálló (főként nőtlen fiatal emberek) arányát – vannak olyan becslések, hogy ez több mint a 80%-ukat jelentette –, de az kétségtelenül igaz, hogy zömük egyedülálló volt, ami önmagában is nagyon sok mindent meghatározott az integrációs folyamatok terén a társadalmi mobilitástól a házassági preferenciáig. A megtorlások elől való menekülés mellett szélesebb kör esetében lehetett a kivándorlás mozgatórugója a könnyebb boldogulás, a jobb életkörülmények, a szabadabb lehetőségek utáni vágyakozás, amit a fiatalos kalandvágy is erősíthetett. A visszaemlékezésekből kirajzolódóan azonban a forradalmat megelőző időszakban, az 1950-es években elszenvedett sérelmek és rossz tapasztalatok is döntően hozzájárulhattak ahhoz, hogy ilyen tömegesen hagyták el Magyarországot.

A magyar népesség aránya államonként

- 0,1% alatt
- 0,1-0,2%
- 0,3-0,5%
- 0,5% felett

~ Az Amerikai Egyesült Államok magyar népességének térképe

A térkép az Amerikai Egyesült Államok államait ábrázolja, bemutatva az egyes államok magyar népességének arányát az 1910-es népszámlálási adatok alapján.^c Továbbá megjelöli azokat a városokat, amelyek célállomásai voltak a könyvünkben szereplő kivándorlóknak. A térkép segítségével áttekintést nyerhetünk a magyar emigráció amerikai eloszlásáról a kivándorlás csúcspontján, és a kötetben bemutatott kivándorlók úticéljairól.

^c Forrás: United States 1910 census, Country of birth of the foreign-born population. (<https://www2.census.gov/library/publications/decennial/1910/volume-1/volume-1-p11.pdf>)
Letöltés ideje: 2024.03.12.)

A kivándorlók aránya vármegyénként

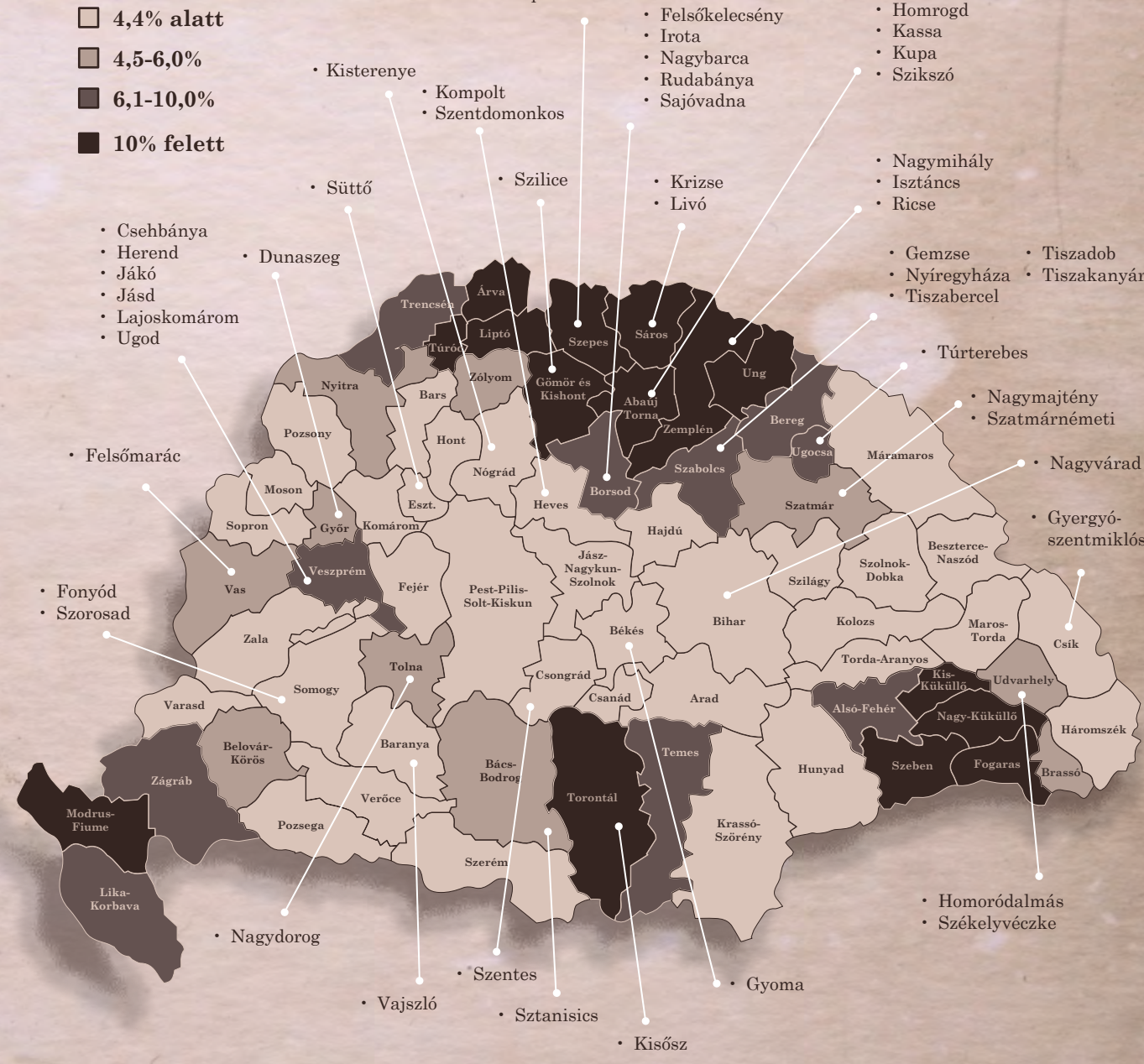
- 4,4% alatt
- 4,5-6,0%
- 6,1-10,0%
- 10% felett

- Csütörtökhely
- Svedlér
- Szepestótfalu
- Alacska
- Boldva
- Borsod
- Felsőkelecsény
- Irota
- Nagybarca
- Rudabánya
- Sajóvadna
- Hernádszadány
- Homrogd
- Kassa
- Kupa
- Szikszó

- Kisterenye
- Kompolt
- Szentdomonkos
- Szilice
- Krizse
- Livó
- Nagymihály
- Isztáncs
- Ricse
- Gemzse
- Nyíregyháza
- Tiszadob
- Tiszakanyár
- Tiszabercel

- Süttő
- Dunaszeg
- Csehánya
- Herend
- Jákó
- Jásd
- Lajoskomárom
- Ugod
- Felsőmarác
- Fonyód
- Szorosad
- Túrterebes
- Nagymajtény
- Szatmárnémeti
- Nagyvárad
- Gyergyó-szentmiklós

- Csütörtökhely
- Svedlér
- Szepestótfalu
- Alacska
- Boldva
- Borsod
- Felsőkelecsény
- Irota
- Nagybarca
- Rudabánya
- Sajóvadna
- Hernádszadány
- Homrogd
- Kassa
- Kupa
- Szikszó
- Nagymihály
- Isztáncs
- Ricse
- Gemzse
- Nyíregyháza
- Tiszadob
- Tiszakanyár
- Tiszabercel
- Túrterebes
- Nagymajtény
- Szatmárnémeti
- Nagyvárad
- Gyergyó-szentmiklós
- Homoródalmás
- Székelyvécze

~ A Magyar Korona országainak kivándorlási térképe

A térkép a Magyar Királyság vármegyéit ábrázolja, bemutatva a tengerentúli kivándorlás területi intenzitását 1899 és 1913 között.^d Emellett feltünteti azokat a városokat és falvakat is, ahonnan a könyvünkben bemutatott kivándorlók származnak. A térkép segítségével nyomon követhetjük a kivándorlás földrajzi eloszlását és megismerhetjük a kötetben szereplő amerikai magyarok származási helyeit.

^d A térkép a következő mű adatainak alapján készült:
Demeter Gábor: Perifériák és fejlett régiók a történelmi Magyarországon (1890–1910). In: Demeter G., Szulovszky J. (szerk.): Területi egyenlőtlenségek nyomában a történelmi Magyarországon. Módszerek és megközelítések. MTA BTK, DE Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék, Budapest, Debrecen, 145–194.

Az egyes kivándorlási hullámokkal érkezők különböző óhazaképet őriztek (és alakítottak tovább) magukban, emellett különböző háttérrel rendelkeztek, ily módon eltérő értékrendet és mentalitást képviseltek. A klasszikus példa erre, amit az amerikai magyarok gyakran emlegetnek, hogy az első kivándorlóhullámmal érkezettek egy császárt hagytak a Monarchiában, és koronával fizettek, amikor elmentek. Akik a Horthy-rendszer végnapjaiban vagy Szálasi idejében mentek ki, azok még egy királyságot hagytak ott, egy ellentengernaggal, és pengővel fizettek. Az ötvenhatos menekültek és a későbbi „disszidensek” a szocialista Magyarország minisztertanácsának elnökét hagyták maguk mögött, egy népköztársasággal, és forinttal fizettek.

Ahogy a különböző kivándorlási hullámmal érkezők „más-más Magyarországról” érkeztek, úgy a befogadó Amerika is állandóan változott, ami meghatározta a magyarok fogadtatását az újhaza közegében. Az ötvenhatosok helyzete nagyon kedvező volt, mert az 1956-os forradalom után először volt jó magyarnak lenni Amerikában. A megkülönböztetett, pozitív figyelmet az erősítette, hogy felfokozott hidegháborús hangulat uralkodott az USA-ban, ami valódi

szabadsághősökké emelte az ötvenhatos magyar menekülteket. Nem túlzás azt állítani, hogy valóságos szimpátiatömegek álltak mögöttük Amerikában. Érdeemes ezt összehasonlítani azzal, hogy az első agrárnyomor elől kivándorló nemzedéket milyen mélyen lenézték a korábban kivándorolt és módosabb angolszász amerikaiak. „Hunky”-nak csúfolták őket, a többi kelet- és dél-európai bevándorlóval együtt.

Az ötvenhatos magyar bevándorlók jelentették az utolsó nagy, lökészerű „vérfrissítést” az amerikai magyarság egészét tekintve. Az azóta eltelt időszakban ugyan számosan disszidáltak a rendszerváltás előtti évtizedekben és vándoroltak Amerikába a rendszerváltástól napjainkig tartó időszakban is Magyarországról és a határon túli magyarság köréből, de ez nem hullámszerűen, hanem szivárgásszerűen történt.

Balogh Balázs, PhD
főigazgató - HUN-REN
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
igazgató - HUN-REN BTK
Néprajztudományi Intézet

Tartalom

Év	Kivándorló	Szerző	
1852	Baróthy László	Homor Péter és Bakos Réka	16
1858	Baróthy Kálmán	Homor Péter és Bakos Réka	22
1890	Patz Jakab	Héder Krisztina	30
1896	Wittmann Károly	Czechner Cecília	40
1898	Molnár István	Molnár Róbert	46
1899	Jan Lesňak	Lesznyák Márta, Lesznyák Ágnes és Katarina Stražikova	48
	Sonnenschein Géza	Varga István	52
1900	Török János	Daniel Terrick	56
	Polgár Iván	Kóhalmi Imréné Németh Ildikó	60
	S. Szabon József	Szabon János	64
1901	Eckert András	E. István	66
1902	Deák András	Franklin Deak	70
	Pallai András	Sandi Barber	82
1903	Terbócs Kálmán	Eszes Erika	88
1904	Horváth Péter	Mary Rita Horvath	96
1905	Deák József	Bakos Réka	98
	Bokó Imre	Bodnár Éva	104
	Takács Erzsébet	Molnár Ákos	110
	Hajdú József	Vízer Franciska	114
	Mihály József	Szabon János	116
	Schneider Carolina	Faith Stumpf	120
1906	Pretz Ádám	Pretz Lilla	128
	Csiszér G. István	Laura Csiszer	132
1907	Bódis János	Aaron Melville	142

Év	Kivándorló	Szerző	
1907	Galatóczki Sándor	Julie Galatocky	148
	Szigetközi János	Szigetközi Istvánné Mónika	156
1909	Kiszlinger Ferenc	Kiszlinger Ádám	162
	Pingitzer Erzsébet	Mateidesz Himer Ágnes	166
	Polcsik István	Polcsik Szilvia	170
	Sauerbrunn Náchum Etner	Szegő Ágnes	172
	Macher János	Szilágyi Mónika	178
1910	Dula Pál	Michele Dula Baum	182
1911	Ráduly Mihály	Sándor Ibolya	188
1912	Hollósi István	Hollósi Erzsébet	192
	Vadász Erázmus	Pingitzer Andrea	200
1913	Dobó Lajos	Dobó Katalin	204
	Rákóczi György	Jack Santariello	210
	Czomba Károly	Balázs Edit	216
	Merk György	Elyse Craft	220
1914	L. József	Fenyvesi Anna	228
	Katona Anna	Kovács Péter	234
	Béres István	Pocsai Zsuzsanna	236
1922	Rózsavölgyi József	Don Peckham és Fenyvesi Anna	240
	Kovács Anna	Berzsenyi-Gál Krisztina	248
1930	Leitner János	Šindýlková Zsófia	252
1956	Portik Béla	Héder Krisztina	260
	Csoman Endre	Csoman Kati	266
1959	Vidovich Tibor	Lesznyák Márta és Agnes Modugno	274
	Végszó		280
	Hivatkozások		282

*„Napról-napra dudálás szól
A new-yorki dokkokból:
„Éljen! Éljen! Amerika”
Hangzék ezer torokból.
Horgonyt vet a vasóriás,
Cunard Line hajója,
S hol örvendve, hol meg sírva,
Száll a népség le róla.
Innen aztán transzponálnak
Mindenkit a szigetre,
Hol öröm, vagy hú a bánat
Száll a szegény szívekre.”*

Forrás: Nagy ⁵

Ellis Island és kikötő,
New York, 1900-as évek
Forrás: Kongresszusi Könyvtár ⁶

Átalakulások: Baróthy László útja a szabadságharctól a hazatérésig

Az Amerikai Egyesült Államokba a 18. század végétől szórványosan érkeztek kivándorló magyarok, azonban létszámuk sokáig alacsony maradt. A magyar kivándorlók első nagyobb előőrsét az 1848–49-es szabadságharc száműzöttjei jelentették, akiknek jelentős részét a kivégzés és bebörtönzés elől menekülő honvédtisztek tették ki. Amikor Kossuth Lajos, amerikai körútja során, 1852. március 31-én a vele szemben ellenséges érületű New Orleansban beszélt, hat honvédtiszt – köztük Baróthy László – karddal, revolverrel felfegyverkezve vette körül, hogy az esetleges támadások ellen megvédelmezze. De ki is volt Baróthy László, milyen út vezetett amerikai emigrációjáig, és mikor, hogyan tért vissza végül szülőföldjére?

A nemesi származású ügyvéd

A baróthyi és csíkszenttamási Baróthy család 1673-ban kapta nemeslevelét; Erdélyben és Bihar vármegyében éltek. Baróthy László Nagyváradon született, 1820. június 20-án látta meg a napvilágot, Baróthy Szabó János birtokos és Gubernáth Bora fiaként. A nagyváradi jogakadémia első évét 1837-1838-ban, második évét 1841-1842-ben végezte. A két dátum között katona lehetett.

1844. február 29-én Pozsonyban feleségül vette Krohe Wilhelminát, Krohe Gyula városi ellenőr leányát. Házasságuk kényszerű és sürgető lehetett, hiszen első gyermeküket, Gézárt az év július 6-án meg is keresztelték, ugyanabban a templomban. Második fiuk, aki a keresztségben a Kálmán Károly nevet kapta, már valószínűleg Nagyváradon született. Baróthy László Nagyváradon és Pozsonyban is ügyvédként praktizált.

Baróthy László
1852

A honvédtiszt

Az 1848. március 15-i forradalmat követően kinevezett, Batthyány Lajos miniszterelnök vezette magyar kormány a megyei közgyűlések helyettesítésére állandó bizottmányt, a rendfenntartás érdekében nemzetőrséget alapított. Baróthy Lászlót 1848. március 22-én a Bihar vármegye rendjét megőrizni hivatott állandó bizottmány tagjává választották. Az ő indítványára távolították el a nagyváradi székesegyháztól a kétfejű sast.

1848. nyarán a délvidéki megyékben szerb felkelés kezdődött. A román nemzetiségiek szintén nyugtalankodtak, ezért több megyében, így Biharban is, rendkívüli állapotot hirdettek ki. A statárium kihirdetése után, június 20-án Baróthy a vármegyei rögtönítélő bizottság tagja lett. Bihar megye mozgósított nemzetőr zászlóaljával, ötszáz szuronyossal együtt július 27-én Nagyszalontára vonult, majd augusztus közepétől november közepéig részt vett a bánági harcokban. A nemzetőrség újbóli átszervezését követően a megye hét századot állított ki; az

első bihari nemzetőr zászlóaljban Baróthy László századosi rangot viselt. Augusztus 21-én érkeztek Nagybecskerek alá. Három alkalommal is ütközetben vettek részt.

1848. őszén a nemzetőrség csapatai honvéd zászlóaljjá alakultak át. Ekkor szervezték meg a bihari 55. honvéd zászlóaljat is, amely végigküzdötte az Erdély felszabadításával záruló hadjáratot. Parancsnoka Ihász Dániel őrnagy volt. Baróthy László a századosi karhoz tartozott; kétszáz emberével részt vett Nagysebesnél a december 7-én zajlott csatában, ahol a vesztes ütközet ellenére kitűnt lelkesedésével. 1849. április 24-én Ihászt alezredesnek nevezték ki, és az 55. zászlóalj őrnagyává Baróthy Lászlót léptették elő. Alakulatának parancsnoka volt a Vöröstoronyi-szorost őrző dandárban. Július 20-án az orosz csapatok Nagyszeben felől jövő támadása Havasalföldre szorította őket, ahol a törökök előtt letették a fegyvert.

Baróthy László arcképe

Forrás: Kuné Gyula: *Egy szabadságharcos emlékiratai* (Chicago, 1913), 49. old.

A száműzött Oszmán bej

A világosi fegyverletétel után sok honvédtiszt menekült az Oszmán Birodalom területére, hogy elkerüljék a súlyos börtönbüntetést vagy halálos ítéletet, ami otthon maradvára várt volna rájuk. De a török földön való tartózkodás sem biztosított számukra teljes védelmet. Az esetleges visszatoloncolástól való megmenekülést a hadseregbe való belépés és az iszlám hitre való áttérés jelentette. Utóbbi a török hatóságok is szorgalmazták, hiszen ezzel tapasztalt katonákra tehettek szert.

Baróthy László a Duna török fennhatóságú oldalán fekvő vidini menekülttáborba került. Az itt összegyűlt öt-hatezer főnyi menekültet nagyon hamar megosztotta a porta mohamedán hitre való áttérésre ösztökélő ajánlata. Bem József tábornok hajlandó volt a törökök kívánságát teljesíteni, amiért aztán Kossuth Lajos elítélte őt. A leghíresebb áttértek között volt Bem József, Kmetty György és Guyon Richárd. Az 55. zászlóaljnak majdnem minden tisztje áttért szeptember 17-én, ezek között volt Baróthy László, aki az Oszmán bej nevet kapta.

A kortárs visszaemlékezések több helyen megemlítik Baróthy Vidinben kötött házasságát Lévay Etelkával, aki testvérével együtt édesapját követve menekült Törökországba. „*Etelka, mint idősbik, Baróthy őrnagygyal, s Anna Thoul kapitánnyal kötött szerelmi frigyet, mi utóbb ünnepélyes egybekeléssel végződök. De ami e dologban legeredetibb, Etelkának már férje volt, ki Magyarországon maradt, s mindamellet, hogy nem vált el tőle, Baróthy adá kezét*”.⁷ Hegyesi Márton bő két évtizeddel később Baróthy László házasságát „*merő mesének*” tartja.⁸

A vidini táborlakók ügye nemzetközi feszültséget keltett a török, az osztrák és az orosz fél között. Az isztambuli porta ellenállt az országba menekültek kiadásának. A vidini tábor azonban rövidesen felszámolták. Az osztrák kormány amnesztiát ígérő felhívására több mint háromezer bujdosó visszatért Magyarországra, a tábor többi részét a porta parancsának értelmében a mai Bulgária területén fekvő Sumlába költöztették. Az osztrák–orosz fél további követelésére a török szultán az Ausztriára nézve veszedelmes emigránsokat Kis-Ázsiába internálta. A mohamedán hitre tért katonákat, Bem tábornokkal az élükön Aleppóba irányította a török rendelkezés. Bem Józsefet kinevezték az oszmán hadseregben akkor létező legmagasabb, a hadseregparancsnoknak megfelelő férik rangra, ám 1850. december 10-én meghalt a drúzokkal vívott harcokban.

Bem magyar követői közül többekről is írják, hogy „kényszerhelyzetben lett mohamedán” és valószínűtlennek tartották, hogy az áttértek megmaradtak muzulmánok. Így volt ez Baróthyval is, aki több társával együtt emigrált az Egyesült Államokba: New Orleansba érkeztek meg 1852 márciusában. A hajólevél alapján Marseille-ből hajóztak ki, úticél-megjelölésük szerint Iowába tartottak.⁹

Kossuth testőre

A kis-ázsiai Kütahyába internált Kossuthot, az osztrák–orosz válaszlépéstől tartva, nehezen engedte el a török fél. A porta, többszöri kérésüknek eleget téve, végül 1851 szeptemberében engedélyezte Kossuth Lajosnak és társainak távozását, azt követően, hogy a washingtoni kongresszus meghívta Kossuthot az Egyesült Államokba. Kossuth 1851. december elején érkezett meg az USA-ba. Több mint hét hónapos körútját hatalmas érdeklődés és lelkesedés kísérte, mintegy hetven városban több, mint ötszáz beszédet mondott. Március

26-án érkezett New Orleansba, ahol április elsejéig maradt. A déli államokban azonban már korántsem fogadták akkora lelkesedéssel. Kossuth a New Orleans-i városháza előtti Lafayette téren a korabeli lapok szerint nyolcezer fős tömeg előtt tartott szónoklatot a minden embernek kijáró szabadságról – ami annak idején felettébb érzékeny téma volt a rabszolgatartó városban.

„Igy jött el a mai nap, melyre volt hirdetve, hogy Kossuth este 7 ha órakor szabadtéren fog a néphez beszélni. Tudva ellenségeink gyűlölségét, tartottunk tőle, hogy az est sötétségét Kossuth ellen fel fogják használni. Eljött az indulási idő. Mi környezői s az Aleppóból megszabadult honfi- és bajtársaink, névszerint Fiala János, Albert Anzelm, Árvai László, Hollán Hugó, Baróthy László és Nemegyei Bódog, kardokkal, revolverekkel fegyverkezve, tusára is elhatározottan, ha kell, Kossuthért, elkísértük őt a Lafayette-térre s az ott felállított állványon körülfoztuk; az állványt pedig körülvették a polgári katonaságból azok, kik Kossuthot szerették, csodálták, mondhatni imádták, teljesen fegyverkezve, sőt, mint hallottuk, éles töltésekkel is ellátva. Az állvány körül lámpák és terpentin-urnák világánál mintegy 5–6 ezernyi népnél tolongott, vágyva látni és hallani Kossuthot. Az állvány egy kopott magyar és több amerikai lobogókkal volt díszítve. [...] Megkísértették ugyan a Kossuth ellenségei [...] ordítózás, süvöltözés által a beszédet akadályozni, de ennek a figyelemmel hallgató nagy tömeg ellenében sikere nem lett. [...] Semmi rendetlenség nem történt, s szépen hazaoszlottunk. Másnap Kossuth beszédjét már több lapban lehetett olvasni.”¹⁰

Kossuth Lajos és titkára, Pulszky Ferenc
Boston, Massachusetts, 1852
Forrás: Fortepan / Szarvasy Mihály

Családapa

Baróthy László a new orleansi kiterőt követően Iowa államban telepedett le. Itt vette feleségül 1855. október 15-én a német származású Möller Máriát.¹¹ Három évvel később több otthoni lapban is kihirdetésre került, hogy „legfelsőbb helybenhagyással a következő politikai menekülteknek: Baróthy László s Dulf Károlynak Magyarországból [...] követségi uton előterjesztett kérelmük folytán az ausztriai birodalomba büntetlen visszatérés megengedett.”¹² László valószínűsíthetően hazatért Magyarországra, hogy közel 10 éve nem látott fiait, Gézá és Kálmánt magával vigye Amerikába. A nagyvárad nyolcosztályos iskola értesítője arról számol be, hogy „Baróthy László úr ajándékozott: egy darabot azon sodronyból, mely az Európa és Amerika közötti villanytávíratot a tenger alatt összeköti.”¹³ 1858 októberében érkezett vissza New Yorkba fiaival, Gézával és Kálmánnal, valamint feleségével, Wilhelminével¹⁴ Hamburgon keresztül a Bavaria nevű hajón.¹⁵

Arról nincs tudomásunk, hogy Baróthy miként oldotta fel a kettős házasságából származó problémákat, és hogy Wilhelmine mikor tért vissza Magyarországra. Az 1860-as népszámlálási íven Baróthy már Mária nevű feleségével szerepelt, Géza és Kálmán mellett az 1858-ban született Pál is egy háztartásban élt velük. 1861-ben megszületett Árpád fiuk, aki gyerekként elhunyt. Őt két évvel később Júlia követte. Baróthy László és Möller Mária 1865 januárjában nyújtották be útlevelekérelmüket, azzal a szándékkal, hogy Pál, Árpád és Júlia társaságában hazatérjenek Magyarországra. Nagyváradon még négy gyermekük született: Örs 1866-ban, Árpád 1870-ben, Mária 1872-ben, és Erzsébet 1875-ben.

A ‘farmer’

Baróthy László Amerikában először kétszer 80 acre föld műveléséhez szerzett jogot Iowában, 1855 decemberében. Másfél évvel később már Omahában, Nebraska államban vásárolt földet. Az iowai kezdetektől gépesítve művelte a földeket, erről egy 1862-ben, a Gazdasági Lapokban megjelent levelében számolt be. „Én, uraim, a jó sors kegyetlen csapásából már hét év óta dolgozom arató s kaszáló géppel, — négy év óta magam vagyok egynek tulajdonosa, s mindegyiknek ismerem gyengébb s erősebb oldalát [...] Ha valami a magyar gazdák figyelmét megérdemli, úgy az a kaszáló s arató, nyomtató s tengerimorzsoló gép. E gépek nélkül mi itten Nebraskában éhen vesznénk el, e gépekkel a feleslegünkből 30 ezer aranyásót táplálunk a kőhegyekben.”¹⁶ Emellett felajánlotta segítségét a gépekkel kapcsolatos esetleges kérdések megválaszolásában, illetve a gyáraktól további tájékoztató anyagok beszerzésében.

Az Újvilágban megszerzett szaktudását 1865-ös hazatérése után is kamatoztatta. „Baróthy László hazaérkezvén Amerikából, három arató gépet hozott magával, s ezek egyikével [...] nagyszámú földbirtokos előtt próbát tartott, mely a legjobban sikerült, s Tisza Kálmán úr a gépet meg is vette. A másik arató gépet pedig este a kaszinó udvarán az összegyűlt vidéki birtokosok indítványára kisorsolták.”¹⁷ 1870-ben pedig már az egyik amerikai gyár tíz évre szóló aratógép-szabadalmának helyi meghatalmazottja volt. Emellett a nagyvárad takarékpénztár tisztviselője és a bihar megyei Honvédegylet tagja volt; haláláig amerikai állampolgár maradt.

A jó öreg Laci bácsi

Baróthy László 1885. november 24-én hunyt el Nagyváradon. Felesége, Mária még huszonöt évet élt özvegyen, 1910. június 23-án helyezték örök nyugalomra, férje mellé. A Baróthy haláláról szóló 1885-ös beszámoló is említi fordulatos életét, megnevezik mint 48-as honvédőrnagyot, Bem hadsegédjét, Kossuthtal együtt menekülő tisztet, észak-amerikai polgárt, az első kinti magyar farm alapítóját, a nagyvárad takarékpénztár nyugalmazott tisztviselőjét, általánosan kedvelt derék férfiút, és mint „jó öreg Laci bácsit”.

Baróthy László gyászjelentése

Forrás: Familysearch.org¹⁸

Halálát követően három lánya Magyarországon, míg öt fia Amerikában élt. Kálmán 16 évesen harcolt az amerikai polgárháborúban, és Buffalo Billel együtt üldözte az indiánokat. Baróthy Örsöt egy tragikus, amerikai típusú párbaj repítette az újvilági lapok címlapjára. Árpád pedig amellelt, hogy sikeres orvos volt Chicagóban, az Amerikai Magyarok Szövetségének elnöke, és a két világháború közötti amerikai revíziós liga alapítója volt... de ez már egy másik történet.

Szerzők: Homor Péter és Bakos Réka

Győr, 2024 májusa

homor.peter@sze.hu, reka.bakos@t-online.hu

Polgárháború, párbaj, revízió: a Baróthy fivérek kalandos élete Amerikában

Ez a történet három férfiről szól, akik ugyan egy apától – a könyvben szintén szereplő 1848-as honvédőrnagy Baróthy Lászlótól – származnak, életútjuk mégis eltérő; az Amerikába szakadt magyarok egy-egy érdekes típusát képviselik.

Baróthy Kálmán 1846-ban a Magyar Királyság területén született, szabadságharcos édesapja törökországi száműzetését és Amerikába vándorlását követően, tizenévesen került az Újvilágba, és lett az amerikai polgárháborúban harcoló magyarok legidősebb veteránja. Baróthy Örs szintén Magyarországon született, de már édesapjuk hazatelepődése után, 1866-ban. Élete tragikus körülmények között, Amerikában ért véget. Talán Kálmán és Örs öccse, az 1870-ben született Árpád életútja közelítette meg legjobban azt az álmot, amelyet a legtöbb kivándorló hazánkfia dédelgetett magában. Sikeres orvos és világutazó vált belőle, emellett az amerikai magyar közélet jeles tagja, a Trianon utáni revíziós törekvések újvilági szószólója lett. Hármójuk sorsát idézzük fel ebben a fejezetben.

Bushwhackerek, Buffalo Bill és Roosevelt elnök: Baróthy Kálmán története

László második fia, Kálmán 1846. szeptember 15-én született, valószínűleg Nagyváradon. A forradalom kitörésekor másfél éves volt. Édesapja száműzetésének és amerikai tartózkodásának korai éve alatt valószínűleg édesanyjával és Géza bátyjával élt, akikkel együtt 1858. október 31-én szállt fel Hamburgban a Bavaria nevű hajóra, és csatlakozott édesapjához Nebraskában. Az 1860-as amerikai népszámlálás már Gézát és Kálmánt is Omahában találja, ahol László második feleségével Müller Máriával, és féltestvérükkel, az 1858-ban született Pállal éltek. A polgárháború kitörése után Kálmán 1863-ban, 16 évesen, jelentkezett katonának a G gyalogos hadosztály első nebraskai önkénteseihez. Idős korában is élénken emlékezett arra a napra. Késő este volt, amikor két másik, szintén Fontenelle-ből

származó fiúval besétáltak a toborzóirodába. Csak 16 éves volt, de bizakodott, hogy felveszik. Egy kis darab kartonra felírta a 18-as számot, a cipőjébe rakta, így amikor a toborzótiszt megkérdezte a korát, azt tudta válaszolni, hogy a 18 határán áll. Miután felvették, tíz napra hazament, majd visszatért Omahába, hogy megkapja az egyenruháját, ami túl nagy volt rá. Ott is maradt a kiképzés idejére. Ugyanazon év márciusában St. Louisba vezényelték, ahol több hónapig őrsgben volt. Arkansasban és Missouriban harcolt a bushwhackerek ellen. A „bushwhacker”-ek olyan gerillaharcosok voltak, akik az amerikai polgárháború idején főleg Missouri és Kansas államokban működtek. Gyakran használtak partizán taktikákat, rejtőzködtek az erdőben, és váratlan rajtaütéseket hajtottak végre. Kálmánnak volt olyan napja a háborúban, amikor kétszer lőtték ki alóla a lovát. A lábán meg is sebesült. A polgárháború után Fort Kearney-ba

vezényelték, hogy az indiánok ellen harcoljon. Ott találkozott Buffalo Bill Codyval, de nem volt nagy véleménnyel róla, se katonaként, se felderítőként. Később azt mesélte, hogy Buffalo Bill megpróbálta elvezetni a csapatot a Platte folyótól a Missouri folyóig a szárazföldön keresztül, de nem sikerült neki. 1866 júliusában szerelt le. Leszerelés után különféle üzleti vállalkozásokban volt érintett, de élete nagy részében Omahában élt. Kétszer nősült, 1874-ben vette feleségül Estella Jane Wilsont, akitől egy lánya és két ikerfia született, mindhárom gyermek korán elhunyt. Estellától elválva feleségül vette Marie Kunegunda Elsingert, akivel egészen haláláig élt.

1938-ban, a gettysburgi csata 75. évfordulóján, az amerikai kormány találkozóra hívta az északi és déli hadseregek veteránjait a pennsylvaniai Gettysburgbe; ezen a találkozón Baróthy Kálmán is részt vett. „A még élő veteránok, akik közül a legfiatalabb is felül van 90 esztendőn, ezrével mentek a páratlan ünnepre, ahol, ugyanott, ahonnan Lincoln elnök beszélt, most Franklin D. Rooseveltnél elnök szót hozzájuk. Az aggastyánok csoportos megjelenése az egyes vasúti állomásokon nagy feltűnést keltett. Sokan igyekeztek lefényképezni őket, s így sikerült megörökíteni az egyik vidám csoport képét egy chicagói állomáson. Az öreg harcosok összeállva, valami régi katona nótát fújtak jókedvükben, amikor a kép készült.”¹⁹ Charles Kalman Baroathy 1944-ben, 99 éves korában hunyt el a lincolni veterán kórházban, Nebraskában.

Baróthy Kálmán szivarral és bottal
a kezében énekel veterántársaival

Forrás: *Civil War Talk*

Fekete golyó, fekete szegélyű boríték és három pisztolylövés: Baróthy Örs története

Kálmán öccse, Örs már a szülők hazatérése után, 1866-ban született Nagyváradon. 19 éves korában, 1885 szeptemberében, becsületsértés miatt párbajra hívott egy katonatisztet. Az ún. amerikai párbajt választották, ahol egy fehér és egy fekete golyót húznak a felek, és aki a fekete golyót húzza, három év leteltével köteles magát kivégezni. Baróthy, a sértett fél húzta a feketét.

Nem sokkal ezután – édesapja halálát követően – elhagyta Magyarországot, és Omahában, a Union Pacific műhelyében dolgozott, szerelőként. Pár héttel halála előtt Chicagóba utazott, ahol szintén egy szerelőműhelyben, az Ellithorpe Air Brake-nél helyezkedett el.

A korabeli újságok beszámolóí szerint nyomasztólag hatott Baróthyra a tudat, hogy halála napja közeleg, de soha senkinek, még testvéreinek sem ejtett egy szót sem arról, nehogy a borzasztó kötelezettség teljesítéséről lebeszéljék. Halála előtt fekete szegélyű borítékot és papír vett, és levelet írt fivéreinek, ellenfelének s mindkét fél segédeinek, tudatva őket, hogy a következő órákban be fogja váltania szavát, amit 1888. szeptember 12-én a Michigan tó partján három lövéssel meg is tett. Fivéreinek írt levelében kijelentette, hogy nem fél a haláltól, és nem akarja, hogy a testvérei kételkedjenek benne, mert becsületének és szavának védelmében halt meg. A levél tiszta betűkkel, határozott kézzel íródott. Örs arról is beszámolt, hogy vásárolt egy koporsót és egy teljes temetési öltözéket, amelyeket kifizetett, és amennyire tudott, teljeskörűen gondoskodott a temetésről is. Miután hírt kaptak az esetről, Kálmán és jóval fiatalabb öccse, Árpád is Chicagóba ment, hogy testvérük földi maradványait magukkal vigyék és örök nyugalomra helyezzék Fremontban.

Károlyi Mihály, Wilson elnök és a Lindbergh rekord: Baróthy Árpád története

Baróthy Árpád 1870. február 14-én született Nagyváradon. Édesanyja a német származású Möller Mária volt, akivel édesapja, Baróthy László Amerikában házasodott össze. Nevét megtaláljuk a Nagyvárad Állami Főreáltanoda 1883-1885. évi évkönyvében. Főreáliskolai tanulmányait éppen csak befejezhette, amikor 1886-ban, édesapja halála után, Magyarországon született fivéreivel együtt Amerikába költözött, ahol már kint élő bátyjaihoz csatlakozhatott. Öt évvel később amerikai állampolgárságot szerzett. A nebraskai Fremontban patikusként dolgozott, majd orvosi tanulmányokat folytatott Chicagóban, ahol 1894-ben szerzett diplomát.

Először 21 éves korában szerzett médiafigyelmet, mikor elhatározta, hogy a tengeri utat leszámítva, kerékpáron teszi meg a Nebraska és Magyarország közötti útvonalat. A korban divatosak voltak a kerékpáros teljesítménytúrák, vállalkozását nyomon követte az amerikai sajtó, sokszor a helyi kerékpáros klubok tagjai is kísérték.

A jónevű orvosképző elvégzése után praktizálni kezdett. Egyfajta kemoterápiával kezelt sérv-, golyva- és visszér-megbetegedéseket. Praxisa mellett egészségügyi céllal alapított üdülőhelyet a Pere Marquette folyó mentén. 1901-ben feleségül vette Francis Alice Nesslinget, akivel Chicagóban házasodtak össze. Felesége képzőművészeti főiskolát végzett, művészeti oktatóként, művészeti szervezőként aktív volt a városban, és festőművészként is ismerték. Két gyermekük született: Frederick Bela Baróthy (1903–?) és Victor Louis Baróthy (1907–1972).

A 19-20. századi kivándorlási hullám nyomán Észak-Amerikába érkezett magyar közösség

egyik legjelentősebb magyar érdekvédelmi és érdekképviseleti szervezete az Amerikai Magyar Szövetség (American Hungarian Federation, AHF) volt, amelyet 1906-ban alapítottak Clevelandben. Általánosságban elmondható, hogy az amerikai magyarság 1848-as, függetlenségi alapon politizált, így az 1910-es években többségükben a Károlyi Mihály képviselte Függetlenségi pártot támogatták Tisza István pártjával szemben. Nem sokkal azután, hogy az Egyesült Államok az I. világháborúban hivatalosan is hadviselő féllé vált, Chicagóban mozgalom indult az amerikai magyarok között, melynek jelszava az volt, hogy csak Amerika győzelme esetén valósulhat meg Kossuth Lajos célja, a független magyar köztársaság. Baróthy Árpád aktívan részt vett a chicagói magyar közéletben; alig két nappal a Ferenc Ferdinánd elleni merénylet előtt látta vendégül gróf Károlyi Mihályt, 1914-ben pedig az Amerikai Magyar Szövetség elnökévé választották.

Az első világháború végéhez közeledve a Baróthy Árpád vezette magyar küldöttséget fogadta Wilson amerikai elnök. A beszámoló szerint „*Wilson igen szívélyesen fogadta őket, elismeréssel nyilatkozott a hűségliga céljairól és kilátásba helyezte az amerikai kormány támogatását az amerikai magyarság iránt. Ekkor a küldöttség egy tagja szóba hozta Romániának Erdélyre vonatkozó igényét, s megkérdezte Wilson, mit tart erről a kérdésről? Wilson a magyarok nagy örömeire azt mondotta, hogy ő koránt sincs meggyőződve róla, hogy ez a*

megoldás üdvös és igazságos volna”.²⁰ Baróthy az alapvetően demokrácia és függetlenségpárti amerikai magyar szervezet vezetőjeként már ekkor megszólalt a történelmi Magyarország területi egységének megőrzése érdekében.

Trianont követően a Horthy-kori magyar politikai vezetés és az amerikai magyarok eltérő politikai nézetei nehezítették az újvilági magyarok részvételét a magyarországi közéletben, de a területi revízió ügyében mutatkozó széleskörű egyetértés lehetővé tette, hogy az 1920-as évek vége felé együttműködés alakuljon ki. 1927-ben az Egyesült Államokba érkezett Drozdy Győző egykori ‘48-as/Függetlenségpárti, később kisgazdapárti politikus, aki aktívan képviselte a revízió ügyét. Drozdy Győző Írás néven lapot indított, amelyben Baróthy Árpád rendszeresen jelentkezett cikkeivel.

1928. december 14-én Chicagóban 58 magyar szervezet megalapította a Középnnyugati Revíziós Ligát, amelynek elnöke Baróthy Árpád lett. Az amerikai magyarok következő nagy megmozdulása, amellyel az amerikai közvéleményt és a kormányt a békeszerződés revíziójának ügye mellé szerették volna állítani, az 1929 májusában Buffalóban megtartott Amerikai Magyar Nemzetgyűlés volt. Ezen több ezer magyar résztvevő igyekezett felhívni a figyelmet a trianoni békediktátum igazságtalanságára. Az eseményen részt vett Baróthy Árpád is.

Az Amerikai Magyarok Buffalói Nemzetgyűlésének tisztségviselői. Mosonyi Lipót római katolikus plébános, Buffalo; Baróthy Árpád orvos, Chicago; Molnár István rendőrkapitány és az Amerikai Magyar Reformátusok Egyesületének titkára, a gyűlést vezető elnök, Toledo; Finta Sándor szobrászművész, New York; Ormay János evangélikus lelkész, Buffalo; Varga Hugó ügyvéd, Cleveland; Bellony Sándor, állami katonai mérnök, Washington.

Forrás: Képes Pesti Hírlap ²¹

A buffalói találkozót három hónappal később követte a Magyarok Első Világkongresszusa, Budapesten. A világtalálkozó résztvevői és a korabeli politikai vezetés ellentmondásos viszonyát tükrözte, hogy a küldötteket nem a vezető kormánypárti politikusok fogadták. A kongresszus tagjai a parlament után a Kossuth-szobrot látogatták meg. George Washington budapesti szobránál Baróthy Árpád mondott beszédet. Beszédében „összehasonlította Washington, Lincolnt

és Kossuthot, mint a szabadság három legnagyobb harcosát. Annak a reményének adott kifejezést az egybegyűltek lelkes tapsai között, hogy ennek a három világnagyságnak a nagyszerű példája hozzá fog járulni annak az eléréséhez, hogy Csonka-Magyarországot ismét talpra lehessen állítani”.²² A Magyarok Első Világkongresszusát követő második találkozón, 1938-ban alapították a mai napig működő Magyarok Világszövetségét, amelynek az Amerikai Magyar Szövetség is tagja volt.

A Középnnyugati Revíziós Liga következő, média-figyelmet felhívó eseménye a „Justice for Hungary” autós felvonulás volt 1930. április 13-án. Az esemény apropóját a Kanadába kivándorolt Magyar Sándor repülőtiszt Chicagóba érkezése adta. Magyar Sándor támogatókat gyűjtött vállalkozásához, amellyel Charles Lindbergh 1927-es óceánátrepülési rekordját szeretne volna megdönteni, egyben felhívva a világ figyelmét a trianoni igazságtalanságra. Több száz, feldíszített, feliratokkal, magyar és amerikai zászlókkal ékesített automobil vett részt a felvonuláson. A demonstrációt egy évvel később Chicagóban megismételték. Az óceán átrepülése, a csúcsbeállítás sikerült, a „Justice for Hungary” névre keresztelt repülőgép Endresz Károly pilótával és Magyar Sándor navigátorral 1931 nyarán repült Új-Fundlandról Magyarországra.

A revíziós igények propagálását és a magyar kultúra megismertetését állította céljául a 1933–1934. évi chicagói világkiállítás magyar szervezőbizottsága is, amely a fenti célok mellett magyar gazdasági szereplők bemutatását is tervbe vette. Baróthy Árpád számára meghatározó élmény volt az 1893-as chicagói világkiállítás, ezért aktívan részt vett a rendezvény magyar részének szervezésében, még ha Magyarország hivatalosan nem is vett részt az eseményen. A szervezőbizottság elnökévé is őt választották.

A város alapításának százéves évfordulóján rendezett chicagói világkiállítás hivatalos címe A fejlődés évszázada (Century of Progress) volt. A világkiállítás tematikájához kapcsolódva olyan magyar tudósok munkáját mutatták be, akik hozzájárultak az emberiség fejlődéséhez. Az 1933. május 27-én megnyílt kiállításon Bárány Eötvös Loránd torziós ingája és Semmelweis Ignác életműve szerepelt. A nemzetközi könyvkiállításon 50 magyar könyvet mutattak be. A gazdasági társaságok közül Weisz Manfréd első magyar konzervgyára, a Krausz Testvérek, iparművészek és műöntvösök, a Széchenyi Export és a Pannónia börgyár mutatkoztak be. A kulturális programokat a Michigan tavon kialakított mesterséges szigeten tartották; a magyarok is ott kaptak helyet. 1934. augusztus 12-én tartották a Magyar Napot és egy csárdát is berendeztek a magyar vendéglátás bemutatására. A világkiállításon szépségversenyt is tartottak, Péter Ilonkát választották Miss Hungáriának.

A világkiállítás plakátja
Forrás: Kongresszusi Könyvtár ²³

A világkiállítást követően Baróthy Árpád neve egyre ritkábban bukkant fel a sajtóban. Életének utolsó nagy, magyar vonatkozású eseménye a második világháború végén szervezett Chicagói Segélyakció volt, melyre éppen 1945. április 8-án került sor. Összesen 58 chicagói civil szervezet itt csatlakozott a Magyar Segélyprogramhoz, amelyet amerikai magyar szervezetek alapítottak az anyaország támogatására. Öt év alatt mintegy hárommillió dollár értékben küldtek pénz- és tárgyadományt (főleg élelmiszer, gyógyszer, ruhanemű, és mezőgazdasági gépek formájában).

A chicagói konferenciát Baróthy Árpád nyitotta meg; később díszelnökké is választották. Utolsó éveit súlyos betegen az Amerikai Magyar Református Egyházak Ligonieri Bethlen Otthonában töltötte. 1955. április 29-én hunyt el, Chicagóban helyezték örök nyugalomra.

A Baróthy történet nem csupán három fivér életét mutatja be, hanem egy nagyobb kép része is. Az 1852-ben Amerika partjaira lépő édesapa, László, az első nagyobb magyar előőrssel érkezett. Amikor Kálmán hat évvel később csatlakozott hozzá, még kevesebb mint 4000 magyar élt az Újvilágban, de közülük 800-an harcoltak az amerikai polgárháborúban. Az 1890-es évekre, amikor Örs és Árpád is Amerikába érkezett, a magyar bevándorlók száma már 60 ezer volt, ami 1910-re közel félmillióra emelkedett. Az Egyesült Államokba érkezett magyarok közösségeket alkottak és szervezeteket hoztak létre, hogy ápolni tudják hagyományaikat és képviselni tudják a jogaikat. Árpád szerepe ebben a fejlődésben kiemelkedő volt. A Baróthy család története így nemcsak személyes, hanem kollektív történelem is: a magyar bevándorlóké, akik bátorsággal, kitartással és közösségteremtő erővel formálták az amerikai álmot. Az Árpád által alapított üdülőhely pedig Barothy Lodge néven a mai napig működik, és továbbra is vonzza a kikapcsolódni és pihenni vágyókat.

*Szerzők: Homor Péter és Bakos Réka
Győr, 2024 májusa
homor.peter@sze.hu, reka.bakos@t-online.hu*

Chicago látkép, 1930-as évek
Forrás: Kongresszusi Könyvtár ²⁴

Generációk ösvényein: a Patz család története

„Minden vérvonalban (családban) megszületik egy-egy lélek, amely úgy dönt, hogy gyógyulást hoz az őseinek. Ezek a családja felszabadító ösvényeiből született keresők. A fa azon tagjai, akik nem alkalmazkodnak a családrendszer szabályaihoz, hagyományaihoz, akik kiskoruktól folyamatosan megpróbálták forradalmasítani a család hitrendszerét, szembeszállva a hagyományokkal. Megmentők, akik megszabadítják a családfát a generációkon átívelő, frusztráló, ismétlődő traumáktól. És lehetséges, hogy ez a gyönyörű lélek te vagy.” (Bert Hellinger)

Nem is tudom, mikor kezdődött. Körülbelül tíz évvel ezelőtt éreztem úgy először, hogy családfát kell építenem. El is kezdtem, és akiket tudtam, fel is vezettem rá. Aztán édesanyám és egy kedves rokonom segítségével tovább tudtam bővíteni az ismereteimet. Majd sokáig nem foglalkoztam vele, aztán egy hirtelen ötlettől vezérelve megint elkezdtem, de már sokkal tudatosabban. Szakirodalmat, fórumokat olvastam, csoportokba léptem be különböző közösségi oldalakon, hogy rájőjjek, hogyan, hol és mit kell keresnem. Egy nap, amikor úgy éreztem, hogy kicsit belefáradtam a kutatásba, ezen történet megírásába, csak céltalanul lapozgattam az egyik közösségi média oldalt, és szembe találtam magam a fenti idézettel. Akkor és most is úgy érzem, mintha én lennék az a lélek, akiről szó van benne. Nagyon sok családtaggal beszéltem, és tartom a kapcsolatot velük – régiekkel, akiket ismerek, és ismeretlenekkel, akikkel kutatásom során találtunk egymásra, de senkit nem találtam annyira elhivatottnak, érdeklődőnek, elszántnak, mint amilyen én vagyok. Pedig lehet, hogy megkönnyítenék a munkámat. Így egyedül kell folytatnom ezt a sokszor oly nehéz utat. Szeretném, ha az általam felkutatott ősök történetei nem merülnének feledésbe, hogy azok emléke, akiknek azt köszönhetem, hogy én most ezeket a sorokat írom, hogy létezem és itt vagyok, megmaradna. Vajon gondolták-e, akik a földet művelték, vagy a szénbányában dolgoztak, vagy épp egy idegen kontinens felé hajóztak a jobb élet reményében, hogy több tíz vagy száz évvel később lesz valaki, aki kíváncsi rájuk, emlékszik rájuk, és szereti őket? Úgy érzem, most az a feladatom, hogy ezen emberek emlékéket életben tartsam, gondozzam és ápoljam a történetüket.

Ősök nyomdokain: a Patz család gyökerei

Családom egyik ágának, az anyai nagyapáménak története egy picike faluból indult, Európa szívéből, Svedléréről. Ez a falu ma Szlovákiához tartozik (szlovák neve Švedlár), de a trianoni diktátum előtt a

magyarországi Szepes vármegye része volt. Német bányászok alapították a 13. század elején. Német nyelvű bányaváros volt, jelentős magyar kisebbséggel, köztük az én őseimmel is. Az ottani családok századforduló környéki kivándorlásának legfőbb oka a rossz gazdasági helyzet és a kötelező katonai szolgálat volt.

Svedlér a 20. század fordulóján

Forrás: A szerencsi Zempléni Múzeum gyűjteménye

Nagyon nehezen találtam meg a felmenőimet: üknagyapámat a szépnyám leányanyaként szülhette, ugyanis az anyakönyvi bejegyzésben nem tüntették fel az apát, így a kisfiú az édesanyja családnevét kapta. A keresgélés során sokáig, nagyon sokáig toporogtam egy helyben, aztán a családfám másik ágát kezdtem kutatni. Azonban, amikor egyszer ismét rájuk kerestem, megtaláltam szépnyám születésének anyakönyvi bejegyzését, melyen szerepelt az ő apjának és anyjának a neve is. Innentől aztán nem volt megállás: egyre jöttek az újabb nevek,

helyek, dátumok. Ezeket természetesen mindig ellenőriztem – sokszor persze vakvágányon is haladtam –, és hatalmas öröömre megtaláltam anyai ágon az általam ismert legrégebbi, tizedik fokú felmenőmet is. Patz Johann – aki közvetlenül a hetedik fokú felmenőm – és Kreis Sára házasságából született Patz Sára és Patz Jacob. Sára volt az, aki leányanyaként életet adott Pacz Jánosnak, az ükapámnak. Míg Patz Jacob és Groh Susanna házasságából született Patz (később Potts) Jacob, Susanna és Caspar.

Pacz János már Magyarországra került, egészen pontosan Miskolcra, és a neve Pacz lett. Itt ismerkedett meg az edelényi születésű Hamrák Borbálával, akivel házasságot kötött, és megszületett szerelmük gyümölcse, akit édesapja után szintén Jánosnak neveztek el – ő volt az én dédapám. Ő egy miskolci család leányai közül választott magának életre szóló társat, Papp Juliannát, és az ő gyermekük lett Pacz Pál, a nagyapám, akit sajnos nem sokáig ismerhettem, mivel a második születésnapom előtt, 1985 áprilisában elhunyt. Nagyapám erdélyi lányt vett feleségül, Bajkó Rozáliát, és két gyermekük született: Pacz Iona, az édesanyám és testvére, Pacz Pál, aki a keresztapám.

A család Amerikába emigrált tagjai közül többen meghagyták a Patz nevet, míg sokan Pottsként éltek tovább az életüket, és adták át a családi örökséget és hagyományokat. Azt sajnos még nem tudtam kideríteni, hogy véletlen elírásnak köszönhető-e a névváltoztatás, vagy direkt történt. Édesanyám azt mesélte, hogy gyerekkorában sokszor elírták az ő nevét is Patznak, sőt van, hogy ez a mai napig előfordul.

Érdekes, hogy szépnyám testvérének a gyermekei mind Amerikában próbáltak szerencsét, és valószínűleg sikerrel jártak, nem tértek haza soha, ott lettek eltemetve, távol a szülőföldjüktől.

Julia (Bretschneider) Potts és gyermekei Amerikában, Scott városában, 1913 körül

Forrás: családi fotóalbum

Fénykép az álmok országából: Jacob Potts és családja

Sokáig csak a száraz anyakönyveket bújtam, míg végül egy rokonomtól, akire a kutatásom közben találtam rá, kaptam egy fotót. Félve mertem megnyitni a levele csatolmányát, aztán nagyokat nyelve, könnyes szemmel néztem az ismeretlen, mégis ismerős arcokat. Egy család. Anya és kilenc gyermeke. A szépnyám unokaöccsének családja. A „nagy” Amerikában. Az álmok országában. Bridgeville-ben, Pennsylvania államban. A kép készültkor a férj, Jacob Potts már sajnos nem élt. Ennek ellenére mosolyognak a képen, bizakodva tekintenek az oly bizonytalan jövő elé. Egy anya, Julianna Bretschneider kilenc gyermekkel, idegenben, az új világban. Biztosan félt, kétségbe volt esve, mégis tartotta magát, hiszen fel kellett nevelnie a gyermekeit.

A 19. század végén Bridgeville önellátó, jól fejlődő üzleti negyeddel és egyre terjeszkedő lakónegyedekkel rendelkezett, és 1900-ban Allegheny megye legnagyobb nem bejegyzett települése volt, több mint kétezer lakossal. Olvasztótégelyhez is hasonlították: jelentős számú olasz, szlovén, német, afroamerikai, litván, szír és magyar közösség lakott itt. Kutatásaim során kiderült, hogy Julianna is abból a faluból származott, ahonnan későbbi férje, Jacob – Svedléréről. 1890-ben, huszonegy évesen szállt fel a Brémából induló SS Ems nevű hajóra, majd megérkezett az Ellis Islandre. Sajnos azt még nem sikerült kiderítenem, hogy ismerték-e már egymást Jacobbal a falujukban, vagy Amerikában ismerkedtek-e meg, de egy évvel később házasságot kötöttek Pittsburghben, Pennsylvania államban. A dátumok alapján valószínűsíthető, hogy első gyermekeik egy ikerpár volt, Jacob és Marie Patz. Igazi szerelemgyermekek lehettek, szinte pontosan kilenc hónappal az esküvő után születtek, de sajnos csak Marie maradt életben, Jacob még aznap elhunyt. Az ikreket követte két év múlva Julie Patz, majd a várva várt fiúgyermek is megérkezett, aki édesapja után természetesen szintén a Jacob nevet kapta. (A gyermekeket hol Patz, hol Potts néven keresztelték.) 1896-ban ismét borzasztó tragédia rázta meg a családot: szeretett kislányuk, Julie is elhunyt. A rákövetkező évben újra gyermekáldásban részesültek: megérkezett John; majd őt követte Frank Robert és Michael Anton. Sajnálatos módon Michael Anton is gyermekkorában hunyt el, még nem töltötte be a második életévét, mikor a tragédia megtörtént. A fiúk sora itt be is zárult, mert már csak lánygyermekek születtek: Hilda, Julia Ann, Susanna, Rose, Susanne és Pauline. Susanna szintén elhunyt négy hónapos korában. Az Egyesült Államok népszámlálási adatai szerint végül csak nyolc gyermek érte meg a felnőttkort, és alapított családot, mert Rose is elhunyt hét éves korában.

Érdekességképpen megjegyzem, hogy akkoriban gyakori volt, hogy az elhunyt testvér nevét kapta meg egy később született gyermek. Ezt a magyarországi, az amerikai, a felvidéki és az erdélyi területre vonatkozó kutatásaim során is tapasztaltam: akár két vagy három gyermek is ugyanazt a nevet kapta, ha az első vagy a második testvér elhunyt csecsemőként vagy kisgyermekként. Lehetséges, hogy a szülők ezzel szerették volna enyhíteni a fájdalmat a korábban elveszített gyermek miatt, de ezt pontosan nem tudom.

Julianna abban az időszakban és egészen élete végéig háztartásbeliként volt otthon a gyerekekkel, míg férje, Jacob – sok magyarhoz és sok másik svedlérihez hasonlóan – a szénbányában dolgozott. Feltehetően halálát is ez a munka okozhatta, igen fiatalon, negyvenöt évesen bronchiális asztma, a légutak krónikus gyulladása miatt hunyt el. Az előző oldalon látható kép nem sokkal ezen sajnálatos esemény után készült. Az évek során sokszor költöztek Pennsylvaniában, először a Scott nevű településen laktak, Allegheny megyében. Itt egy jelzáloggal terhelte házuk volt, ide született a gyermekek többsége is. Érdekesség, hogy az 1900-as népszámláláskor még jelzalog volt az ingatlanon, de az 1910-es népszámláláskor Jacob már mint tulajdonos szerepel, a jelzalog megszűnt. Akkoriban tehát egy szénbányász munkabéréből tíz év alatt ki lehetett fizetni a jelzálogot, és eltartani nyolc gyermeket és két felnőttet. A népszámlálási adatok alapján számomra az is kiderült, hogy a leánygyermekek akkoriban nem jártak iskolába, de tudtak írni és olvasni – valószínűleg otthon az édesanyjuk tanította őket. A fiúgyermekek jártak iskolába. Más világ volt akkoriban: a gyermekek nagyon korán kezdtek dolgozni, John már tizenéves korában a helyi üvegyárban dolgozott mint szállító, a tizenöt éves Jacob pedig szintén ott mint melegítő munkás.

Nyolc életút: a Potts testvérek története

Az elsőszülött lány, **Marie/Mary** tizennyolc évesen felszolgáló volt egy módosabb családnál, majd húszévesen házasságot kötött a huszonhárom éves Edward Samuel Oelschlagerrel, aki szintén az Óhazából, Svedlérrel került az Egyesült Államokba. Ők már akkor külön házban éltek, Bridgeville-ben két leánygyermekükkel, Helennel és Elizabethtel. Mary szintén háztartásbeli lett, és hatvan évig Bridgeville-ben élt, öt évvel az 1980-ban bekövetkezett halála előtt költözött High Pointba, Észak-Karolina államba. Öt hónapig tartó, súlyos betegség után hunyt el a High Point Memorial kórházban, valószínűleg rákban, mert a gyászjelentésében a család arra kérte a gyászolókat, hogy az Amerikai Rákszövetséghez juttassák el adományait. Nyughelye szeretett férje mellett található a bridgeville-i Melrose Temetőben. Szeretett és megbecsült tagja volt az 1800-as évek végén férje egyik felmenője, Dorothea Oelschlager által is alapított Zion Lutheran Church-nek. Három unokája született Helen nevű lányától.

Jacob az acélműben kapott munkát, mint acélmunkás, később pedig mint tűzoltó dolgozott a vasgyárban. Az 1930-as években már első világháborús veteránként volt számon tartva, és háza volt Scott városában, Allegheny megyében. Felesége Naomi Ann Neff volt, akinek a szülei Angliából vándoroltak be Amerikába. Három gyermekük született: Nancy, Naomi Jane, aki csecsemőként elhunyt, és Jacob Leonard. Jacob kilenc évvel felesége, Naomi halála után, 1979-ben hunyt el, egy sírban nyugszanak a Carnegie-ben található Chartiers Temetőben. A St. John Lutheran templom tagja volt, a temetési adományokat templomépítésre fordították.

John az üvegyári munkája után a vasgyárban helyezkedett el mint gépkezelő munkás, és egy bérelt házban élt feleségével, Ann Medonisszal, aki litván származású szülőkkel rendelkezett.

John és Jacob családjai az 1930-as években Scottban egy utcában laktak, a Montgomery Avenue-n. Akkor Jacob családjával együtt lakott az ő két húga, a tizennyolc éves Pauline és a húszéves Susanne is. Johnnak és Anne-nek két

gyermek született, John Jacob és Elizabeth, majd pedig öt unokája és két dédunokája. John részt vett az első világháborúban. 1983-ban temették el a felesége mellé Carnegie-ben, a Chartiers Temetőben. Mint a bátyja, Jacob, ő is a St. John Lutheran templom tagja volt.

Érdekesség, hogy az 1930-as népszámlálási kérdőíveken szerepel egy olyan oszlop, hogy a háztartás rendelkezik-e rádióval. 1919. október 1-én megszűnt a polgári rádióállomások első világháborús tilalma, ezáltal elterjedtek a rádiók, amelyek vezeték nélkül, akár valós időben is közöltek információkat, illetve sporteseményeket, szórakoztató műsorokat közvetítettek. Ez volt az akkori évek közösségi médiája, internete – forradalmi újdonságnak számított. A Pittsburgh Press 1920. szeptember 29-i számában megjelent hirdetés szerint az ország egyik legrégebbi áruházláncánál, a Joseph Horne-nál már 10 dollárért kapható volt vezeték nélküli világvevő készülék, mellyel élő koncertet is hallgathattak. Leginkább városi lakosok rendelkeztek rádióval, de vidéken is szép

számmal akadtak készülékek. Érdekes módon a két külföldi szülővel rendelkező családok nagyobb számban birtokoltak rádiókészüléket, mint akiknek több generáció óta lakott ott a családja, vagy esetleg afroamerikaiak voltak.

Frank szintén az acélgyárban dolgozott mint fűtő, az angol felmenőkkel rendelkező Mary Elizabeth Taylorral kötött házasságot, és Bridgeville-ben éltek. Három fiúgyermekük született: Frank Markious, Rody Jacob és Raymond Howard. Az 1930-as években vasgyárban dolgozott. 1940-ben a család Collier városában lakott, egy bérelt házban, előtte pedig Kerrianban, szintén bérleményben. Collierben ugyanabban az utcában laktak, mint Frank testvére, John és annak családja, az Aylesworth Avenue-n. Mikor Frankék oda költöztek, ő már gépkezelő munkásként dolgozott. Három gyermekük hét unokával és három dédunokával ajándékozta meg őket. Frank az 1987-ben bekövetkezett halála óta a felesége mellett nyugszik a bridgeville-i Melrose Temetőben.

Bridgeville, Pennsylvania, 1911 körül
Forrás: Bridgeville Area Historical Society

Frank középső gyermeke, Rody Jacob részt vett a második világháborúban, és háborús veteránként tartották nyilván egészen az 1980-ban bekövetkezett haláláig. Sírhelye a Forest Lawn Memorial Gardens Temetőben van, McMurrayben, Pennsylvania állam Washington megyéjében.

Létezik Amerikában egy Military Banner Tribute Program, melynek keretében a katonai szolgálatot teljesített, bátor férfiak és nők emlékére zászlókat helyeznek el a kért helyszíneken, az illető fotójával, nevével és szolgálati státusza feltüntetésével. Rodynak is van egy ilyen zászlója, miszerint a második világháborúban a 119. gyalogezredben és a 28. gyalogos hadosztályban szolgált. Részt vett az ardenneki offenzívában Belgium és Németország határán, ahol hadosztálya súlyos vereségeket szenvedett. A gyalogezred tagjaként harcolt a normandiai, az észak-francia, a rajnavidéki, az ardenne–elzászi és a közép-európai hadműveletekben. Testvére, Raymond Howard szintén kapott zászlót, amely szerint a második világháborúban orvosi helyettes tisztiképzésen vett részt, és a légierő kiképzőegységében szolgált, így segítette hazáját a háborús időkben.

Hilda tizenhét évesen eladóként dolgozott egy szárazáruboltban, Scottban, majd házasságot kötött Charles Elwarnerrel, és három gyermekük született: Dorothy Ella, Charles Christopher és William Arthur. Az 1950-es években elköltöztek Crafton városába, és Hilda itt háztartásbeli lett. Három gyermekük által nyolc unokájuk született. Scottban, a Mount Oliver Temetőben nyugszik a férjével.

Julia is háztartásbeli volt, mint akkoriban sok anya. Férjével, William Alvin Rilesszel és gyermekeikkel, Gail Cecillel, William Alvinnal és Louis Yovanne-nal Peters városában éltek, Washington megyében. Az 1940-es években elköltöztek Craftonba, ahol akkor a nővére, Hilda is élt. Juliának öt unokája született. 1988-ban bekövetkezett halála óta férjével közös sírban nyugszanak a Carnegie-i Chartiers Temetőben.

Susan a nővéreivel ellentétben már járt iskolába, igaz csak hét befejezett osztálya volt. Húszévesen Jacob testvérénél lakott ő is, Scottban, ahol eladóként dolgozott egy élelmiszerboltban. Férjével, Frank Jonesszal a huszonnégy mérföldre található Cross Creekbe költözött. Három gyermekük, majd pedig három unokájuk született. Utolsó éveit az Ohio állambeli Steubenville-ben töltötte, ott is lett eltemetve 2001-ben a Union Temetőben. Lelkes és alázatos tagja volt a steubenville-i Grace Lutheran templomnak, aktívan tevékenykedett a Lutheran Women's Guildben, ami egy az egyházon belüli, kifejezetten nők számára létesített csoport, ahol segítik a nőket a lelki fejlődésben, és közösségi szolgálatot végeznek. Susan tanított a vasárnapi iskolában is, ahol kisgyermekeknek (tizennyolc hónapos kortól egészen tizenegy éves korig) segített megismerni a kereszténységet, Jézus Krisztus evangéliumi tanításait, a családon belüli egység jelentését, továbbá az önismeret fejlesztésében segítette őket.

Pauline, mint a legutolsónak született lány, alig ismerhette az édesapját, mivel Jacob nem sokkal az első születésnapja előtt elhunyt. Pauline volt az egyedüli a családban, aki teljes egészében befejezte az iskolát, és megvolt a nyolc osztálya. Tizennyolc évesen ő is Jacobnál lakott, Scott városában, majd Francesco Paolini felesége lett, akinek a szülei Olaszországból emigráltak. Scottban éltek, Pauline egy ruhaboltban dolgozott mint értékesítési ügyintéző, egy leánya és két unokája született. Ő is tagja volt a St. John Lutheran egyháznak Carnegiben és a Carnegie Senior Citizens egyesületnek egészen a 2000-ben bekövetkezett haláláig.

Jacob Potts testvérei Amerikában: Susanna és Caspar története

Jacob testvére, Susanna (aki megtartotta a Patz nevet) szintén az Egyesült Államokba, azon belül is Pennsylvania államba emigrált, ahol egy „földije”, Caspar Klein felesége lett. Ők is Scottban telepedtek le. Anyanyelvként a németet jelölték meg, de angolul is tudtak írni és olvasni. Susanna háztartásbeliként nevelte hat gyermeküket: Susant, Johnt, Caspart, Williamet, Elisabethet és Williamet. Férje, Caspar először egy festékgyárban dolgozott gyári munkásként, majd az 1930-as években az útépítőknél. Caspar 1886-ban érkezett Baltimore-ba az SS Hermann nevű hajón, ami Brémából indult. A hajón az utaslisták szerint 1135 utas volt, köztük magyar, orosz, osztrák, svéd, dán és egyéb nációk képviselői, illetve rengeteg, korábban kivándorolt, és akkorra már amerikai állampolgárként számontartott utas, akik valószínűleg látogatóban voltak szülőföldjükön.

John nevű gyermekük leszármazottjai a Klein családnevet Kline-ra változtatták. Gyermekeik révén nyolc unokájuk, három dédunokájuk és három ükunokájuk született.

A harmadik testvér, Caspar is a távozás mellett döntött, hogy szerencsét próbáljon Amerikában. Felesége Susanna Loy lett. Ők már nem Pennsylvania államban telepedtek le, hanem a Wyoming állambeli Winchesterben. Három gyermekük született, William John, Henrietta és John Casper, illetve nyolc unokájuk, négy dédunokájuk és két ükunokájuk.

A kutatásomhoz sok segítséget kaptam Bridgeville városából, ezért is végtelenül hálás vagyok, hogy az utamba sodorta őket az élet, pontosabban egy a bridgeville-i hagyományörző egyesületnél dolgozó önkéntes hölgyet, Leesat és az egyházi irodai adminisztrátort, Susiet, akinek az üknagymamája alapítója volt a fentebb már említett Zion Lutheran Church-nek.

A baltimore-i kikötő

Forrás: *Kongresszusi Könyvtár* ²⁵

Összefonódó családfák: a magyarországi Svedlerről az amerikai Budapestig

Mivel rokonságom ezen ágán szinte mindenki egy kisebb faluból származott, sokszor egymással is kapcsolódnak a családfák. Valójában öt név van, amelyek dominánsak ezen az ágon: a Patz, az Oelschlager, a Bretschneider, a Groh és a Klein. Véletlenül vagy tudatosan, de többször is előbukkannak ezek a nevek, sokszor harmad- vagy még távolabbi unokatestvérek általi házasságok esetében (ez már annyira nem is számít vérrokonságnak, csak közös ősöket jelent), bármerre megyek a fán. Ebben semmi meglepő nincs, hiszen egy kisebb településről költöztek egy olyan közösségbe, ahol vegyesen éltek ezen családok és leszármazottaik, illetve a hamarabb odaérkező, már úgymond amerikaiak. Volt, aki teljesen „idegen” párt választott magának, akinek semmi köze nem volt az említett családokhoz, azonban volt, akinek a párja valamilyen úton-módon, akár egy másik házasság által, de már kapcsolódott valahol a családfához.

A családfám tagja Michael Oelschlager is, akinek a felmenői között is található több Patz, akik unokatestvérek és másod-, illetve harmadunokatestvérek voltak az én közvetlen felmenőimmel. Nagyon bonyolult és első látásra kusza a családfám, hiszen a fentebb is említett pár család alkotta Svedlér főbb családjait, és házasságok útján sokszor kereszteződések figyelhetők meg. Michael 1849-ben született Gölnicbányán, Michael Oelschlager és Dorothea Theisz gyermekeként. 1882. április 17-én indult útnak a németországi Hamburg kikötőjéből a Gemma nevű gőzhajón Londonba, majd onnan utazott tovább New Yorkba. A sírját egy kedves kutatótárs bejegyzése alapján találtam meg – egy Budapest nevű településen nyugszik, Haralson megyében, Georgia államban. 1924-ben halt meg. Az újvilági Budapest egy picinyke település, a térképeken már nem is jelölik, fénykora leáldozott. Az US Route 78-on fekszik, körülbelül 53 mérföldre (nagyjából 86 km) Georgia állam fővárosától, Atlantától. Az 1880-as években Ralph L. Spencer ingatlanfejlesztő magyar családokat hívott meg Pennsylvania állam bányáiból, hogy

Haralson megye lankáin szőlőültetvényeket hozzanak létre, és finom borokat készítsenek. A szaktudásukért cserébe földeket kaptak, és olyan helyen, olyan közösségben dolgozhattak, amely a hazájukra emlékeztette őket. A századfordulón már körülbelül kétszáz család élt ott, és elhagyott hazájuknak emléket állítva a legnagyobb települést Óhazájuk fővárosa után Budapestnek, a két kisebbet pedig Tokajnak és Nyitrának nevezték el. Georgia állam ezen részének éghajlata tökéletesen megfelelt a szőlőtermesztésnek, és hamar csodálatos ültetvények létesültek, és mennyei borok kerültek ki szorgos kezeik közül. Házak, üzletek, iskola, temető, katolikus templom és egyéb közösségi létesítmények épültek, az itt lakók jól éltek, anyagi biztonságban, ősük munkáját végezték, a Georgia Vineyard Company pedig zamatos borokat árusított. Sajnos a helyiek részéről rengeteg előítélet volt a magyar gazdákkal szemben, lenézték őket, nem tetszett nekik az életmódjuk és az, hogy angolul sem beszéltek. Az 1908-ban hozott szesztilalmi törvény vetett véget az amerikai–magyar szőlőálmoknak. A munka nélkül maradt családok többsége visszatért a pennsylvaniai bányákba dolgozni, alig pár család maradt. A Georgiai Történelmi Társaság emléktáblát helyezett ki a település közelében, megtisztították a temetőt, ahol ma is látható még néhány síron, hogy kik éltek ott. A paplak még ma is áll, és az emléktábla szerint a holtak hagyományosan fejjel kelet felé – szeretett hazájuk felé – fekszenek a sírokban.

Sajnos a fent említett ősöket nem ismerhettem, sőt, édesanyám és valószínűleg a nagyszüleim sem tudtak róluk semmit, mert soha nem említette őket senki a családban. Ahogy telt az idő, a feledés homályába veszték – hogy milyen okból, sajnos azt már szerintem sosem tudjuk meg. Valószínűleg sosem tértek vissza Európába, és így megszakadt a kapcsolatuk az itthon maradt családtagokkal, de akár családi viszály, esetleges irigység, féltékenység is állhatott a háttérben. Még a mai világban is sokszor megszakad a kapcsolat rokonok, barátok között, ha nagy a távolság, pedig ma már sokkal könnyebben és egyszerűbben lehet tartani a kapcsolatot, mint annak idején. Nagyon boldog vagyok, hogy legalább nekem sikerült őket felkutatni, a leszármazottjaikkal kapcsolatba kerülni, megismerni a történetüket. Édesanyámnak át tudom adni ezeket az információkat, illetve a testvéremnek és a gyermekeinknek is, de sajnos a hozzájuk közelebbi generációk tagjainak, a nagyapámnak és az ő további felmenőinek már nem.

*Szerző: Héder Krisztina,
Patz-leszármazott
Miskolc, 2024 július
83.k.heder@gmail.com*

Budapesti temető Georgia államban

Forrás: To Die for Images

Bognármester, kazánfűtő és házépítő: Wittmann Károly útja a süttöi kutya-pörtől az ígéret földjére

Örömmel olvastam, hogy kiadásra kerül ez a könyv az Amerikába kivándorolt családokról és eszembe jutott, hogy megosztom az én családom történetét is. Komárom-Esztergom megyében, Süttőn, egy kétezer lakosú községben élek. Az őseim – mind apai, mind anyai részről – sváb betelepülők. A legrégebbi beazonosított betelepülő ősöm 1729-ben a németországi Kirchbergben született, de az esküvője 1760-ban már Süttőn volt. Az ő hetedik generációs leszármazottja vagyok.

Az anyai dédnagymamámnak, Keller Idának (aki a negyedik generáció) négy lánya és két fia született, a legfiatalabb gyerek az én nagypapám, Szám János volt. A négy lány közül három kivándorolt egymás után Amerikába. A kivándorlást egy olyan esemény váltotta ki, amit az édesanyám, Szám Ida többször is elmesélt. Neki a nagymamája mondta el, és ezt mesélte tovább nekünk. Érdekes volt, de egy kicsit hihetetlen is mindaddig, amíg nyomtatott formában saját szememmel nem olvastam az eseményről.

Keller Ida és édesanyám, Szám Ida
Forrás: családi fotóalbum

Wittmann Károly
1896

Miután nyugdíjas lettem, lett időm, és elkezdtem építeni a családfát, bújtam az internetet és az Arcanum digitális adatbázisban is keresgéltem, hogy mi jelent

meg Süttőről az elmúlt évtizedekben. Ebben az adatbázisban olvastam a mellékelt cikket, ami dédnagymamám legidősebb lányának, Szám Máriának a férjéről, Wittmann Károlyról szól.

A SÜTTŐI KUTYA-PÖR

Az Esztergom megyei Süttőn egy idő óta egy gróf Stadiczky László nevű úr a dunaparti biztos. Ha ilyen arányban haladna a rangban az előljáróság, akkor csak a római császár engedhetné meg magának azt a fényűzést, hogy a címei közé fölvegye a süttöi falubíró méltóságát. Süttő azonban nem ilyen arrogáns. Megvolnának ott az emberek békességben, csak éppen a gróf a baj. Ő méltósága lengyel menekült. Itt a magyar fővárosban húzta meg magát. [...] Egy időben lovat is tartott s gyönyörű szép nagy kutyái voltak. Ezek az átkozott bestiák nagy bajt szereztek a szegény emigránsnak; mindenkit megharaptak, végre is el kellett adni őket. Süttőn azonban már szabadabb a vásár a kutyáknak. A gróf egész falka idomított kutyát vitt magával a hivatalába. Ezzel a falkával szokott sétálni a méltóságos asszony a faluban, míg az ura a Dunára vigyáz. Egyszer mostanában megesett, hogy a grófné bement az egyik földbirtokos, Wittmann Károly kertjébe, s persze utána rohantak a kutyái is, és az idomított falka szétrugdosta a virággyakat. A kert gazdája erre haragra lobbant, kikergette a kertből a grófnőt is, a kutyákat is, s hogy ne sokáig pöröljenek a kapuban, néhány követ is dobott utánuk. Ami ezután következik, az egy kicsit homályos. A grófné vádat emelt Wittmann Károly ellen, súlyos testi sértés

és becsületsértés vétsége, Soki Károly ellen súlyos testi sértés vétsége miatt. A gróf vádolja Wittmant veszélyes fenyegetés vétsége miatt. Wittman vádat emelt a grófné ellen magánlak sértése és becsületsértés vétsége, a gróf ellen magánlak megsértése és életveszélyes fenyegetés vétsége miatt. Soki Károly a grófné ellen becsületsértés vétsége miatt, Mann Ede a grófné ellen szintén becsületsértés vétsége miatt. A gróf és neje vádat emel továbbá mindazok ellen, akik a kutya-falkát úzóbe vették és a grófnőt a kertből kiűzni segítették, becsületsértés és súlyos testi sértés vétsége miatt. A sokoldalú per olyan érdekes lesz, hogy a komáromi törvényszék és az esztergomi járásbírósság összeveszett azon, hogy ki tárgyalja. A vitában az esztergomi bírák győztek s most nemsokára elkezdődik a tárgyalás. Hogy mikor lesz vége, azt a jó Isten se tudja. Annyi a vádló, vádlott és a tanú, hogy belekeveredik ebbe a dologba az egész Süttő. A járásbírósság különben nem sokat ceremóniázik, hanem a helyszínen fog tárgyalni. Jobb is az így. Csak nem lehet naponkint ötven-hatvan vonatot indítani Esztergomba a tanúkkal. A gróf különben biztos a dolgában, mert a lovagias magyar nemzet csak nem teszi csúffá a lengyel mágnást, aki Szibéria elől menekült ide. Ha mégis úgy volna, akkor nincsen egyéb hátra, mint hogy a magyar barbarizmus elől meg Szibériába meneküljön.

Pesti Napló, 1896. március 7., 9. old.

A SÜTTŐI GRÓF

Esztergomból telegrafálják: Stadniczky László lengyel menekült gróf és nejének Wittmann Károly és Soki Károly süttöi lakosok ellen súlyos testi sértés, életveszélyes fenyegetés és becsületsértés és ezeknek viszont emelt panaszuk miatt indított

monstre pert Sárvári Ferenc dr. aljárásbíró több napi tárgyalás után befejezte és meghozta az ítéletet. Wittman Károlyt 2 hónapi fogházra és 40 frt pénzbüntetésre, Soki Károlyt 14 napi fogságra, a grófnőt pedig kisebb pénzbüntetésre ítélte.

Budapesti Hírlap, 1896. március 11., 7. old.

Ez volt az a történet, amit az édesanyám is mesélt nekünk, de kicsit árnyaltabban. A helyesírása nem jó, neki a német volt az anyanyelve (haláláig ezt használta, ha volt rá lehetősége). Csak az iskolában tanult meg magyarul, és már 85 éves volt, amikor a családjá történetét papírra vetette. (A szöveget édesanyám eredeti írásmódjában adom közre.)

„Szám Jozsef és Keller Ida első szülöt gyermeke Mária volt. Szám Mária férje Wittmann Karoly bognár mester volt. a két lány testvér egy házban lakot, de külön. a Bognár mester gyártotta a kocsikát meg a hintokat. Volt neki egy inasa a Mann Jóhán akkor jól ment a kocsi gyártás. az udvarók akkor még nem voltak be kerítve nem volt kapusem, az álatok a harmadik szomszédba is elmentek, de ha tyúknak tojni kellett a tojást a gazdájához szaladt haza. Annak idején nem volt vita vagy veszekedés. Nyugottan éltek az életüket az emberek. Egyszer csak jött a harmadik szomszédba egy idegen nagy utazó ládákkal, és fonot bőröndökkel. Egy csomó kutyákkal. Ezek a kutyák meg futkostak össze vissza a csirkék meg ijedtek felrepültek, de amikor lestek úgy el is kapták és széjjel tépték. a gazdájuk meg nem is etette rendszeresen. Hát szoltak nekik de ők nem reagáltak. Kiderült, hogy Oroszországból menekültek grofok voltak. De a bognár mester azt mondta gyere, ide Johan fogd meg a bárdot és gyere ide a tönkhöz én ide csalom a kutyát ezzel a szalonna bőrkévvvel és ha a farkát ráteszi a tönkre lecsapódez már többször nem jan ide. Hát a Johan lecsapta a kutya farkát de a kutya ugy elkezdet vonyítani és szaladt a gazdájához. Az meg feljelentette a bognár mestert álat kinzásért. Jöt hamarosan az idézés az Esztergomi bíróságtól. Hát egy heti börtön, vagy aranykoronával meg veheti a heti borton büntetést. Már az utan elhatározta, hogy nem ülli le és nem fizet senkinek arany koronát. Volt egy éves kislányuk a Nagymamám első unokája. Szöke kék szemü gondör hajú baba. Azt mondta feleségének én elmegyek Györbe és elküldöm neked a penczt úgyse marad itt sokaig ez a szarós gróf. Elment

Bécsbe de hosszab időre munkát sehol se kapot. Így jutott el Németországba és egy kocsmába érdeklődött és ott találkóztot egy férfivel aki már volt Amerikába, hogy ott mije jó világ van ott. Így egyenesen Hamburgba ment ott csinált egy szerződést, hogy a hajon napi 8 órát dolgozik a hajon, és a szenet lapátolja a kazánba. Ezért tiszta ruhát és szálást és napi teljes étkezést, szálás hejet kap a hajón, és négyszer kell ide oda menni a hajoval, ha negyedszer átt ér kap 5 dollárt és kiszálhat egy kisebb szigetre és ha nem beteg akkór engedik amerikai foldre lépni. Televont tervvvel és reménnyel de minden érdekelte. Ha letelt a 8 óra munka idő, át öltözöt és körül nézet bent a gépek között, minden érdekelte. Aztán a fedélzeten nézet körül ott voltak az utasok. Demikor a matrózokat látta kártyázni az igazán le kötötte. Úgy ment körül az aszal körül és midnegyiknek meg nézte a lapjait. De nagyon vigyázót, hogy ne zavarja őket. De a matrózok is észte vették, hogy nézi őket hát tudsz te is kártyázni igen tudok, hát akkor gyere is és jácál velünk. De nekem egy vasam sincsen. Hát honnét jösz mondta hogy Hungári. És kezde mesélni, hogy járt ezzel a szaros groffal, az asszony meg szegeny pénz nélkül egy aranyós kislányunk van. Hát matrozok ojan jót nevettek és tetszet nekik, hogy ez a szaros grof miat világá ment. Tudod mit mi össze dobjuk az öt dollárt és ahogy most át érünk kiszálsz az 5 dollároddal és szabad ember vagy. És így is történt. A válalkozók meg várták a hajót, hogy új munkások között válogathatnak ki tud fával dolgozni. Rögton volt munkája öreg házakat kellett lebontani. Aztán körünézet és latott három négy embert aki jól és rendesen dolgozik. Szolt nekik, hogy jöjjenek el hozzá ö is válal ijen házakat bontasrá de ö többet fizet nekik így kezdődött. Aztán már látta, hogy azeket a fa házatkat kiszabva csak ösze kellett rakni és nem volt ojan piszkos munka ö is öszve rakta az új házakat. Rövid idő alatt már küldte az úti kölcséget a feleségének az hajora szált ezzel az aranyos kislanyal. De sajnos ez a kislány a tengeri betegséget kapot és meg halt. A tengerbe eresztették szegényt és a koszorút meg utana. A várva várt találkozás

Óceánjáró 1896 körül

Forrás: Kongresszusi Könyvtár²⁶

szomorú volt. De új életet kezdtek és született még négy gyermekük. Nem győzték mondani hála a jó Istennek, hogy ilyen jó és szép Országba vezette őket. Gond nélkül éltek és fenevelték gyerekeiket. Kétszer haza is jöttek látogatóba, utoljára 1924-ben voltak itthon. A Károly bácsikám meg vette a nagymamám legnagyobb hordó bórát és hátra ment a Nuszkromba [helyi dűlő, a szerk.] és a présház ellé ült és várta a Müller bányából a dolgozókat Mindenki ihatot fris bort, és elkezdett Amerikában mesélni. Milyen jó világ van. ott a Müller méltótt sajnálta mert nem látott a világból semit. Mért nem megy el és körül néz a nagy világban. Hiszen ő könnyen meg tehette volna.”

Az anyukám írása végén említett Müller méltó volt Süttőn a leggazdagabb ember, az ő tulajdonában volt a mai napig is meglévő kőfeldolgozó üzem (most Reneszánsz Zrt. a neve) és bányák. Sok középület viseli Pesten a süttöi kőfaragók keze nyomát.

Müller úr kormányfőtanácsos is volt, tehát pénze is lett volna az utazáshoz.

Wittmann Károly volt az első, aki Süttő községből kivándorolt 1896-ban Amerikába, mert nem volt hajlandó börtönbe menni és fizetni egy „mihaszna gróf könnyelműségéért“, ahogy az anyukám mondta. Később a felesége és annak két húga is követte őt Amerikába, illetve többen is kivándoroltak később a faluból. Az Amerikába kivándorolt három Szám lány folyamatosan levelezett az Anyukájukkal, aki azonban 1942-ben meghalt, ezt követően a legfiatalabb testvérükkel, az én nagypapámmal, majd annak halála után az édesanyámmal. Sajnos a német (inkább sváb) és angol kevert szókincsű levelek számomra majdhogynem olvashatatlanok. A lányok Süttőn talán négy elemit ha végeztek, és azt is németül. Angolul kint megtanultak beszélni, de írni csak kiejtés után írtak. Küldtek képeket a növekvő családjukról, összesen négy gyermekük született.

Wittmann Károly pipával a kezében családjá körében
Forrás: családi fotóalbum

Az én családfakutatásom eredményeként sikerült megtalálni a leszármazottakat. 2016-ban felvettem velük a kapcsolatot, majd levelezésbe kezdtünk angolul. Minden karácsonykor jön az éves beszámoló: ki született, ki kezdte vagy végezte a tanulmányait, ki nősült, mi történt az évben.

Ez Wittmann Károly kivándorlásának igaz története.

Szerző: Czechner Cecília
Süttő, 2024. áprilisa
czechnerc@gmail.com

Wittmann Károly és felesége Szám Mária, leányuk Mary és az unoka Ronald
Forrás: családi fotóalbum

Újvilági találkozás és közös hazatérés: ükszüleim szűk tíz éve Amerikában

Ükapám, Molnár István, 1875. április 21-én a demecseri születésű Molnár János és az aszalói származású Madácsi Mária alkotta római katolikus családba született Szikszón. Ifjúkori éveit földműveléssel töltötte ugyanitt, majd 23 esztendősen (feltételezem, hogy egy jobb jövő reményében) hajóra szállt 1898 februárjában, Rotterdamban és Ellis Islandon keresztül meg sem állt New Yorkig. A hajólista bejegyzése alapján mostohatestvére várta.

Ükanyám, Ragályi Julianna 1880. szeptember 18-án született Ragályi Lajos és Angyal Julianna első gyermekeként Szilicén (ma Silica, Szlovákia). A korábban nemesi felmenőkkel bíró (az Imolai-Ragályi ágon 1600-as évekig visszavezethető) Ragályi család Julianna idejében már korántsem élt fényűző anyagi helyzetben. Nyoma sem volt már korábbi birtokoknak, nemesi címernek. Talán a sors akarta úgy, hogy egy évvel ükapám után, 1899 májusában, az akkor mindössze 19 esztendőes Ragályi Julianna is útnak indult Szilicéről, édesapjával, Ragályi Lajossal. Ők is a távoli kontinenst tűzték ki célul. Hajóval Brémából utaztak, Ellis Islandon keresztül, az ő útjuk is New Yorkba vezetett, ahol Jona István, a nagybácsi várta őket.

Az 1900-as népszámlálás sajnos nem ad információkat ükapám akkori tartózkodási helyéről, annyi azonban bizonyos, hogy ükanyám akkoriban Connecticut állam Hartford megyéjének Windsor Locks nevű településén az Owen család alkalmazottjaként van feltüntetve. Három másik társával – közülük kettő orosz, egy pedig dán mezőgazdasági munkás – szolgálóként

voltak jelen e család életében. Az apa Owen Burnham, az anya Anna Burnham, a tizenegy éves Charles E. fiúgyermek és a néhány hónapos Lois W. lánygyermek alkották a családot. Ükszüleim vélhetően itt találkoztak, erről tanúskodik az 1901. december 14-én kelt házassági bejegyzés. Az eddigi kutatások szerint négy gyermekük született, az alábbi kronológiai sorrendben: István 1902-ben Daytonban (Ohio), János 1904-ben East Chicagóban (Indiana), valamint Ferenc 1907-ben és Ilona 1908-ban Szikszón, azaz újra Magyarországon.

Sajnos arra ezidáig nem derült fény, hogy mi készíthette a fiatalokat arra, hogy 30, illetve 31 évesen, két kicsi gyermekkel, újra, de már együtt hajóra szálljanak, és Magyarországon, Szikszón telepedjenek le. Ükanyám fiatalon, 38 évesen hunyt el, Szikszón van eltemetve. Ükapám 7 évvel élte túl feleségét, tudomásom szerint újra megnősült, de az új házasságból már nem tudunk gyermekekről.

Molnár István
1898

Molnár István és
Ragályi Julianna az
1900-as évek elején
Forrás: családi fotóalbum

A családjunkban nem volt beszédtema az ükszüleim amerikai útja, nem hallottam róla gyermekkoromban. Felnőttként kezdték el a családtagok kutatni az ősöket, ebben sokat köszönhetünk Szuhai Milánnak. Bízunk benne, hogy még többet megtudunk róluk!

*Szerző: Molnár Róbert,
Molnár István ükunokája
Miskolc, 2024 áprilisa
molnarr.robert@gmail.com*

*Molnár István és Ragályi Julianna
történetének feltárásában Šindýlková Zsófia
a Felmenőim.hu családfakutatója segített.*

Három országból egy család nyomában: Jan Lesňak amerikai útja és öröksége

Jan Lesňak történetét hárman, három országból próbáljuk összerakni ebben a rövid írásban. Márta és Ágnes egy ideje foglalkozik családtörténettel, de az apai, Lesznyák ágról sokkal kevesebbet sikerült megtudniuk, mint az anyai ágról, ezért nagy örömet okozott, amikor egy Szlovákiában élő – mint kiderült – rokon, Katarina felvette velük a kapcsolatot a közösségi médiában. 2024 tavaszán a szerzők Lőcsén találkoztak, ahonnan a családnak ez az ága származik. A látogatás komoly meglepetést tartogatott a magyar Lesznyákok számára, hiszen korábban fogalmuk sem volt arról, hogy dédapjuk járt Amerikában. Az ő történetét meséljük el röviden hárman – Jan Lesňak dédunokái – az alábbiakban.

A Lesňakok és Javorskyak nyomában: családi kapcsolatok és kivándorlás

Jan Lesňak 1876-ban született a felvidéki Csütörtökhelyen (ma Spissky Stvrtok), egy népes, szlovák anyanyelvű családba. A család életkörülményeiről nagyon keveset tudunk. Az 1869-es népszámlálás adatai szerint Jan szülei gazdálkodók voltak, akik a család más tagjaival együtt (összesen tizenegyen) egy kétszobás házban laktak. Volt pincéjük, istállójuk, és voltak lovaik, teheneik, juhaik és disznóik is. A kor szokásainak megfelelően számos gyermekük született, akik nem mind érték meg a felnőttkort. Nehezíti a kiigazodást a családtörténetben, hogy a településen évtizedekig (esetleg évszázadokig?) többnyire ugyanazok a családok éltek, egymással házasodtak, ezért a vezetéknevek ismétlődnek: Lesnak, Javorsky, Bajtos, Petrovics, Slavkovsky, Svirloch, Toporcer, Oravec stb. Ráadásul a keresztnevek is újra meg újra ugyanazok: Jan, Joseph, Michal, Martin, Stephan... Ilyen körülmények között nehéz kibogarászni iratokból, hogy mikor melyik Janról van szó, de még a személyes visszaemlékezést

is nehezítik az ismétlődő nevek, sokszor nem tudni, hogy a történetekben melyik rokonok is bukkannak fel. Jan történetének fő szála követhető, de a mellékszereplők (például a kísérői utazásai során) már nem ennyire egyértelműek. Jan valószínűleg a jól megfizetett munka reményében, néhány családtagjával (vagy azokat követve) hagyhatta el szülőfaluját, és az Osztrák-Magyar Monarchiát, a századforduló táján. Kutatásunk jelenlegi állása szerint kétszer is átszelte az óceánt. Először valószínűleg 1899-ben Brémából New Yorkba hajózott az S.S. Königin Luise fedélzetén, Hazelton (Ohio) úticéllal, majd 1901-ben ugyanezzel az úticéllal az S.S. Hannover fedélzetén Brémából Baltimore-ba. Amennyiben az adatok helyesek, egy bátyja, illetve egy unokatestévere már az USA-ban tartózkodott. Feleségének (dédanyánknak, Javorsky Marianak) családtagjai, köztük feltehetőleg dédanyánk egyik lánytestvére, szintén kivándoroltak az USA-ba, mint ahogy azt egy DNS-vizsgálat meglepetésszerű eredményei nemrégiben igazolták. A Javorskyak az Ohio állambeli Youngstownban telepedtek le, de többet sajnos nem tudunk róluk.

Amerikai munka és hazatérés: a pennsylvaniai bányától a lőcsei aranyrudakig

A családi szájhagyomány szerint Jan Lesňak néhány évig valahol Pennsylvaniában dolgozott egy bányában, és annyi pénzt sikerült összegyűjtenie, hogy amikor visszajött az Óhazába, megvette Lőcse legnagyobb gazdaságát, és így a város legnagyobb földtulajdonosává és gazdálkodójává vált. Jan állítólag akkora összegű csekkel tért haza, hogy azt a lőcsei bankban nem is tudták teljes egészében készpénzre váltani, ezért részben aranyrudakat kapott. Jan valószínűleg hátrahagyott családja miatt tért vissza Európába, és itthon folytatta életét. Személyiségéről keveset tudunk, fennmaradt azonban egy érdekes kis történet, amely jól

jellemezheti mentalitását. Egy nap, amikor egyik kisfiával (Márta és Ágnes nagypapájával) sétált az utcán, kisfia megkérte, hogy vegyen neki fagyit. Jan annyit válaszolt, hogy ő nem azért dolgozott évekig egy bányában, hogy fagyira költsék a megkeresett pénzt. Bár mai szemmel kicsinyesnek tűnhet reakciója, még élő unokái inkább fegyelmezettségét, takarékoságát, céltudatosságát és szerény életmódját hangsúlyozták ki. Jan az amerikai bányászévek után élete végéig szorgos gazda maradt, aki hazatérte után földet művelt, állatokat tartott, tejtermékeket készített, és lekvárt főzött. Amikor tehetett, újabb földeket vásárolt magának és fiainak is. A sors fintora, hogy a 20. század politikai fordulatai következtében a szorgos munkával megteremtett vagyona élete során megsemmisült.

Az Amerikában összegyűjtött pénzből vásárolt gazdaság egyik épülete Lőcsén
Forrás: családi fotóalbum

Jan Lesňak
1899

Birtokból osztályellenség: az amerikai vagyon elvesztése

Jannak összesen hét gyermeke született, ezek közül a második volt Márta és Ágnes nagyapja, József. Bár nem sikerült még minden kétséget kizáróan igazolni, hogy Jan mikor volt Amerikában, és mikor itthon, Magyarország területén, nagyapánk visszaemlékezéseiben viszonylag ritkán szerepelt az édesapja, sokkal inkább úgy tűnt, hogy édesanyja és nagymamája nevelte. Érdekes ellentmondásnak látszik az is, hogy bár Amerikából való hazatérése után Jan módos ember lett, nagyapánkat az egyik anyai nagybátyja, egy katolikus pap taníttatta. Így került nagyapánk egy szintizta szlovák családból az 1910-es években magyar tannyelvű gimnázium(ok)ba, míg végül Miskolcon tett magyar nyelvű érettségit, 1922-ben. Az első világháborút követő békeszerződések miatt gyakorlatilag lehetetlenné vált a visszaköltözése szülőföldjére, így maradt ő, és így a mi családunk a jelenlegi Magyarország területén. Nagyapánk végül Sopronban szerzett erdészmérnöki diplomát, és Jan igyekezett őt anyagilag támogatni egyetemi tanulmányai alatt.

A család népesebbik része azonban továbbra is Lőcsén élt gazdálkodóként. A két világháború közötti időszokról keveset tudunk, de úgy látszik, Jan Amerikában végzett kemény munkája révén valóban anyagi biztonságba kerültek, és a gazdaság eltartotta a családot. A következő trauma a második világháború után következett, amikor a kommunista hatalomátvétel után Jan „osztályellenségnek”, kizsákmányolónak minősült, és a Csehszlovák állam Jan kemény munkával megkeresett birtokát, földjeit és ingatlanait kisajátította. 1951-ig még megtarthattott egy kis szobát eredeti házában, s itt élt legkisebb fiával, a gyermekbénulás miatt ápolásra szoruló Ondrejvel. Ekkor azonban kilakoltatták őket, és egy szociális otthonba kerültek, ahol Ondrej három héten belül meghalt. Jant Michal fia vette magához, élete hátralévő részében ő biztosította lakhatását. Jan nyugdíjra nem volt jogosult, fiai támogatásából élt, idős is volt már ekkor, és rettenetesen megtörték az események. 1962-ben, 86 évesen halt meg.

Részleges kárpótlás, féloldalas jóvátétel

Itt azonban még nincs vége a történetnek, hiszen Csehszlovákiában a kommunista diktatúra összeomlása után az állam kárpótlást fizetett a megkárosítottaknak vagy leszármazottaiknak. Egy korábbi csehszlovák törvény értelmében azonban a földbirtokoknak nem lehetett több tulajdonosuk, ezért még valamikor a háború után Jan legidősebb fiára (szintén Jan) írtatták a birtok tulajdonjogát. Az ifjabbik Jan a családi legendák szerint problémás eset volt, sok fejfájást okozott apjának. A sors iróniája, hogy 1989 után mégis kizárólag az ifjabb Jan és annak örökösei részesültek a kárpótlásból, hisz a Csehszlovák állam hivatalosan őket fosztotta meg a tulajdonuktól.

Hát ez Jan Lesňak története, a szegénylegényé, aki kemény munkával mesebeli vagyonra tett szert az Újvilágban, majd élete végére szorgalma ellenére mindent elveszített. Története sajnos tipikus 20. századi kelet-európai történet, amely családunk minden ágán többször, többféle variációban megismétlődött.

Az idős Jan Lesňak
Forrás: családi fotóalbum

Szerzők: Lesznyák Márta,
Lesznyák Ágnes és Katarina Stražikova
(Lesňakova), Jan Lesňak dédunokái
Szeged, Trier és Lőcse, 2024. júliusa
lesznyakm@t-online.hu

Lőcse az 1900-as évek elején
Forrás: Fortepan / Magyar Földrajzi
Múzeum / Erdélyi Mór cég

Fonyódról New Yorkba: a Sonnenschein testvérek Amerikába vándorlása

Politikai üldöztetés miatt, vallási okokból, a munkanélküliség kilátástalanságából fakadóan, családi kötelékek miatt vagy kalandvágyból, özönlött az embertömeg Amerika keleti partjai felé; hajó hajót ért. 1892-től kezdődően a modern történelem legnagyobb vándorlásának színhelye lett New York, az Ellis Island, ahová 12 millió, főleg európai ember érkezett, hogy amerikaiak lehessenek. A mai lakosságnak több mint harmada, 100 millió ember vallja, hogy valamelyik elődje a kis szigeten lépett először Amerika földjére. A Manhattan déli csücske és New Jersey között található Ellis Island ma múzeum. 1892. január 1-től emigrációs állomásként működött, naponta 5000, hajókról fáradtan érkező, félelemmel, bizonytalansággal teli embert vizsgáltak itt meg.

A nyilvántartó helyiségben adatokat vettek fel: a 29 kérdés között szerepeltek az alapvető személyi adatok, megkérdezték, mennyi pénzük van, mi a foglalkozásuk, várja-e őket valaki. A beérkezők harmada maradt New Yorkban, a többiek másfelé indultak. 1897-ben az épület leégett, és 1900-ban nyitották meg újra. 1901 és 1910 között további 8,8 millió idegen érkezett Amerikába, közülük hatmillió az Ellis Islandon keresztül.

Fonyód a Balaton déli partján fekvő város. Közigazgatásilag 1905-ben lett önálló kisközség, addig a tőle déli irányban 12 km-re fekvő Lengyeltóti része volt. Lakói túlnyomórészt katolikus vallású földművesek, halászok voltak, az izraelitákat 2-3 család képviselte ekkoriban (számuk a II. világháború idején sem volt több 30 főnél). A Rosenberger família mellett a Sonnenscheinek az 1870-es években telepedtek le Fonyód pusztán; főként kereskedéssel foglalkoztak. Sonnenschein Ignácnak a faluson volt kis üzlete. Három gyermeke is úgy gondolta az 1900-as évek fordulóján, hogy szerencsét próbál Amerikában.

A fonyódi vasútállomás 1905-ben
Forrás: Fortepan / Bejczy Sándor

Sonnenschein Géza
1899

Ékszerész és varrónők: a három Sonnenschein testvér élete New York-ban

Az első, aki elhagyta Fonyódot, az 1880 körül született Sonnenschein Géza volt; 19 éves korában vágott neki a nagy útnak. Őt két évvel később két lánytestvére követte.

Az 1873-ban született Sonnenschein Lujzát Basch néven listázták az Ellis Island-i bevándorlási hivatal adataiban. 1901 novemberében, 28 évesen érkezett, Rotterdamban keresztül, az Újvilágba. Családi állapotaként W (widow, azaz özvegy) szerepel. Eleinte bizonytalan volt, miért húzták át a Sonnenschein családnevet s javították Basch-ra. Aztán az anyakönyvek választ adtak a kérdésre, a szülősgyöröki anyakönyvben ugyanis rátaláltam egy gyermek születésére, akinek az apja az 1875-ös nagytopolcsányi születésű Basch Zsigmond kereskedősegéd volt, az anyja pedig Sonnenschein Lujza vasalónő. Budapesten, a VII. kerületben házasodtak össze. Mivel Lujza özvegyként, és csak testvérelével utazott, valószínűsíthető, hogy férje mellett gyermekét is elvesztette. Foglalkozását nem lehet kiolvasni, írni-olvasni tud, célállomása New York. Az átkelés költségét a bátyja fizette és hozzá is fog menni: Sonnenschein Géza, New York Ave C 265. Lujzával utazott 5 évvel fiatalabb húga, Sonnenschein Aranka is, aki szintén a bátyjukhoz igyekezett. Foglalkozásaként varrónő van feltüntetve.

Sonnenschein Gézából az idők folyamán valamikor Salamon lett, ugyanis az 1905-ös New York-i népszámlálásban Sonnenschein Solomon, Aranka és Bash Louise egy háztartásban éltek Manhattan East 21. utcájában a 327. szám alatt, s a két nő testvéri viszonyban volt a családfővel. Solomon 26 éves, Aranka 27, Lujza pedig 31. Salamon foglalkozása ékszerész, míg a két leány (felsőruha)varrónőként volt bejegyezve.

Az 1910-es népszámlálásban Arankát már a nérasolymosi születésű Sonnenschein Sándor feleségként találjuk. Solomon/Géza is velük élt a lakásban. Sándor 1907-ben jött New Yorkba. A házaspár a népszámlálást követő időszakban hazautazott Magyarországra és 1911 novemberében tért vissza az Egyesült Államokba. A dokumentumok alapján Sándor foglalkozása pincér, barátja, Weiss Adolf (New York, 1st Avenue 1623) fogja segíteni. Az átkelés költségét saját maga fizette. Magassága 5 láb 8 hüvelyk (azaz 173 cm), haja színe barna, szeme szürke. Különleges ismertetőjele nincs. Aranka hajójegyét a férje fizette. Magassága 5 láb 3 hüvelyk (160 cm), haja és szeme színe barna, különleges azonosító jele nincs.

A negyedik Sonnenschein testvér: a Huhnwald – Honemvold – Honei – Honay család

Ugyanezen az oldalon szerepel egy öttagú család. Náluk több nyomozást igényelt az azonosítás, hiszen első ránézésre nem tűnik fel, hogy kapcsolódnak a Sonnenschein testvérekhez. Honei Márton feleségével, Karolinnal és három gyermekével, a 3 éves Margarithtal, a 2 éves Rosával és a 3 hónapos Gishával kelt át az óceánon.

Utolsó tartózkodási helyként Tougadnak indexelt település szerepel Fonyód helyett, ami szintén bonyolította a szálak kibogozását. Segítségünkre volt, hogy az amerikai kapcsolattartó nevét, a Honemvold nevet kiírták, ami támpontot jelentett az azonosításnál. Az 1907-ben Lengyeltótiiban összeházasodott Huhnvald Mórítz és Sonnenschein Karolina, valamint gyermekeik, Margit (1908), Jolán Róza (1909) és István (1911) Amerikába vándorlásának bizonyítékaival állunk szemben. Mindannyiukat Weiss Adolf segítette.

Az Amerikába vándorolt testvérekkel Fonyódról Sonnenschein Gizella tartotta a kapcsolatot; egészen az 1970-es évek közepéig levelezett Linával, aki ekkor már 88 éves volt, és Long Islanden lakott. A kivándorlás után 3 évvel, 1914. május 26-i keltezéssel küldtek haza New Yorkból egy fotót, amely a családot ábrázolja.

Az Amerikából 1914-ben Fonyódra küldött fénykép és hátoldala

“Emlékül Szeretett Kedves anyánknak szerető gyermeki Lina, Móricz és unokái Margaret, Rozsa és Pityi. New York 914 V./26.”

Forrás: Eredetileg családi gyűjtemény, jelenleg Varga István gyűjteménye.

Sokféle kutatással próbálkoztam, hogy megtaláljam az Amerikában élő leszármazottakat, sokáig sikertelenül. Aztán 2016 nyarán kapcsolatba kerültem egy Washingtonban élő, zsidó családokra szakosodott kutatóval. Az ő segítsége is kellett ahhoz, hogy az alábbiakat megtudjam.

A család a későbbi hivatalos iratokban a Honay nevet használta. Az 1920-as amerikai népszámlálás adatsorában Huhnvald Móric már

nem szerepelt a családdal együtt. Linával közös útjai vagy elváltak, vagy számunkra ismeretlen időpontban elhunyt. Az 1920. január 3-án felvett adatok szerint a családfenntartó Lena C. Honay, gyermekei Margaret, Rozi, Stephen. Ugyanezen adatokkal találkozunk az 1925-ös népszámlálásnál is. Lena 1929. április 29-én házasságot kötött a szintén magyar Bátkey Ferencel. 1930-ban már mint Bátkey Ferenc (Frank) felesége szerepel. Velük élt második férje két, már New Yorkban született gyermeke

is, a 16 éves Rudolf és a 14 éves Marguerite. Bátkey Budapesten született 1881-ben, s 1905-ben vándorolt New Yorkba. 30 éves volt, amikor először megnősült. 1956. április 14-én halt meg New Yorkban. Sonnenschein Karolina mint Lena Bátkey hunyt el 1975 áprilisában, 89 évesen.

Huhnvald Margit Margaret Honay néven folytatta életét; Henry Wahlers felesége volt, s három gyermekük született. Margit 1974 májusában halt meg New Yorkban. Huhnvald Jolán Róza néhány adatát Rose Honay néven találtuk meg. 1926. február 20-án Manhattanban kötött házasságot, férje George Travers Cone, s öt gyermekük született. Róza 1981. december 23-án hunyt el. Huhnvald István (1911) neve később Peter Honay lett. A II. világháborúban 1942. március 19. és 1945. december 13. között teljesített szolgálatot. New Yorkban halt meg 1981. március 31-én.

A Sonnenschein leszármazottak egymásra találása: levelek és tervek

A család itthon maradt testvérei közül leginkább Sonnenschein Lipót (1885–1944) írta be magát Fonyód történetébe; többféle üzlete is volt. Sajnos feleségével együtt a holokauszt áldozatai lettek Auschwitzban, de mind az öt gyermekük túlélte azt. Az ő leszármazottaik Budapesten, Kaposváron, Fonyódon éltek-élnek. Egyikük – Jutasi Eszter – érdeklődő volt a családtörténet ezen ága iránt, s a kikutatott adatok segítségével felvette a kapcsolatot az Amerikában élő távoli rokonokkal.

Sonnenschein Karolina leányának, Margitnak a fia, Hank Wahlers volt az, akit, a közösségi média segítségével, elsőnek sikerült megtalálni. Hank nagyon örült annak, hogy végre hírt kapott anyja és nagyanyja távoli óhazájából. Mindig érdekelte, hogy honnan származtak felmenői, de korábban nem talált olyan szálat, amelyen elindulhatott volna, hogy fellelje a Magyarországon élő távolabbi rokonait. Hank Wahlers és Eszter több levelet váltottak, amelyekben bemutatták

egymásnak a családtagokat, gyermekeket, unokákat, illetve fényképeket is cseréltek. A levelezésbe bekapcsolódott Hank Wahlers öccse, Chris Wahlers is, aki szintén bemutatta gyermekeit és unokáit. Eszter végül Hank és Chris nővérével, Harriette-tel is váltott levelet. Harriette ugyan férjhez ment 1951-ben, de nem született gyermeke. A kezdeti lelkes levélváltásokon túl további kapcsolat, találkozó nem jött létre, de egyértelműen nagy öröm volt a három testvér számára, hogy felmenőikről és azok magyarországi leszármazottairól hallhattak és viszont. Hank sajnos 2020-ban elhunyt, de második felesége, Katherine Wahlers a közösségi média segítségével továbbra is tartja a kapcsolatot Eszterrel. Minden ünnep alkalmával kedvesen felköszöntik egymást, néha írnak magukról pár sort, Katherine kimondottan ragaszkodik ehhez a szálhoz. Hank halála után Katherine újra párra talált és tervei között szerepel egy európai utazás, Magyarország és a Balaton érintésével, ahonnan néhai szeretett férje felmenői származtak.

A fenti történet is azt mutatja, hogy akár egy kisebb település helytörténet-kutatása hogyan segítheti egy-egy család múltjának a feltárását, milyen lehetőségek adódnak, hogy betekintést nyerjünk a szerteágazó családfa-ágak szövevényébe és esetleg elősegítsük megszakadt szálainak újrakapcsolódását.

*Szerző: Varga István
Fonyód, 2024 májusa
seuso71@gmail.com*

Amerikába jöttek: Török és László nagyszüleim története

Édesanyám és édesapám nagy öröme 1945-ben jöttem világra, öt fiú közül negyedikként. Édesanyám mindig kislányra vágyott, de ez a kívánsága sosem teljesült. Gyermekkorom Pittsburgh északi részén, Pennsylvaniában – azt hiszem – egészen tipikus volt: iskola, játék a barátokkal, hobbik, ház körüli munkák és újságkihordás. Emlékszem, hogy 1956-ban, miközben az újságokat szállítottam, olvastam a magyar forradalomról, és azon tűnődtem, hogy miért vannak orosz tankok az utcákon? Később rájöttem, milyen szerencsés voltam, hogy nem kellett elnyomás alatt élnem.

Magyar gyökereim feltárása: a felismerések útja

Anyai, cseh nagyszüleim hosszú évekig éltek velünk egy munkásosztálybeli környéken. Ma már bánom, hogy sosem beszélgettem velük az életükről, különösen a szülőföldjükön töltött időről. Ami pedig a család magyar felét illeti, apai nagyszüleim sajnos még a születésem előtt elhunytak, és sosem kérdeztem meg édesapámat az ő szüleiről, és hogy milyen volt egy magyar háztartásban felnőni. Csak néhány odavetett megjegyzésre emlékszem az Ohio folyó mentén, Steubenville-től délre élő unokatestvérekről. Gyakran meglátogattuk édesapám testvéreit, de én mindig csak az unokatestvéreimmel beszélgettem.

Édesanyám 2004-ben bekövetkezett halála után bukkantunk rá az általa megőrzött rengeteg fotóra, levélre és dokumentumra. Ezek többsége az ő szüleiről szólt, de néhányban vagy néhányon az apai ág is szerepelt, mint amilyen például a később látható fénykép a Török családról – igazi kincs, amit megőrzött. Köszönöm, Anyu!

Amikor elkezdtem rendezni és rendszerezni a gyűjteményt, különösen a fényképeket nézegetve ébredtem rá, hogy többet akarok megtudni nagyszüleim életéről. Az internet 2004-ben természetesen még gyermekcipőben járt, és kutatni csak postai úton vagy könyvtárlátogatás során lehetett. Ráadásul a minden időmet kitöltő és megterhelő munka miatt kénytelen voltam mindezt a nyugdíjazásom utánra halasztani. Aztán 2015-ben elvégeztem egy DNS-tesztet az Ancestry-nél, és teljesen magával ragadott a kutatás.

2017-ben a CGSI (Csehszlovák Nemzetközi Genealógiai Társaság) Pittsburghben tartotta kongresszusát, ami óriási segítséget nyújtott a kutatásomhoz. Ráadásul az internet, valamint a Family Search, a MyHeritage és más oldalak fejlődésével most már találhattam feljegyzéseket, és elkezdtem megérteni, milyen életet éltek a magyar nagyszüleim. S ez arra késztet, hogy röviden elmeséljem az ő történetüket.

Török János
1900

A kezdetek nyomában: magyar származás és kivándorlás

Nagyapám, Török János, 1874. október 10-én született Kassa Barca nevű városrészében, a kassamindszenti (ma Všechnvátých, Szlovákia) származású Török János és Juhászová Mária fiaként. Református vallású volt. Nagyanyám, László Katalin 1876. február 7-én született Hernádcsányban (ma Čaňa, Szlovákia), a 93. szám alatti házban. Szülei László András és Török Mária voltak. (Ezt a vonalat még kutatom, hogy kiderítsem, van-e kapcsolat János nagyapám családjával.)

Nagyszüleim, János és Katalin 1899. június 11-én házasodtak össze a hernádcsányi református templomban. Hernádcsány és Hernádzsadány (ma Ždaňa, Szlovákia) falvakban laktak Kassától délre. Majd néhány hónappal a házasságkötés után János úgy döntött, hogy elhagyja Abaúj-Torna vármegyei otthonát, és Amerikába jön. Nem tudom pontosan, miért döntött a kivándorlás mellett. A kutatásokból úgy látom, hogy sok oka lehetett: munkanélküliség, földhiány, szegénység, gazdasági nehézségek, sorozás, családi problémák, de más is lehetett. Anélkül, hogy beszéltem volna vele, már soha nem fogom megtudni. És ha beszélhettem volna vele, vajon őszinte lett volna?

Letelepedés Amerikában: a korai évek és kihívások West Homesteadben

Nagyapám 1900. január 22-én érkezett Amerikába, és a pennsylvanai West Homesteadben telepedett le, egy Pittsburghtól mintegy 13 kilométerre délkeletre fekvő

városban. A környező városok, mint Homestead, Braddock, McKeesport és más acélgyártó települések nagy számban vonzottak munkásokat a kelet-európai régióból. Nyugat-Pennsylvania rendkívül csábító volt számukra az itt található számos bánya és acélgyár miatt.

Az itt töltött első néhány évről semmit sem sikerült kiderítenem. Azonban, mivel a feljegyzések szerint „speciális gépeknél dolgozó segédmunkás” volt, valószínűleg a Mesta Machine Companynál kezdett el dolgozni. Tudom, hogy később biztosan ott dolgozott. A Mesta vezető iparigép-gyártó cég volt, amit 1898-ban George Mesta alapított, amikor gépműhelyét egy másikkal egyesítette. Nehézségeik a világ minden táján megtalálhatók a gyárakban. A Mesta 1983-ban zárta be kapuit.

Úgy gondolom, hogy Jánosnak nem volt könnyű helyzete az új országban. Megannyi akadállyal szembesült: nyelvi nehézségek, munkakeresés, lakhatás megoldása, pénz nem megértése, kihasználástól való félelem és maga a beilleszkedés. Ráadásul a képzetlen kelet-európai bevándorlók túlnyomó többsége a forró, poros, veszélyes acélgyárakban vagy sötét bányákban dolgozott. Ugyanakkor szeretném azt hinni, hogy volt körülötte egy támogató magyar közösség, akik segítettek eligazodni az új környezetben és megküzdeni a kezdeti nehézségekkel. Tudom, hogy voltak unokatestvérei a környéken, akiktől támogatást kaphatott, és akiktől erőt meríthetett. Szerencsére sikerült elegendő pénzt megtakarítania és Katalinért küldeni.

Keserédes életút: család, szeretet és tragédia az Újvilágban

Katalin öt évvel később érkezett meg Amerikába, és csatlakozott férjéhez West Homesteadben. Aztán sorban jöttek a gyerekek: Margit 1906-ban, édesapám, János 1910-ben, András 1913-ban és Anna 1916-ban.

Az első közös otthonuk
Forrás: a szerző felvétele

Később pedig ebbe a házba költöztek
Forrás: a szerző felvétele

A Homestead-i Első Magyar Református Templom
Forrás: a szerző felvétele

A West Homesteadben 1904-ben alapított Első Magyar Református Egyházközösség segítségével megtaláltam az összes gyermek – köztük édesapám – keresztelési bejegyzését.

Walnut utcai általános iskola 1924 körül
Forrás: családi fotóalbum

Úgy tűnik, hogy nagyszüleim felismerték az oktatás értékét, amit az alábbi iskolai fotó is tanúsít. Édesapám az első sorban, jobbról a harmadik, szemüveges fiú.

Úgy gondolom, hogy az élet küzdelmes lehetett János és Katalin számára. Nagypám valamikor a Mestánál végzett munkája során elvesztette a lábát, ami bizonyára nehéz helyzetet teremtett a család számára. Sajnálom, hogy sosem beszélgettem édesapámmal a szüleiről vagy az ő gyermekkoráról. Hogyan élt édesapám fiatakként, milyen volt a kapcsolata a testvéreivel és a szüleivel?

Hogyan ülték meg az ünnepeket, voltak-e családi összejövetelek, zenélés, éneklés, közös étkezések? Egyszerűen nem tudom. Szeretném hinni, hogy boldog családi életük volt egészen 1921-ig. Ekkor tragédia történt.

Októberben, hogy szűkös jövedelmüket „természetben” kiegészítsék, a bérlők gombát hoztak haza, amit a házhoz közeli erdőben szedtek. Katalin megfőzte azt és felszolgálta. A halotti anyakönyvi kivonat szerint sajnos meghalt gombamérgezésben. A gyerekek szerencsére túléltek, ahogy a bérlők is.

Maradandó hagyaték: család, értékek és kitartás

Meggyőződésem, hogy Margit nénémnek ekkor kellett lemondania jövőbeli álmairól, és átvenni a háztartás vezetését. Tizenöt éves volt akkor, a kicsi Anna csak öt. Édesapám mesélte, hogy ő egy ideig – talán az általános iskola után – pékként dolgozott, hogy hozzájáruljon a család bevételeihez. A Victor Way-i otthonukkal szemben volt egy pékség.

János még tizennégy évet élt özvegyként, majd 1935. május 2-án halt meg West Homesteadben. Mind őt, mind Katalint a pennsylvaniai Munhallban, az Első Magyar Református Temetőben helyezték örök nyugalomra. A Török nevet valamikor Terrickre amerikanizálták. Édesapám, John Terrick két évvel később, 1937 szeptemberében vette feleségül édesanyámat, Mary Rose Kranyst.

Befejezésként: nagyon szerencsésnek érzem magam, hogy szerető szüleim ilyen értékeket adtak át nekem. És mindazoknak üzenem, akiknek még élnek a szüleik és nagyszüleik: beszélgetsek velük!

Szerző: Daniel A. Terrick, Török János unokája
Pittsburgh, Pennsylvania, 2024 áprilisa
Dterrick.618@comcast.net

Török család: János és Katalin, Margit és édesapám, János 1913 körül. Katalin láthatóan várandós Andrással
Forrás: családi fotóalbum

Török nagypapa 1930 körül. Bal válla fölött látszik a Walnut utcai általános iskola
Forrás: családi fotóalbum

Anya és apa esküvője
Forrás: családi fotóalbum

Újvilági álmom és óhazai valóság: egy szívvel a két világ között

Polgár Iván 1884. július 13-án született a Veszprém megyei Ugod községben, Polgár Sándor és Licsauer Mária gyermekeként. Ő volt a nagyapám. A szülők szegény emberek voltak: Polgár Sándor szülői házában laktak, mint akkoriban sok család. 1887-ben meghalt az édesapa; ezután az élet még nehezebb lett, az édesanya cselédként dolgozott, abból tartotta el egyetlen kisfiát. A kis Iván közben iskolás lett és szorgalmasan tanult. Iskolás éveit a faluban dolgozott napszámosként, így segítette az édesanyját.

Fiatalfalusi kivándorlók: utazás Európán keresztül a Szabadság-szoborig

A faluban egyre több ember volt elégedetlen az életével és döntött úgy, hogy akkori divat szerint Amerikában próbál szerencsét. Voltak a rokonok között, akik már korábban elmentek. Nagyapám is így döntött, 16 évesen; ezt sokszor emlegette. Valahogy nagy nehezen összegyűjtötték az útravalót és két fiatal ugodi nővel – Üveges Jankával és Kernács Terézzel –, akiknek a rokona már két évvel korábban, 1898-ban elutazott az „Újvilágba”, útra keltek. A már kint lévő rokon, Üveges Elemér Üveges Janka testvére volt, és 1910-ben Bartonban feleségül vette a Nagypapával kiutazó Kernács Terézt. Nem tudni, az utat hogyan tervezték, de Nagypapa elbeszélése szerint jártak Franciaországban is, majd Angliában, Southamptonban szálltak hajóra, és így érkeztek New Yorkba. A francia kikötőben történt, hogy a faluról jött fiatalember „találkozott” egy újdonsággal, az angolvécével és mikor használta, nagyon meglepődött, hogy mennyi víz ömlik, és hát nagyon sietett ki a WC-ből.

A hajóút nem lehetett különösen érdekes, nagyon sok mesélő nem volt róla, de azt többször említette, hogy amikor megpillantotta a Szabadság-szobrot az nagyon különleges érzés volt. Az érzést az is okozhatta, hogy végre szárazföldre értek és elmúlt a tengeribetegségük. Nagypapa mindig azt mondta, hogy mindez 1900-ban történt, de nem találtunk sem a hajóútról, sem az ott tartózkodásáról dokumentumot. Az biztos, hogy ott volt, mert élete végéig levelezett a kint maradt ismerősökkel, és azok sokszor küldtek csomagot is, ami nekünk nagyon nagy élmény volt.

Nagy szerelem az Újvilágban: a rejtélyes „misziz

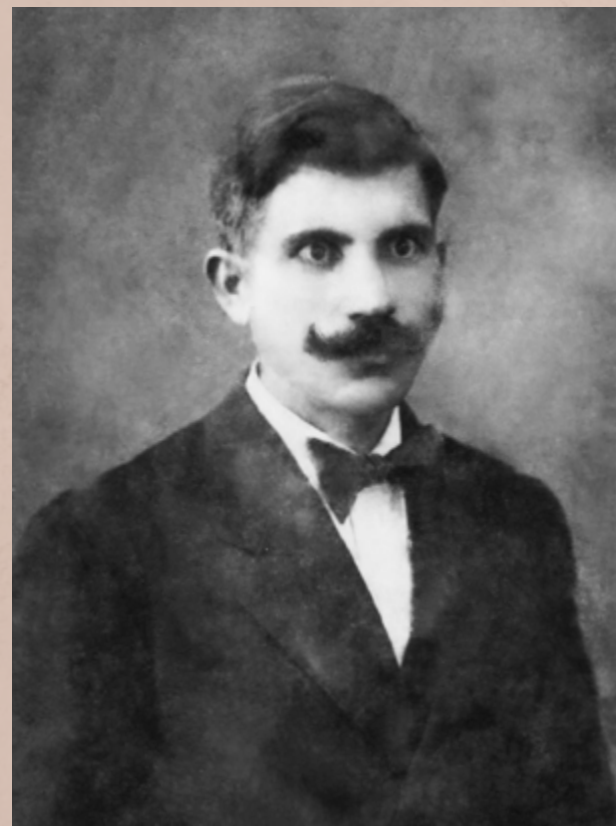
Nagypapa Clevelandban egy családnál lakott, ahol szintén ott lakott a nagy szerelme, akinek sajnos nem tudtuk meg soha a nevét, annak ellenére sem, hogy a Nagypapa elmondta, hogy volt. Azt mesélte, hogy amikor elindult vele vissza az Óhazába a hajó, akkor a szerelmes hölgy elájult a kikötőben, mert tudta, hogy soha többé nem láthatják egymást.

Polgár Iván
1900

A clevelandi központi tér
(Public Square) 1910 körül
Forrás: Kongresszusi Könyvtár ²⁷

Polgár Iván tehát Amerika földjére lépett, s ez vegyes érzelmekkel töltötte el: aggodalommal (hogy az édesanyját otthon hagyta) és reménnyel (hogy hazatérése után jó életük lesz). A kinti rokon segítette az első lépésekben. Először egy bányában dolgozott, nagyon nehéz volt ez a munka, de szorgalmasan végezte a feladatot. Egy magyar családnál kapott kvártélyt – így mondta. Abban a házban lakott a korábban említett fiatal nő, akivel hamarosan lángra lobbant a nagy szerelem, talán az első. Nagypapa szívesen beszélt róla később a családban, a nevét nem említette, csak úgy nevezte, hogy „a misziz”. Ebből következik, hogy esetleg feleségül vette, vagy valaki másnak volt korábban a felesége? Ez már titok marad.

Polgár Iván 1910-ben
Forrás: családi fotóalbum

Két világ között: az elérhetlenné vált amerikai álom

Amerikában új keresztnévet is adtak Nagypapámnak: Johnnak hívták, mert az Iván név nem tetszett, így aztán John Polgár lett a kinti neve. A következő időszakban, amikor már beszélte a nyelvet, könnyebb munkát talált: egy gramofonygárban dolgozott Lebanonban. Nagypapa szépen gyűjtögette a keresetét és készült a nagy utazásra, hogy hazajön Magyarországra, és – ami jobbnak tűnt a korábbi tervnél – az édesanyjával együtt visszamenni Amerikába. A tervek akkor sem mindig bizonyultak életképesnek.

Amikor hazaért, megtudta, hogy az édesanyja házasságot kötött egy falubeli özvegyemberrel. Számíthatott volna is erre a Nagypapa, hiszen az édesapja 1887-ben 30 évesen halt meg. Teltek a napok, hónapok; a háború is beleszólt, és már reménytelennek látszott a visszaút. Aztán a kint maradt szerelmétől vagy talán a falubeli ismerősöktől jött a levél, hogy másik párt talált magának a kedves hölgy. Nagypapát, nem tudom, ez hogy érintette, de a kinti életének egy egészen kis részét magával hozta: egy fényképet a szerelméről. Vasárnaponként, amikor készülődött a vasárnapi misére, a szekrényből elővette a kalapját és a ruhák takarásából kivette a fényképet. Amíg a kalapját a fejére igazította, addig nézegette a régi képet, aztán szépen visszatette, és elment a templomba. Aztán egyszer csak vége lett ennek a vasárnapi emlékezésnek, mert az akkor már felnőtt lánya, Édesanyám, összetépte a fényképet. Így tartotta igazságosnak az ő édesanyjára nézve, aki addigra már hét gyermeket szült és nevelt.

Az otthon valósága: óhazai kötelezettségek és családi örömök

A Nagypapa 1918 februárjában kötött házasságot Üveges Idával (aki 1892-ben született, és Nagypapa kivándorlásakor még kislány volt), az Amerikában maradt, falubeli Üveges Janka és Elemér testvérével. A házasságból nyolc gyermek született és hét gyermek (négy lány és három fiú) megérte a felnőttkort.

Nagypapa itthon is nagyon pontosan végezte a vállalt feladatait, tisztességesen dolgozott, 13 évig aratógazda volt az Esterházy birtokon. Az Amerikából hozott és a hadikölcsön után megmaradt pénzen egy kis kőbányarészt is vásárolt: mészkövet termelt ki és azt mészégetőknek adta el. Ez volt olyan nehéz, mint az amerikai bányában végzett munka, csak sokkal kevesebb jövedelmet hozott. Ennek ellenére 1942-ben új házba költöztek, ami nagy dolog volt akkor a szegényebb réteg körében.

A kőbánya a ház felépítése során érezte a hatását: a Nagypapa már koránál fogva sem tudta ezt a nehéz fizikai munkát végezni. A család férfi tagjai bevonultak katonának, úgy ahogy sokan mások, majd fogságba estek; nem volt segítség a munkában. A háború után volt földosztás, Nagypapa is kapott; azon gazdálkodott, voltak tehének, apró állatok. Nagymama 1949-ben, hosszas betegeskedés után, 57 éves korában halt meg.

Nagypapa nagyon szerette az unokákat, én a második unoka voltam, és kezdetben talán a kedvenc is, de ahogy születtek az újabb utódok, mind „kedvenc” volt. A Nagypapa vitt el először Budapestre, engem, meg az egyik unokatestvéremet. Ott lakott a nagynéném a családjával, és egy hétig tartott, amíg mindent megnéztünk, ami egy 10 és 12 éves gyereket érdekelhetett; a Nagypapa meg láthatta a budapesti lányát és a családját. Voltunk a Vidámparkban, a Gellért-hegyen, kirándultunk, fürdöttünk a Tungsram strandon többször is. Nagypapa sokat olvasott, tájékozott volt. 1966-ban 82 éves volt, amikor meghalt.

A kinti életéről szóló történeteket ő maga mesélte, kár, hogy akkor nem jegyeztünk meg többet is. Nagypapa amerikai éveivel kapcsolatosan az egyik unokahúgom kutatott, és hozzátartozókat is talált. Nagyon szeretném, ha lenne a kint élő rokonokkal kapcsolat; a kutatást kezdő unokahúggal együtt nagyon örülnék, ha jelentkeznének.

Szerző: Kőhalmi Imréné Németh Ildikó,
Polgár Iván unokája
Ajka, 2024 áprilisa
kohalmi.imrene@gmail.com

Üveges Janka és
Kernács Teréz 1955-ben
Forrás: családi fotóalbum

Dédnagyapánk nagy amerikai kalandja: a 114 éves családi fészünk végtelen története

Dédnagyapám, S. Szabon József 1873-ban született, második fiúgyermekként, az észak-borsodi Sajóvadna községben (1905 óta hivatalosan Vadna a község neve). 1899 februárjában vette el dédmamám, a közeli Felsőkelecsényben született Gál Erzsébetet (1880–1959). Hamarosan, 1900 januárjában, megszületett első gyermekük, a nagyapám, Szabon Ferenc.

Dédszüleim ekkor látták be, hogy a megélhetésük biztosításához, és otthonuk megépítéséhez nagyon kevés a picinyke földjük jövedelme. Így, hátrahagyva kilenc hónapos nagyapám és ifjú feleségét, dédnagyapám 1900 októberében vett egy hajójegyet a Weimar nevű gőzhajóra, és Brémából kihajózott Amerikába. Csatlakozott hozzá a szintén Vadnán lakó barátja, Szabó Pál is. Úticéljuk a Pittsburghtól délre található Willock nevű helység volt, Allegheny megyében, a Pittsburgh Coal Mining működési körletéhez tartozó bányavidéken. Dédnagyapám a hajónaplókban farmmunkásként szerepel.

Dédmamám, a férje kiutazása után, kisdéd nagyapámmal hazaköltözött a szüleihez Felsőkelecsénybe, majd egy egész évtizeden át várt a férjére, hűségesen. Dédnagyapám csak 1904-ben jött haza először. 1905-ben megszületett a második fiuk, és 1905 májusában újra kiutazott Amerika földjére; ekkor már Fiume kikötőjéből, az Ultonia hajóval. A harmadik hazajövele után, 1909-ben, a később „Titanic-mentő” hajóként elhíresült Carpathia gőzös vitte át ismét az óceánon; ezúttal Pittsburgh volt az úticél. Dédnagyapám 1910-ben szerencsésen végleg hazatért és a korabeli vályogházak helyett egy modernebb, hófehér, tornácos parasztházat épített a falu közepén. A vadnai hegy legelőjén

ásott ki nagy, faragható homokköveket. Keresztapám – aki 21 évet töltött vele egy házban – sokat mesélte, hogy dédnagyapa annyi követ összehordott az udvarunkra, hogy a népek sokat csodáltak és izgatottan kérdezték, hogy mit épít, templomot? A ház 2024-ben, azaz jelen írás időpontjában ma is áll; most én és a nővérem, azaz dédunokái lakunk benne, valamint nyaranta az ükunokáival együtt használjuk az öreg házat, nagy-nagy megbecsüléssel.

S. Szabon József
1900

Gál Erzsébet és S. Szabon József 1935-ben Vadnán
Forrás: családi fotóalbum

S. Szabon József „amerikás” lakóháza, amely az Amerikában keresett jövedelemből épült 1910-ben Vadnán
Forrás: családi fotóalbum

1914-ben kitört az első világháború, és dédnagyapám végigharcolta az olasz hadszíntereket, ahonnan épségben hazaért, így öt fiúgyermek után, 1921-ben, végre leánya is születhetett. A második világháború Vadnát sem kímélte. 1944. december közepén a harcok elől mindenki a hegyoldalban levő pincékbe menekült. Ő pedig életét kockáztatva – egykori háborús veteránként – bátran itthon maradt, az állatokra vigyázni. A falunk harcaiban egy orosz tüzérségi lövedék sajnos szétlőtte fölötté a háztetőt, de dédapámnak szerencsére nem esett baja. 1951-ben hunyt el.

Emlékére két évente Szabon találkozót szervezünk, amelyekre hat gyermekének mára óriásira nőtt családfájáról sok családtag boldogan utazik Vadnára, hogy együtt emlékezzünk amerikai útjára, és hogy 43 szépunokája is megismerje tengerentúli kalandjait, és a családi fészünk történetét.

Szerző: Szabon János, S. Szabon József dédunokája
Vadna, 2024 júniusa
szabonjke@gmail.com

Utazók és ügynökök: a hamburgi hajótársaság levele nagyapámnak

Nagyapám, Eckert András 1879-ben született Herenden. Többször is járt Amerikában, először 1901-ben utazott Newarkba, ahol kisebb megszakításokkal egészen 1905-ig maradt. A családi gyűjteményben őrzünk egy levelet, amelyet valószínűleg első hazatérése után kapott a hamburgi Louis Scharlach & Co. gőzhajótársaságtól. Ez a vállalat egyike volt azoknak, akik szervezték és bonyolították az Amerikába induló európai kivándorlók utazásait. Sajnos a levélen nem szerepel dátum, így nem tudjuk, hogy pontosan mikor íródott, de nagy valószínűséggel az 1900-as évek elején. Az írás tulajdonképpen egy ajánlkozás arra vonatkozóan, hogy ha a nagyapám legközelebb Amerikába utazna, akkor is ennél a társaságnál váltson jegyet, részletesen ismertetve a költségeket, illetve a jutalékot, amelyet a másoknak rendelt jegyek megvásárlása esetén biztosítanak.

“Amerikából szülőföldjére visszatérve kedves volt megadni értékes címét, amit nagyon köszönünk, s reméljük, hogy amikor ismét Amerikába utazik, megtisztel minket azzal, hogy nálunk szerzi be a hajójegyet. Mint azt bizonyára tudja, mindenkinek, aki Amerikába utazik, már otthon rendelkeznie kell egy hajójeggyel, amelyet a határon be kell mutatnia, hogy szabadon átkelhessen. Akinek nincs hajójegye, azt visszaküldik, vagy arra kényszerítik, hogy ott vásároljon egyet, hogy egy tetszőleges gőzhajóval tovább utazhasson.

Az ilyen kellemetlenségek elkerülése érdekében csak ajánlani tudjuk, hogy minél korábban biztosítsa a helyeket, felnőttek esetében 20 koronát, 1-12 éves gyermekek esetében pedig 10 koronát küldve. A foglaló megérkezése után elküldjük Önnek a szükséges hajójegyet és az utazási tájékoztatót, hogy mikor induljon el otthonról és hogyan utazzon, hogy időben és biztonságban megérkezzen Hamburgba. A foglalót az átkelés árának részeként jóváírjuk, foglaló nélkül nem biztosítunk helyet.

Nagyon hálásak lennénk, ha tájékoztatná ismerőseit az utazásról, és amennyiben Ön rendelné meg a hajójegyeket az utazók számára nálunk, a felnőttek esetében 10 koronát, 1-12 éves gyermekek esetében pedig 5 koronát fizetünk jutalékként. Ezt az összeget otthon azonnal levonhatja, és nekünk 20 korona helyett csak 10 koronát, illetve 10 korona helyett csak 5 koronát küldjön.

A hajójegyen, amelyet az Ön címére küldünk az utazók részére, a foglaló teljes összege fel lesz tüntetve. Abban a kellemes reményben, hogy megtisztel minket bizalmával és a foglaló gyors elküldésével, tisztelettel köszöntjük Önt. Louis Scharlach & Co.”

Eckert András
1901

A Louis Scharlach & Co. gőzhajótársaság levele Eckert Andrásnak
Forrás: családi gyűjtemény

Nagyapám 1905-ben hazatért, 1906 májusában feleségül vette nagymamát, aki özvegy volt, három kicsi lánnyal. Az esküvő utáni évben született Teréz, utána, 1908-ban, György, és abban az évben ment ki újra a Nagypapa. A Nagymamának sem lehetett könnyű dolga itthon, öt gyerekkel (és ezek közül kettő nagyon kicsi volt)! A Nagypapa a családi emlékezet szerint vasútépítésen dolgozott. Ezúttal is nagyjából négy évet maradt Newarkban, ekkor készült róla ez a műtermi kép.

Eckert András Newarkban, 1908 körül
Forrás: családi fotóalbum

Levelek nem maradtak fenn sajnos abból az időből, viszont a család megőrizte a több mint 110 évvel ezelőtti „photoshopot”. Valószínűleg a Nagyapa kiutazását követő évben a Nagymama lefotózkodott a gyerekekkel itthon, és kiküldte a képet a Nagypapának. Schumacherék, akik Newarkban üzemeltettek magyar nyelvű fényképész stúdiót, a két fotót összedolgozták, és meglett a család egyesítés.

Visszaútról nincsen pontos információnk, de valamikor 1911 végén, 1912 elején térhetett vissza feleségéhez, mert 1912 novemberében született meg a harmadik közös gyermekük, apja után András. Nagyapám, hazatérése után, az Amerikában keresett pénzből földeket vásárolt, aminek egy részéből kiházasította a lányokat, adott is el földet, haláláig szántót és erdőt művelt.

A Nagymama 1924-ben meghalt, utána nehezen boldogultak, de a lányok is segítettek. Nagypapa 1928-ban elvett egy falubeli özvegyasszonyt, ám nem sokáig laktak együtt; el nem váltak, de külön éltek. Nagyapa 1958-ban halt meg. Ugyanabban az évben vették el az épp aratás előtt álló földeket; azt már „szerencsére” nem érte meg – mondta a család. Ha megtudta volna, biztos abba pusztul bele. Első gyermeke, Teréz 1956-ban a férjével és egy gyermekkel kiment Amerikába, New Jersey államban éltek halálukig.

Szerző: E. István, Eckert András unokája
Herend, 2024 júniusa

Eckert András és (korabeli „photoshoppal” egyesített) családja, 1909 körül
Forrás: családi fotóalbum

Otthonteremtés az Újvilágban: Deák András és Mészáros Róza élete Pittsburghben

András (Andrew) és Róza (Rose) a nagyszüleim voltak. Andrew-val soha nem találkoztam – hat évvel a születésem előtt halt meg. Rose nagymamámat 1954-ben láttam először, amikor hatéves voltam. Az 1960-as évek végén és az 1970-es évek elején gyakran meglátogattam Pittsburghben, amikor a Pennsylvania Állami Egyetemen tanultam, ami a várostól mintegy két és fél órányi autóútra van keletre.

Magyar gyökerek

Deák András, akit mi Andrew néven ismertünk, 1881. december 13-án született Ricsén. 1902-ben csatlakozott az Amerikába kivándorló magyarok tömegéhez. Az Ellis Island-i feljegyzések szerint 1902. június 12-én érkezett meg New Yorkba Hamburgból az SS Patricia nevű hajón. Onnan a Pennsylvania állambeli Pittsburghbe utazott, ahol az acéliparban talált munkát.

Mészáros Róza, akit mi Rose néven ismertünk, 1888. szeptember 8-án született Kupán. Az Ellis Island-i feljegyzések szerint 1904. június 13-án érkezett meg New Yorkba Hamburgból az SS Arcadia nevű hajón. Első úti célja az unokatestvére, Mészáros Lajos volt, aki Palmertonban, Pennsylvania államban élt, mintegy 10 mérföldre északra Allentown-Bethlehem városától.

Közös élet megteremtése Pittsburghben

Nem tudom, hogy Andrew és Rose hogyan ismerkedtek meg, de 1908-ban Pittsburghben házasodtak össze. Az 1910-es népszámlálási íven Andrew és Rose Deak néven szerepeltek, és a Wakefield Street 3504. szám alatt laktak. Ugyanezen a címen lakott Andrew testvére,

„Josef” (József) és felesége, „Sofie” (Zsófia) is. Mindkét fivér „vasmunkásnak” nevezte magát, akik az „acélgyártásban” dolgoztak.

Andrew testvéréről, Józsefről egészen 2022-ig nem tudtam, amikor egy váratlan e-mailt kaptam egy magyar családfakutatótól, Bakos Rékától. Azt írta, hogy egy genealógiai oldalon talált rám, és úgy gondolja, hogy rokonok vagyunk – dédapja volt a nagyapám testvére. Küldött egy gyönyörű fényképet, amely 1910-ben, a dédszülei, József és Zsófia esküvőjén készült Pittsburghben, és a nagyszüleim is szerepelnek rajta. Ez a legkorábbi fotó, amit valaha láttam Rose-ról vagy Andrew-ról.

Deák András
1902

Veszteség, gyász és születés az Atlanti-óceánon

Andrew-nak és Rose-nak 1909-ben és 1910-ben két gyermeke született, akik csecsemőkként haltak meg görcsben és/vagy csecsemőkori kolera miatt. 1912-ben, amikor Rose terhes volt édesapámmal, valószínűleg el akarta kerülni egy újabb csecsemőhalál kockázatát. Talán úgy gondolta, hogy a vidéki Magyarország friss levegője egészségesebb lesz a gyermeke számára, mint a Pittsburghben akkoriban gyakori, erősen szennyezett levegő.

Ezért Rose – Francis-szel várandósan – 1912 májusában Magyarországra felvette az útját. Az Atlanti-óceánt a holland SS Ryndam nevű hajón szelte át. De édesapám, aki később is gyakran türelmetlen ember volt, nem várta meg a világra jövetellel a magyarországi hazaérkezést. Francis Deak 1912. május 24-én az Európába tartó óceánjáró fedélzetén született meg. A hajó kapitánya írta alá a születési anyakönyvi kivonatát, amelyben születési helyeként az „Atlanti-óceán – É.sz. 55. fok, Ny.h. 32. fok” szerepel. (Néhány héttel korábban, 1912. április 15-én a Titanic óceánjáró ugyanezek az észak-atlanti vizeken, nem messze édesapám születési helyétől ütközött jéghegynek és süllyedt el.)

Deák József és Jesztrebi Zsófia esküvője, 1910. Balról jobbra: Deák András, Mészáros Róza, Deák József, Jesztrebi Zsófia, Mészáros Mária

Forrás: családi fotóalbum

Francis születési helye az évek során „Atlanti-óceán”-ként szerepelt minden hivatalos dokumentumában, beleértve az összes útlevelét is. Nem sok ember születik óceánon. A legtöbb várandós anya elkerülné a tengeri utazást, amikor közeledik a szülés időpontja. Azt hiszem, hogy édesapám kimondottan büszke volt az egyedülálló születési helyére.

1966-ban a szüleimmel és a testvéreimmel autós kirándulást tettünk a Niagara-vízeséshez. Hosszú autósorban várakoztunk, hogy átlépjük az amerikai–kanadai határt. A kanadai határőrök minden tizedik autót megállították, és szűrőpróbaszerűen ellenőrizték. Mi éppen a tizedik autó voltunk. A határőr megállított minket, és feltett apámnak egy látszólag egyszerű kérdést: „Hol született?” Apa arcán vigyor terült el, amikor azt válaszolta: „Az Atlanti-óceánon”. A határőr biztosan azt hitte, hogy viccel. Elkérte az útlevelünket. Előástuk és átadtuk az összeset. A határőr megvizsgálta apa útlevelét, és elolvasta: „Születési hely: Atlanti-óceán...”. Apa még mindig vigyorgott, mintha azt akarná mondani: „Látja, én mondtam”. Az őr csak visszaadta az útleveleket, és annyit mondott: „Legyen szép napjuk!”

Családalapítás, otthonteremtés

Nem tudjuk, hogy az első világháború kitörése hogyan érintette a családot. 1917-ben Andrew 200 korona értékben vásárolt hadikötvényeket. A magyar kormány, annak érdekében, hogy biztosítsa a kivándorlók folyamatos kapcsolódását az óhazához, nemcsak Magyarországon, hanem az Egyesült Államokban is kibocsátotta az úgynevezett hadikölcsön kötvényeket, amivel egyúttal jelentős pénzügyi forrásra is szert tett. A Deak család a háború befejeztével nem váltotta be a kötvényeket, a mai napig az otthonom falait díszítik. Andrew-t 1918-ban felvették a katonai nyilvántartásba, de nem kellett bevonulnia.

Az Andrew által vásárolt első világháborús hadikötvények
 Forrás: családi gyűjtemény

Két évvel később, az 1920-as népszámláláskor Andrew és Rose Pittsburghben a Second Avenue 4339. szám alatt lakott. Ekkor már négy gyermekük volt: Francis (7), Helen (5), Elsie (3) és William (6 hónapos). A népszámlálási ív tanúsága szerint Andrew és Rose 1909-ben honosított amerikai állampolgárok lettek. Andrew foglalkozása „munkafelügyelő” volt az „acélkohászatban”.

Az 1930-as népszámlálási íven Andrew és Rose címeként Pittsburgh, Winston Street 223. szerepel. Háromszintes, teljesen alapincézett házuk a Deak család három generációjának otthonává és találkozóhelyévé vált. Az ingatlan értéke akkor 9000 dollár volt. Ez volt az utolsó házuk, innen már nem költöztek tovább. Az íven már Andrew és Rose legkisebb gyermeke, Rosemary is szerepel. Andrew foglalkozása akkor „gépezeti karbantartó” volt az „acélgyárban”.

Műtermi portré Rose-ról és gyermekeiről.
 Hátul: Francis, Rose, Rosemary. Elöl: Elsie, Billy, Helen
 Forrás: családi fotóalbum

1995-ben Pittsburghben egy háromnapos Deak családi találkozót tartottunk, amelyen Rose és Andrew számos leszármazottja részt vett. Készítettünk egy hírlevelet is, amely családtörténeti információkat és emlékeket tartalmazott Rose nagymamáról és Andrew nagyapáról, beleértve történeteket, amelyeket Rosemary néni mesélt a nagyszüleinkről.

Nagyapa munkája a Jones and Laughlin acélgyárban a régi olvasztókemencék berobbanása volt. Egy ideig a Second Avenue-n dolgozott, majd áthelyezték Aliquippába. Élete nagy részében napi tizenkét órát dolgozott. Hajnali 4-kor indult és este 6 vagy 7 óra körül ért haza. Mindig öltönyben járt dolgozni. Amikor hazajött a gyárból, bejött az ajtón, és a gyerekek mind megölelték. A lányokat körbeforgatta, és azt mondta: „Gyertek ide, hadd csináljak rózsás pofit nektek!” Aztán az egynapos borostáját az arcukhoz dörzsölte. Minden nap újsággal, Cuddy Pipe rágódohánnyal, Baby Ruth csokival és Wrigley's Juicy Fruit rágógumival jött haza a munkából. Aztán megkérdezte: „Hány gyerek van itt?”, majd a Baby Ruth szeletet egyenlő darabokra vágta.

A legmelegebb napokon (és a leghidegebbeken) is nagymama forró levest tálalt vacsorára. Nagyapa fekete borssal szórta tele a levesét, és a gyerekek imádták nézni az ádámcsutkáját, amíg a levest kanalazta. Nagyapa nagyon szerette nagymama levesét. Vacsora után nagyapa elment a Burgwin Parkba, és nézte, ahogy a férfiak baseballoznak. Bill bácsi volt a csapat vízholdója. Amikor Rosemary néni végzett a vacsora utáni mosogatással, felment a lelátóra, és leült az apukája mellé. Egyik karácsonykor a gyerekek ajándékai a következőkből álltak: egy finom alma, egy narancs és egy pulóver minden gyereknek. (Próbálná meg ezt ma bárki!)

Az utolsó évek együtt

Az 1940-es népszámláláskor Andrew ötvenkilenc éves volt, Rose pedig ötvenkettő. Francis Washingtonba költözött, Helen férjhez ment, és talán elköltözött. Andrew és Rose Winston Streeti házában élt Elsie (23), Elsie férje, Leroy Fowler (23), William (20) és Rosemary (18) is. Andrew foglalkozása „művezető” volt az „acélgyárban”, évi 2175 dollár fizetéssel.

Négy hónappal a kép készítése után Andrew nagyapa meghalt. Rose nagymama túlélte férjét és öt gyermeke közül hármat.

Winston Street 223., hátsó udvar, 1942. Barbara (McGillis) Amantea Scott, Rose Deak, Andrew Deak, Donna Lee (Fowler) Boegel Vogel
Forrás: családi fotóalbum

Újra együtt nagymama házában

Édesapám, Francis Deak a pittsburghi Carnegie Techen (ma Carnegie Mellon University) folytatott mérnöki tanulmányokat, majd ezt követően a washingtoni George Washington egyetemen, ahol aztán állást is kapott. Tanulmányait és munkáját is megszakította, amikor az Egyesült Államok a második világháború idején megkezdte a mozgósítást. Belépett a seregbe, és Patton tábornok 3. hadtestében lett tényleges. A háborút követően az amerikai katonai megszálló erőknél dolgozott Németországban. A hadseregből való kilépése után pedig az amerikai légierő építőmérnökeként tevékenykedett a németországi Wiesbadenben. Ott találkozott édesanyámmal, Lotti Benderrel, akit később feleségül vett. Én 1948-ban születtem, az öcsém, Robert 1954-ben, a húgom, Doris pedig 1957-ben.

Az első utam az Egyesült Államokba 1954 nyarán volt. Édesanyám éppen öcsémmel volt várandós. Édesapám hat hónappal korábban vette feleségül anyát, miután feloldották az amerikai katonai megszállási szabályokat, amelyek megtiltották a német állampolgárokkal való kapcsolatokat. Amellett, hogy 1954-ben először találkoztunk amerikai rokonainkkal,

az utazás másik célja az volt, hogy anya megszerezze az amerikai állampolgárságot. Körülbelül egy hetet töltöttünk New Yorkban, majd Pittsburghbe utaztunk. Ott Rose nagymamánál laktunk a Winston Street 223. szám alatt, és sok rokonunkkal találkoztunk. Rose nagymamának gyönyörű kertje volt, sok virággal, málnabokorral és egy kis zöldségeskerttel.

Anya megkapta az amerikai állampolgárságot, és hazamentünk Németországba. Három helyen is éltünk Wiesbadenben és környékén. Az öcsém, a húgom és én ott jártunk amerikai fenntartású iskolákba. 1966-ban mentem vissza az Egyesült Államokba, hogy a Penn State egyetemre járjak. A család többi tagja négy évvel később költözött a pennsylvaniai State College-ba.

Unokatestvéreim, Judy McGillis és Bernadette McGillis, nagynéném, Helen (Deak) McGillis, én és unokatestvérem, Donna Lee (Fowler) Boegel Vogel nagymama hátsó kertjében
Forrás: családi fotóalbum

Emlékek, receptek és az örökség megőrzése

Édesapám soha nem beszélt velünk magyarul. Rose nagymamától megtanultam néhány szót, de a legtöbbet már elfelejtettem. Tudomásom szerint egyik Pittsburghben felnőtt rokonom sem ismeri a magyar nyelvet. Az 1995-ös pittsburghi Deak családi találkozón sok emléket osztottunk meg Andrew-ról és főleg Rose-ról. Ezeket összegyűjtöttük és leírtuk, vannak köztük magyar receptek, kertészkedési ismeretek és a nagyszüleinkről szóló vicces történetek. Bár a magyar nyelv nem hagyományozódott ránk, a magyar szokások, ételek és különféle történetek igen, és ezeket részletesen megörökítették a találkozón részt vevő rokonaink.

„Ha Hazelwoodra és a Winston Streetre gondolok, a korom és az acélgyár büze idéződik fel bennem. Emlékszem a második emeleti nappali szép ablakaira is. Amikor az alagsorra gondolok, emlékszem, hogy anya saját maga készítette a szappant a mosáshoz vagy a padlósúroláshoz. Vödörben tárolta.”

(Rosemary Lupo, Andrew és Rose legkisebb lánya)

Hazelwood horizontja a Winston Street 223. ablakából, háttérben az acélgyárak
Forrás: családi fotóalbum

„Emlékszem a szép, fákkal szegélyezett utcára, és arra, hogy nagymama milyen dühös volt, amikor az elektromos társaság kivágta a fákat. És egy aranyos történet: apukám anyukámat egy bálon pillantotta meg először, és eldöntötte, hogy többet akar tudni róla. Majdnem hazáig követte őt, de a lépcsőn felfelé menet szem elől tévesztette, és nem tudta megmondani, melyik házba ment be. A másik dolog, amire emlékszem a házról, az a különleges szoba, ami Rose nagyfi tornáca alatt volt. Különböző régi dolgokat tartott ott, és mindig azt kívántam, bárcsak nyílna oda egy ajtó a pincéből. Emlékszem, hogy nagymama egy igazi elefántcsontból készült fésűt használt, ami ugyanolyan színű volt, mint a haja. A második emeleten lévő ovális íróasztalban tartotta.”

(Marilyn Young, unoka, Rosemary lánya)

„Nagymamához menni... A Winston Street 223. szám előtti lépcsőre felnézni mindig nagyon izgalmas volt számomra! Ha tavasz volt, az azt jelentette, hogy a lépcső tetején teljes pompájukban virágoztak a nagyfi gyönyörű japán cseresznyefái. Alig vártam, hogy felszaladjak a lépcsőn, csak hogy a közelükben lehessenek. Nagymama imádta, ha a virágokat szagolgatva fotózták, és addig pózolt, amíg valaki elő nem vette a fényképezőgépet. Nagyon szerettem a fák alatt nézelődni, mert gyönyörű kis növények nőttek mindenfelé: lila ibolyák és gyöngyvirágok (amelyek olyan egészségesek és buják voltak, hogy ha egy szálat leszedtél, azonnal visszanozott), és nyaranta mindenütt erdei rózsák. Imádtam csak ott ülni, bámulni a kertet, és hagyni, hogy a képzeletem szárnyaljon. Emlékszem a nagymama csodálatos leveleire is, és a csirkepaprikásra nokedlivel.”

(Barbara Pelfanio, unoka, Helen lánya)

„Amikor Hazelwoodra és a Winston Streetre gondolok, emlékszem, milyen szépek voltak a fák és a házak az utcában. Szerettem a ház előtti lépcsőn ülni. Amikor nagymama házának kinti részére gondolok, eszembe jut a kert a hátsó udvarban, különösen az egresbokor, az ágai végén hosszú, kemény, éles tüskékkel, alattuk pedig lédús, édes, zöld egressel. Vaníliafagyalattal ettük. Nagymama rózsabokrai gyönyörűek és illatosak voltak. Amikor nála voltam, megengedte, hogy rózsacsokrokat vágjak, és vázába rakjam őket a házban. Úgy tűnt, ő maga sosem csinált ilyet, ezért mindig el voltam bűvölve és örültem, hogy nekem megengedte.”

(Bernadette Coppola, unoka, Helen lánya)

Rose nagymama és bérlője a Winston Streeti ház előtt
Forrás: családi fotóalbum

„Nem ismertem úgy nagymamát, mint a többi unokatestvér. De azt kell mondanom, hogy nagyon büszke voltam rá, és nagyon szerettem. Nagyon szerencsésnek éreztem magam, és nagyra értékeltem azt a kevés időt, amit vele tölthettem. Soha nem felejttem el, hogy a nagymama volt az, aki a vele töltött rövid idő alatt megtanította nekem a Miatyánkot, amit a mai napig minden este elmondok. Rosemary néni nagy születésnap bulit rendezett nekem, amikor tizenegy éves lettem. Sokan eljöttek, nagymama is ott volt. Emlékszem, milyen boldog voltam, amikor kinyitottam a tőle kapott születésnap üdvözlőlapot, és 5 dollár volt benne. Az akkoriban sok pénz volt, különösen egy tizenegy éves kisgyereknek. Azt hiszem, még mindig megvan az a szülinapi kártya.”

(Cora Deak, unoka,
William lánya)

„Amikor Hazelwoodra és a Winston Street 223.-ra gondolok, Deak nagymama jut eszembe, akitől rengeteget tanultam Istenről, életről, szeretetről, boldogságról és szépségről. Nagymama háza egy külön világ volt. A konyha fényes és napos volt a három nagyon magas ablaknak köszönhetően, amelyek közül kettő a hátsó udvarra és a sikátorra, az oldalsó pedig a szomszédok háztetői fölött a távoli dombokra nézett. A konyhaajtó mögött mindig rengeteg kötény lógott, nagymama mindig viselt egyet, és aki segíteni akart, annak is fel kellett egyet vennie.”

Rose nagymama kötényében a Winston Streeti ház konyhájában
Forrás: családi fotóalbum

Nagymama minden szombaton házi tésztát készített a konyhaasztalra tett nagy gyúródeszkán. Egy nagy fémtálat vett elő, megtöltötte liszttel, tojásokat tört a közepébe, majd vizet adott hozzá, amíg „pont jó” nem lett. Ezután gyúrta és addig nyújtotta a tésztát, amíg papírvékony nem lett, majd a korlátra akasztotta száradni az előszobában. Mindig féltem, amikor vágta a tésztát – attól függően, hogy milyen formát akart, feltekerte vagy összehajtogatta, majd egy nagy henteskéssel közvetlenül az ujjai előtt vágta fel – olyan gyorsan, hogy mindig attól féltem, hogy megvágja magát, de sosem vágta meg.

Anyu megtanult vezetni, mert a bátyám és én csak vasárnaponként tudtuk elvinni a nagyihoz. Hetente legalább kétszer elautóztam a nagymamához, és mindenhová elvitte őt; szép időket töltöttek együtt.

Amikor anyu meghalt, nagyit akarta, hogy a bátyám és én megtanítsuk vezetni, hogy „oda tudjon menni, ahová Elsie vitte”. Nagyit annyira elveszett volt anyu halála után, hogy minden szerdán átautóztam hozzá a két fiammal. A szomszédaim mindig tudták, hová megyek, mert csak ezen alkalmakkor vettem fel szoknyát vagy ruhát (nagyit nem szerette, ha nadrágot vagy rövidnadrágot viseltem). Lassan felmáztunk a lépcsőkön a tornácra, majd fel a második emeletre, ahol a nagyit a lépcső tetején a székében ülve várt. Mindig olyan magányosnak tűnt, amikor először léptünk be az ajtón, de gyorsan felderült, amikor Matt előttem futott fel a lépcsőn nagyit kiabálva (a fiaim úgy gondolnak nagyira, mint a nagymamájukra, mert soha nem ismerték anyut). Mindig ennünk kellett valamit, aztán kimentünk a kertbe. Majd összepakoltunk egy ebédrevalót, és elautóztunk a temetőkbe, a Phipps

Konzervatóriumba vagy a múzeumba, esetleg egy parkba. Mindig megálltunk vásárolni Squirrel Hillben és Hazelwoodban, mielőtt visszamentünk a nagyihoz, ahonnan mindig virágokkal és a kertben termett javakkal megpakolva tértünk haza.

Az utolsó emlékem a nagyiról az, ahogy a lépcső tetején ül a székében, és búcsút int, amikor az utolsó szerdán hazaindultunk. Aznap túl fáradt volt ahhoz, hogy kimozduljon, ezért ő vigyázott a fiúkra, amíg én bevásároltam neki. Én készítettem ebédet, ami először fordult elő, mivel mindig nagymama főzött másoknak. Beszélgettünk a régi szép időkről, amiket együtt töltöttünk, és arról, hogy milyen szerencsések vagyunk, hogy szerető családuk és annyi boldog emlékünk van. Mesélt Mattnek és Jasonnak a gyerekkoromról. Nagy öleléssel és puszival búcsúzott tőlük, és azt mondta nekik, legyenek jók az anyukájukhoz. Nekem is adott egy puszit, és azt mondta, hogy mindig emlékezni fog rám, és nagyon szeret. Most, hogy visszagondolok, tudta, hogy elérkezett az ideje, és szomorú volt, hogy el kell hagynia bennünket. Két nappal később elhunyt.”

(Donna Vogel, unoka,
Elsie lánya)

Búcsú a három generációs Deak családi otthonról

Rose nagymama 1973-ban halt meg, én ugyanabban az évben nősültem. A feleségemmel, Cyndie-vel megvettük nagymama házát, és kiadtuk édesapámnak, Francisnek. Ő 1982-ben hunyt el. Észak-Karolinában éltünk, és még egy évtizedig fenntartottuk a házat a távolból, mielőtt eladtuk volna.

„A Deak család fiatalabb tagjaként emlékszem a házra, de Deak nagymamára nem. A ház egész gyermekkoromban (és egy jó ideig utána is) a szüleim tulajdonában volt. A Winston Streeti ház nem hasonlított semmi máshoz, amit addig láttam. Emlékszem, hogy felmásztam a meredek lépcsőn a harmadik emeletre, ahol a hálószobák voltak. Aztán a padlásra, ami különleges élmény volt. Ha éjszaka a megfelelő időben nézett ki az ember az ablakon, láthatta az acélgyárak narancssárga izzását.

A ház hátsó udvara, mire Francis nagyapám befejezte, a legjobban művelt földdarab volt egész Pittsburghben. Mindenféle növényt termesztett ott. Maga a ház rengeteg emléket őrzött, de a szüleimnek egyre nagyobb nehézséget jelentett, hogy több mint 800 kilométer távolságból kellett intézniük a karbantartást és a bérlők ügyeit. Kicsit szomorú voltam, amikor végül eladták, de most már egy másik család otthona, ahol új emlékek szülehetnek.”

*(Leslie Deak, dédunoka,
Francis unokája)*

Szerző: Franklin Deak, Deák András unokája
Tampa, Florida, 2024 májusa
frankdeak@yahoo.com

Az acélgyárak éjszakai fényei a
Winston Streeti ház ablakából
Forrás: családi fotóalbum

Francis és Leslie Deak a Winston Streeti ház lépcsőjén
Forrás: családi fotóalbum

Hegedűk hangja: magyar örökségem története

Nagyszüleim mind Magyarországról származtak. Apai ágon Szepestótfaluból (ma Slovenská Ves, Szlovákia), anyai ágon pedig Irotáról, Borsod vármegyéből és Homrogdról, Abaúj-Torna vármegyéből.

Füstös emlékek és a hegedű dallamai: apai nagyszüleim családjának története

Nagyapám, John Kupcik Plucinsky 1867-ben született Maria Kuptsik gyermekeként. Hat hónappal fia születése után Maria férjhez ment Jan Plucinskyhoz. Nagymamám, Anna Dzurnak 1872-ben született Michael Dzurnak és Katherine Pesta gyermekeként. John és Anna 1892. január 13-án házasodtak össze Tótfaluban, Szepes vármegyében. Édesanyám azt mesélte, hogy a templomban ismerkedtek meg.

John 1893-ban sógorával, John Dzurnakkal és unokatestvérével, Andrew Marhevkával érkezett Amerikába Brémából. Az SS Darmstadt nevű hajóval utaztak, és a pennsylvaniai Connellsville felé vették az irányt, hogy a vasútnál dolgozzanak. Egy idő után mindhárman a pennsylvaniai Pittsburghbe költöztek. John Dzurnak bácsi a vasútnál maradt, míg John nagyapám és az unokatestvére, Andrew a Jones & Laughlin acélgyárba ment dolgozni. Nagyapám a 2. sugárúti Eliza acélkohóban dolgozott. John Dzurnak dédnagybátyám, amellet, hogy a vasútnál dolgozott, a Pittsburghi Szlovák Klub zenekarában hegedült.

Anna nagymama és kislánya, Theresa néni, 1897 szeptemberében érkezett nagyapámat követve Baltimore-ba. Az SS Roland nevű hajóval utaztak. A Forward Avenue-n, az

Irvine Streeten, majd végül az Acorn Streeten laktak Pittsburgh Greenfield városrészében. Több gyermekük is született: Irene, Annabelle, Mary, Margaret, Eleanor, William és Edward. Edward volt a legfiatalabb, ő 1914-ben született. Az én édesapám William volt.

1918 novemberében, amikor Ed négy, édesapám pedig hatéves volt, John Plucinsky egy sürgős hívást kapott az Eliza kohóból, ami csak egy rövid sétára volt az Acorn Street-i házuktól. Gázrobbanás történt, ő odament, és még ki tudott menteni néhány embert a területről, mielőtt ő maga is elájult a gáztól. A Montefiore kórházba szállították, ahol elhunyt. Ed bácsikám utolsó emléke az apjáról az, hogy egy bárszéken ülnek, és gyömbérsört isznak együtt, miután apja előző este egy vadonatúj baseball-labdát vett neki.

Amikor elkezdtem kutatni a családom történetét, mindenhol kerestem a balesetről szóló híreket. Összesen huszonöt ember halt meg a gázrobbanásban, és elképedtem, amikor a Pittsburgh Post-Gazette és a Pittsburgh Press mikrofilmjeit átnéztem. Biztos voltam benne, hogy az újságok közül valamelyik lehozta a történetet. Végül feladtam a keresést. Egy nap meglepetésszerűen kaptam egy e-mailt az unokatestvéremtől, aki az oaklandi Carnegie

Pallai András
1902

Könyvtárban dolgozott. Sok ebédszünetet töltött az archívumok átfésülésével, és megtalálta, amit én hiába kerestem! Igazán borzalmas történet volt, de mivel több mint száz évvel ezelőtt történt, megfelelően tükrözi az akkori viszonyokat. Hogy miért nem a baleset volt az újság címlapján? Aznap mondott le a trónjáról I. Károly osztrák császár (IV. Károly néven magyar király), és emellett a hír mellett aztán eltörpült minden más.

Nagymama tovább nevelte a gyerekeket. Mary és Annabelle fiatalon meghaltak, Eleanor pedig 1930-ban hunyt el vérmérgezésben. Theresa hozzáment George Yourickhoz, és sok gyermekük született. Ő és a férje a nagymama szomszédságában lakott az Acorn Streeten. Apa és Ed bácsi sokszor meséltek arról, hogy hogyan osontak ki a szobájukból, egyensúlyoztak át a tetőn, és lopakodtak be az unokatestvéreik ablakán, hogy sokkal tovább játsszanak, mint kellett volna. Nagymama valószínűleg tudott erről... Édesapám 1931-ben belépett a hadseregbe, Ed bácsi pedig a tengerészgyalogsághoz. Mindketten szolgáltak a második világháborúban. Apa a normandiai partraszálláskor Utah Beachen szállt partra, Ed bácsi pedig a Csendes-óceánon szolgált. Mindketten szolgálati éveik alatt nősültek meg.

Nagymama az 1930-as évek végén újra férjhez ment egy John Kmetovny nevű férfihoz. Csendesen éltek, amíg férje meg nem halt. Ezután édesanyámhoz költözött, hogy vele éljen, amíg édesapám és Ed a koreai háborúban szolgált. Békésen hunyt el 1952-ben a szüleim házában.

Anyai nagyszüleim útja: a coloradói szénbányáktól a pittsburghi burdosházig

Látogassunk most Borsod és Abaúj-Torna vármegyékbe! Anyai nagyapám Pallai András volt, aki 1874 márciusában született Irota községben, Miskolctól mintegy két és fél óras autóra északra. Ő volt a dédnagyapám második házasságából származó első fiú. Szülei, Pallai György és Pálkás Julianna

1872-ben kötöttek házasságot Felsővadászson. Házasságkötésük idején György harmincöt éves özvegyember volt, akinek három gyermeke volt. Juliannának ez volt az első házassága, ő húszéves volt. Az esküvő után mindketten az irotai Trucz-birtokon éltek, ahol György pásztorként dolgozott, Julianna pedig a konyhában szolgált. Dédanyámra még évekkel később is emlékeztek a süteményei miatt a falu idősebb tagjai.

Nagymamám, Hrubí Júlia, aki később András felesége lett, az Irotától 11 km-re fekvő Monaj községben született 1874 novemberében. Szülei Hrubí István és Gáspár Mária voltak, akik végül átköltöztek Homrogdra, Borsod vármegyéből Abaúj-Tornába. András és Júlia 1899-ben házasodott össze Homrogdon, majd 1900-ban megszületett a lányuk, Erzsébet, aki sajnos még aznap el is hunyt. 1902 végén született ifjabb András, a bácsikám.

id. Pallai András, ifj. Pallai András és
Hrubí Júlia Homrogdon 1903 körül
Forrás: családi fotóalbum

András nagyapa 1902. december 27-én indult el Amerikába. A család az istentisztelet után összegyűlt, hogy megünnepeljék és elbúcsúzzanak tőle. Ő és egy másik fiatalember, akivel együtt utazott, gyalog mentek a vasútállomásra. Mindketten hátrafelé fordulva gyalogoltak, amíg mindenki el nem tűnt a szemük elől. A vonat Fiumébe vitte őket. Az SS Graf Waldersee nevű hajóval utaztak el, és 1903. január 2-án érkeztek meg Amerikába. András nagyapa New Yorkból vonattal utazott a coloradói Trinidadba, és a szénbányában helyezkedett el. Amikor fia körülbelül két éves volt, látogatóba hazatért Magyarországra.

1907 októberében Júlia nagymama és Andy bácsi (ahogyan később ismertük) az SS Ultonia nevű hajóval érkezett New Yorkba. Vonattal utaztak a coloradói Trinidadba, hogy találkozzanak Pallaye nagyapával, valamint sógorával, Louis Pallaival. András és Júlia a coloradói Primero kis bányásztelepén kezdték közös amerikai életüket. Ott született meg 1908-ban Louis fiuk, aki később a texasi Brooks Fieldben lévő szakács- és pékiskolába járt. Louis sógor pedig 1914-ben belépett a hadseregbe.

Közvetlenül az 1914-es ludlowi mészárlás előtt (ahol több mint húsz embert, köztük bányászok feleségeit és gyerekeit ölték meg a sztrájkolók ellen bevetett milícia tagjai) Pallaye nagyapa kelet felé költöztette a családot. Utazásuk során Glen Carbonban, Illinois államban jártak, ami St. Louisszal szemben a folyó túloldalán található. Anyukám, Mary Elizabeth ott született. Az 1920-as népszámlálás idején a család már a pennsylvaniai Pittsburghben élt. A Kansas Streeten laktak, az acélgyár mellett, ahol nagyapa és Andy bácsi is

dolgozott. Nagymama nevelte a két kisebbik gyermekét, és főzött a három bérlőnek is, akik a burdosházukban laktak. Tengernyi dolga volt!!!

A lakók közül John Kopcsó Magyarországról származott, és a kokszoló kemencéknél dolgozott az acélgyárban. Bela Perhacs szintén magyar volt, ő is a kokszoló kemencéknél tevékenykedett, míg a szintén földi Kalman Muhita az olvasztókemencénél dolgozott. Abban az időben nagyapa bátyja, Frank is ott élt, ő a fémcsiszoló műhelyben dolgozott ugyanabban az acélgyárban (a Jones and Laughlinnál). Édesanyám azt mondta, hogy a kedvenc ételük a jó öreg töltött káposzta volt. Júlia rögtön azután elkezdte készíteni, hogy a férfiak elmentek dolgozni. Egész nap főtt a fatüzelésű kályhán. Még azután is, hogy megszülettem, ha anyu nem kezdte el a töltött káposztát reggel 7 óráig, aznap estére nem volt belőle vacsora. De másnap is ugyanolyan finom volt!

Az első világháború idején Andy bácsikám belépett a hadseregbe, de nem vett részt külföldi hadműveletekben. Amikor Louis nagykorú lett, a vasútnál kezdett dolgozni... az acélgyárnak sok vonatra van szüksége!!! Az 1920-as évek közepén Louis csatlakozott a hadsereg Légi Hadtestéhez. Az illinois-i Chanute Fielden légifotózást tanult. Ott döntött úgy, hogy kitarja szárnyait, és ejtőernyős lesz. Egy különleges eseményen, amit néhány katonatisztnek rendeztek a hálaadás hétvégéjén, Louis felszállt. Az ugrást követően azonban az ejtőernyője nem nyílt ki, lezuhant és azonnal meghalt. Bárcsak ismertem volna... olyan mosolygós és csillogó szemű volt!

„Az élet rövid, egyeseknek rövidebb, mint másoknak.” (Augustus McRae)

A többgenerációs otthon: egy élet szeretetben és szolgálatban

Édesanyám és édesapám Hazelwoodban találkoztak. Édesanyám a Pittsburghi Egyetemre járt, és idegen nyelvek szakon szerzett diplomát. Tanár lett, és egy ideig

az ohioi Cantonban tanított, ahol legidősebb bátyjánál, Andrewnál és feleségénél, Dorothy Freeze-nél lakott. Addig tanított, amíg édesapámmal össze nem házasodtak. A Szent Anna Református Magyar Templomban esküdtek meg Pittsburgh Hazelwood városrészében, a Chatsworth Streeten.

Mary Elizabeth Pallaye és
William Thomas Kupcik, 1942
Forrás: családi fotóalbum

Baldwin Borough-ban alakították ki az otthonukat, velük éltek anyai nagyszüleim és az apai nagymamám is. Nagy volt a ház, így mindenkinek sok hely jutott, főleg, hogy apa a második világháború alatt Európában, utána pedig Koreában volt. Apukám hivatásos katona volt, és legjobban az egyenruhájában érezte magát.

Pallaye nagyapám és nagymamám Pittsburghben ünnepelték ötvenedik házassági évfordulójukat. Az a kép a nagyapámról mindig a Monopoly Mant juttatta eszünkbe... csak egy cylinder hiányzott a fejről!!!!

Andrew nagypapát 1950-ben torokkrák vitte el. A Montefiore kórházban volt, ahogy anyukám is, aki éppen a második gyermekét várta. Még meg tudta látogatni, és megmutatta neki az új unokáját. Nagyapa viccelődve mondta neki, hogy hagyja a kórházban, hiszen már van egy lánya. Ez a megjegyzés hajszálnyival volt csak jobb, mint apám reakciója akkor, amikor megjelentem harmadik lányként!!!

Nagyapát két évvel később májusban követte a felesége. Együtt nyugszanak a Calvary temetőben egy békés kis dombon, ahonnan rálátni a katonai parcellára. Később, amikor apa meghalt, anyu egy közeli sírhelyet választott az út mellett, hogy gyakran meg tudja látogatni. Ha felnézünk a katonai parcella fölé északkeleti irányba, láthatjuk Pallaye nagyapa és nagymama sírkövét. Szeretném azt hinni, hogy onnan is vigyáznak a vejükre!

Mindkét nagyszülőpárnak sok testvére volt az óhazában, legtöbbjük kivándorolt. Pallaye nagyapa Pittsburghben találkozott három fivérével. Az egyik Louis volt, akivel Coloradóban

dolgozott együtt; ott volt Frank, aki feleségével és lányával visszatért Magyarországra és Aszalóban élt; István Montrealba utazott, ahol megismerkedett a budapesti Kollár Margittal és British Columbiában telepedett le, ahol gyümölcsösük volt; József pedig az Ohio állambeli Daytonban kezdte, majd az ohioi Lorain megyébe költözött, ahol felesége és lánya csatlakozott hozzá Irotáról. Az egyik nővér a férjével szintén kivándorolt, és Pittsburghben, a Kansas Street másik végén lakott, nem messze a nagyszüleimtől. Pallaye nagymama a bátyja, Frank Ruby mellett lakott, de a család nagy része Magyarországon maradt.

A Pallaye fivérek Pittsburghben,
1925 körül. Balról jobbra:
Andrew, Louis, Stephen és Frank
Forrás: családi fotóalbum

Sokszor elgondolkodtam azon, amikor a családtörténetemen dolgoztam, hogy milyen lehetett a családoknak elszakadni egymástól. Ki volt a bátrabb? Az, aki elindult egy új országba egy új élet felé, vagy az, aki otthon maradt, tudva, hogy a dolgok nehezebbek lesznek, mint azt valaha is képelték volna?

És sokszor gondolok azokra, akik Magyarországon maradtak. Tudom, hogy vannak még ott rokonaim, és próbáltam kapcsolatba lépni velük leveleken, e-maileken és weboldalakon keresztül... Miközben szilárdan megvettem a lábam itt az Államokban, szívemben mindig ott fog szólni a hegedűk hangja a magyar rokonaimért.

Szerző: Sandi Kupcik Barber,
Pallai András unokája
Duluth, Georgia, 2024 májusa
sandra.barber@comcast.net

Sandi Kupcik Barber, 2024
Forrás: családi fotóalbum

Elherdált életek: Terbócs Kálmán története

Az ükapám, Terbócs Kálmán történetét szeretném megosztani. Nyolcadik éve kutatok utána, de egy bizonyos pontnál tovább nem jutok. Nem tudom hol és mikor halt meg, egyedül élt-e vagy házas volt? Magyarországon fejezte be valahol az életét vagy az USA-ban? Vannak-e még leszármazottai, vagy csak mi, páran (azaz négy dédunokája, hat ükunokája és két szépunokája). Senki nem ismerte Kálmán üknagyapát, csak a lánya, a dédnagymamánk elbeszéléséből tudunk róla. Mint egy mesebeli alak, úgy él bennünk. Én az egyik ükunoka vagyok, aki összefogja a meglévő emlékeket, és kutatja a múltat. Keresem az üknagyapánkat. Mesélek.

Zoltán nagypapa rejtélye: ismeretlen szálak a múltba

Gyermekkoromban az anyai nagyszüleimmel éltünk együtt. Már gyermekként is feltűnt, hogy édesanyám szülei valahogy nem illenek össze. Na nem külsőleg, hanem valahogy a habitusuk nem egyezett. Nagypám nagyon nem illett abba a környezetbe, ahol éltünk. Miskolcon élünk, a korábbi „Acélvárosban”. A 70-es években szinte nem volt olyan miskolci család, akinek egy vagy több rokona ne a Lenin Kohászati Művekben dolgozott volna valamilyen pozícióban. Nagypámék is ott dolgoztak, édesanyámék és gyakorlatilag majdnem minden rokonom. Egy abszolút proli életet éltünk, de a szó jó értelmében. Nagypám a vasútnál dolgozott, szolgálati lakásban laktunk velük együtt, bent a gyár területén. De valahogy nagyapa nem olyan volt, mint a többi munkásember. Ő művelt, halk szavú, igazságos, nagyon jó ember volt. A nagymamám gyönyörű asszony volt, de teljesen más világ: egy felvidéki parasztcsalád sarja, nagyon jó háziasszony, de nem tudta a szeretetét kimutatni. Vallásos, kemény asszony. Már egészen kicsi koromban is feltűnt, hogy hozzánk ritkán jönnek vendégek, akkor is csak kizárólag a nagymamám rokonai, s a nagyapa oldaláról

senki. Néha, amikor veszekedtek, akkor „valami” Valit emlegettek, meg Olgát, Irmát és papírokat... Amikor iskolás lettem és több lett az eszem, akkor döbentem rá, hogy mindenkinek olyan átlagos neve van mint, Jóska, Béla, Gyula meg Juliska, Piroska, Bözsi. Az én nagypapámat pedig Zoltánnak hívták, a barátját pedig Kamillnak! Bár Kamillal kapcsolatban nagymamám csak annyit jegyzett meg, ha ritkán szóba került, hogy az is csak megszökni tudott. Az is? Hmmm.

Lenin Kohászati Művek 1978

Forrás: Fortepan/Urbán Tamás

Terbócs Kálmán
1903

1979-ben elköltöztünk nagypapáéktól. 1980-ban egy színházi előadást nézett a nagyapa a televízióban, utána összeesett, és másnap a kórházban meghalt. 55 éves volt, agyvérzést kapott.

Aranka dédmama üveg babakocsija: az úri származás és még több kérdés

Én 11 éves voltam akkor, és addig semmit nem értettem. Nagymama nem akart egyedül lakni a házban, ezért hozzánk költözött. Akkor kezdtem el megérteni sok mindent, mert mesélt, mesélt, mesélt. Tényszerűen. „Szóval, a te nagyapád az úri fiú volt. Az anyját, az anyósomat – Isten nyugalomra – Terbócs Arankát, üveg babakocsiban tologatták, francia nevelőnője volt. Az apja, a Terbócs Kálmán, nemesi családból származott, gazdagok voltak, elvette az ükanyádat, aki zenetanárnő volt, de ő is vagyonos és művelt családból származott, majd amikor anyósom, a Terbócs Aranka 5 éves volt, akkor ‘megpattant’ Amerikába a cselédlánnyal. Talán a szakácsnőjük volt, már nem emlékszem. Szégyellje magát! Hát hogy tehet ilyet valaki a családjával! Nyomorba taszítva mindenkit, mert hát elkártyázta meg elsikkasztotta (ezt a szót akkor még nem értettem) a hozományt, családi vagyont, örökséget, de még a mások vagyonát is! Na de nálam vannak a ‘papírok’, jó helyen! Nagyapád barátja, a Kamill, hát az is elment ‘56-ban! Vitte volna magával nagyapádat is, de én nem engedtem, hát hogy a fenébe, akkor voltam mindenórás a kis Zolival! Hiába mondta nagyapád, hogy hát ő visszajön értünk. De volt képe nagyapád motorján furikázni, amikor hazajött, hogy ő amerikás!” (Kamill bácsi a 70-es években, amikor 3. osztályos voltam, erre pontosan emlékszem, hazajött Magyarországra, és meglátogatta nagyapámat. Nagypámnak nem autója, hanem motorja volt, egy Pannonia P20-as, oldalkocsival!!! Nagyon menőnek éreztem magam, amikor azzal vitt iskolába. Lecsatolták az oldalkocsit, és Kamill bácsival motorozgattak,

mint régi jó barátok. Nagypám napokig magán kívül volt... Jóval később már a kutatásaim során derült ki, hogy Kamill bácsi is úri fiú volt, nem véletlen a név, gyerekkori barátok voltak.)

Na, de ki az az Olga, meg Irma, és pláne ki a Vali? Meg milyen papírokat emlegetnek már megint? Nem nagyon értettem meg, de megjegyeztem.

Nagypámék hárman voltak testvérek: Zoltán, Irma és Olga. A két lány egymás után halt meg a 40-es években, mindketten rákban. Irmának maradt családja, ott a férj állt helyt a családban. Olgának nem volt férje, későn szült egy lányt, a Valit. Nagyanyáméknak kellett volna őt felnevelni, de nagymamám, ahogy említettem, kemény nő volt, nem vállalta Valit, az úri sógornő gyereket, így hát állami gondozásba került. No comment... Élete vége felé sokat emlegette, hogy mennyire sajnálja, meg kéne keresni stb.

A megsemmisült bizonyítékok és a nyomozás kezdete

Körülbelül ott tartok most a történetben, amit akkor tudtam, amikor elkezdtem a családfakutatást, kifejezetten Terbócs Kálmán miatt! Összességében annyit tudtam tehát, hogy édesanyám apja azért volt „más”, mert egy teljesen más világból jött. De akkor hogy találkoztak ők össze nagyanyámmal? Annyit tudtam még meg, hogy amikor a Terbócs Kálmán elment az USA-ba, ott maradt az ükanyám egyedül az akkor 5 éves dédmamámmal. Zenét tanított és franciát. Nem tudtam, hogy kivel és hogy élt ezután. Még annyit mesélt nagymamám és anyukám, hogy amikor 1960-ban meghalt a Terbócs Aranka, jöttek „valakik” Boldváról és mondták, hogy nagyon gazdag család voltak, ott van a temetőben a sírjuk, egy nagy márvány obeliszk, menjenek és nézzék meg. Addig soha nem voltak ott, nagypám sem. Elmentek, megnézték, és utána soha többet nem jártak arra. Nem tudom, mi történt ott, de „bezártak”.

Telt-múlt az idő, 1991-ben meghalt a nagymamám is. Amíg a temetést intéztük, az üres lakást feltörték, kirabolták, szétdobálták az iratokat, megsemmisítettek mindent. Vandálok voltak. Minden, de minden emlék, bizonyíték odalett! Édesanyám a haját tépte, hogy mennyit kérte nagymamám halála után, adja oda az „örökségét” – birtokleveleket, nemesleveleket, anyakönyveket, fotókat, bizonyítékokat. Minden megvolt vagy meg lehetett, mert igazából soha nem derült ki, milyen iratokat őriztek. De megsemmisültek. Emlékszem a falon egy festményre: szelíd tekintetű kontyos asszony, gyöngy fülbevalóval. Ő volt a dédnagymamám. Azt a festményt is elvitték/kidobták a többi, falon lévő fotóval együtt. Abszolút vandalizmus. Ezután csak ritkán említette édesanyám az eltűnt nagypapát.

Aztán 2000-ben, Terbócs Aranka sírjánál ott állt egy nagyon helyes nő két kisgyerekekkel. Ő volt a Vali!!! Hosszan tudnám ecsetelni az egymásra találást, de a történet szempontjából egy a lényeg: szó szerint ugyanazokat a dolgokat mesélte, amiket anyukám és nagymamám. Már ott, akkor megfogalmazódott bennünk, hogy kutatnunk kellene, de senki nem tett semmit. És akkor elérkeztünk 2017-hez. Tudom, sok idő, közben is sokszor beszéltünk a dolgokról, de valahogy senki nem mozdult. Mert minek már... Pedig...

Édesanyám 2017-ben hirtelen meghalt. Kórházban volt, nem vártuk a halálát. Az utolsó estén, és aznap, már sokat volt delíriumban. Egyszer csak azt mondta, hogy hívjam fel az apját! 1980-ban halt meg, mi pedig 2017-et írtunk. Ő az apjával akart beszélni... Nem akartam vele vitatkozni; mondtam: jó, hívom. Aztán elkezdett mosolyogni egy pontra, és amikor kérdeztem, hogy mire mosolyog, azt mondta, hogy hát itt van a nagymamája meg az összes boldvai rokon! Nagyon boldog volt. Döbbenet álltam az ágya mellett... fél óra múlva meghalt.

Terbócs Aranka Miskolcon 1950-ben
Forrás: családi fotóalbum

Édesanyám halála után azt éreztem, hogy most KELL elkezdenem megkeresni/felkutatni Terbócs Kálmánt, hiszen rengeteg időm lesz, és anya emlékének is tartozom ennyivel. Bárcsak hamarabb hozzákezdtem volna!

Kálmán ükapa nyomában: a gomiliczai Terbócsok

Regisztráltam a myheritage.hu oldalra és elkezdtem egy nagyon egyszerű családfát építeni, majd megkezdtem a kutatást. Azonnal feljött ükapám, Terbócs Kálmán neve egy Ellis Island-i hajózási utaslistán, majd, egy évvel későbbin, a cselédlányé is; aztán egy házassági anyakönyvi bejegyzés, születések. Istenem, minden igaz volt, amit anya és nagyiék meséltek. Minden! Az azóta eltelt bő hét év alatt felgöngyölítettem a teljes családfát, oldalágakat is.

Több távoli rokonommal tartjuk a kapcsolatot, van köztük szintén családfakutató, de egy bizonyos ponton túl nem találunk semmit az ükapámról, pedig a kutatásaim alapján ő lehetett a család egyik fontos kulcsfigurája. Ki is az a Terbócs Kálmán, a családja, és hol tartok most?

A Terbócs családot – és az ükapámat – már kb. 110 évvel ezelőtt is kutatták. Igen, keresték Kálmánt és a pénzt. A Terbócs család nem magyar, hanem vend nemzetiségű. Eredetileg az akkor még a Magyar Királyság részét képező, a mai Szlovénia területén lévő Gomiliczából (Lendvaszentjózsef) valók. Innen ered a nemesi előnevük is: gomiliczai Terbócs.

1637-ben kaptak nemességet Vas megyében. Ma is élnek Vas és Zala megyében Terbócsok. A mi águnk megalapítója Terbócs István, aki a kisújszállási Református Gimnázium alapítója, majd 1734 és 1742 között nagykun kapitány volt. Az ő felesége volt krasznokvajdai Szent-

Imrey Zsuzsanna, vele vagy miatta telepedett le Abaújban egy Terbócs ág. Mi mindannyian az ő leszármazottai vagyunk. A Szent-Imrey család is egy nagyon befolyásos és vagyonos nemesi család volt, kastélyaik még ma is állnak. Terbócs István egykori nagykun kapitánynak az évek alatt számos leszármazottja született. Egy fontos dolog volt, hogy csak nemesi vagy kellően vagyonos családok tagjaival házasodtak. Több más nemesi családdal is rokonságban állunk, többek között a Windsorokkal is. Hát igen. ☺

Az akkori szokásoknak vagy normáknak megfelelően sok gyermek született, nem volt ez másképpen a nemeseknél sem. Valamelyest egyben tartották az ősi vagyont, általában az elsőszülött fiú maradt az ősi fészekben, és örökölte a gomiliczai nemesi előnevet. A többiek igyekeztek mind jól házasodni. Voltak nemzedékek, ahol több fiú is megkapta a nemesi előnevet, így volt ez ükapáméknál is.

A Terbócs címer a
120 éves családfán
*Forrás: családi
gyűjtemény*

Kálmán kései házassága: a boldvai kúria árva paplánya

Terbócs Kálmán ükapám 1860. szeptember 15-én született Balajton (az akkori Borsod vármegyében) második gyermekként, és egyben második fiúként. Édesapja Terbócs József, édesanyja Aszalay Borbála, aki a szendrői nemesi birtokos Aszalay családból való. A fiúk, így ükapám is, a Miskolci Helvét Hitvallású Református Lyceum tanulói voltak, ükapám 1872 és 1878 között. A fennmaradt iskolai értesítőkből, évről-évre, ahogy nőtt, látszik már, hogy egy amúgy jó eszű, de hanyag tanuló volt. Jó kiállítású, valószínűleg jóképű férfi lehetett, aki tetszhetett a nőknek. És később, felnőve, nem is vetette meg a kegyeiket. Viszonylag későn, 37 éves korában házasodott, 1897-ben. Nem ment nagyon messzire, a közeli Boldváról vette nőül ükanyámat, Tóth Irmát. Ükanyámék nem tősgyökeres boldvaiak voltak. Szépapám, Tóth Béla evangélikus református tanító, Györkében (Kassa közelében, ma Szlovákia) született. Szathmáry Király József hívta református tanítónak Boldvára 1863-ban. Feleséget is onnan, a környékről hozott, nemes Kórmány Etelkát, nemes Kórmány Mihály és nemes Balpataki Klára lányát vette nőül 1871. április 12-én Gálszécsben (a mai Secovce). Tóth Béla maga is jelentős magánvagyonnal rendelkezett, a felesége, Kórmány Etelka is hozott szépen hozományt. Így nem a paplakban, hanem a vagyonukból épített kúriában laktak. 1872. január 17-én született meg az ükanyám, Tóth Irma, de ő már Boldván. 1873-ban született még egy gyermek, ifj. Tóth Béla. A szépapám 1888-ban, 46 éves korában hirtelen meghalt; még abban az évben követte őt az akkor 15 éves fiúk is, aki akkor a Sárospataki Gimnázium növendéke volt. Ott maradtak ketten Boldván: szépanyám, özv. Tóth Béláné, és a lánya, Tóth Irma, az ükanyám. Anyagi gondjaik nem voltak, hiszen szépen hoztak a még hozományba kapott birtokok. A cél ükanyám kiházasítása lett, hiszen nem maradhatott egyedül, férfi támasz nélkül, két nő. Több feljegyzést találtam, miszerint az ükanyám bálokon vett részt, természetesen szigorúan

édesanyja kíséretében. Véleményem szerint egy ilyen bálon ismerkedhetett meg ükapámmal.

Vidéki farsang.

Boldván Szathmáry Király Pálné úrnő termeiben csínra és jókedvre nézve párját ritkító táncmulatság volt, mely a vidék intelligenciájának szépeit kevés kivétellel körébe vonta.

Részt vettek benne: Szathmáry Király Pálné és Kisszely Ilona védnőknőkön kívül: Szepessy Sára, Adóra és Jolán, Bónizs Kata, Szalay Lila, Hosszufalusi Margit, Lipcsey Ilon, Komjáthy Boriska és Irén, Gyurkó Vilma, Dianovszky Margit és Olga, Bene Ilma, Török Máli, Pontos Emilia, Vajda Ilonka, Tomka Anna, Tóth Irma, Koren Mária kisasszonyok; továbbá Sisáry Gyuláné, Rónis Samuné, Kisszely Ernóné, Lovász Dezsóné, Szepessy Andrásné, Szepessy Zsigmondné, Marikovszky Gyuláné, Zsory Gusztávné, Zsory Barnáné, Dr. Stark Mórné, Máriássy Lászlóné, Szalay Elekné Dianovszky Edéné, Lipcseyné, Komjáthiné, Gyurkóné, Tomkáné, Török Ferencné, Tóth Jánosné úrnők sat.

A tánc reggeli 8 óráig tartott s aztán Boldva község vendégszerető lakosságát kereste föl a fáradhatlan báli közönség.

Forrás: Fővárosi Lapok, 1887. február 24., 54. szám, 390. old.

Terbócs Kálmán addigra már elvesztegette a rangja és öröksége miatt birtokolt javak jó részét, de valamennyi birtoka még volt, és hát, pontosan még nem kikutatott esemény miatt, gyakorlatilag ő birtokolta a családfői nemeslevelet is. Ő volt a családfő. Ha ez így is volt, a környékbeli nemes kisasszonyok jól ismerhették, mert ennek ellenére senki nem ment hozzá. Így történhetett, hogy már-már kényszerből nősült, és elvette feleségül ükanyámat, az árva

paplányt. Kapott vele vagyont és elismerést is, hiszen családos ember lett. Ükanyámék is a maguk módján elégedettek lehettek, hiszen szépanyám mégiscsak kiházasította egyetlen lányát, és a vő mégiscsak nemes ember volt. Az esküvő Boldván volt 1897. április 28-án, majd a következő évben, 1898. február 25-én, szintén Boldván született meg egyetlen közös gyermekük, a dédnagymamám, Terbócs Aranka.

Kálmán szökése: eltűnt vagyonok és eltűnt cselédlány

Dédnagymamámat francia nevelőnő nevelte, több cselédjük volt, éltek az akkori úri életet. Az ükapám is visszaszerezte megbízható, jó hírnevét. A falu és a környék birtokosait szövetkezetbe szervezte, részvénytársaságot alapított, ő volt a vezérigazgatója. Úgy tűnt, mintha minden rendben lenne, de a színpalak mögött ükapám továbbra is élte a léha, urizáló életét. Kártya, ital, nők. Majd egy nap ükanyám arra ébredt, hogy ükapám elment. Megszökött. És a cselédlányuk sincs sehol. Hát kiderült, hogy már jó ideje nincs rendben semmi. Ükapám eladta, elzalogosította,

elkártyázta szinte az egész szövetkezeti vagyont, a saját vagyonukat, a kúriát, ükanyám hozományát. Mindent. És hogy évek óta viszonyt folytatott a család húsz évvel fiatalabb szakácsnőjével, aki szintén eltűnt. A szövetkezetet a tagok valamelyest visszaszerezték; ami zálogban volt, kiváltották, de amit elherdált, azt nem tudták visszaszerezni. Így a sajátján kívül még jó pár családot tett nincstelenné. Ükanyámék, az akkor öt éves dédanyámmal és az özvegy papné szépanyámmal, megint magukra maradtak, és (ismét a Szathmáry Király család jóvoltából és közbenjárására) beköltöztek az üresen álló paplakba. Ükanyám tanítani kezdett, először a helyi iskolában, majd később Edelényben, elsősorban zenét, de adott francia különórákat is. Ebből, és a szépanyám testvérbátyjától érkező adományokból éltek halálukig. Ükanyám, Terbócs Kálmánné Tóth Irma 1918-ban halt meg, mindössze 46 évesen. Az addigra 20 éves dédnagymamám akkor költözött Miskolcra.

Boldva az 1900-as évek elején

Forrás: Boldvai Művelődési Ház és Könyvtár

A szökést követően megindult a keresés Terbócs Kálmán felkutatására. A lánya, dédnagymama mesélte, hogy csak annyit tudtak, hogy az apja Amerikába szökött és vitte magával a cselédlányt is. Semmilyen más információjuk nem volt a továbbiakról. A kutatásaim során az alábbiakat derítettem ki és nagy fájdalommal, hogy ezt már senkinek nem tudom elmondani a családból...

Kálmán Amerikában: válaszok és újabb kérdőjelek

Ükapám nyaka körül már jó ideje szorulhatott a hurok. A szökést, az USA-ba való emigrálást nem hirtelen felindulásból követhette el, az bizony jól elő volt készítve. Terbócs Kálmán 1903. március 13-án érkezett az USA-ba, Ellis Islandre. Brémából indult a Barbarossa hajóval. Életkora el van írva (37-ként, ezért 1866-os születési évvel lett indexelve), de a születési helye helyesen (Balajt, Hungary). Foglalkozása földbirtokos, családi állapota házas. Ott barátja Kisházi József várta. Kisházi József gyerekkori barátja volt, előző évben ment ő is ki. Szintén

kint élt már az egyik unokatestvére is, így azt gondolom, hogy ők készíthették elő a terepet. A cselédlány – Bodnár Zsuzsanna – nem tudom, hogy hol lehetett addig, ugyanis ő csak a következő évben 1904. július 16-án érkezett az USA-ba a Slavonia nevű hajóval, Fiuméből. Foglalkozása servant (szolgáló), a kikötőben Terbócs Kálmán várja, aki az „intended husband” bejegyzést kapja, nagyjából jövődöbeli férjnek mondhatjuk. Lakcímük South Norwalkban van, az abaújiak kivándorlási szokásaival összhangban (ahogy Fejős Zoltán Magyarok Dél-Norwalkon: Adalékok az abaújiak kivándorlásához című könyvében olvasom. De ezen kiadványt tanulmányozva sem akadtam a nyomukra).

A családnak eddig volt tudomása róluk, semmi több. Illetve még azt sem tudtuk, hogy Bodnár Zsuzsanna csak egy évvel később jutott ki.

South Norwalk 1909-ben

Forrás: Ismeretlen szerző - eBay webáruház

Majd találtam három nagyon elgondolkodtató anyakönyvi bejegyzést. Az egyik, 1906-os bejegyzés szerint, Borsodon, ami Edelényhez tartozik, Bodnár Zsuzsanna egy Károly nevű fiúgyermeknek adott életet. Apa Terbócs Kálmán, aki sajátjának ismeri el a kisfiút. Két évvel azután, hogy Bodnár Zsuzsanna hajója is kiköt az USA-ban, itthon, Magyarországon jegyeznék vagy jegyeztetnek be egy újszülöttet. Visszajöttek? Lehet. Nyomát nem találtam, viszont Terbócs Kálmán aláírása nem egyezik a saját kézírásával, láthatóan az anyakönyvet vezető kéz írása. Bizonyosan nem személyesen járt el. Terbócs Kálmán és ükanyám ekkor még házasok voltak. Majd 1908-ban megtalálom a házasság felbontására vonatkozó bejegyzést, miszerint az ükanyámmal 1897-ben kötött házasságot 1908-ban a Miskolci Törvényszéken 17257/P/1908. szám alatt felbontották. Tehát újabb két év telt el a szolgálólánytól született gyermek és a válóperük között. Az MNL BAZ Vármegyei Levéltár Miskolci telephelyétől írásban kértem a bontóperi végzést, de sajnos azt a választ kaptam, hogy nem fellelhető. Pedig nagyon sok kérdésemre adhatott volna választ.

Találtam egy harmadik érdekes bejegyzést is, ami a rejtélyt ugyan nem oldja meg, viszont további adalékkal szolgál Terbócs Kálmán ükapám jellemével kapcsolatban. Még itthon, a békeidőkben, 1900-ban, a cselédlány, Bodnár Zsuzsanna, Balajton egy törvénytelen fiúgyermeknek adott életet, akinek apja ismeretlen, és a Sándor nevet kapta. Teljesen bizonyos vagyok abban, hogy ükapám és a cselédlány kapcsolata már jóval korábban kezdődhetett, mint sejtettük, s ez a fiúgyermek is az ükapám törvénytelen gyermeke, csak még nem volt abban a helyzetben, hogy felvállalja. Ezek alapján legalább két közös gyermekük születhetett. Dédnagymamámnak fogalma sem

volt, hogy apjától testvérei lennének, tudomása szerint az apja soha nem jött vissza. Gyanítom, hogy az anyja, az ükanyám, tudhatott viszont mindenről; a nagy becsben tartott papírokban, amiket a nagymamám őrzött és nem adott nekünk ide, azokban lehetett a titok nyitja. Csak hát, ahogy az elején már írtam, nem kaptuk meg, és egy lakásbetörésnél megsemmisültek.

A kutatásaim során sehol nem találtam nyomát Terbócs Kálmánnak, Bodnár Zsuzsannának vagy a két fiúnak. Balajt, Boldva és a környék református anyakönyveit lapozva sem találtam róluk semmit! Teóriám szerint talán Bodnár Zsuzsanna hazajöhetett, Terbócs Kálmánnak volt még annyi befolyása, hogy az egyik gyermek apaságát magára vállalja, és távollétében az anyakönyvbe bejegyezzék. A gyermeket, talán már az elsőt is, örökbe adhatta az anyja. A válást pedig, én úgy gondolom, hogy szintén a távollétében az ükanyám és családja kezdeményezhette. Ükapám szerintem az USA-ban maradt, ott is halhatott meg. Vagy nevet változtathatott, vagy annyira el van írva, hogy nem ismerem fel.

Nem tudom, hogy valaha kiderül-e, hogy hol és mikor halhatott meg az ükapám, Terbócs Kálmán; de annyira szeretném tudni, mi lehet az ő történetének vége!

*Szerző: Eszes Erika,
Terbócs Kálmán ükunokája
Miskolc, 2024 májusa
b.eszes.erika@gmail.com*

Bolt és burdosház: a Horvath család élete Erie-ben

Nagyapám, Horváth Péter az erdélyi Kisósztről (ma Gottlob, Románia) származó vándorkereskedő volt, aki többször is megjárta Amerikát. 1904-ben Marie Kirsch és tízéves lánya, Amelia Loris társaságában indult Kisósztről, majd a brémai kikötőből induló SS Kaiser Wilhelm II. nevű hajó fedélzetén utazott az Egyesült Államokba. Nem tudjuk pontosan, hogy Péter és Marie mikor házasodott össze, de az 1910-es népszámlálási ív tanúsága alapján – miszerint akkor már tíz éve házasok voltak – 1900 körül. Az Atlanti-óceánon való átkelés során, 1904. július 1-én született meg Péter és Marie fia, Charles.

Amelia, aki a nagynéném volt, néhány emlékét megosztotta az utazásról. Emlékezett Charles születésére, és arra is, hogy a fedélzeten játszott – bár ez nem volt megengedett, mivel harmadosztályú utasok voltak. A gyerekek elszaladtak a legénység elől, akik végül

Kivándorló gyerekek egy óceánjáró fedélzetén
*Forrás: Granger Historical Picture Archive*²⁸

Horváth Péter
1904

elkapták őket, és utasították, hogy menjenek vissza a fedélközbe. Élénk emlékei voltak arról is, amikor először látta a Szabadság-szobrot a New York-i kikötő felé tartva. Mindenki, aki a hajón utazott, ott volt a fedélzeten, amikor elmentek a kis sziget mellett.

Az Ellis Islandre való megérkezést követően a család a pennsylvaniai Erie-be utazott, egy burdosházba, amelyről korábban hallottak. Az 1906-os városi címjegyzékben a címük East 11th Street 907. szám alatt volt, itt Peter munkásként volt feltüntetve. Nagyapám hét nyelven beszélt, de ezt a tudást nem adta át a gyermekeinek. Úgy gondolta, hogy most már Amerikában vannak, és angolul kell beszélniük. 1911-ben a Parade Street 906. szám alatt laktak, Peter itt boltosként szerepelt. A családi visszaemlékezések alapján nagylelkű ember volt; fizetés nélkül, egy írásos nyugta ellenében is adott élelmiszert a rászoruló vásárlóknak. A legtöbb vevő becsületes volt, de természetesen akadtak olyanok is, akik nem fizették ki a tartozásukat. A Horvath család költségvetése így gyakran szűkös volt, különösen azután, hogy 1910-ben megszületett második fiuk, William C., az édesapám. A Horvath-háztartásban gyakran főztek magyaros ételeket, ezek között sok olyan volt, amit a gyerekek, unokák, sőt dédunokák ma is szívesen készítenek és fogyasztanak: a paprikás leves, a csirkepaprikás és a rétes.

Annak érdekében, hogy a család jövedelmét kicsit kiegészítsék, és az újonnan érkező bevándorlókat is támogassák, Marie burdosházat nyitott. Jól tartotta a bérlőket, minden nap ebéddel is ellátta őket, amit magukkal vihettek a munkába. Marie, amikor csak tehetett, a hajléktalanoknak (hobóknak) is juttatott ételt. Édesapám gyakran emlegette a szüleit. Mindig úgy emlékezett rájuk, mint akik keményen dolgoztak, napkeltétől napnyugtáig tevékenykedtek.

Peter utolsó boltja Erie-ben a West 20th Street 1329. szám alatt volt. A bolt közelében volt a Szent István magyar katolikus templom, oda járt a család. Édesapám, William is sok éven át minden karácsony este oda vitte a gyerekeit az éjjeli misére. Péter 1936-ban, Marie 1941-ben hunyt el, mindketten Erie-ben vannak eltemetve.

Amelia egy ideig kalapkészítőként dolgozott, 1911-ben ment férjhez F. W. Heckhez. Charles a General Electricnél dolgozott Erie-ben, majd első felesége halála után Clevelandbe, Ohio államba költözött, és az ottani magyar közösségnek lett aktív tagja. Ameliának egy lánya, Charlesnak pedig egy lánya és egy fia született.

Magyar gyökerekkel rendelkezni számomra azt jelenti, hogy egy lenyűgöző történelemmel és kultúrával rendelkező országból származom. A magyar néptánc és művészet különösen közel áll a szívemhez, imádom a gazdag, élénk színeket! Szeretek olvasni a magyar vidékről, és gyakran nézegetem azt az oldalt, amely Nagyszentmiklós (ma Sânnicolau Mare, Románia) utcáit mutatja be. Az álmom az, hogy egyszer eljussak Budapestre!

Mary Rita Horvath, Horváth Péter unokája
Erie, Pennsylvania, 2024 július
horvathhomeschoolevals@gmail.com

Elszakadt kötelék, egyesítő örökség: párhuzamos életek az óceán két partján

Dédapám, Deák József 1879. július 26-án született a Zemplén vármegyei Ricsén, Deák József és Deák Erzsébet gyermekeként. A szülők névegyezése nem véletlen, az 1700-as években öt családot telepítettek be a faluba (Máté, Vécsy, Körmöndi, Deák, Kocsi), a lakosság nagy része ma is ezen nevek valamelyikét viseli.

Családi gyökerek: korai veszteségek és új kezdetek

Józsefnek három testvére született: öccse, András, 1881-ben, öt öt évvel később Erzsébet követte, majd Eszter, 1890-ben. Édesapjuk nagyon korán, József 15 éves korában elhunyt, édesanyjuk majdnem 50 évig élt özvegyként. Dédapám és öccse még nagyon fiatalok voltak, amikor apjuk meghalt – halála lehetett az egyik oka, hogy az Egyesült Államokba mentek, támogatni kellett a családot. A rokonok visszaemlékezései szerint a családi földeket apránként eladogatták; nagyapám többször is említette, hogy József azért ment Amerikába, hogy elegendő pénzt keressen az édesapja földjeinek visszavásárlására.

A testvérek közül András indult először útnak, 1902-ben Hamburgon keresztül érkezett meg Ellis Islandre. József ekkor még az ugyanebben az évben megkezdett katonai szolgálatát töltötte. Később, 1904-ben, feleségül vette Körmöndi Juliannát, kisfia születése azonban már nem találta itthon; 1905 márciusában

követte Andrást. Szintén Hamburgon keresztül, a Graf Waldersee nevű hajón utazott. Nem tudjuk volt-e útlevele – valószínűleg nem, mert tartalékosként külön engedélyre volt szüksége a kiutazáshoz. Az Ellis Island-i regisztrációs dokumentum alapján Józsefnél 16 dollár volt, hajójegyét maga fizette, és Kocsi Károllyal együtt Andráshoz igyekeztek Pittsburghbe.

András egészen haláláig a Jones and Laughlin Steel Corporationnál dolgozott, József is acélgyári munkásként kereste kenyerét, valószínűleg ugyanott volt alkalmazásban. Alacsony bérért a bevándorlók napi tíz-tizenkét órát dolgoztak heti hat napon át; az acélgyári kohókban heti 63 óra volt a munkaidő. Átlagos évi jövedelmük 400 dollár körül volt²⁹. Az Amerikában keresett pénzből József 1906 novemberében már földet vásárolt Ricsé határában; a szerződést a család máig megőrizte.

Deák József
1905

Tragédiák sora: gyász és közösségbe lépés

Dédapám felesége 1907 tavaszán érkezett meg hozzá; kisfiuk, József – akit anyai nagyszülei gondjaira bíztak Ricsén – később, tüdőgyulladásban elhunyt. 1908 februárjában Pittsburghben született második fiuk, János, aki édesanyjával együtt még abban az évben hazatért Ricsére. Ugyanitt hunytak el mindketten, 3 nap különbséggel, 1909 elején; mindkettőjükkel tüdőgümőkór végzett.

Az acélgyári munka rendkívül veszélyes körülményein túl, valószínűleg szerettei halála indította Józsefet arra, hogy belépjen az Amerikai Magyar Református Egyesületbe (AMRE), amely a tagok halála esetén az örökösöknek haláleseti díjat és temetkezési költséget biztosított. József 1909. április 4-én lett az egyesület tagja, a díszoklevél még mindig a család birtokában van. Tagságát 1914 októberében törölték. Ő akkor már két hónapja a keleti fronton harcolt, és elképzelhető, hogy dédanyám nem tudta tovább fizetni a havidíjat.

Deák József AMRE díszokmánya

Forrás: családi gyűjtemény

Új kezdet: esküvő és közös élet Amerikában

Nem tudjuk, de valószínűsíthető, hogy József a felesége és fia halálát követően is hazautazott Ricsére, valószínűleg ekkor találkozott dédanyámmal, Jesztrebi Zsófiával. Zsófia 1891. szeptember 30-án született Ricsén, Jesztrebi Károly és Dobos Zsófia legidősebb gyermekeként. Nincs információnk arról, hogy hogyan ismerkedtek meg. Zsófia Józsefnek Eszter nevű húgával volt egyidős, 1909-ben 18 éves. Dédanyám még ugyanabban az évben, november 25-én Fiumében hajóra szállt, és a Carmania fedélzetén elhajózott New Yorkba. A bevándorlási adatlapján József mint fogadó személy szerepel.

József és Zsófia 1910. január 4-én házasodtak össze a pittsburghi/hazelwoodi magyar református templomban. Esküvői tanúként

Deák József és
Jesztrebi Zsófia
esküvői képe
Forrás: családi
fotóalbum

Deák András és Józsa Károly van feltüntetve a templom máig meglévő anyakönyvében. A mellettük álló pár Deák András (Andrew) és felesége, Mészáros Róza (Rose), akik 1908-ban, szintén Pittsburghben házasodtak össze.

Az 1910-es népszámlálási ív szerint Józsefék és Andrásék együtt laktak a Wakefield Streeten. Az utca közel van a folyóhoz, a gyár közvetlen szomszédságában, a Little Hungarynek is nevezett Hazelwoodtól nem messze. Pittsburgh mellett akkoriban mintegy 70 kilométer hosszan a folyó mindkét oldalán csak gyárak működtek. Ez volt a világ acélgyártásának a központja. „A koromtól néha alig lehetett látni, a házak fala szinte fekete volt a szennyeződéstől. [...] Éjszaka messze világított a vasöntödék vörösen izzó fénye. Finom fémszilánkok borítottak mindent, az ablakpárkányokat, az utcát, a fák leveleit.”³⁰

Szétszakított házasság: háború és hadifogság

Nagypám elbeszéléséből tudjuk, hogy József otthon tartózkodott, amikor kitört az első világháború. Nem tudott Zsófiához visszatérni, a világháborús adatbázis szerint a cs. és kir. 85. (máramarosszigeti) gyalogezred I. tábori zászlóalja 2. századának szakaszvezetőjeként szolgált. Az ezredet a keleti frontra vezényelték, tűzkeresztségük a komaróvi harcokban Pawłowkánál (ma Kelet-Lengyelország) volt, 1914. augusztus 26-án. Számos csatában vettek részt, dédapámat (valószínűleg a manilowai vagy gontowai küzdelemben nyújtott teljesítményéért) 2. osztályú ezüst vitézségi éremmel tüntették ki.

József a Bruszilov offenzíva elején, 1916 júniusában esett orosz hadifogságba Rudnia településen (valószínűleg a június 15-i tarnawki csatában).

Deák József első világháborús katonai karterja
Forrás: családi gyűjtemény

Fogságba esésének egészen 1917 januárjáig nem volt nyoma a világháború során pár naponta közzétett hivatalos veszteséglistában, a családja valószínűleg fél évig nem tudta, mi történt vele. Akkor is csak annyi információ állt rendelkezésre, hogy fogságba esett Oroszországban. Sajnos nem sikerült kideríteni, hogy melyik táborban tartották fogva, így azt sem tudjuk, mikor szabadult.

Itthon gyarapodó család: gyerekek és unokák

Ami biztos, hogy az 1920-as amerikai népszámlálás idején már Zsófia sem volt Amerikában, a háború után nem sokkal hazatért (ami nem lehetett egyszerű, mert a Monarchia veresége és megszűnése miatt az útlevéligénylés, illetve a hazaút is rendkívül körülményes volt). Ricsén telepedtek le, az Amerikában keresett pénzből József visszavásárolta édesapja földjeit, illetve felépítette a falu második kőházát, ami a mai napig áll a település központjában. A ház felett volt a Kígyós domb, a fagerendás tornác kővel volt kirakva. A földekre annyira büszke volt, hogy a családi imakönyvbe is tételesen bejegyezte, hogy kitől, és mennyit szerzett vissza. 1921-ben született első lányuk, Erzsébet, akit három évvel később követett nagymamám, Rebeka.

Mindkét lány 3-3 unokával ajándékozta meg Józsefet és Zsófiát. Az unokák visszaemlékezése szerint nagyon szeretetre méltóak voltak, ők vigyáztak a gyerekekre, amíg a szülők a határban dolgoztak. Zsófia mindig feketében járt, a nyári melegben is hosszú fekete szoknyában tevékenykedett a nyári konyhában. József a kertben és a ház körül dolgozott. Aratáskor a nagy csűrben, amíg a nők a markot kötötték, szalmából kötelet font, fadarabot rakott végébe. Sok időt töltött a Tizsakertben, ahol egy kis vesszőkunyhó állt és két sor gyümölcsfa termett. Vetett zöldségeket is, a Tisza felhordta rá az iszapot. Amikor alacsonyan állt a folyó vize, az unokák vitték neki az ebédet és a tiszta ruhát az erdőn keresztül. Oda-vissza át tudta úszni a Tiszát.

Búcsú: Zsófia temetése és József utolsó évei

Édesanyám életének egyik legelső emléke Zsófia temetése volt. 1955 nyara volt, dédanyám az egyéves unokájával az ölében ült a kisszéken, amikor egyszer csak összeesett. Szekeret kerítettek, és orvoshoz vitték a szomszéd faluba, de már nem tudtak rajta segíteni. Valószínűleg ő is cukorbeteg volt, mint többen a leszármazottak közül, de ezt akkor még nem tudták.

József felesége halála után még 10 évig élt. Az amerikai kórházat eladták, felváltva lakott lányai családjánál; egy nagy katonaládában tartotta a holmiját. Pár évig még aktív volt, „de aztán csak volt”. Még megérte, hogy az Amerikában, kemény munkával összekuporgatott dollárokból vásárolt földeket elvették – Ricse volt az utolsó falvak egyike, amelyet szó szerint beverték a téészbe. 1965 tavaszán, családjá körében hunyt el. 10 éves lehettem, amikor a család, csaknem 30 év elteltével, megkapta a kárpótlási jegyeket az elvett földekért. Emlékszem, elmentünk a Tiszakertbe is, ahol József annyi időt töltött.

A két testvér hagyatéka: közös gyökerek és új találkozások

Kiskorom óta tudtam, hogy dédszüleim éltek Amerikában: nagyszüleim hálószobájának falán hangosan ütötte a negyedeket az amerikai óra, és mai napig házunk egyik díszje az a Singer varrógép, amit már itthon vettek nagymamának (használtan – egy tehénért); biztos vagyok benne, hogy abban is amerikai pénz volt. Amit viszont nem tudtam, hogy József nem egyedül, hanem testvérét követve vágott neki a nagy útnak, aki vele ellentétben nem tért haza, kint alapított családot. Andrásnak és feleségének, Rózának öt gyermeke született; Pittsburghben éltek életük végéig. A család magyar és amerikai ága között az András 1942-ben bekövetkezett halálát követő években szakadt meg a kapcsolat, nem is tudtunk egymásról egészen másfél évvel ezelőttig, amikor az egyik ricsei látogatásunk során megkérdeztük a rokonokat, hogy tudják-e vajon ki lehet az az Andrew Deák, aki Józsefekkel egy címen szerepel a pittsburghi, 1910-es népszámlálási íven. Innen már csak napok kérdése volt, hogy megtaláljam Franket, Andrew unokáját, aki szerencsére pont annyira lelkes családtörténet-kutató, mint én vagyok. Ha minden jól megy, idén októberben találkozunk Pittsburghben, és összekötjük azokat a szálakat, amelyek több mint 100 éve szakadtak el, amikor a két testvér örökre búcsút intett egymásnak, hogy egy óceán által elválasztva éljék le életüket.

*Szerző: Bakos Réka, Deák József dédunokája
Tata, 2024 áprilisa
reka.bakos@t-online.hu*

Deák József unokái körében az '50-es évek végén. A nagylány az anyukám.
Forrás: családi fotóalbum

Az Óhaza visszhangja: Margaret és a Bokó család története

2007-ben, egy szeptemberi délután, nagyapám mesélt. Az erkélyen álltunk, a világot bámulva... „*Tudod, az amerikai család.*” Értetlenül néztem. Milyen amerikai család? Anyukám sosem beszélt róla. Tovább kérdeztem, és lassan kerekedett a kép. Mihelyt hazamentem, azonnal belekezdtem a detektívmunkába. Felfedeztem a különböző adatbázisokat és családfakutató oldalakat. Öt órával később sajnos tudomásul vettem, hogy akiket nagyapa említett, már nem élnek, de az amerikai Whitepages oldalról volt egy telefonszámom: Bellingham, Washington állam, Margaret Bokó, született 1915-ben. Ekkor már éjszaka volt Amerikában, így reggelig várhattam, hogy tárcsázzak. Reméltem, hogy bár idős lehet, még él, mert nem volt adat arról, hogy ne élne.

Margaret második generációs magyar volt Amerikában. Kiválóan beszélt magyarul, és szilárd vallási nevelést kapott. Református nagyszülei, Hankó Maria és id. Bokó Gusztáv, 1879. április 16-án házasodtak Berentén, Borsod megyében. A házasságkötés után Sajószentpéterre költöztek, ahonnan a nemes Bokó/Bukó család származott. A nemesi rang időközben valahol elveszett. Margaret édesapja, Bokó Gusztáv, ötödik gyermekként 1891. január 7-én született Rudabányán. A hét gyermek közül csak ő és idősebb, elsőszülött testvére, Imre érték meg a felnőttkort. Gusztáv Imrét követte az Újvilágba.

Margaret Bokó
Forrás: családi fotóalbum

Bokó Imre
1905

Rudabánya – Passaic – Bridgeport: a családfenntartó Bokó Imre amerikai útjai

Imre az én üknagyapám volt, és 1880. február 28-án született Sajószentpéteren. Vallása evangélikus református. Feleségével, Gregus Zsuzsannával 1902-ben Felsőnyáradon kötöttek házasságot, majd Rudabányára költöztek, ahol Imre bányamunkásként dolgozott. Mivel apja 1895-ben 45 évesen tüdőgyulladásban meghalt, mint idősebb fiúnak az ő feladata volt, hogy megkeresse a betevő falatot.

Imre 24 évesen indult el Amerikába, és 1905. június 20-án érkezett Ellis Islandre a Kronprinz Wilhelm hajóval. Özvegy anyját, az akkor 14 éves Gusztáv testvérét, feleségét, és két gyermekét hagyta az Óhazában. Jegyéért saját maga fizetett, zsebében 45 dollárral New Jerseybe, Passaic városba Vecsi Józsefhez tartott. A hajó utaslistája szerint korábban, 1901 májusában, már járt Amerikában, Connecticutban, de erre nem találtam más bizonyítékot. Margaret szerint Imre 1905 őszén hazautazott Magyarországra, hogy az aratásban segítsen; ekkor halt meg tíz éves húga, Mária is. Szegények lehettek, így nem volt választása, ismét útra kelt. 1906. január 30-án ismét megérkezett Ellis Islandre, de ekkor már a Connecticut állambeli Bridgeportba igyekezett, ahol később öccse, Bokó Gusztáv családja a második világháborúig élt. Rendszeresen jártak a Szent László római katolikus magyar templomba, ahol a gyerekek magyarul is tanultak.

Utazás és letelepedés Bridgeportban: Bokó Gusztáv amerikai élete

Gusztáv 16 évesen, 1907. augusztus 28-án érkezett a Slavonia hajóval. Bridgeportba ment – azt viszont, hogy ekkor testvérehez érkezett-e, vagy egyedül kellett mindennel megküzdenie, nem tudom. Az 1910-es amerikai népszámlálás adatai szerint 20 évesen albérletben, egyedül élt az Újvilágban, és fizikai munkásként

dolgozott. Felesége, Dienes Margit 1912-ben, 17 évesen érkezett Amerikába édesanyjával és két testvérevel (Józseffel és Annával) egy bizonyos John Pavelkohoz. Bridgeportban akkor sok magyar élt a Hancock Avenue környékén, és talán ismerhették is egymást, mivel mindketten Borsod megyéből érkeztek. Rövid jegyesség után 1914. május 9-én házasodtak össze szintén Bridgeportban, és 1915. június 2-án megszületett az első gyermekük, Margaret, majd 1917-ben Olga, végül 1931-ben Robert Gustav.

Gusztáv 1917-ben bevonult katonának, az I. világháborúban Európában harcolt. Katonai regisztrációs adatlapja szerint 165 cm magas volt és 61 kg, szeme színe szürke, haja színe sötét. Mint az otthoni Bokó család tagjai, alacsony, de izmos, masszív test. Margaret szerint nem sokat lehetett távol, mivel 1918 novemberében befejeződött a háború. Gusztáv az 1920-as népszámlálási ív tanúsága szerint még magyar volt – az amerikai állampolgárságot csak 52 évesen, 1943-ban igényelte meg –, akkor gyári fizikai munkát végzett. Az 1930-as népszámlálás szerint egy gyárban ellenőrző munkát végzett. Az 1940-es népszámlálás idején kalapos volt egy kalapgyárban, Margaret irodai munkás, Olga titkárnóként dolgozott, Robert pedig ekkor még kiskorú volt. 1942-ben még magyar állampolgárként harcolt a második világháborúban; ekkor 51 éves volt és a Carpenter Product Corporation alkalmazottja.

Bokó Gusztáv honosítási okirata

Forrás: családi gyűjtemény

Bokó Gusztáv és családja

Forrás: családi fotóalbum

A második világháború után a család Bellinghambe, Washington államba költözött, hogy közelebb lehessenek középső lányukhoz, Olgához, aki itt ismerte meg majdani, általános iskolai tanító férjét, Boyd Cormiert. Ebből a házasságból egy gyermek született. 1949-ben költöztek be saját házukba, ahol halálukig laktak. Az 1950-es népszámlálás szerint Gusztáv egy szerszámgyárban dolgozott, Olga titkárnő, Robert pedig zenész volt.

Vasfüggöny és Vöröskereszt: a megszakadt fivéri kapcsolat

Az idősebb testvér, Imre valamikor az első világháború után hazatért Magyarországra. A második világháborúig sűrűn tartották Gusztávval a kapcsolatot. Amerikából levelek, csomagok érkeztek játékokkal, csokoládéval, konzervvel, sűrített tejjel és ruhákkal Imre gyerekeinek, unokáinak. Ezek az ajándékok máig, két generációval később is, a most 60-70 éves szüleink emlékezetében élnek. Egy-egy ruhát évekig hordtak és átadták a kisebbik gyermeknek a családban. Az elefántcsont markolatú colt játékpisztollyal minden fiú unoka játszott – hol rablók, hol cowboyok voltak. Egy amerikai fehér farmernadrágot többször is átszabtak, csak hogy mindenkinek jusson belőle. A szatén és csipke ruhákban ünnepi alkalmakkor jelentek meg, illetve amikor családi fényképeket készítettek, amiket máig őrzünk, nézegetünk.

A két család kapcsolata azonban megszakadt. A háború után a vasfüggöny mindent elzárt. Nem jött több levél, és azt, hogy valahol külföldön élnek még rokonok, titkolni kellett. El sem tudom képzelni, milyen lehetett a két testvérnek, hogy nem tudtak egymásról. Később a Vöröskereszten keresztül kaptak hírt, hogy még élnek, de semmi mást. Amikor 1989 után kereshették volna egymást, már mindkét testvér elhunyt. Bokó Imre és felesége Rudabányán, Magyarországon, az ifjabb testvér, Gusztáv

1971-ben, míg felesége Margaret Dienes 1969-ben hunyt el Bellinghamben. Gusztáv (akit felesége „Gustyként” ismert) az egyik leszámazott beszámolója szerint kimondottan sokáig élt, tekintve, hogy élete nagy részében tüdőtágulásban szenvedett, ami 13 éves korára, egy magyarországi külszíni szénbányában töltött munkáséveire volt visszavezethető.

Levélváltások és telefonhívások: a leszámazottak újrapcsolódása

Margaret 92 éves volt, amikor először beszéltünk telefonon. Rozsdás magyarját némi angollal keverte, hangja törékeny volt, de étellel teli. Azonnal tudta, hogy ki vagyok és miért hívom. 2007. szeptember végén beszéltünk először, majd levelet váltottunk. Csak néhány napot töltött kórházban a hívásom előtt, és azt mondta: „Ha a nővérem, Olga élne, jobb egészségügyi ellátásban részesülnék, mert nővér volt, és nagyon jó nővér.” Ekkor még nem lehetett olyan egyszerűen telefonálni Amerikába és iPhone sem volt, hogy lássuk egymást, ezért úgy gondoltam, meglátogatom. Izgalmas ötletnek tűnt, de mivel jött a karácsony és a munkából sem hiányozhattam, februárra halasztottam az utat.

Közben itthon felbolydult a hangyaboly. Imre üknagyapámnak nem ismertem minden leszámazottját – valószínű, hogy sokan a dédszüleink neveit sem tudjuk, így nekem is időbe telt, mire a családfát visszavezettem. Kezdtém felfogni, hogy a családom sokkal nagyobb, mint amiben én valaha is éltem. Ismeretlen embereknek írtam a Facebookon, hogy felvegyem velük a kapcsolatot, és hírt adjak Margaretről és az amerikai családról. Kiderült, évekkel ezelőtt már más is kutatott utánuk, de nem jártak sikerrel. Régi levelek, fényképek kerültek elő.

Üknagyapám, Imre, miután visszatért Amerikából, Rudabányán élte le az életét. Itt öt gyermeke született, mind megérte a felnőttkort és családot alapított. Borsod megyében laktak, Szendrőn, Szuhogyon, Rudabányán, egy-két falu távolságra egymástól. Nagyapám unokatestvérei és másodunokatestvérei, sógor, komá, nagyszülők, akikkel kisgyermekkorában szorosan tartották a kapcsolatot, majd ahogy egy új generáció született, többen lettek, és távolabbra kerültek egymástól; most mind ott voltak, egy helyre gyűjtötte őket a családfakutatás. Rég nem látott rokonok adták egymásnak a kilincset, és régi emlékek, történetek elevenedtek fel, 60-70-80 éves rokonok újra ölelték egymást. Fantasztikus élmény volt. Nagyapám megkönnyezte. Újra fiatalnak érezte magát. Nagyapám testvérét is Margitnak hívták, annak fiát Róbertnek. Pont, mint Gusztáv gyerekeit. Vannak ilyen véletlenek? Margaretnek megírtam levélben mindenki telefonszámát, és karácsonykor sorban felhívta őket. Sajnos sok mindenkit nem tudott elérni, de 50 év beszélgetéseit próbálta bepótolni. Nagyapám boldogan mesélte a beszélgetés részleteit – még a karácsonyi kenyér receptjét is megbeszélték Margarettel. Majd elköszöntek; ezután majd többet beszélnek – ígérték egymásnak.

Zsoltár és Himnusz:

Margaret Boko emlékezete

Sajnos nem így történt. Január 5-én telefonon hívtak, hogy Margaret haldoklik. Ekkor már a lélegzése is megváltozott, csak pár órája maradt. A telefonon kihangosítva köszöntem el tőle. Tudom, hogy hallott engem. A lélegzése elcsillapodott, és az ápoló szerint később megnyugodva hunyta le a szemét, mert élete legvégéhez érkezve ismét magyar lett.

A 92 éves Margaret Boko 2008. január 5-én, szombaton, Bellinghami otthonában távozott ebből az életből az örökkévalóságba. Gustave és Margit D. Boko gyermekeként született 1915. június 2-án Bridgeportban, Connecticutban. Szülővárosában nőtt fel, a Butler Business Schoolban végzett, és több mint 50 évig dolgozott különböző cégek üzleti irodáiban Bridgeportban és Bellinghamben, beleértve a kormányzati munkát az Ordnance Departmentnél, amely a Thompson géppuska gyártója a második világháborúban. 1947-ben nővérét, Olgát követte Bellinghambe, és a Pacific American Fisheriesnél kezdett dolgozni, 1962-ben pedig a Puget Sound Pulp and Timbernél (a nemrég bezárt Georgia Pacific üzemből) kapott állást, ahol beszerzési ügynökként vonult nyugdíjba. Ebben a minőségében a levélpapírtól a feltöltött tartálykocsikig mindent ő rendelt. Bár kis termetű volt, „Maggie” a végsőkig független, büszke magyar volt, aki megszerettette magát családjával, barátaival, gondozóival és macskájával, Miss Kittyvel. Margaretnek hihetetlen memóriája volt, és szeretett életéről mesélni és történeteit elmondani azoknak, akik oly szerencsések voltak, hogy ismerhették. Nagyon fog hiányozni. Margaret a szüleit, valamint nővérét, Olga Cormiert és fivérét, Robert Bokot követte a halálba.

Margaret temetésére a magyar himnuszt és az evangélikus „Erős vár a mi istenünk” című éneket kérte „de mindenképp magyarul!” – kötötte az ápolója és egyben régi barátja lelkére. Karen, aki mindvégig segítségünkre volt a kapcsolattartásban, mindenképp szerette volna az ígértét betartani. Mivel ez a hangfelvétel nem állt a rendelkezésére, hozzám fordult. Sajnos, nem vagyok vallásos, így azt sem tudtam, eszik vagy isszák ezt az éneket. Több napos keresgélés után is kudarcot vallottam. A Kossuth Rádió volt az egyetlen reményem, de sajnos ők sem tudtak segíteni.

Végül az Ózdi Evangélikus templom küldte az MP3-as formátumú hanganyagot, amit nagy nehezen amerikai kiterjesztésre konvertáltak és Margaret temetésén végül felhangzott az ének, magyarul:

*Erős vár a mi Istenünk,
Jó fegyverünk és pajzsunk.
Ha ő velünk, ki ellenünk?
Az Úr a mi oltalmunk.*

...

„Nagyon boldoggá tetted Margit nénémet, hogy megújult a kapcsolata az óhazával. Szomorúan kell tudatnom, hogy Margaret ma, életének 93-ik évében, meghalt. Az elmúlt néhány évben nem volt jól, volt néhány esése és csonttörése, de az utolsó hétig megőrizte tiszta elméjét és lelki boldogságát” – írta az egyik leszármazott.

Emlékek útján: a múlt és a jelen összekapcsolódása

A Margarettel való kapcsolatfelvétel óta kinyílt a világ, sokkal nagyobbra, mint azelőtt volt. Én mindig úton vagyok; már 20 éves koromban, angol nyelvtudás nélkül, egyedül költöztem Londonba, hogy gyermekfelügyelettel jobb megélhetést keressek, mint akkor otthon lehetséges volt. Nem kalandvágyból mentem el, és az őseim sem kalandra vágytak, amikor családjaikat hátrahagyva, az összekuporgatott pénzükből jegyet váltottak az ismeretlenbe, az óceánon túlra. Hatalmas bátorsággal és áldozatokkal új hazát kerestek, ahol jobb életet reméltek. Vajon megtalálták? Szerintem igen, de a kivándoroltak és az első generáció szülőiteiben üresség maradhatott.

Míg Margaret szívében örökre magyar maradt, a testvérek gyermekei és unokái már szívükben is amerikaiak. Nekik ott, a szülők által választott országban lett teljes a család, és a haza fogalma ott lett megkérdőjelezhetetlen. A második és harmadik generáció szülőiteinek már nem fontos

az Óhaza, sokan nem is tudnak semmit őseik megpróbáltatásairól, kételyeiről, identitásáról. Én, aki Anglia, Olaszország és Svájc után már nem tudok egy nemzet gyermeke lenni, a világ polgárának érzem magam. De az a tudat, hogy a családból ezt mások is így érezhették, sokkal nehezebb körülmények között hasonlót éltek át, mindig erőt ad ahhoz, hogy bármikor bármit újra tudjak kezdeni.

Sajnos sosem találkoztam Margarettel, de mindig nagy szeretettel gondolok rá. Tízhat éve már, hogy elment. A család számomra most már sokkal több embert foglal magába, mint azoknak, akik nem kutatják a családfájukat. 2024 júniusában ellátogattam Amerikába, hogy lerójam tiszteletemet Gusztáv, felesége Dienes Margaret, Bokó Margaret és Olga sírjánál. Hosszú, tartalmas életük után a Bellinghami temetőben pihennek. Több mint 110 évvel Imre és Gusztáv utolsó találkozásuk után a két család ismét „találkozott”, ami örömmel tölt el. Sajnos ők ezt már nem érthették meg, de odafentről biztos mosolyognak.

They are gone but never forgotten.

Szerző: Bodnár Éva, Bokó Imre ükunokája
Zürich, Svájc, 2024 júniusa
evabodnar78@yahoo.co.uk

Nővérek otthon és a nagyvilágban: a Takács lányok élete két kontinensen

Az 1880-as években vette kezdetét az a kivándorlási hullám, amelynek a fő célpontja az Amerikai Egyesült Államok volt. A kivándorlás csúcspontja az 1905 és 1907 közötti időszak. A történetem Borsod vármegyében kezdődik, pontosabban Borsod községben (ma Edelény város része) 1889. szeptember 25-én. Ekkor született meg ugyanis Takács Erzsébet, egy evangélikus református felekezetű család második leánygyermekéeként. Édesapja Takács Dániel 27 éves borsodi születésű kisebb földbirtokos, földműves. Édesanyja Thóbiás Zsófia 26 éves szintén borsodi születésű háztartásbeli fiatalasszony. Ők az én ükszüleim. Házasságukból négy lány született, az elsőszülött Takács Mária (1887), a második, akiről ez a történet szól, Takács Erzsébet (1889), a harmadik Takács Eszter (1893), és a negyedik leány, az én dédnagymamám, Takács Piroska (1898).

A lányok gyermekévei nem voltak egyszerűek, hiszen fiúgyermek hiánya miatt jócskán kijutott a férfimunkából mindenkinek. Apjuk, kisebb földjeinek művelésével, mindent megtett azért, hogy megfelelő anyagi háttérrel biztosítson feleségének és lányainak. Ezt bizonyítja, hogy telket vásárolt Borsodon, majd házat épített családjának. Erzsébet talán nem is a rossz anyagi körülmények miatt, hanem kalandvágyból, a még jobb élet reményében döntött úgy, hogy megpróbálja az új életet a tengerentúlon. 1905-ben, 16 évesen, szülei nagy bánatára, elutazott Németországba, több borsodi fiatal társaságában. A német nagyvárosba, Brémába érve jegyet váltott, majd felszállt a Kaiser Wilhelm II. nevű hajóra. Maga a hajóút embert próbálóan zsúfolt, hosszú volt egy fiatal lány számára. Az úti cél: Ellis Island, New York City, New York állam, Egyesült Államok. A szigeten töltött több órás adategyeztetés, valamint egészségügyi állapotának felmérése után Erzsébet, mint bevándorló, barátok segítségével eljutott New Jerseybe, Passaic városába. A kezdeti időszakban angoltanulással, alkalmi munkák vállalásával teltek a nehéz mindennapjai.

Takács Dániel és Thóbiás Zsófia gyermekeikkel.
A kisebbik Takács Piroska, a nagyobbik Takács Mária
Forrás: családi fotóalbum

Takács Erzsébet
1905

Eközben megismerkedett leendő férjével, Berzi Gyulával. Gyula szintén Borsod vármegyében született, Nyomáron, 1888. május 15-én. Szülei Berzi Pál és Gyöngyösi Borbála. Édesanyja, Borbála hamar elvesztette férjét, ezért úgy döntött, hogy a nehéz anyagi körülmények miatt egy szem fiával nekivág a hajóútnak az Egyesült

Államok felé. Az özvegyasszony Borbála és a 13 éves Gyula a jobb élet reményében 1901-ben a németországi Hamburg kikötőjéből indult az Auguste Victoria nevű hajóval a tengerentúltra. Gyula és Erzsébet a helyi református templomban kötött házasságot; két gyermekük született: Berzi Steven (1913) és Berzi Helen (1915).

Berzi Gyula és Takács Erzsébet
esküvője a násznéppel
Forrás: családi fotóalbum

Takács Erzsébet és Takács Eszter
Forrás: családi fotóalbum

Erzsébet folyamatosan tartotta a kapcsolatot az otthoniakkal. Nővére, Mária, hamar férjhez ment otthon, Borsodon; húgai közül az idősebb, Eszter is vágyott az új életre. Hamar útra is kelt: nővére hívására 1907-ben Fiume kikötőjéből a Caronia hajóval utazott az USA-ba. Itt sok időt töltött szeretett nővérel, a házasságkötése napján is jelen volt, de a fiatal lányt a honvágy, valamint családjának hiánya visszacsalogatta Magyarországra. A későbbiekben Borsod vármegye Szalonna községében telepedett le.

Erzsébet és Gyula azonban az Újvilágban való letelepedés mellett döntött. Gyula a Botany, majd a New Jersey textilgyárban dolgozott, mielőtt 36 éves korában, 1924. december 1-jén belépett a passaici rendőrség kötelékébe. Rendőri tevékenységével kapcsolatban számos cikk jelent meg a helyi lapban. Jóval elmúlt már 50 éves, amikor nyugdíjba akart vonulni, mivel jobb kezét reuma kínozta, jobb lábát pedig csonthártyagyulladás, amit a munkája által megkövetelt járkálás és állás súlyosbított. De azért, hogy ő, és később felesége is jogosult legyen a testületben töltött 20 év után járó nyugdíjra, még 8 hónapig szolgálatban maradt. 1947-ben hunyt el; Erzsébetnek évi 1000 dollár özvegyi nyugdíjat ítéltek meg. Takács Erzsébet még 40 évet élt, 98 évesen halt meg Passaicban, New Jersey államban; szeretett férje mellett helyezték örök nyugalomra.

Berzi Gyula rendőrként
Forrás: családi fotóalbum

Takács Piroska és
 Molnár Sámuel esküvői fotója
Forrás: családi fotóalbum

Dédnagymamám, Takács Piroska, 21 évesen, 1919. április 12-én kötött házasságot a borsodi református templomban Harmaczi Molnár Sámuel 27 éves református hernádkaki lakossal (akinek édesapja szintén többször megjárta Amerikát). Három gyermekük született: Molnár Erzsébet, aki a jó testvéri viszony miatt Takács Erzsébetről kapta a nevét, Molnár Piroska, és nagyapám, Molnár Dezső. Dédnagymamám kapcsolata Erzsébettel, Amerikában elő nővérel, meglehetősen jó volt, tartották a kapcsolatot egészen dédnagymamám 1963-ban bekövetkezett haláláig.

A Takács lányok édesapja által épített ház közel 120 éve a család birtokában van. Nekünk nemcsak egyszerű vidéki ház, hanem maga a történelem. Az ükszüleim halála után a dédszüleim laktak ott gyerekeikkel, majd az azt követő generációk is ebben a házban nőttek fel.

*Szerző: Molnár Ákos,
 Takács Piroska dédunokája
 Kazincbarcika, 2024 áprilisa
 akos0521@gmail.com*

A Takács család borsodi háza
Forrás: családi fotóalbum

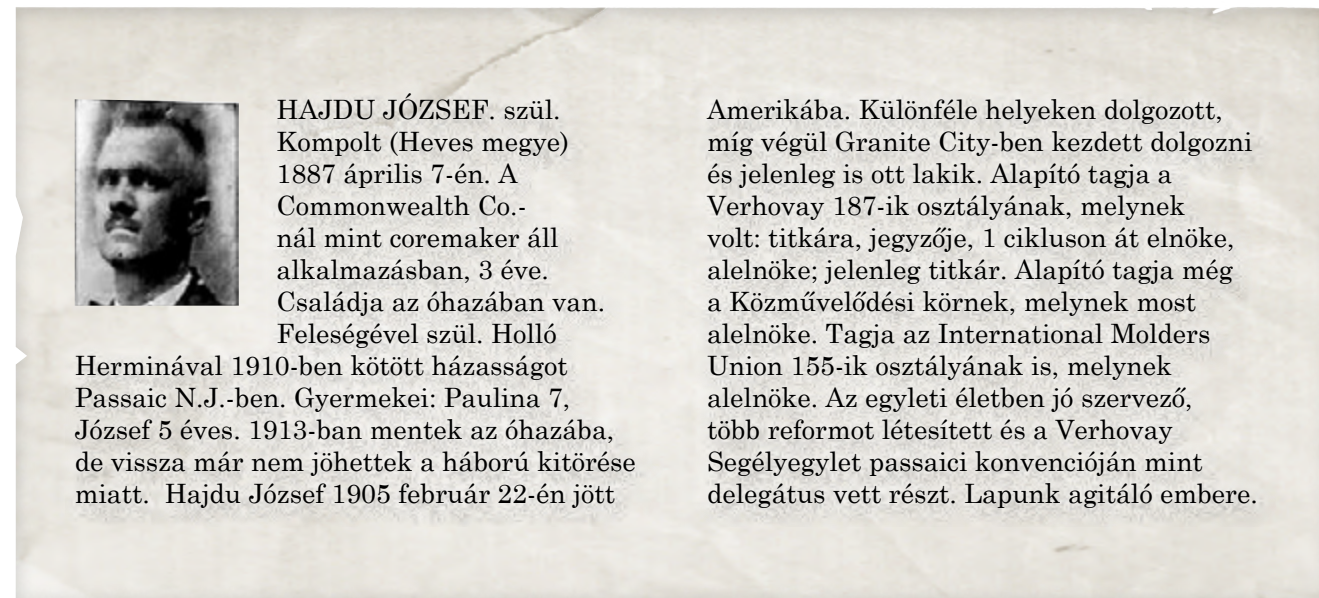
Háború és hazatérés: egy szétszakított család tragédiája

A 20. század elei magyarországi szegénység, munkanélküliség, valamint az Osztrák-Magyar Monarchia fokozott elnyomása elől menekülve, a kompolti származású 18 éves Hajdú József 1905-ben új reményekkel érkezett a New Jersey állambeli Passaicba. Érkezése után több helyen is dolgozott, végül egy acélgyárban, a Granite Cityben található Commonwealth Steel Companynál helyezkedett el, mint magkészítő. A magkészítők tevékenysége rendkívül fontos volt az akkori acélgyártásban, a különböző öntőformák belső magjainak elkészítése volt a feladatuk, ami precíziós és technikailag igényes munka volt, mivel a magok pontossága határozta meg az öntött alkatrészek minőségét és funkcionalitását.

Granite Citybeli tartózkodása alatt a magyar közösség hasznos tagja volt. 1912-ben alapítója volt a Verhovay Segédegylet 187-ik osztályának. Az egyesület a magyar bevándorlók támogatását szolgálta, egészségügyi és életbiztosítást, valamint szociális és kulturális segítséget nyújtott számukra. József az egyesületben titkárként is tevékenykedett, és a Verhovay mellett több olyan szervezet tagja is volt, amelyek nyelvoktatással és a helyi kultúra megismertetésével segítették az USA-ba kivándorolt magyarok beilleszkedését.

Hajdú József 1918 körül

Forrás: családi gyűjtemény, Saint Louis évkönyv

HAJDU JÓZSEF. szül. Kompolt (Heves megye) 1887 április 7-én. A Commonwealth Co.-nál mint coremaker áll alkalmazásban, 3 éve. Családja az óhazában van. Feleségével szül. Holló

Herminával 1910-ben kötött házasságot Passaic N.J.-ben. Gyermekai: Paulina 7, József 5 éves. 1913-ban mentek az óhazába, de vissza már nem jöhettek a háború kitörése miatt. Hajdu József 1905 február 22-én jött

Amerikába. Különböző helyeken dolgozott, míg végül Granite City-ben kezdett dolgozni és jelenleg is ott lakik. Alapító tagja a Verhovay 187-ik osztályának, melynek volt: titkára, jegyzője, 1 cikluson át elnöke, alelnöke; jelenleg titkár. Alapító tagja még a Közművelődési körnek, melynek most alelnöke. Tagja az International Molders Union 155-ik osztályának is, melynek alelnöke. Az egyesületi életben jó szervező, több reformot létesített és a Verhovay Segédegylet passaicai konvencióján mint delegátus vett részt. Lapunk agitáló embere.

Hajdú József
1905

A szalonnai születésű Holló Hermina 16 évesen, 1906-ban érkezett Passaicba. Érkezését követően szövőnőként helyezkedett el egy Granite Cityben található pamutgyárban. Hajdú Józseffel vélhetően az USA-ban találkoztak, korábban nem ismerték egymást. József és Hermina 1910-ben házasodott össze Passaicban. Gyermekük is ott született, dédnagymamám, Paulina 1911-ben, és az ifj. József két évvel később.

A család Granite Cityben folytatta életét. Az itthon maradt családtagokkal rendszeresen tartották a kapcsolatot, időnként haza is látogattak hozzájuk. Ezt történt 1914 körül is, amikor Hermina a két gyermekkel hajón indult az Óhazába. A látogatást követően 1914 nyarán azonban kitört az I. világháború, ami lehetetlenné tette számukra a visszatérést az USA-ba. A háború tovább fokozta a szegénységet és az éhínséget Magyarországon. Ennek következtében sokan szenvedtek és haltak meg TBC-ben. Sajnos ez a betegség az itthoni családtagokat is elérte. Hermina a beteg hozzátartozókat segítve igyekezett jobbra tenni az életüket, aminek következtében ő is elkapta a betegséget, és valamikor 1918-1920 között elhunyt a magyarországi Szalonna településen. Sírja vélhetően a szalonnai temetőben található. (Sajnos a legutóbbi keresésünk során a sír pontos helyét nem találtuk meg.)

József a „nagy háború” ideje alatt továbbra is Granite Cityben maradt és csak a háború befejezése után tudott visszajönni Magyarországra. Sajnos ekkor Hermina már nem élt. József ezt követően már nem tért vissza az USA-ba, Kompolton telepedett le. A későbbiekben még kétszer házasodott. Utóbbi két házasságából még három gyermeke született. 1981-ben hunyt el, 94 évesen. Sírja a kápolnai temetőben található.

Dédnagymamám, Paulina, József első házasságából született és hét gyermeket nevelt, akik közül négyen még ma is élnek. Paulina 2003-ban hunyt el, 92 évesen. Sírja a kompolti temetőben található.

*Szerző: Vizer Franciska,
Hajdú József ükunokája
Kompolt, 2024 áprilisa
vizerfranciska@gmail.com*

Brucetonból Borsodba: az Amerikában született fiú hazatérése

Bár több mint egymillió magyar hajózott át Amerikába, hogy ott kezdjen új életet, én szerencsére ismertem egy nagyszerű embert, aki a biztos jólét helyett inkább a szerelmet és az Óhazát választotta.

Gyerekkoromban a kertünk végében volt a termelőszővetkezet, ahol Anyukám dolgozott. Sokszor magával kellett vinnie, és volt egy melegszívű, idős traktoros, aki ilyenkor felvett a lánctalpas fülkéjébe, hogy a zölden levágott kukoricaszár-hegyet lepréseljük

egy nagy betongödörbe, hogy ott erjesztett táplálék legyen a teheneknek. Szóval reggeltől estig ültünk a lánctalpason oda-vissza, ezerszer. Az öreg barátomat Mihály Laci bácsinak hívták, és annyit tudtam róla, hogy beszél angolul, és köze van Amerikához.

Laci bácsi a traktoron

Forrás: Mihály családi fotóalbum

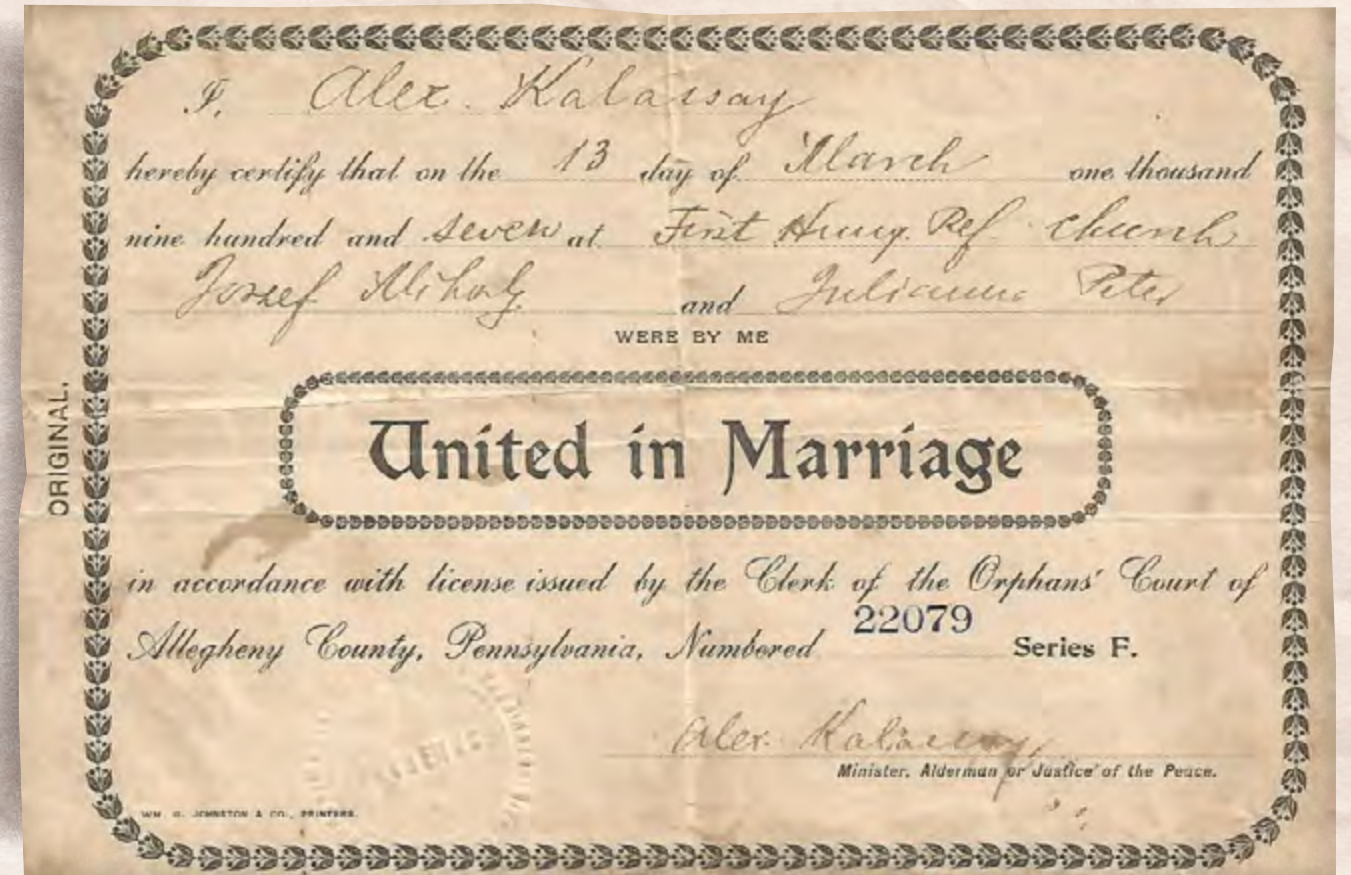
Mihály József
1905

Nagyon szerettem a – később gimiben tanult – angolt, ezért a nyolcvanas évek végén írtam a Hilton szállodaláncnak az összes kontinensre, angol nyelvű prospektusokért. 1989 után Laci bácsi nyugdíjasként a vadnai kertészet földjeit őrizte délutántól reggelig. A Hilton válaszlevelekkel állandóan őt kerestem fel ott esténként, hogy segítsen fordítani. Cserébe egy-egy dobozt cigit elfogadott. Ma is bennem vannak azok a pillanatok: a naplementében és nagy cigifüstben ücsörögve lelkesen fordítjuk a kapott prospektusokat a paprikaföldek közepén.... Laci bácsi lánya volt a falunk tanítója, és mindkettőjüknek szerettem volna emléket állítani ezzel a történettel. Megkerestem hát távolabb élő unokáit és rokonait, fotókra vadászva... és sikerrel jártam.

Mihály Laci bácsi édesapja 1905-ben, míg édesanyja 1906-ban vándorolt ki Amerikába, valószínűleg ott ismerkedtek meg. Egy évvel később házasodtak össze a pittsburghi magyar református templomban, ahol az Amerikai Magyar Reformátusok Lapja szerkesztője Kalassay Sándor (Alex Kalassay) lelkész – aki egyébként zempléni születésű volt – adta őket össze.

Laci bácsi szüleinek
házassági igazolása 1907-ből

Forrás: Mihály családi fotóalbum

Laci bácsi szülei
az 1910-es évek elején
Forrás: Mihály családi fotóalbum

Laci bácsi az édesapjával
Amerikában, az 1930-as években
Forrás: Mihály családi fotóalbum

Első gyermekük ifj. Mihály József volt; Laci bácsi másodikként született Brucetonban, 1915-ben. Ahogy a testvérek nagyobbak lettek, sokat álmodoztak Magyarországról, és arról, hogy milyen jó lenne az Óhazában szőlőt telepíteni. Az 1930-as években többször jöttek haza a Vadna melletti Nagybarcára, az itthon maradt rokonokhoz. Itt talált Laci bácsira a szerelem is, Piroska néni személyében, akit hamarosan feleségül is vett. 1936-ban született meg lányuk, Katica, aki engem első tagozatban az írás és olvasás szeretetére örökre megtanított. Katica 1962-ben kapott állást a vadnai iskolában, így Laci bácsiék a lányukkal együtt költöztek ide Vadnára.

Piroska néni az 1930-as évek
közepén Nagybarcán
Forrás: Mihály családi fotóalbum

A második világháború vége felé, 1945 tavaszán Laci bácsi magyar katonaként Berlinben harcolt. Egyik alkalommal meglátogatott egy amerikai alakulatot, ahol bőséges ellátás fogadta (banán, csoki stb.), a katonák pedig mondták neki, hogy maradjon velük, hiszen amerikai állampolgár ő is. Ne jöjjön haza feleségéhez és lányához, mert szovjet hadifogoly lesz itthon! Ő rajongott a családjáért, ezért hazajött, és szinte azonnal hadifogoly lett. Itt, Borsodban aztán az oroszok egy vagonba zárták, és irány a Bukarest melletti foksányi (Focșani) hadifogolytábor.

Szerencsére sikerült onnan kiszöknie, és valahogy hazagyalogolnia ide, észak-Borsodba, ahol eleinte a borsodi bányákban dolgozott. Később – mivel Amerikában egy hűtőkocsin volt sofőr, el tudott helyezkedni traktorosként az 1962-ben alakult vadnai termelőségvetkezetben. 1993-ban hunyt el Vadnán, ahol később felesége és leányuk is. Szülei életük végéig az USA-ban éltek, amerikai földben nyugszanak.

Szerző: Szabon János
Vadna, 2024 júniusa
szabonjke@gmail.com

Laci bácsi édesanyja
az édesapja sírjánál
Forrás: Mihály családi fotóalbum

Nyílt tengeri születés: Carolina útja az Újvilágba

Gyermekkorom óta érdekel a családnak története, és ebben magyar dédnagymamának nagy szerepe volt. Gyerekként három dolgot tudtam róla: először is, hogy fiatal nőként vándorolt be Amerikába az Osztrák–Magyar Monarchiából; másodsor, hogy nagyapámnak a hajón adott életet; harmadszor pedig, hogy ő volt az egyik legkedvesebb ember számomra az egész világon. Már a legkorábbi emlékeimben is szerepel. Az évek során édesapámtól és nagynénéimtől is sokat hallottam róla. Néhány évvel ezelőtt pedig, amikor elkezdtem kutatni az őseimet, még többet megtudhattam.

Carolina hőstette: három hónap alatt három átkelés az óceánon

Carolina Catherine Schneider 1884. november 4-én született. A Magyar Katolikus Egyház anyakönyvében találtam egy keresztelési bejegyzést, amely szerint 1884. november 24-én keresztelték meg Sztanisicsban, Bács-Bodrog vármegyében. Szülei Joannes Schneider és Maria Grosits voltak. Dédnagymamának volt egy féltestvére, Catherine Ann Schneider, aki 1891. szeptember 27-én született, és októberben keresztelték meg ugyanitt. Apja Ernest Schneider volt, ez szerepel a házassági anyakönyvi kivonatán is. Neki és Karolinának tehát ugyanaz volt az édesanyjuk. Mindig úgy hallottam, hogy Carolinának voltak más testvérei is, akik „elvesztek” a háborúban. Soha nem derült ki, hogy a család csak elvesztette velük a kapcsolatot, vagy meghaltak. Találtam két másik keresztelési bejegyzést ugyanabból a városból, ugyanazokkal a szülőkkel: Jacobus Schneider, akit 1881.

december 22-én, és Joannes Schneider, akit 1882. december 2-án kereszteltek meg. Hacsak nem véletlen egybeesésről van szó, úgy tűnik, hogy dédnagymamának két idősebb testvére volt. Sajnos, ez a két bejegyzés az egyetlen magyarországi nyom, amiket a testvérekről találtam. Remélem, hogy egy nap majd többet is megtudhatok a család többi tagjáról!

Carolina 1905-ben ment férjhez Conrad Fricker Stumpfhoz. Conrad 1883. március 23-án született George Stumpf és Maria Munser fiaként. A fiatal pár Conrad édesanyjával együtt úgy döntött, hogy kivándorol Amerikába. Mindig is úgy gondoltam, hogy Carolina nagyon bátor és erős nő lehetett, aki hátrahagyta a családját, az otthonát és mindent, amit ismert, hogy hajóra szálljon, és hosszú útra induljon egy ismeretlen országba, különösen, hogy várandós volt. Nicholas Fabian Stumpf, aki Conrad és Carolina egyetlen gyermeke lett, 1905. december 21-én született a tengeren.

Schneider Carolina
1905

Sztanisics (később Órszállás) főutcája
Forrás: Zempléni Múzeum

Úgy tudom, a család visszatért Magyarországra, hogy bejegyeztessék a születést, majd felszálltak egy másik hajóra, hogy ismét Amerikába induljanak. 1906. február 27-én érkeztek meg New Yorkba az SS Rotterdam fedélzetén. Maria utolsó ismert tartózkodási helyeként „Fürbitese”-t vagy „Fezerbitche”-t jelentették. Megérkezésekor 5 dollárja volt. Úgy hallottam, hogy a család együtt vándorolt be, de nem találtam meg a többieket a hajólistán. Némelyik bejegyzés nehezen olvasható, és talán a neveket is elírhatták. Joseph Wog várta őket, aki aztán 1908-ban feleségül vette Mariát. Joseph 1904

októberében vándorolt be. Maria Wog vezetéknev alatt utazott, magával hozta Joseph tizenéves fiát, és Josephet vallotta férjének. Vajon ő és Joseph már korábban összeházasodtak? Vagy azért használta a férfi nevét, hogy elkerülje az esetleges problémákat? Hiszen egy kiskorúval utazott, aki nem az ő gyermeke volt. Nem tudom. Mindenesetre Maria és Joseph 1908-ban összeházasodtak a pennsylvaniai Harrisburgban, ahol a család először letelepedett. A házassági engedélyen Maria özvegyként szerepel, férje, George Stumpf 1900-ban halt meg. Szüleit Jacob és Elizabeth Munser néven nevezte meg.

Harrisburgi fészkek: burdosház és családegyesítés

Az 1910-es népszámláláskor Carolina, a fia, Nicholas, Maria és Maria mostohafia együtt éltek Harrisburgban, ahol Maria egy burdosház tulajdonosa volt. Nyolc bérlő élt a családdal együtt, mindannyian magyar bevándorlók voltak. Kettő hentesként dolgozott egy csomagolóházban, egy másik bérlő egy cipőgyárban, míg a többiek egy szivargyárban voltak alkalmazásban. Mindannyian 1906 és 1908 között érkeztek az Újvilágba.

Conrad és Joseph nem szerepeltek az 1910-es népszámlálásban, valószínűleg azért, mert az első években többször visszautaztak az Óhazába, hogy családtagokat és barátokat hozzanak Amerikába. 1910-ben Conrad idősebb féltestvére, Joseph Long érkezett meg a feleségével és a gyermekeivel. Conrad és Joseph Wog velük tarthatott. Ők is Harrisburgban telepedtek le, mielőtt a család többi tagjával együtt Lebanonba költöztek volna. Joseph Long az első világháborús behívó szerint 1878-ban született a Temes vármegyei Nagykárolyfalván (ma Banatski Karlovac, Szerbia). Talán Conrad

is ott született. Mindketten Maria Stumpf fiai voltak. Bár abban az évben Conrad nem szerepelt a népszámlálásban, a városi névjegyzékben feltüntették, foglalkozása munkás volt.

Conrad két évvel később Carolina féltestvérét, Katalint (Katie-t) is elhozta Amerikába. A két testvér közel állt egymáshoz, és Carolina bizonyára nagyon boldog volt, hogy a húga a közelében lehetett. Végül Katie néni egy másik magyar bevándorlóhoz ment feleségül, és néhány évig a közeli Readingben, Pennsylvaniában élt, mielőtt ő is Lebanonba költözött.

Lebanoni acél és föld: a Stumpf család élete a magyar közösségben

Conrad és Carolina 1916-ban vásárolt egy farmot Lebanon mellett. Conrad egy helyi acélgyárban kapott munkát. A városban több iparág képviseltette magát, és két nagy acélgyár is volt, amelyek a megye legnagyobb munkaadói voltak. Conrad kazánfűtőként dolgozott. A kazánfűtő felügyelte a nagy kemencéket az üzemben. Forró és piszkos munka volt, de az acélgyárak jól fizettek.

Maria (Mary) Wog 1925 januárjában, hetvenöt évesen hunyt el cukorbetegségben. Gyászjelentése szerint aktív résztvevője volt az egyházi közösségnek, és négy fiút hagyott hátra: Conrad Stumpfot, Joseph Longot és két fiút Ausztriában. Az ő nevük sajnos nem volt feltüntetve, és amíg meg nem találtam a gyászjelentését, nem is tudtam róluk. Joseph Wog 1925-ben, hetvennyolc évesen hunyt el Maryben, tüdőgyulladásban. Conrad, Carolina és Nicholas az 1920-as évek elején kaptak állampolgárságot. Nicholas az évtized közepén lépett be az amerikai hadseregbe. A virginiai Fort Eustisban állomásozott, és tagja volt a 183. gyalogezred zenekarának. Később egy helyi zenekarral lépett fel. Nem tudom, hogy a dédszüleim zenekedvelők voltak-e, de a nagypapa biztosan az volt. Szinte minden hangszeren játszott, és emellett énekelt is. Nagymamával tíz gyermeket neveltek fel, és nagypapa mindegyiküket megtanította valamilyen hangszeren játszani. Édesapám kürtön játszott, és tagja volt az iskolai

kórusnak, ahogy a legtöbb testvére is. Sok éven át énekelt a templomi kórusban is. Ez a zenei örökség tovább hagyományozódott édesapám generációján át egészen az én unokáimig. Nicholas 1928. májusában vette feleségül nagymamám, Catharine Arnoldot. 1930-ban Nicholas és felesége, valamint első gyermekük, a nagybátyám Lebanonban élt. Otthonukban egy másik lakás is volt, ahol egy magyar bevándorló lakott. Nicholas a lebanoni acélöntödében dolgozott. Conrad és Carolina a szomszédban lakott. Az ő házukban is volt egy bérlakás, ahol a magyar Petry család, egy anya és fia lakott. Joe Petry és a nagyapám jó barátok voltak, Joe volt az egyik tanú a nagyszüleim esküvőjén. Conrad akkor a Keystone Macaroni üzemben volt fűtő. Másik szomszédságukban is magyar család élt. A feljegyzéseket lapozgatva elég nagy magyar bevándorló közösséget találtam a környéken, mindannyian a Szent Gertrúd templomtól néhány háztömbnyire laktak.

Lebanoni acélgyárak 1906 körül
*Forrás: Kongresszusi Könyvtár*³¹

Költözés Bethelbe: Carolina új otthona

Valamikor 1936 és 1940 között Conrad és Carolina egy másik farmot is megvett Lebanontól északra. Nicholas, Catharine és növekvő családjuk pedig északabbra, Bethelben, Lebanon megyén kívül vettek egyet. Bár Nicholas gazdálkodott, továbbra is dolgozott az acélgyárban. Conrad 1948 februárjában, hatvannégy éves korában rákban hunyt el. Ezután Carolina eladta a farmot, és fia családjához költözött. Nagypám és a nagybátyáim építettek neki egy házat az övék mellett, hogy a sajátjában lakhasson. Édesapám tíz gyermek közül az ötödik volt, gyermekora nagy részét azon a farmon töltötte. Elbeszélései alapján mindannyian nagyon közel álltak a nagymamájukhoz.

Apa akkor ismerkedett meg anyával, amikor a légierővel Kaliforniában állomásozott. 1959-ben házasodtak össze, én pedig egy évvel később születtem. Gyermekkoromban apa és a család németül vagy pennsylvaniai ámis német nyelvjárásban beszéltek a dédnagymama jelenlétében, mivel ő mindig nehezen boldogult az angollal. Amikor rájött, hogy anya nem ért németül, ragaszkodott hozzá, hogy angolul beszéljenek, amikor meglátogatta őket. Úgy gondolta, udvariatlan lenne őt kihagyni a társalgásból. Gyerekként nem nagyon figyeltem a felnőttek beszélgetésére, de tudtam, hogy dédnagymama általában más nyelven beszélt. Nem zavart, hogy angolul vagy németül mondta, tudtam, hogy szeret.

Lebanon látképe az 1910-es évek végén

Forrás: Kongresszusi Könyvtár ³²

Lebanoni élet: Carolina utolsó évei

Mivel az idősebb gyermekek megházasodtak és elköltöztek otthonról, nagyszüleim 1960 körül eladták a farmot, és a fiatalabb gyermekekkel és dédnagymamával visszaköltöztek Lebanonba. Három nagynéném férjhez ment, és mindhárman a nagyszüleimtől sétatávolságra lévő saját otthonaikba költöztek. A család mindig összetartó volt, gyakran találkoztunk. A nagyszüleim meglátogatása általában a nagynénik, nagybácsik és unokatestvérek látogatását is jelentette. Carolina 1966. december 23-án halt meg szívelégtelenségben, nyolcvankét éves volt. A fiát, tíz unokáját, számos dédunokáját és féltestvérét, Catherine-t (Katalint) hagyta hátra. Egy héttel a hetedik születésnapom előtt történt, összetörtem a bánattól. Nagyon szerető és különleges asszony volt. Carolina és Conrad a lebanoni Szent Gertrúd temetőben nyugszik, Mary és Joseph Wog mellett. Catherine és férje is a közelben van eltemetve. Katie néni 1974-ben hunyt el. Dédnagymama halála után apa gyakran látogatta őt.

Munkával és szeretettel épített örökség: a Stumpf család hatása és hagyatéka

Miután Nicholas nyugdíjba vonult az acélgyárból, egy építőanyag-raktárban dolgozott tovább, majd onnan is nyugdíjba vonult. Soha nem tudott nyugton maradni, így később is vállalt különféle munkákat. Gyakran viccelődünk azon, hogy nagypapa mindenhol nyugdíjba ment. Végül nyolcvankét éves korában hagyta abba a munkát, majd nem sokkal később agyvérzést kapott. 1995 szeptemberében, nyolcvankilenc éves korában Alzheimer- és Parkinson-kórban hunyt el. Nagymama 1997 áprilisában, kilencvenhárom évesen halt meg szívelégtelenségben.

A családom történetét kutatva eszembe jutott valami, amit nagyapám temetésén mondtak nekem. A családom gyülekezetéből sok idős ember vett részt a temetésen. Összezavarodtam, mert a nagyszüleim a város egy másik gyülekezetéhez tartoztak. Lebanonban három nagyobb katolikus templom volt, amikor fiatal voltam. A Szent Mária volt a „rég” templom. Az 1800-as évek elején alapították német és svájci bevándorlók, és ez volt nagyanyám családjának a temploma. A Szent Cirill és Metód volt a szlovák templom. És ott volt a családom temploma, a Szent Gertrúd, amit pont 1906-ban alapítottak. A gyülekezet főként magyar, szerb és német bevándorlókból állt. Nagynéném elmondta, hogy az idős emberek azért jöttek nagypapa temetésére, hogy tiszteletüket tegyék, mert dédszüleim sok családot támogattak, amikor ide érkeztek, segítettek nekik munkát és lakhelyet találni. Körülnézve ráébredtem, hogy hány ember életére voltak hatással a dédszüleim. Néhányukat egész életemben ismertem, és sosem tudtam, hogyan kapcsolódik a családjuk az enyémhez. Ez újfajta büszkeséggel töltött el az őseim iránt.

Sok minden változott 1906 óta. Lebanon egy csendes kisvárosból elég nagy várossá nőtte ki magát. A magyar bevándorló közösség már nincs meg. Az acélgyárak, ahol Conrad, Nicholas és sok más bevándorló dolgozott, jó pár évvel ezelőtt bezártak. Conrad és Carolina farmján ma már karácsonyfákat tesztelnek. A nagyszüleim tanyája még megvan, de a dédnagymama házát távolabb költöztették. A Szent Gertrúd gyülekezetet összevonták egy másikkal, és már más neve van. Egy hagyomány azonban megmaradt. Több mint negyven éve a Szent Gertrúd templomban minden évben, nagybőjt

előtt farsangi fánkvásárt tartanak. A fánkok egy nagyon régi recept alapján készülnek, amely az évtizedek során nem változott. Akár magyar, akár német a recept eredete – mindkettőt hallottam már –, a környéken egyedülálló és rendkívül népszerű ez az esemény. Sok más közösség is állítja, hogy fasnachtot készít, de egyik sem hasonlítható Gertie fasnachtjához. Családunk számos generációja vett már ebben részt.

Amikor az őseimre gondolok, mindig az jár az eszemben, hogy mit adtak nekünk. Dédnagymamától, nagyszüleimtől és szüleimtől örököltem az erős hitet Istenben, a család iránti szeretetet, hűséget, a szorgalmas munkamorált, valamint a büszkeséget arra, aki vagyok és ahonnan származom. Bárcsak több időt tölthettem volna a dédnagymamával! Nemcsak arra vágyom, hogy vele legyek, hanem arra is, hogy kifaggassam az életéről és a magyar gyökereiről. Remélem, hogy egy nap még többet megtudok róla és a családról, amit hátrahagyott!

*Faith Stumpf, Carolina Catherine
Schneider dédunokája
Lebanon, Pennsylvania, 2024 június
gearjammergirl@yahoo.com*

Carolina, Nicholas és a
Szent Gertrúd templom
Forrás: családi fotóalbum

A szorosadi földekről az acroni gumigyárba: Pretz Ádám útjai Amerikába

Ükapámról, Pretz Ádámról akkor hallottam először, amikor néhány éve édesapámat a családfájával leptük meg születésnapjára. Édesanyámmal sok ősünket visszakutattuk az interneten elérhető anyakönyveknek köszönhetően. Ekkor bukkantunk Pretz Ádámra is, akiről kiderült, hogy a század elején megjárta Amerikát – többször is.

Ükapám 1880. március 9-én született Szorosadon (Somogy vármegyében) egy több gyermekes sváb családba, akik földműveléssel foglalkoztak, és ahol szinte csak németül (svábul) beszéltek. Szülei Pretz Ádám és Pintér Julianna voltak. Feleségével, Réder Évával 1903. április 19-én kötött házasságot. Ükapám a harmadik gyermekük megszületése után döntött úgy, hogy a jobb élet reményében Amerikában próbál szerencsét.

Családját itthon hagyva, 1906-ban, 26 évesen indult el első alkalommal, három szorosadi társával együtt, az Újvilág felé. A bevándorlási hivatal nyilvántartásából tudjuk, hogy a Slavonia nevű hajóval mentek, 1906. január 14-én indultak Fiuméből, és 11 nap tengeri utazás után, január 25-én érkeztek meg New York kikötőjébe, Ellis Islandre, ahol akkoriban a bevándorlási hivatal működött.

A kutatásaink során kiderítettük, hogy az ükapám testvérbátyja, Pretz Bálint már korábban, 1902-ben kivándorolt a pennsylvaniai Steeltonba. Ő Hamburgból indult a Graf Waldersee nevű hajóval. Hozzá utazott ki ükapám, amit a fedélközben utazókról készített bevándorlási névlista is bizonyít, amelyen

testvérét adta meg kinti kapcsolataként, és úticéljául szintén Steelton városát jelölte meg. Itt szerepel még az is, hogy segéd munkásnak érkezett, nagyjából 17 dollárral a zsebében.

Két és fél év után, 1908 tavaszán érkezett haza, és még mielőtt kitért volna az I. világháború, 34 évesen, újra nekivágott a nagyvilágnak. 1914. május 5-én már a Fiuméből induló Ultonia nevű kivándorló hajó utasa. Az 1914 és 1920 közötti éveket Amerikában töltötte, így a nagy háború harcaiban nem vett részt. Az Egyesült Államok 1920. januári népszámlálásában még szerepel; néhány hónappal később, ugyanebben az évben utazott haza.

Az Ohio állambeli Akron városát (Summit megye) egykor a gumigyártás fővárosának tartották. Itt dolgozott gumigyári munkásként ükapám is az 1900-as alapítású Firestone Tire and Rubber Company nevű cégnél, amely 75 éven át, a Goodyear mellett, a legnagyobb gumigyártó vállalat volt Észak-Amerikában. Az 1918-as katonai regisztrációs összeírásból kiderült, hogy azon a részlegen dolgozott, ahol az autógumihoz szükséges hozzávalókat keverték össze. A rengeteg kemikália és környezetszennyező anyag, amivel a (többnyire kivándorló) munkások itt

Pretz Ádám
1906

érintkeztek, később számos rákos megbetegedést okozott körükben – köztük az ükapámnál is. Hazatérte után – addigra már nyolc gyermek édesapja –, a család Szorosadról Babodpusztára (később Somogybabod) költözött, ahol az

Amerikában megkeresett pénzből házat és földeket vásároltak. Itt még két további gyermeke született 1922-ben és 1923-ban. Somogybabodon még áll ez a ház, de már nem a leszármazottak birtokolják.

Pretz Ádám (elől ül) feleségével és gyermekeivel az 1930-as évek végén

Forrás: családi fotóalbum

Pretz Ádám (hátul áll pipával) családja körében 1942 táján

Forrás: családi fotóalbum

További érdekesség és kissé fájdalmas emlék, hogy a II. világháború utáni német kitelepítések a Pretz családot sem kerülték el. A leleményes öregek azonban Sopron környékén leugrottak a vonatról, csak hogy mire 2-3 hét alatt hazagyalogoltak Somogyba, már mások lakták a családi házat. A szomszédok fogadták be őket, aztán néhány évvel később úgy ügyeskedtek, hogy vissza tudtak költözni az amerikai keresetből megszerzett házba. A földek nagy része a leszármazottak birtokában maradt.

Az idősebb rokonok szerint az ükapám magának való, szigorú ember volt. Végül 71 éves korában, 1951. május 27-én halt meg gyomorrákban. A családi legendárium szerint utolsó éveiben már nagyon beteg volt, sokat szenvedett, Balatonlellére hordták orvoshoz, hogy valahogy enyhítsenek a fájdalmain. Egy alkalommal, amikor már hazafelé tartottak, Lelle és Látrány között halt meg a lovaskocsin. Somogybabodon temették el, sírja a mai napig megvan.

A családtörténeti „felfedezéseink” során izgalommal olvastam vállalkozó kedvű, bátor – és talán kissé vakmerő – ükapám fiatakoráról. Különösen azért, mert a család ezen ága igen keveset tud már mesélni a „nagy öregek” kalandos történeteiről; Ádám még élő unokái sem hallottak nagyapjuk amerikai útjairól, ottani életéről.

Ugyanakkor az izgalom mellett némi édes-bús szomorúságot is érzek vele kapcsolatban, mivel néhány évvel ezelőtt magam is jártam a híres-hírheft „bevándorlók szigetén”, Ellis Islanden – természetesen már csak mint turista. A szigeten kialakított bevándorlási múzeumban számomra döbbenetes és szívbemarkoló élmény volt olvasni, hallgatni, megismerni a század eleji bevándorlók élettörténeteit, emléktöredékeit. Azt, ahogy – számunkra ma már elképzelhetetlen körülmények között – a tengeren való hosszú hánykódás után még heteket, hónapokat vártak összezsúfolva, sokszor egymás hegyén-hátán arra, hogy

egyáltalán nyilvántartásba vegyék őket, hogy áteshessenek a szükséges orvosi vizsgálatokon, és hogy végre-valahára elhagyhassák a kis szigetcsoporthat, ahol először Amerika földjére léptek. S hogy új életük az Újvilágban sikeres lett-e – az megintcsak más kérdés. Elképzeltem tehát ükapámat e körülmények között: nekivágott, végigcsinálta mindezt, majd ledolgozta, amiért ment, aztán hazajött és újra nekivágott... Ez nem pusztán kalandvágy, volt benne jó adag elszántság is: tudta, miért megy ki, ahogyan azt is tudta, hogy családja itthon várja; nekik, miattuk dolgozott a távoli ismeretlenben.

*Szerző: Pretz Lilla, Pretz Ádám ükunokája
Látrány, 2024 júniusa
pretz.lilla@gmail.com*

Az Ellis Island-i nyilvántartó
terem, 1910-es évek
*Forrás: The New York
Public Library* ³³

Venturától Véckéig: váratlan helyeken felbukkanó magyar gyökerek

Gyermekként, az 1960-as években nagy örömmel töltöttem a nyári szünidőt magyar bevándorló nagyszüleimnél, Istvan Csiszernél és Erzsébet Toth Papaynál, New Castle-ben, Pennsylvániában. Bepakoltunk a családi autóba Kaliforniában, és édesapám, Joseph Csiszer 2600 mérföldet vezetett, hogy láthassuk őket. Lenyűgözött a magyar életmódjuk és a nyelv, amit beszéltek. Volt egy gyökérpincéjük, az alagsorban lévő széntüzelésű kazánnal fűtötték a házat, a földben sütötték a disznóhúst, és a hideg telek alatt a padláson tartósították a húst. Amikor 1970-ben kilenc éves voltam, nagyapám reggelizés közben szívrohamban elhunyt, nyolcvan éves volt. Nagymamám nyolcvanhat évesen ment el, akkor húszéves voltam. Az ezt követő négy évtized jelentős részét magyar rokonaim felkutatásával töltöttem.

Imák és remény: egy négy évtizedes keresés vége

A közösségi médiában keresgélve próbáltam rájuk találni. Üzeneteket küldtem mindenkinek, aki leánykori nevemet (Csiszer/Csiszér) viselte. Elmentem a helyi Genealógiai Könyvtárba is, és Kathleennek, aki ott dolgozott, elpanaszoltam, hogy milyen csalódott vagyok, hogy ennyi idő után sem sikerült megtalálni a magyar rokonaimat. Megkérdezte, hogy imádkoztam-e és kértem-e Istentől segítségét. Szégyenlősen azt válaszoltam, hogy nem. Erre azt mondta: „*Nem csoda, hogy nem találja őket*”. Így hát hazamentem és imádkoztam. Egy hónappal ezután megkeresett Birtalan Enikő és Birtalan Lajos. Egy Andi nevű hölgy bement Birtalanék székelyvéckei (ma Vetca, Románia) kocsmájába, és elújságolta, hogy egy hölgy az Egyesült Államokból keresi a rokonait. Enikő és Lajos felvették velem a kapcsolatot, és elmesélték, hogy nagymamájuk, Csiszér Rákhel

testvére kivándorolt az Egyesült Államokba, és szeretnének megosztani velem néhány fényképet. A következő pillanatban térdre rogytam a döbbenettől! Édesapám kamaszkori arca nézett vissza rám a családi karácsonyi fotóról, amin a testvéreivel volt együtt, akik katonai egyenruhában voltak, és ott volt egy fénykép a nagyszüleim esküvőjéről. A hosszú keresés végre befejeződött. Nem találtam szavakat. Elkezdtem tervezni az utazást, hogy találkozhatnék a magyar rokonaimmal. 2019-ben látogattam el Magyarországra és Erdélybe, ahol sok családtaggal találkoztam, és felkerestem nagyapám szülőhelyét is. Érzelmekkel teli és emlékezetes utazás volt.

Csiszér G. István
1906

A család Csiszér ága: Magyarországról Amerikába

Nagyapám, Csiszér G. István 1889. május 23-án született, Csiszér G. István legidősebb fiaként. Dédnagyapám 1867. október 29-én született, egy nappal később keresztelték meg Véczkén (Udvarhely vármegyében, Erdélyben), és 1944-ben hunyt el ugyanott. Felesége, dédnagyanyám, Bucsurka (Butyenka) Rákhel 1869-ben született Mezőgalambodon (Maros-Torna vármegye, Erdély), és 1947-ben halt meg az akkor már Romániához tartozó Székelyvéckén (Vetca). Dédszüleim 1891-ben Véczkén házasodtak össze.

Nagyapámnak tíz testvére volt, mindannyian Székelyvéckén születtek. Két fivére volt: György, aki 1892-ben született, és Lajos, aki 1904-ben. A fiatalabbik fivér Feleki Irmát vette feleségül, és 1945. április 30-án szovjet fogságban hunyt el. Egyike volt annak a szovjet hadsereg által elfogott mintegy hatszázezer magyarnak, akiknek körülbelül egyharmada foglytáborokban lelta halálát. Budapesten

Laura Csiszer a Vetca/
Székelyvécke táblánál 2019-ben
Forrás: családi fotóalbum

Dédnagyapám, Csiszér G. István lóháton
az első világháborúban 1917-ben
Forrás: családi fotóalbum

egy hatalmas márványkereszt állít emléket az áldozatoknak. Nagyapám számára testvére elvesztése után szomorú időszak következett.

Nyolc nővére is volt, akik közül hárman nagyon fiatalon meghaltak: Mária (1893–1967), aki Tóth Lajoshoz ment feleségül; Rákhel (1896); Julianna (Rákhel ikertestvére, 1896–?), aki Balázs Károlyhoz ment feleségül; Veronika (1898); Rozália (1900–1957), aki Demeter Jánoshoz ment feleségül; Veronika (1902); Rákhel (1906–1993), aki Birtalan Ferenchez ment feleségül; végül Veronika (1910–1975), aki Csiszér Dániel felesége lett.

Nagyapám fiatalon, tizenhét éves korában, 1906. november 23-án egyedül vándorolt ki az Egyesült Államokba a brémai kikötőből. Úti okmányaihoz egy irattartót kapott, amelyen F. Missler Bremen neve szerepelt. A New York-i utaslistákon látható, hogy 1912-ben is utazott, akkor Fiuméből indult az SS Pannónia nevű óceánjáró hajóval, és június 13-án érkezett Ellis Islandre. Kézpénze 30 dollár volt, az Egyesült Államokban tartózkodó, fogadó személy pedig az unokatestvére, Lukács András volt. A pennsylvaniai Ellwood Citybe tartott, ahol sok magyar bevándorló telepedett le.

1914-ben vette el első feleségét, Ambrus Editet. Az 1920-as népszámlálás adatai szerint a pennsylvaniai Ellwood Cityben, a Reynolds Street 107 1/2. szám alatt bérelt egy házat, hat bérlője volt, és munkásként dolgozott egy fémcsöveket előállító gyárban. Első felesége 1923-ban, 47 éves korában szívproblémák következtében hunyt el; gyermekük nem született. Nagyapámat még ugyanabban az évben, december 6-án honosították. Harmincnégy éves korától fogva az amerikai állampolgárság számos előnyét élvezhette.

Csiszér G. István irattartója 1906-ból
Forrás: családi gyűjtemény

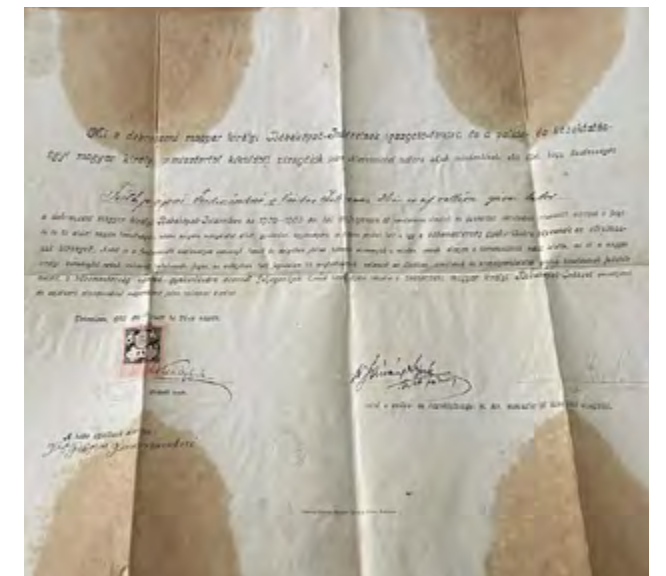
Nemességtől a kivándorlásig: a család Tóth Pápai ága

Nagymamám, Tóth Pápai Erzsébet, más néven Erzsébet Tot Pápai vagy Erzsébet Csiszer 1896. január 21-én született a Szabolcs vármegyei Gáván. Édesanyja, az én dédanyám Várdai (vagy Várdai) Julianna (1866–1950) volt. Dédanyám szüleit Várdai Péternek és Farkas Veronikának hívták. Julianna tizenhat éves korában ment férjhez Tóth Pápai Ferdinándhoz, dédnagyapámhoz, aki 1859. október 8-án jött a világra, és két nappal később keresztelték meg a Szabolcs vármegyei Kenézlőn. Házasságukból hét gyermek született: négy fiú és három lány, mind Gáván. Sándor, az elsőszülött fiú (1883–1916) katona volt, aki harminckét évesen Galíciában esett el az első világháborúban. Veronika (1887–1893) ötévesen halt meg otthonukban, lakástűzben. István (1889–1893) ugyanabban az évben halt meg, mint Veronika, négyévesen. Károly (1892–?) 1921-ben vándorolt ki az Egyesült Államokba. Veronika (1893–1973) korábban, 1914-ben emigrált. A következő gyermek, Erzsébet, a nagymamám (1896–1982) volt, majd Ferenc (1898), aki négy hónapos korában halt meg Gáván. Ő volt az utolsó gyermek a családban. Az édesapja, Ferdinánd 1898-ban vándorolt ki az Egyesült Államokba, a belgiumi Antwerpen kikötőjéből indult el az SS Friesland nevű hajón.

Nagymamám testvére, Tóth Pápai Károly, aki 1929-ben a feleségével, Erzsébettel visszatért Magyarországra, 1970-ben írt egy levelet a családunknak. Akkoriban Budapest VII. kerületében, a Dohány utca 39. szám alatt laktak. Károly a Tóth Pápai családról osztott meg információkat, többek között azt, hogy nemesek voltak. A levélben az állt, hogy Tóth Pápai Lukács ezredes volt a magyar seregben, Tóth Pápai Lajos főszolgabíró, Tóth Pápai Mihály professzor, Tóth Pápai Sámuel megyei bírósági elnök és Tóth Pápai József püspök. Utóbbi 1825-ben 10 ezer aranyforintot adományozott a Sárospataki

Kollégiumnak, biztosítva ezzel a következő tíz nemzedék tandíjmentességgel járó ösztöndíját.

Nagymamám, Erzsébet tizenhét évig élt Tiszabercelen, mielőtt 1921-ben, huszonöt évesen kivándorolt az Egyesült Államokba. 1921. március 17-én szállt fel édesanyjával az SS Lapland nevű hajóra Antwerpenben. Julianna, a dédnagyamamám bába volt, ő segítette világra édesapámat és testvéreit is, mindannyian otthon születtek. Megőriztük a hivatalos bábaképző intézet igazolását, amit 1903-ban adtak ki Magyarországon.

Tóth Pápai Julianna
bábaasszonyi igazolása 1903-ból
Forrás: családi gyűjtemény

Dédnagyapám, Ferdinánd nem élt együtt a feleségével Amerikában. Az 1930-as népszámlálás még házsnak mutatja őket, de 1940-ben dédnagyanyám már özvegyként szerepel. Férjének lakhelyéről és haláláról nem találtam semmilyen információt. A lánya, Veronika 1942-es házassági kérelmében Frank Toth-ként van feltüntetve.

Istvan és Erzsebet házassága: egy új fejezet

Nagyapám, Csiszér G. István 1924. március 15-én másodszor is megnősült, a pennsylvaniai New Castle magyar baptista templomában vette feleségül nagyanyámat, Tóth Pápai Erzsebetet. Öt gyermekük született: négy fiú – Stephen, Charles Louis, Alexander és Joseph, az édesapám – és egy lány, Elizabeth Julia. 1930-ban az Agnew Streeten volt egy ház nagyapám nevében, amely 13 ezer dollárt ért. Ebben az időben a hengerlómű fűtési részlegében dolgozott fizikai munkásként. A népszámlálás alapján nem rendelkezett rádióval. Nagymamám 1940. november 22-én kapta meg az amerikai állampolgárságot. Büszke vagyok arra, hogy megőriztem mindkét nagyszülőm honosítási dokumentumát.

Istvan G. Csiszer és Erzsebet Toth Papay esküvői fotója

Forrás: családi fotóalbum

1940-ben Istvan a Carnegie Steel Companynál dolgozott a fűtőosztályon munkásként, és havi 18 dollárért bérelte ki a Sharp Street 101. szám alatti lakást. Minden nehézség ellenére szerette Istent, és a Shenango keresztény gyülekezetbe járt. 1949-ben született meg első unokája, David Csiszer. 1950-ben saját háza volt a 608 S. Ray Streeten, és a Manufacturing Radiator Companynál dolgozott. A Crane Companytól ment nyugdíjba. Huszonegy unokája született, és csodálatos vej volt, aki huszonkilenc évig gondoskodott anyósáról, Juliannáról is, aki haláláig velük élt.

Istvan G. Csiszer és Erzsebet Toth Papay esküvői fotója. A képen látható még Erzsebet édesanyja, Várdai Julianna és testvérei, Tóth Pápai Károly és Veronica Toth Papay (Costea)
Forrás: családi fotóalbum

Istvan G. Csiszer, Erzsebet, Joseph, Charles Louis, Stephen, Alexander és Elizabeth Julia egy karácsonyi családi fotón az 1940-es években
Forrás: családi fotóalbum

Édesapám, Joseph a pennsylvaniai New Castle-ben egy focimeccsen találkozott édesanyámmal, Laura Ann Abramskival, és egymásba szerettek. Apa az 1952-es, babakék Ford kabriójában (ami anyukám kedvenc színe) kérte meg a kezét. 1953-ban házasodtak össze, és két évvel később Kaliforniába költöztek, hogy élvezzék a napos időt. Három lányuk született: Lynn, Kimberly és Laura. Édesapám híres volt a finom magyar reggelijéről: paprikát, hagymát és tojást tálalt. Édesanyámat imádságos lelkületűként ismerték, mindkét szülőm elkötelezett résztvevője volt a helyi keresztény gyülekezeti életnek.

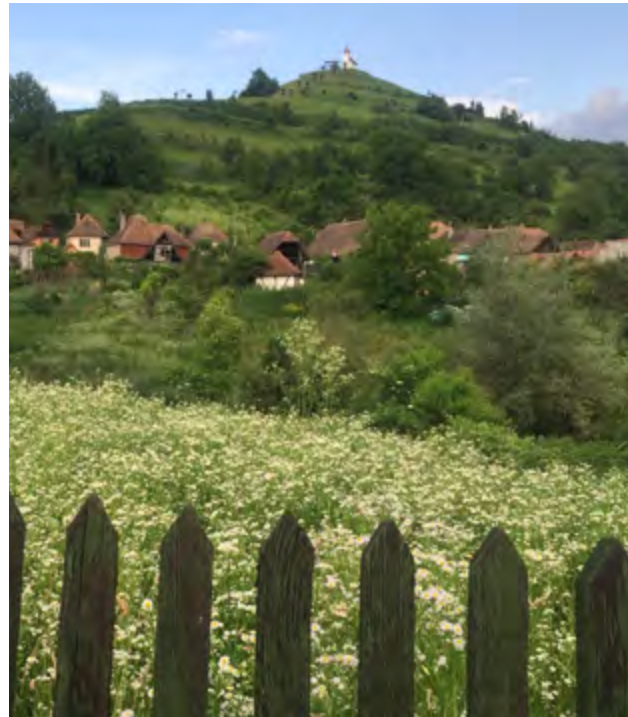
Joseph Csiszer és Laura Ann Abramski az első közös húsvétjukon 1953-ban, a kék Ford kabriójuk előtt
Forrás: családi fotóalbum

Nagyszüleim döntése volt, hogy szerencsét próbáltak az Egyesült Államokban, amivel rengeteg lehetőséget teremtettek a családunk számára. Nagyon fontosak számomra a magyar gyökereim, kultúráim és az utazásom során kialakított szoros kapcsolatok. Hálás vagyok az őseimtől kapott örökségért és értékekért.

Viszátérés a gyökerekhez: új kapcsolatok és látogatás

A 2019-es magyarországi utam során sok csodálatos rokonnal találkoztam. Könnyek szöktek a szemembe, amikor magyar földre léptem. Az álomom valóra vált, köszönhetően Andinak, aki elment a helyi kocsmába, és segített abban, hogy rátaláljak a családomra. Egyetlen bánatom az volt, hogy édesapám már nem lehetett velem, hogy lássa és megismerje ezt a gyönyörű országot, ahol a szülei születtek és éltek. A lányom, Alison csatlakozott hozzám a kalandban, és együtt ültünk fel az óriáskerékre Budapesten. Éjszaka megcsodáltuk a kivilágított Országházat. Lélegzetelállító volt végigsétálni a Lánchídon, és látni a lábunk alatt a Dunát. És különösen izgalmas volt találkozni a magyar rokonainkkal.

Nagyapám faluja, Székelyvécke gazdag történelemmel rendelkezik, és gyönyörűen faragott székely kapuiról ismert. A faragványok nem véletlenszerűen kiválasztottak, hanem a terület védelmét jelképezik. Felkerestem a fontos helyszíneket, például nagyapám szülőhelyét, és gyönyörködtem a zöldellő dombokban, valamint a dombtetőn álló Isteni Irgalmasság Kápolnában. Kukoricaföldek és zöld dombok sorakoztak mindenütt. Azt mondták, hogy a vezetéknev általában a foglalkozást jelzi, de a Csiszér vezetéknev nem ilyen. A Csiszér vezetéknev a csíki szerből, a csíki völgyek elnevezéséből ered, nem pedig egy foglalkozásból.

Székelyvécke, az Isteni Irgalmasság
Kápolna a dombtetőn
Forrás: családi fotóalbum

Találkoztam fontos magyarországi rokonokkal, mint például Bíró Józseffel és Magdával, akik megismertették velem a magyar kultúrát és vendégszeretetet, és töltött káposztával vendégeltek meg. Mindent megtettek, hogy a lehető legjobban érezzem magam. Segítettek a vonat- és repülőút megszervezésében, amiért hálával tartozom nekik. Türelmesek voltak a kommunikációs készségeim hiányosságaival szemben. Találkoztam édesanyjukkal, Bíró Irénnel is, aki mákos bejglit készített nekem, és pávatoll díszeket gyűjtött, mint én. A fiuk, Bíró József Barna és felesége, Melinda tolmácsoltak és sokat segítettek a rokonokkal való kapcsolatteremtésben. Unokatestvérem, Szakács Ida városnézésre vitt a családjával, és bográcsgulyást készített nekem magyar módra.

Erdélyben Birtalan Lajos és Enikő megnyitották előttem otthonukat, elvittek városnézésre Zsolt, Emma, András és Piroska társaságában, finom magyaros ételeket készítettek nekem, és megmutatták lenyűgöző kertjüket. Többször is kaptam mákos bejglit a nyár folyamán, ami általában karácsonyi desszert. Birtalan Nórának köszönhetem, hogy eljutottam Magyarországra: ő segített minden utazási részletben, nélküle nem tudtam volna ezt megvalósítani. Meglátogattam Domahidi Mártát és családját. Sugárzó mosolya megmelengette a szívemet, hiszen hasonlított a nagyapámra. Ilyés Margit és Emőke unokatestvéreim finom magyar ételekkel kínáltak, és megmutatták magyaros vendégszeretetüket. Kedves barátaimná váltak, és rengeteget tanultam tőlük a családról és a kultúráról. Emőke talált nekem egy helyi zöld üveg szigetelőt, hogy bővítssem a gyűjteményemet. Meglátogattam Alízt és nagymamáját, Margitot, valamint a családjukat. Czirjek Zsolt nagyon kedves volt, elvitt városnézésre, és megszervezte a találkozót húsz csodálatos rokonunkkal, egy magyar étteremben tartottuk az első családi

találkozókat. További meglepetésként néhány New Jerseyben élő rokonunk, Szigethi Laura és Antal Zsombor a lányaikkal együtt szintén elutaztak Magyarországra és Erdélybe, hogy tolmácsoljanak, és hogy találkozzanak velem.

Ilonka és a testvérei rengeteg családtörténeti információval láttak el. Ő építette fel a családfánkat, ezért nagyon hálás vagyok neki. Farnos Mária Magdolna (Tóth) – aki szintén Csiszér-leszármazott – sok hosszú, fáradhatatlan órát töltött a családfánk kutatásával. Neki köszönhetően már nyolc generációt ismerünk. Nagyra értékeltem a helyismeretét és a nyelvtudása révén nyújtott segítségét. Megajándékozott egy általa készített, kézzel festett, pávát ábrázoló képpel is. Domokos Andrea gondoskodott róla, hogy a marosvásárhelyi Hotel Tempo legjobb szobájában legyenek elszállásolva, és otthon érezzem magam. Ő és a lányai is vendégül láttak, és töltött paprikát készítettek nekem.

Csiszér családi találkozó húsz rokonnal 2019-ben
Forrás: családi fotóalbum

Zsolt szülei, Rozália és Árpád családja grillezéssel egybekötött pikniket rendezett mindenféle finomsággal – abban a faluban, ahol nagyapám élt. Különösen élveztem, amikor Ilonkával, Lajossal és Enikővel énekelve sétáltunk Vécke utcáin, és felmentünk a Székely Golgota stációin át a domb tetején lévő gyönyörű kis kápolnához, ahol bárányok legeltek. Olyan volt, mint egy mese.

Mindez nem lett volna lehetséges, ha a nagyszüleim nem Magyarországon születtek volna. Szeretem a magyar gyökereimet és a családomat. Mindegyikőjüket nagyra értékelem. A kávémat a Jóska és Magda által nekem ajándékozott pávás bögréből kortyolgom, és imádkozom, hogy áldás kísérje minden magyar rokonomat.

Szerencsés és áldott életem van a férjemmel, Pete-tel és három gyermekünkkel, Alisonnal, Michaellel és Andrew-val. Nagyapám és nagymamám döntésének köszönhetően sok lehetőségünk van Amerikában. Néha eltűnődöm azon, hogy milyen lenne az életem, ha Magyarországon születtem volna. Biztosan tudom, hogy beszélném a gyönyörű magyar nyelvet. Sokat köszönhetek a magyar gyökereimnek: erőt, nagylelkűséget, az Isten és emberek iránti szeretetet, a magyar kultúra és hagyományok tiszteletét. Köszönöm, Csiszer nagypapa és nagymama!

*Szerző: Laura Sue Csiszer,
Csiszér G. István unokája.
Ventura, Kalifornia, 2024 július
larooshkasue@yahoo.com*

Székelyvécke, a Székely Golgota
Forrás: Molnár Szabolcs felvétele,
terjhazavandor.ro

Az otthon hívó szava: magyar örökségünk nyomában

Mindig is szilárd meggyőződésem volt, hogy ha nem tudod, honnan jöttél, nem fogod tudni, merre tartasz. Sok amerikai, miután családja letelepedett az Újvilágban, maga mögött hagyta régi világa darabjait. Ez az, amiben mi, magyar–amerikaiak különbözünk más amerikaiaktól.

Ükszülők Magyarországon: paraszti élet és családalapítás

Ükapám, Bódis János 1858. augusztus 21-én született Mecsekpölöskén, Baranya vármegyében, egy Pécs melletti faluban Bódis Pál és Gergely Katalin egyik fiaként. Sajnos nem sokat tudok arról, hogyan nőtt fel. A több mint száz évre visszanyúló kutatásaim alapján mindössze annyi bizonyos, hogy a család tagjai hosszú generációk óta földművesek voltak Mecsekpölöskén és Hosszúhetényben.

Üknagymamám, Sántosi Julianna 1867. február 18-án született Kercseligetben, Somogy, Baranya és Tolna vármegye határán. Ő Sántosi József és Mikolovics Terézia legidősebb életben maradt gyermeke volt, és Bódis Jánoshoz hasonlóan az ő gyermekéveiről sem sokat tudunk. Dédnagyapám, Bill Bodisch az unokaöccsének, Árpád Bodischnak írt levelében a következőket írta a család történetéről 1981-ben:
„Kezdjük azzal, hogy amennyire tudom, édesapádnak és nekem nagyapád oldaláról csak egy nagybátyám volt. A nagyapádat Jánosnak hívták, és volt egy bátyja, aki nem emigrált az Államokba, Istvánnak hívták,

ennél korábbról nem tudok semmit... A nagymamád oldalán, akit Juliának hívtak, volt egy lánytestvére, Mary, aki szintén nem emigrált az Államokba. Nem tudom, hogy idősebb vagy fiatalabb volt-e Juliánál. Volt egy néhány évvel fiatalabb öccse, de nem tudom, hány év volt köztük. Gábornak hívták, és kijött az Államokba, miután Magyarországon megnősült.”

Visszakanyarodva Jánoshoz és Juliához, 1883. július 22-én házasodtak össze a Baranya vármegyei Bükkösdön, amikor a menyasszony tizenöt, a vőlegény pedig huszonnégy éves volt. Első lakhelyük Cserdi volt, egy Bükkösd melletti falu. Ükszüleim a házasságkötés után még jó ideig Magyarországon éltek. János földművesként dolgozott. Családot alapítottak, és több helyen is laktak, például Dombóváron, Kaposszekcsőn, Csanyoszáron, Szentkatalinon és Vajszlón. Huszonnégy év alatt hat olyan gyermekük született, aki megérte a felnőttkort: János 1886-ban Szentkatalinon, Vendel 1892-ben Dombóváron, István 1894-ben Dombóváron, Sándor 1897-ben Kaposszekcsőn, Júlia 1899-ben Kaposszekcsőn és végül Mária 1902-ben Csányoszáron.

Bódis János
1907

Kivándorlás 1907-ben: új fejezet kezdődik Amerikában

1907. május 29-én a Bódis család megérkezett New York kikötőjébe. Fiuméből indultak. Az érkezési nyilvántartás szerint János, Júlia és gyermekeik mind Milwaukee-ba, Wisconsin államba tartottak, hogy egy Joseph Vidalovics nevű férfinál lakjanak. Joseph Vidalovicsról korábban soha nem hallottam, és a kutatás során kiderült, hogy nem volt családtag.

Néhány másik bevándorló, aki korábban Vajszlón lakott, szintén ezt a Vidalovicsot tüntette fel kapcsolattartóként az Újvilágban. Lehet, hogy ő hívta az embereket Magyarországról az Egyesült Államokba? Valamiféle közösséget szerveztek? A válasz röviden az, hogy igen. Sok magyar költözött Milwaukee-ba, hogy munkásként dolgozzon. Úgy tűnik, hogy Vidalovics szervezetter hozott át embereket a falujából. Azt, hogy ezért fizetést kapott-e, vagy valamilyen munkaszerződés kötött közte és a bevándorlók között, nem tudom.

1907. augusztus 17-én a Wisconsin állambeli Milwaukee bíróságán János benyújtotta az első szándéknyilatkozatát – kinyilvánította, hogy amerikai állampolgár kíván lenni. Ezt a nyilatkozatot a későbbiekben többször is megújította, bár tudomásom szerint soha nem lett az Egyesült Államok állampolgára. Az is elképzelhető, hogy az 1929 előtti törvények miatt elvesztette magyar állampolgárságát. Azt, hogy óhazai útlevelét megújította-e vagy sem, szintén nem tudni. A chicagói magyar főkonzulátus 1922-ben nyílt meg, tehát bőven lett volna erre lehetősége.

Kis magyar kolónia: a magyar kultúra megőrzése amerikai földön

1908-ban a család a wisconsini Marshfield mellett vásárolt földet a Consolidated Farm Companytól. Ez a földterület a következő két évben a „Mannville-i Kis Magyar Kolónia” otthonául szolgált, mivel sok magyar munkás érkezett Milwaukee-ból Wisconsinba, hogy csatlakozzon hozzájuk a farmon.

A farmnak megvoltak a maga problémái a helyi lakossággal. A korabeli újságcikkek szerint a farmon élő magyarok nem voltak oda az amerikai eszközökért, és Magyarországról rendeltek szállítmányokat, ahogy arról a Marshfield News & Wisconsin Hub 1909. május 13-i száma írt: *„Ez arra enged következtetni, hogy a híres amerikai eszközeink nem bizonyulnak megfelelőnek számukra”*. A magyarok ugyanakkor pozitív benyomást is keltettek új hazájukban, nagy igyekezettel tanulták például az angolt. A családomnak azonban ez gondot okozott: János és Júlia nem tanultak meg írni-olvasni Magyarországon, mivel vidéken nőttek fel és nagyon szegények voltak. Amennyire tudom, ükapám végül megtanult valamennyire angolul, de ükanyám – legalábbis a népszámlálási ívek tanúsága szerint – nem. Azt tudom, hogy dédnagyapám, Bill csak magyarul tudott egészen addig, amíg iskolába nem ment. Egész életében megőrizte a magyar nyelvet, anyukám szerint magában vagy más rokonokkal mindig magyarul beszélt.

Gyökerek és a következő generáció Dubuque környékén: a család mezőgazdasági örökségének folytatása

Dédnagyapám, Bill volt az első a családjában, aki az Egyesült Államokban született –1909. február 2-án a farmon. Édesapja éppen betöltötte az ötvenedik életévét, édesanyja pedig már majdnem negyvenegy volt. Azonban nem ő volt John és Julia utolsó gyermeke, mivel utána még született kettő: egy kislány 1910-ben, aki elhunyt, és egy fiú, Paul Emeric, aki 1911-ben jött világra Dubuque-ban, Iowa államban. A Bodisch család 1925 előtt Wisconsinban és Iowaban is élt, többek között Langlade megyében, Maustonban, Necedah-ban és Gleasonban, majd végül Dubuque-ban, Iowa államban telepedtek le.

Még mindig sok újdonságot tudok meg dédnagyapám életéről. Az elmúlt évek során kapott dokumentumok és képek apró darabjaiból áll össze lassanként a kép róla. Ami biztos, hogy 1931-ben vette feleségül dédnagyanyámat, Mamie Belket az Illinois állambeli Algonquinban. Bill és Mamie együtt jártak iskolába, amikor Bill gyerekként Wisconsinban élt. Házasságkötésüket megelőzően dédapám az iowai Dubuque-ban, dédanyám pedig Chicagóban élt. Bill a Carr, Ryder & Adams vállalatnál, egy nyílászárókat gyártó cégnél dolgozott munkásként idősödő édesapja, John mellett, aki végül 1931-ben, hetvenhárom éves korában ment nyugdíjba.

Mamie Billhez költözött Dubuque-ba. A Bodisch család nagy része Dubuque-ban élt, John és Julia halálukig ott maradtak. Billnek Dubuque mellett egy Graf nevű faluban volt 160 hektár földje, ősei nyomdokaiba lépve földet művelt, állatokat nevelt, és keményen dolgozott. Családja elmenekült Magyarországról, az Óhazából, hogy az amerikai álmot kövesse, de a pihenés időszaka még messze volt.

Bill és Mamie Bodisch, 1930 körül
Forrás: családi fotóalbum

John és Julia Bodish a fiukkal,
Istvannal az 1930-as években
Forrás: családi fotóalbum

Megérkezik a következő generáció: új fejezet a családi farmon

1943. május 31-én, több mint tíz év házasság után született meg Mamie és Bill első és egyetlen gyermeke, Gerald. Egy szem gyermek születése a tizenhat helyett, akiket édesanyja hozott világra, drasztikus változást jelentett Bill számára. Az édesanyja másfél hónappal Gerald születése után, 1943. július 17-én, hetvenhat éves korában hunyt el Dubuque-ban.

Bill és Mamie közel harminc évig maradtak a farmon. Fiuk, Gerald tizenöt éves korában otthagya az iskolát, és a farmon, valamint vándormutatványosoknál kezdett dolgozni. 1961-ben lépett be az Egyesült Államok hadseregébe, és a texasi Fort Hoodban szolgált három évig, majd 1964-ben leszerelt. Ezután az Illinois állambeli Rockfordba költözött, és a Chrysler belvidere-i összeszerelő üzemében kezdett dolgozni. 1967-ben feleségül vette Shirley DeMosst, aki korábban a szomszédja volt.

A szárazföldi farmer hajóra száll: egy életre szóló álmom feladása

Bill intelligens, önképzett ember volt. A földműveléssel töltött évtizedek után nagyobb kalandokra vágyott. Régi álma volt, hogy bejárja a világot. Egy, a kalandjait bemutató cikk így ír róla: „*Bodisch magyar származású. Édesapja sok évvel ezelőtt hajóval érkezett ide. Mivel az egész világ vár rá, Bodisch reméli, hogy meglátogathatja hazáját, de csak azután, hogy megállt New Orleansban, Miamiában, Panamában, Venezuelában, a Galapagos-szigeteken, Új-Zélandon, Ausztráliában... a lista végtelen*”. 1968-ban Bill a harminc évnyi gazdálkodásból, önállóan tanult hegesztésből és barkácsolásból származó tapasztalatát és pénzét arra fordította, hogy valóra váltsa ezt az álmot. Olyasmit kezdett el építeni, ami elképzelhetetlen volt egy szárazföldi, vidéki, Iowában élő amerikai–magyar farmer számára: egy 18 méter hosszú jachtot.

Ugyanebben az évben jött világra Bill és Mamie első unokája, azaz Gerald és Shirley Bodisch első gyermeke, Cindy Marie. Bill róla nevezte el a hajóját, aminek építésével több mint hat évet töltött, illetve amire hozzávetőlegesen 25 ezer dollárt költött (ami ma közel 223 ezer dollárt, azaz 82 millió forintot jelent), és amiért szomszédai gyakran megszólták. A Cindy-Marie országos figyelmet kapott. Charles Kuralt, a CBS Nightly News műsorvezetője az *On The Road with Charles Kuralt* (Utazások Charles Kuralttal) című műsorban mutatta be az Egyesült Államok különleges embereit és életmódjukat. Kuralt felfigyelt a Cindy-Marie-re és kapitányára, Bill Bodischra, és úgy döntött, hogy találkoznia kell vele.

Az interneten még ma is találhatunk felvételeket a Cindy-Marie-ről, Charles Kuralt és mások, akik figyelemmel kísérték az eseményeket, dicsérték dédnagyapámat, aki az elképzelhetetlen valósította meg, tökéletes példát mutatva arra, hogy ha valaki nagyon akarja, bármilyen nehézség és kihívás ellenére is eléri a célját. Sajnos Bill és Mamie számára a Cindy-Marie nem jutott messzire. Mamie, miután túlélte a karibi viharokat, szörnyen félt a hajóktól, és megfogadta, hogy soha többé nem lép a fedélzetre. Így Bill végül eladta a hajót, és nyugdíjba vonult.

Bill és a híres-hírhedt Cindy-Marie
Forrás: családi fotóalbum

Billék egy ideig Floridában éltek unokatestvérével, Mary Shantoshee-vel, aki nagybátyja, Gabriel lánya volt. Gabriel Magyarországon nősült meg, és onnan jött az Egyesült Államokba. Anya emlékszik, hogy „minden levelet, amit a nagymama és a nagypapa erre a címre kapott, Illinoisba, Marynek kellett elküldenünk, mivel nála laktak Miamiában”. De ez sem tartott sokáig, mert Billben még mindig maradt kalandvágy. Vásárolt egy régi furgont, amit lakókocsivá alakított át, majd Bill és Mamie körbeutazták az országot, és még Kanadába is eljutottak. Az Észak-Amerikát átszelő számos kalandjuk után az Illinois állambeli Rockfordban telepedtek le, ahol nagyapám, nagymamám, anyukám és nagybátyám is élt, és itt töltötték életük hátralévő részét. Bill 1989. április 8-án hunyt el rákban, Mamie pedig 1995. január 25-én.

**Visszatérés a magyar gyökerekhez:
nemzedékek összekapcsolása és hazatérés**

Mamie halála után Jerry (Gerald) és Shirley nyugdíjba ment, és Unionville-be, Missouri államba költözött. Itt éltek Jerry 2012-ben bekövetkezett haláláig. 1997 októberében John és Julia dédunokája, Bill unokája, Cindy Marie feleségül ment Chris Melville-hez, skót, cseh és norvég bevándorlók leszármazottjához. A párnak 2002-ben két fia született, Aaron és Ian.

Gerald, Shirley és Cindy Bodisch egy Washington állambeli kiránduláson, 1981-ben
Forrás: családi fotóalbum

Bill és Mamie Bodisch a Cindy-Marie hajót mintázó tortával 1980 körül
Forrás: családi fotóalbum

Gyerekkoromban mindig tudatában voltam annak, hogy magyar vagyok. Ezt nemcsak édesanyám hangsúlyozta, hanem nagyapám is. Nem mondhatom, hogy ezt nagyapám feltétlenül szavakban tette, de büszke volt rá. De csak az ő 2012-ben bekövetkezett halála után kezdtem igazán megbecsülni a kultúránkat.

Miután idősebb lettem, és többet tanultam a világról, 2019-ben lehetőségem nyílt ellátogatni az Óhazába, ahova dédapám soha nem jutott el. Beleszerettem Magyarországra. Jelenleg a magyar állampolgárság megszerzésén dolgozom. Ez egy nagyon hosszú és kimerítő folyamat, mivel meg kell tanulnom magyarul,

ami nem könnyű! De haladok. Édesanyám számtalanszor mondta már nekem: „Apukám és nagyapám rendkívül büszke lenne rád”, és amikor Magyarországon jártam, csak rájuk tudtam gondolni. Emlékszem, ahogy a buszon ülve, a Vác környéki gyönyörű napraforgómezőket nézve könnyes szemmel arra gondoltam: „Bárcsak felhívhatnám a nagypapámat, és elmondhatnám neki, hogy itthon vagyok!”

*Szerző: Aaron Melville, Bódis János ükunokája
Rockford, Illinois, 2024 áprilisa
aaronmelv514@gmail.com*

Aaron és Ian Melville a nagyapjukkal,
Gerald Bodischsal 2011-ben
Forrás: családi fotóalbum

Vasárnapi leves: párhuzamos világok kapcsolódnak az óceánon át

1970-ben születtem, és az Egyesült Államokban, az ohioi Toledóban nőttem fel, egy kis magyar közösségben a Birmingham negyedben. 2015 karácsonya volt, és apámmal, Richard Galatockyval vacsora után a nagypjáról, Galatóczki Sándorról beszélgettünk. Akkor hallottam először ezt a nevet, pedig már negyvenöt éves voltam. Sándor 1919. január 2-án halt meg mellkasi lőtt seb miatt az ohioi Toledóban, miután szilveszter napján egy kocsmában egy barátja és a rendőrség között dulakodás támadt. Fia, Frank mindössze négy és fél éves volt a halálakor. Apám azt mesélte, hogy ő és a bátyja, John megpróbáltak kutatni a nagypjuk után, de nem sok mindent találtak, és hogy Sándor Amerikába érkezése előtti élete rejtély volt számukra. Ekkor anyukám a konyhából megszólalt, és azt mondta: „Az *ÉN* nagypám, Gál József, szintén rejtély”.

Kíváncsivá tett. Emlékszem, apám azt mondta: „*Julie, Te értesz a számítógépekhez, kereshetnél róluk valami információt*”. Két nappal később létrehoztam egy fiókot a MyHeritage-en. Az első lépés természetesen a családfám összeállítása volt. Ez kezdetben könnyű volt, különösen a szüleim segítségével. Gyakran hívtam őket, és minden történetet elraktároztam magamban, amit csak tudtak. Miután elég messzire jutottam a családfám építésében, falba ütköztem. Több fal is akadt, de ebben a történetben csak a fent említett két rejtélyre fogok koncentrálni: Galatóczki Sándorra és Gál Józsefre.

Az első fal lebontása: a Galatóczki rejtély

Manapság mit csinál az ember, ha keres valamit? Megguglizza. Apukám néhány évvel azelőtt, hogy elkezdtem kutatni, rákeresett a Galatóczki vezetéknevűre, és nagyon meglepődött, hogy talált is sok embert ezzel a névvel! Például egy Galatóczki István nevű fiatalembert, akit aztán meg is keresett e-mailben. István megadott néhány családi adatot és küldött egy ősfát, amit apám ideadott nekem. Ezekkel az információkkal a kezemből kezdtem el kitölteni Galatocky ágon a fehér foltokat. István dédapja volt az én dédapám is, Galatóczki Sándor. Az ő dédnagyanyja Kocsis Mária volt. Az én dédnagymamám Csákán Máriának hívták. Ez hogy lehet?

Nem sokkal azután, hogy elkezdtem összeállítani a családfámot, én is végeztem egy Google-keresést, és megtaláltam Galatóczki Ritát. Rita angol és orosz szakos tanárnő. Ez hatalmas megkönnyebbülés volt számomra. Akkoriban még nem ismertem a Google-fordítót. Rita István unokatestvére volt, és elmesélt nekem egy családi történetet. Eszerint dédnagyapánk, Galatóczki Sándor 1900. július 9-én, Szerencsen vette feleségül Kocsis Máriát. Két fiuk született, 1901-ben Sándor és 1907 körül József. Rita azt is elmesélte, hogy Sándor, az apa egyszer eltűnt, majd visszajött. Aztán megint eltűnt, és soha többé nem látták.

Galatóczki Sándor
1907

Holttestét soha nem találták meg, de végül azt kezdték gondolni, hogy meghalt. Rita elmondta, hogy ez nagy tortúra volt Kocsis Mária számára, aki egyedülálló anyaként nevelte két kisfiát. A nővérel kellett együtt lakniuk, soha többé nem ment férjhez, és nagy szegénységben éltek.

Kutatásaim eredményeként kiderült, hogy Sándor 1908. június 8-án vándorolt ki az Egyesült Államokba. Utolsó lakóhelyeként a magyarországi Nagymihályt (ma Michalovce, Szlovákia) adta meg. Egyenesen az ohioi Toledóba ment, és kevesebb mint egy hónap múlva feleségül vette dédnagyanyámat, Csákán Máriát. Ez nekem azért

tűnt furcsának, mert abban az időben egy párnak három héten át hetente egyszer nyilvánosan be kellett jelentenie házassági szándékát. Mivel a dédszüleim is ezt tették, felmerül a kérdés: vajon rögtön találkoztak, amikor Sándor Toledóba érkezett, vagy lehetséges, hogy már korábbról ismerték egymást? Csákán Mária 1907 augusztusában vándorolt ki Kassáról Amerikába, Toledóba, majdnem egy évvel Sándor előtt. Azt gyanítom, hogy már az Óhazában ismerhették egymást, és azt tervezték, hogy az Egyesült Államokban kezdenek új életet.

Galatóczki Sándor

Forrás: családi fotóalbum

Toledo, Ohio az 1900-as évek elején
Forrás: Kongresszusi Könyvtár ³⁴

Dédapám múltja: Galatóczki Sándor még mindig rejtély

Galatóczki Sándor 1881. május 22-én született a Zemplén vármegyei Monokon, Galatóczki Borbála fiaként. Sándor sokáig tévútra vezetete kutatásaimat. Ugyanis az Ohio állambeli Toledóban Csákán Máriával kötött házassági bejegyzésében Galatóczki György és Pacsuta Mária néven tüntette fel a szüleit. Újdonsült magyarországi unokatestvéreimnek nem volt információjuk Sándor szüleiről. Ekkor fedeztem fel a FamilySearch.org-ot. A FamilySearch egy nonprofit szervezet és weboldal, amely genealógiai nyilvántartásokat, információk kincsesbányáját kínálja. Eltartott egy darabig, amíg igazán megtanultam, hogyan kell mélyre ásni benne, de így hozzáférhettem az őseim falvaiból származó egyházi anyakönyvekhez. Nem tudom szavakkal kifejezni, milyen izgalmas volt, amikor ezekben az anyakönyvekben többször is találkoztam a Galatóczki névvel. De Sándor keresztelési anyakönyvi bejegyzését nem találtam. Úgy tűnt, mintha bizonyos évekből hiányoztak volna a bejegyzések. István és Rita révén, valamint a technika és a Facebook csodáinak köszönhetően újabb Galatóczki családtagokkal ismerkedtem meg. Konkrétan Galatóczki Józseffel, lányával, Mónikával és unokahúgával, dr. Márton Katalinnal. A Galatóczki-családfából már sokat összeraktam, és József félunokatestvére volt apámnak. Az ő nagyapja szintén Galatóczki Sándor volt, és ő volt az utolsó élő unoka Magyarországon! A sors iróniája, hogy József és édesapám között csak egy év volt a korkülönbség, ahogy Mónika és én között is. Végre ügyesebb lettem a Google-fordítóval, és József, Mónika és Katalin lelkesen drukolt, hogy megtaláljam a hiányzó darabokat.

József és Mónika elutaztak a monoki templomba, hogy beszéljenek a pappal és átnézzék az anyakönyveket. Sándorról nem volt keresztelési feljegyzés, és a pap azt mondta, hogy vannak anyakönyvek, amelyek egy tűzben elpusztultak.

Katalin elkezdett keresgélni az interneten, és talált valamit: egy 1929-es újságcikket. Egy Galatóczki József kereste Galatóczki Sándort, aki 1881. május 22-én született Galatóczki Borbála gyermekeként, és aki a háború előtti években rendőr volt Kassán. Felhívtam apámat, aki megerősítette, hogy Sándor egy időben rendőr volt. Érdekes, hogy Kassán volt a munkahelye – ahonnan a dédnagymamám kiutazott. Ettől függetlenül, most már megvolt az anyja neve és a születési dátuma! Akkor azt hittem, hogy Galatóczki Borbála az anyjának a férjes neve volt, Pacsuta pedig a leánykori neve. Később a monoki egyházi nyilvántartásban találtam egy 1888-as házassági bejegyzést Galatóczki Borbála és Hornyák András házasságáról. Ebben Borbála szülei Galatóczki Mihály és Pacsuta Mária néven szerepelnek. Borbálát pedig egyedülálló nőként jegyezték fel, egy törvénytelen gyermekkel. Micsoda? Ha Sándor törvénytelen volt, és Galatóczki volt az anyja családneve, akkor mi a tényleges apai ágon való nevem? Ki Sándor apja?

Miközben a MyHeritage-en keresztül folyamatosan építettem a családfámat, egyre többször láttam DNS-tesztekkel kapcsolatos hirdetéseket. Miután megtudtam, hogy Sándor törvénytelen gyermekként született, valószínűleg a DNS volt az egyetlen módja annak, hogy választ kapjak a kérdéseimre. Megrendeltem a tesztek magamnak, a szüleimnek, a nővéremnek és a gyermekeimnek. Semmit sem tudtam a DNS-ről és annak működéséről, de hamar rájöttem, hogy így majd exponenciálisan bővül a családfám. A DNS-sel kapcsolatos informálódás során rájöttem, hogy a MyHeritage nem a legnagyobb DNS-adatbázis. Az Ancestry és a 23andMe után csak a harmadik, és ha az utóbbiak valamelyikének tesztjét használtuk volna, akkor a nyers DNS-fájlmot ingyenesen feltölthettem volna a MyHeritage-be. A továbbiakban csak az Ancestry és a 23andMe tesztjeit használtam. 2019 elején három Ancestry DNS-készletet küldtem el Katalinnak Nagykanizsára, aki kettőt elküldött Józsefnek és Mónikának Szerencsre.

Nagyon izgatott voltam, amikor megérkeztek az eredmények. Feltöltöttem a nyers DNS-fájlokat az összes elérhető DNS-adatbázisba, és azt hittem, hogy csak néhány hónapba telik, mire összerakom a rejtvényt, és máris választ kapok. Ez nem így történt. 2024 áprilisában még mindig nem tudom, hogy ki volt az ükapám.

A kutatásaim során néha szünetet tartok. Nem a kutatást teszem félre, csak a család egyes ágait. Itt volt tehát az ideje, hogy más „tégfalalakra” koncentráljak.

A második fal lebontása: mi történt Gál Józseffel?

Gál József édesanyám apai nagyapja, aki 1876. március 18-án született Felsőkelecsényben, Borsod vármegyében, Gál Péter és Nagy Zsófia gyermekeként. A szüleit ismerjük. A kérdés itt az volt, hogy „hová ment”. Először 1897-ben vándorolt ki. Molnár Máriát a connecticuti Bridgeportban vette feleségül 1903. január 31-én. Legidősebb lányuk, Elizabeth Connecticutban született, míg nagyapám, József, Miskolcon, amikor Mária hazalátogatott. Második fiuk, Steven, Pennsylvániában született, utolsó közös gyermekük, Mary pedig az ohioi Toledóban. Gál József az 1910. évi népszámlálás adatfelvétele idején, április 22-én az ohioi Toledóban élt. Lánya, Mary három héttel később született. A következő feljegyzés, ami rendelkezésemre áll, József és Mária válása, 1911. május 13-án. Nem hiszem, hogy Józsefet megtalálták, hogy megszerezzék az aláírását a válási papírokra, de a válást kimondták. József utolsó ismert tartózkodási helye Bridgeport, Connecticut volt. Anyám mesélt nekem történeteket arról, hogy a saját apja fiatal korában illegálisan elvonatozott keletre, hogy meglátogassa az apját Connecticutban. Beszéltem Mary nagynénémmel, anyukám legidősebb nővérével. Megkérdeztem tőle, hallott-e arról, hogy Gál József miért hagyta el Máriát és a gyermekeit, valamint Toledót. Elmondta, hogy a nagyapja vissza akart menni Magyarországra,

és azt akarta, hogy Mária és a gyerekek is vele menjenek, de a felesége nem volt hajlandó erre. Elment hát Toledóból, és soha többé nem látták.

A vasárnapi leves, amely generációkat kapcsol össze

Anyukám édesanyja, Mary Gauthier tizenhat éves korában ment hozzá ifjabb Joe Gallhoz. A nagyanyám német és francia gyökerekkel rendelkezett, de ezt csak jóval később tudtam meg. Mindig azt hittem, hogy magyar volt, mert annyi magyar ételt főzött! Hallottam történeteket dédnagyanyámról, Molnár Máriáról, aki nagyszerű szakács volt, és mint ilyen, egyike volt azon nőknek, akik a helyi katolikus templomban, a Szent István templomban esküvőkre és más nagy összejövetelekre főztek. Amikor a fia, ifjabb Joe Gall feleségül vette a nagymamámat, azt mondják, hogy az édesanyjával megtanította a feleségének, hogyan főzze meg az összes kedvenc ételét. Ezeket a magyaros ételeket viszont anyukám és testvérei is megtanulták. Szerepelt a repertoárjukban a nyílt tűz felett sült szalonna, a csirkepaprikás, a dinsztelt káposzta, a hagymás tészta, a tejfölös uborka, és ami a legfontosabb, a vasárnapi leves. Legalábbis mi így hívtuk. Anyukám azt mondta, hogy lehetett akár 35 fok is, az apja akkor is minden vasárnap levest akart. Nem volt egy bonyolult leves, csak hús- és zöldségleves, aminek a levét hosszú, vékony tésztával tálalták. A húsleves és a tészta első fogása után ettük a húst és a leveszöldségeket. Egyszer, amikor meglátogattam a nagymamámat, éppen vasárnapi levest főzött, és vele voltam a konyhában. Tisztán emlékszem, hogy elmondta nekem a titkot, hogy zavaros helyett hogyan lesz tiszta a leves, és hogy ez mennyire fontos. A mai napig főzöm a vasárnapi leveseket. Az illata a házban, na meg az íze, minden alkalommal elrepít a gyerekkoromba és a családomhoz. Húha, hogy is lyukadtunk ki az ételeknél? Hadd folytassam azzal, hogyan találtam rá Gál Józsefre, vagy inkább úgy mondanám, hogyan talált rám Gál József.

Újrakapcsolódás Józseffel: a digitális felfedezéstől a valós találkozásig

Számos online platform létezik a családfa vezetésére. Miután elkészült a családfám, több platformra is feltöltöttem. Tettem ezt abban a reményben, hogy megtalálom a távoli rokonokat. Talán meglátják a fámot, és írnak nekem. 2019 januárjában kaptam egy e-mailt Magyarországról, Szabon Jánostól, aki megkérdezte tőlem, hogy hogyan került az ő dédapja az én családfámra. Elmagyaráztam Jánosnak, hogy információt keresek az eltűnt dédapámról, Gál Józsefről, aki Felsőkelecsényben született, és hogy János dédnagyapja az én dédapám nővérét vette feleségül. Hamar rájöttünk, hogy harmadunokatestvérek vagyunk! Janóval szinte naponta kommunikáltunk Messengeren, családi történeteket meséltünk egymásnak, és eszmét cseréltünk a kutatásbeli megakadásainkról. A pontos dátumra nem – talán 2020 januárja vagy februárja lehetett –, de a pillanatra emlékszem, mintha csak tegnap lett volna. A kanapén ültem a nyitott laptopommal, és kutattam. A fiam egy széken ült velem szemben. Janó elküldött nekem egy fotót azzal a magyarázattal, hogy hogyan találta ezt a képet az édesanyja házának padlásán. „*Kedves Julie unokatestvérem, van egy meglepetésem számodra.*” Először nem tudtam, mi is az, amit látok, mert Janóval sok családi fotót osztottunk meg. Láttam, hogy táncolnak a pontocskák, Janó írt éppen valamit. Elmagyarázta, hogy a képen, amit küldött, az én dédnagyapám, Gál József van. Ott volt a képen, és egyenesen rám nézett. Remegni kezdtem, könnyek csorogtak végig az arcomon, a szívem hevesen vert, és nem tudtam összeszedni magam. A fiam azt kérdezte: „*Anyá, mi a baj?!*” Nem tudtam megszólalni. Megbénultam. Janó a legnagyobb ajándékot küldte el nekem, és ezt az ajándékot végre megoszthattam édesanyámmal és a testvéreivel... Életükben először láthatták a nagyapjukat.

Idősebb Gál József
Forrás: családi fotóalbum

Nem sokkal később Janó és felesége, Andi meghívott, hogy látogassam meg őket Magyarországon. Sosem érdekelt nagyon az utazás, de elfogadtam a meghívásukat. A tervezést Janóra és Andira bízta. Csak egy-két napot kértem, hogy meglátogathassam a Galatocky-ági rokonaimat is. Aztán jött a COVID. Az utazást 2022 nyarára halasztottuk, és eldöntöttem, hogy a fiamat, Serkant is magammal viszem. Így viszont volt még egy évünk a tervezésre. Közben úgy tűnt, hogy Janónak személyes küldetése, hogy minél több információt találjon Gál Józsefről. Elutazott különböző falvakba, megkereste a Gál rokonokat, és interjút készített velük. Az egyik rokon Fábri Zsuzsa volt, aki szintén harmadunokatestvérem. Az ő dédnagyapja, Péter, Gál József másik

testvére volt. Zsuzsa mindenkinél többet tudott Józsefről, mert a nagymamáját, Gál Zsófiát (József unokahúgát) fiatalon „örökbe fogadta”, és ő örökölte József vagyonát, amikor az 1956-ban meghalt. Zsuzsa elmondta Janónak, hogy tudja, hol van eltemetve Gál József, de a sírja nincs megjelölve. Amikor Magyarországon jártunk, Janó bemutatott Zsuzsának, és elutaztunk Felsőkelecsénybe, a temetőbe is. Janó csináltatott egy keresztet, és hatvanhat évvel a halála után el is helyeztük azt József sírjára. Azt mondani, hogy megható élmény volt, enyhe kifejezés.

Gál József sírja

Forrás: családi fotóalbum

Ismét a vasárnapi leves, amely kontinenseket és családokat köt össze

Janó és Andi tökéletes házigazdáink és idegenvezetőink voltak. Minden napunk utazással, túrákkal, beszélgetésekkel és remek ételeket felvonultató étkezésekkel telt. Serkan és én béreltünk egy autót, és néhány napra elbúcsúztunk vendéglátóinktól, hogy meglátogassuk a Galatóczki unokatestvéreinket is. Két és fél nap alatt megismerkedtünk

Nagykanizsán Katalinnal, Szerencsen Józseffel, feleségével, Erzsébettel és lányukkal, Mónikával, továbbá egy másik távoli unokatestvérrel, Paskó Valériával, akinek édesanyja szintén Galatóczki volt, Nyíregyházán Istvánnal és családjával, végül pedig Szerencsen Ritával, testvérével, Péterrel és szüleikkel, Galatóczki Sándorral és feleségével, Erzsébettel. Ezek a napok pörgősek voltak, csak kevés időt tudtunk mindenkivel eltölteni, de minden egyes perc boldoggá tett minket. Rokonaink mindannyian nagy szeretettel fogadtak minket. Emlékszem, mindenkinél ettünk, néha kétszer is!

Legszívesebben MINDEN ételről beszélnék, de helyszűke miatt csak egyik látogatásunk ételeit említem meg. Ez az utolsó hely volt, ahova elmentünk: Ritával, Péterrel és a szüleikkel találkoztunk. A szülők nem beszéltek angolul, de Rita igen, és ez nagy segítség volt számunkra. Szerintem tíz perce sem voltunk ott, amikor az édesanyja azt akarta, hogy ülünk asztalhoz.

Előételként fokhagymás avokádót tálalt pirítóssal. Ezután egy tál húsleves következett csigatésztával. Emlékszem, hogy elgondolkodtam: „Hogy lehet ez?” Egy kanálnyi a számba vettem, és azonnal könnyek szöktek a szemembe. Az íze ugyanolyan volt, mint gyerekkorom vasárnapi levesének. Végtelenül elérzékenyültem. Az egész utazás alatt, egészen addig a pillanatig váratott magára a felismerés: „*Én tényleg innen származom!*” Felnéztem, Rita anyukája ott állt a konyhában, és engem figyelt. Felvettem a telefonomat, megnyitottam a Google-fordítót, beírtam a kérésemet, és odasétáltam hozzá. Felolvasta az angolról magyarra fordításomat: „*Szeretném megdicsérni a levesedet, hogy milyen tiszta.*” Elkerekedett a szeme, megpuszított mindkét orcámon, és magához ölelt. Nem volt szüksége szavakra, hogy elmondja, mennyire boldog. Következtek a zöldségek és a hús. Francia salátát, rántott csirkét és szezámagos, édes, fokhagymás

csirkét is tálalt. Nem akartam csalódást okozni neki, ezért mindent megkóstoltam. Már kezdtem kissé rosszul lenni a sok evéstől, amikor a fia, Péter azt mondta: „*Hagyj egy kis helyet a töltött káposztának is!*” Azt hittem, viccel, de egy órával később már két töltött káposzta volt előttem, némi savanyú káposzta és egy csülök társaságában. Én voltam az egyetlen az asztalnál, aki még mindig evett. Hallottam, hogy Rita azt mondja a szoba túlsó sarkából: „*Szegény Julika.*” Minden unokatestvéremtől könnyek közt búcsúztam el, mert annyira örültem a velük való találkozásnak, és mert talán soha többé nem látom majd őket. Annyira örülök, hogy elutaztam, és hogy a fiam is velem volt, és mindezt megtapasztalhatta. Lehet, hogy soha nem fogom megtudni Galatóczki Sándor apjának kilétét, és ezzel most már megbarátkoztam, de soha nem fogom feladni. A genealógiai felfedezések izgalmasak, de amit a legjobban élvezek ebben a hobbiamban, az a családtagokkal való találkozás. Legyen az közeli vagy távoli családtag, a szomszéd városban vagy egy másik országban, van egy közös szál, ami különleges köteléket teremt közöttünk.

Julie Galatocky
Ohio, Egyesült Államok
jayulie17@gmail.com

Julie és Serkan Felsőkelecsényben

Forrás: családi fotóalbum

Szigetköziből Sigite: két név, közös gyökerek, egy család

Történetünk elején el kell mondanom, hogy az érintett család a férjemé – ő az egyik Szigetközi, magyar részről. És hogyan jutottunk addig, hogy a két család – az amerikai Sigite és a magyar Szigetközi – találkozott több alkalommal is, az alábbiakban elmesélem.

Kezdetek és szerencsés fordulat: a családi szálak újrafelvétele

A kutatás nem magyar szálon indult. Az első találkozás 2014-ben történt, de az azt megelőző 5 évben a legidősebb Sigite már kutakodott a www.familysearch.com oldalon, és felfedezte, hogy a családnak vannak rokonai Magyarországon. A kutatás eredményeképpen eljutott az egri levéltárig, ahol közölték, hogy igen, van Szigetközi nevű család Kápolnán; és itt megállt a történet.

És ilyenkor jön a szerencse, mint általában a mesékben. Az egyik családtag egyetemi professzor, gyakran járt Magyarországra előadni. Itt ismerkedett meg egy nemzetközi csereprogram koordinátorával; az ő segítségét kérte a kompolti rokonok felkutatásában. Idő hiányában az ismerős nem tudta felvenni velük a kapcsolatot, így (mivel korábban szintén kápolnai lakos voltam) megkeresett engem, tudnám-e vállalni, hogy ez a kapcsolat kiteljesedjen. Természetesen első körben megkérdeztem férjem családját (nővérét, húgát és bátyját), hogy mit szólnak a dologhoz. Örömmel fogadták a hírt, s innentől aztán felgyorsultak az események.

Legnagyobb sajnálatunkra kiderült, hogy az amerikai rokonok nem beszélnek

magyarul, mi pedig nem tudunk angolul. De a családi beszélgetések során előkerültek olyan dokumentumok, melyekkel elindulhattunk a kompolti vonalon.

Közös gyökerek: a hét Szigetközi testvér

A Kompolt Község Önkormányzata által kiadott könyvből az alábbi részletekre derült fény. A kivándorolt Szigetközi János (John Sigite) édesapja, Szigetközi András gyermekei két anyától származtak. (Ennek okát nem tudjuk, feltételezem, hogy az első felesége korán meghalt.) Szigetközi Andrásnak és Horhauser Mónikának két gyermeke született: Erzsébet 1882-ben és Sándor 1885-ben. A második feleségtől, Jéger Erzsébettől öt gyermeke született: 1888-ban Mária, 2 évvel később János (John), majd András, Mátyás, és 1895-ben, Péter.

A legidősebb fiú, Szigetközi Sándor, feleségül vette az ugyancsak kompolti származású Kovács Rózát, s ebből a házasságból született a férjem édesapja, Szigetközi János (1911–1993). Vagyis a kivándorolt Szigetközi János (John Sigite) a férjem nagyapjának féltestvére volt.

Szigetközi János
1907

Szigetközi Sándor és neje az 1930-as években
Forrás: családi fotóalbum

Szigetköziből Sigite: a kivándorló testvér újravilági élete

János (John) 1907-ben, 17 évesen, édesapja segítségével, megvette az óceánjáróra a jegyet; kapott még 80 dollárt a St. Louisba tartó vonatjegyére, és még maradt belőle egy kevés a megélhetésre. A történet szerint, az indulás után 20 nappal valami történt a hajóval, állítólag léket kapott egy óriási viharban, de sikerült kikötniük. (Dokumentáció nincs erről, a kinti család elbeszéléséből származik az információ.) Emlékeik szerint John sokáig nem evett halat és krumplit, mert a hajón mindig az volt az étel. Eleinte egy szintén kivándorolt kompolti családnál kapott szállást, az Illinois állambeli Granite Cityben. Később itt telepedett le családjával, a 2918 Denver Street címen.

Eleinte csőfektető munkásokat ellátó vízfordóként dolgozott a River & Roxana olajfinomítóban, majd miután nagykorú lett, közel 40 évig, az Union Starch kukoricaszirupot gyártó üzemben dolgozott.

Összetartó közösségben élt, tudtak egymás mindennapjairól, s arról is, ha valaki eltávozott közülük. Ilyenkor illő módon eltemették, ahogy arról a megjelent újságcikk is ír. Az üzem vezetője, aki sok magyart foglalkoztatott, szerződtette Práter Zsófiát, aki a kivándorolt honfitársait tanította angol nyelvre. A helyszín az ún. Magyar Ház volt, ahol gyakorta találkoztak. John közben megismerkedett a szintén magyar származású, taljándörögdi származású Káldy Klárával, akit 1913. november 15-én feleségül vett a St. Joseph Catholic Templomban. (Próbálkoztam a taljándörögdi egyházközséggel felvenni a kapcsolatot, hátha nyomára bukkanunk az ő családjának is, de sajnos nem jártam sikerrel.) Az esküvő után a lakodalom szintén a Magyar Házban volt.

John alapító tagja volt Verhovay Segélyegylet 187-ik osztályának, majd 1917-ben alelnöke is lett.

John Sigite és Káldi Klára esküvője
Forrás: családi fotóalbum

John Sigite háza
Forrás: családi fotóalbum

Három fiuk született: András, János és Tivadar. 1963-ban a helyi újság fényképes cikkben éltette az 50. házassági évfordulóját ünneplő párt, az ünnepség a Lincoln Place Community Centerben volt. Fotókat is közzétettek: az 1913-ban készült esküvőt és az 1963-ban készültet is. John ekkor 73, Klára 69 éves volt. 61 évig voltak házasok, a feleség 1974-ben bekövetkezett haláláig. John 1982-ben, 92 éves korában hunyt el.

1963-as újságcikk

Forrás: másolatban kaptuk a családjától

Randall Sigite, aki család amerikai ágának legidősebb tagja (a történet írásakor 86 éves) a kivándorolt John unokája. Elmondása szerint 12 éves koráig nem tudta, hogy más néven anyakönyvezték, tekintve, hogy a Szigetközi név nyelvtörő volt Amerikában. Így lett Sigite, ezt a nevet vették fel. Ennyit tudtunk meg a Kompoltról kivándorolt rokonunkról.

John Sigite és családja
Forrás: családi fotóalbum

Találkozások az Óhazában: az ősök nyomában

És akkor most elmesélem találkozásaink történetét. Legelső alkalommal 2014 tavaszán jött el a pillanat, hogy a két család, a hosszú levelezéseket követően, személyesen is találkozzon. Mint említettem, ők magyarul, mi angolul nem tudtunk, így most is segítségünkre volt a korábban már említett csereprogram-koordinátor, Szakonyi Dóra, aki az évek során folyamatosan velünk volt, és van is az életünkben. Az autópálya káli lehatójánál találkoztunk, ott láttuk meg először egymást. Randall és két lánya, Susan és Jackie, valamint a már korábban említett professzor felesége, Laura, a mi családukból ott volt Szigetközi Julianna, László és fia, a sógornóm Anna, István és én.

Dóra fordított közöttünk, ami egy kis időbe telt, hisz meghatottságunkban megszólalni sem tudtunk. Úgy köszöntöttük egymást, mintha csak néhány éve váltunk volna el egymástól. Kimondhatatlan érzés volt. Még most is, ahogy írom ezeket a sorokat, megborzongok. Természetesen megvendégtük

őket magyaros ételekkel, s a jóízűen elfogyasztott ebédet követően útra keltünk.

Először a szülőfalut, Kompoltot jártuk be. A temetőben felkerestük azokat a sírokat, ahol az elhunyt ősök nyugszanak, s rokonaink kegyeletüket leróva, megrendülten szembesültek az idő múlásával. Hazaérkezésünk után a közös fotózást követően záporoztak a kérdések, Dóra alig bírta követni, ki mire kíváncsi, mit szeretne megtudni a másik családról. Mivel az idő rohamosan fogyott, a férjem búcsúzóul egy nemzeti színű zsákocskában Kompoltról származó földet adott át Randallnak, aki azt hazatérte után John és Klára sírjára szórta Amerikában.

A második találkozásra 2016 nyarán került sor, ekkor már több napra és nagyobb létszámban érkeztek, megünnepeltük Randall 78. születésnapját is. Búcsúzás előtt meghívtak bennünket hozzájuk, aminek örömmel tettünk eleget, de csak egy év múlva.

Második találkozás

Forrás: családi fotóalbum

Fogadtatás a St. Louis-i repülőtéren
Forrás: családi fotóalbum

Találkozás az Újvilágban: a Sigite család

Aztán 2017. április 29-én eljött a várva várt nap, s férjemmel, Dórával és Dóra kisfiával, Mátéval útra keltünk Amerikába. Sötétedés után, óriási esőben érkeztünk meg Chicagóba, ahol újabb átszállást követően késő este elértük úticélunkat, St. Louist. Gondoltuk, és meg is volt beszélve, hogy kijönnek elénk a repülőtérre, azonban ilyen fogadtatásra nem számítottunk! „Welcome Szigetközi család” feliratú táblákkal, a családból tízen köszöntöttek bennünket, amibe bekapcsolódtak az ott várakozó utasok is. Felemelő, megismételhetetlen pillanat volt.

A családtól kaptunk emlékebe egy kis vödröcskét, amit John anno a munkahelyén készített.

Programokban itt sem volt hiány. Dóra folyamatosan fordított közöttünk, így oldottuk meg a kommunikációt. Megnéztük a már korábban említett Magyar Házat; tisztelegthetünk Práter Zsófia emléktáblája előtt. Megmutatták nekünk azt a házat, ahol korábban John lakott. A legmeghatóbb pillanat az volt, amikor leróhattuk kegyeletünket

John Sigite (Szigetközi János) és neje Káldy Klára sírjánál. Még itthon vásároltunk egy csokor virágot, melyet elhelyeztünk a sírnál.

A találkozó alkalmával bejártuk Illinois és Missouri állam gyönyörű helyeit. Jártunk igazi country kocsmában, egy reggelit kb. 20 amerikai rokon társaságában fogyaszthattunk el. Ennek érdekessége, hogy jelen volt (és nem ok nélkül) a helyi lap újságírója és fotósa, akik erről a páratlan találkozásról készítettek a családdal egy riportot, ami nem sokkal hazaérkezésünk után jelent meg. És az élmények sorának még nem volt vége: a legnagyobb meglepetés akkor ért bennünket, amikor a férjemnek (aki kintlétünk alatt töltötte be 66. életévét) igazi szülinapi partit rendeztek. Kibérelték a St. Jacob Township park egyik pavilonját, ahol több, mint negyvenen voltak jelen, hogy találkozhassanak velünk. Ehhez hozzá kell tennem, hogy Randall lánya, Susan kiutazásunk előtt a rokonai között a Facebookon közzétette, hogy menni fogunk, és minden rokont szeretettel várnak május 6-án, akik látni szeretnének bennünket. Készítettek direkt erre az alkalomra valamennyiünknek egy kitűzött is, melyen a kivándorolt John Sigite családi fotója és az

Látogatás John sírjánál
Forrás: családi fotóalbum

„I AM A MAGYAR SIGITE/SZIGETKÖZI” felirat szerepelt. Nagy meglepetésre olyan rokonaik is érkeztek, akikkel közel 30 éve nem látták egymást. Fájó szívvel, könnyes szemmel 10 nap után el kellett búcsúznunk egymástól.

2019 júniusában ismét meglátogattak bennünket, ezúttal kibővült családdal. Tudomásom volt arról, hogy az amerikai rokonok legidősebb párja nem sokkal előtte ünnepelte 60. házassági évfordulóját (a történet írásakor néhány nap hiányzik a 65-höz); valami nagyon emlékezetes ajándékot szerettünk volna adni. És ekkor láttam meg, hogy lehetőség van a pápa aláírásával és pecsétjével ellátott, névre szóló Pápai Áldás kérésére. Nyomban nekiláttam, hogy mire megérkeznek, a Vatikánból megkapjam a hön áhított ajándékot. És megérkeztek. A család és az ajándék is. Könnyek között köszönték

meg, hogy megemlékeztünk e kivételes évfordulóról. És itt vége is a történetnek.

Személyes találkozásunk azóta nem volt, meghívás a részükről annál több. Levelezünk, tudunk egymás örömeiről, osztozunk egymás bánatában. Tervezzük, hogy még egyszer meglátogatjuk őket, hisz szorít az idő, a legidősebb rokon 86 éves, és szeretnénk találkozni vele. Óriási boldogság volt nekünk, hogy ez a találkozás létrejöhett, s külön öröm számomra, hogy lehetőségem nyílt arra, hogy a férjemet megajándékozzam ezzel a páratlan élménnyel.

Szerző: Szigetközi Istvánné Mónika
Kál, 2024 áprilisa
monika600706@gmail.com

A történelem ismétli önmagát: tragédiák óceánon innen és túl

Ükapám, Kiszlinger Ferenc (születési anyakönyvében Kislinger néven szerepel), 1872. március 31-én született egy Veszprém megyei kisközségben, Csehbányán, Kiszlinger Pál és Kirchgerner Anna gyermekeként. 1898. július 10-én, Városlődön kötött házasságot első feleségével, Veiland Juliánával, aki szintén Csehbányáról származott. Fiuk, a dédapám 1904. szeptember 2-án született Csehbányán. Többi gyermekével együtt, apja őt is hátrahagyta, amikor 1909-ben Amerikába ment. Gyermekei így egyedül maradtak az édesanyjukkal, aki

azonban 1914-ben elhunyt, tüdővészben (a sírját, sajnos, nem sikerült fellelni), így a gyerekek valószínűleg valamilyen rokonokhoz kerülhettek.

Ferenc 1909. január 28-án érkezett Amerikába Brémából, a König Albert fedélzetén.

1911-ben, Akronban egy kutya megtámadta, megharapta a jobb lábát a térd és a boka közötti részen, az eset után veszettség elleni kezelésben részesült, és a harapás miatt pert is indított a kutya gazdája ellen, 1000 dollárt követelve.

KÁRTÉRÍTÉST KÉRNEK A KUTYA TULAJDONCSAITÓL

Két személy is 1000 dollárt követel Joseph és Elizabeth Bauch-tól.

Joseph és Elizabeth Bauch ellen, akik a Fuller utca 233. alatt laknak, és veszélyes, agresszív kutyát tartanak, két keresetet is indítottak a Summit megyei bíróságon, mindegyik 1000 dollár kártérítést követel.

Frank Kesslinger volt az első, aki pert indított. Azt állítja, hogy augusztus 12-én, amikor a Bauch ház előtt haladt el, a kutya szájkosár nélkül kirohant és megtámadta őt. Az alperes azt mondja, hogy a kutya súlyosan megharapta a jobb lábán, a térd és a boka között,

és azóta Pasteur-kezelésre szorul. Ezért 1000 dollár kártérítést követel.

A másik pert Joseph és Elizabeth Bauch ellen Catherine Spinner nevében barátja, Jacob Spinner indította. A felperes 1000 dollár kártérítést követel, a kereset szerint augusztus 12-én, amikor a Fuller utcán a Bauch ház előtt haladt el, az ötéves Catherine Spinnert a kutya kegyetlenül megtámadta és megmarta a jobb lábán. A felperes továbbá állítja, hogy ebben az esetben szükségessé vált a Pasteur-kezelés alkalmazása, és a gyermek még mindig szenved a sérülésektől.

Akron Beacon Journal, 4. oldal,
1911. augusztus 26.,
Forrás: newspapers.com

Kiszlinger Ferenc
1909

Akron látképe, 1907

Forrás: Kongresszusi Könyvtár ³⁵

1915. július 16-án, Akronben (Ohio, Summit megye) feleségül vette Verona Oláht, aki szintén magyar emigráns volt (Tamásiban született). Arról, hogy hogyan éltek, sajnos kevés információm van. Ferenc az esküvői anyakönyvben munkásként szerepel, feltehetőleg alkalmi vagy betanított munkákat végzett gyárakban, cégeknél. Az 1930-as népszámlálási íven házasként, de felesége nélkül van feltüntetve. Albérletben lakott Akronben a Clover Streeten, és a helyi gumigyárban dolgozott. Ez nem volt véletlen, Akront ugyanis a világ gumiiparának fővárosaként ismerték évtizedekig tartó vezető szerepe miatt ebben az iparágban. Hat gumiipari cégnek is székhelye volt a településen. A különböző gumi termékek gyártása során különféle mérgező anyagok kerültek a levegőbe, veszélynek téve ki a dolgozókat és a környéken élőket is.

Ferenc halálát azonban mégsem a mérgező környezetben végzett kemény munka, hanem baleset okozta. 1944. április 23-án este 7 óra 55 perckor hunyt el az akroni városi kórházban, a halála oka bordatörés következtében fellépő mellkasi vérzés. Sérüléseit közlekedési balesetben szerezte: egy villamos ütötte el. A balesetről több cikk is megjelent a helyi újságban, ezekből az is kiderül, hogy az eset esőben történt, amikor a jármű befordult a Howardról a Mill Streetre, és a villamosvezető azért sem észlelhette időben, mert a jármű ablaktörlői nem működtek.

Kiszlinger Ferencet 1944. május 2-án temették el az akroni Glendale Temetőben.

VILLAMOS GÁZOLT HALÁLRA EGY AKRONI LAKOST AZ ESŐBEN

Az ablaktörlő hibáját
okolják a balesetért

A rendőrség ma közölte, hogy a villamos ablaktörlőjének meghibásodása közrejátszott egy gyalogos halálában, akit Frank Keslinger, 65 éves, North Howard utca 60. szám alatti lakosként azonosítottak. Vasárnap este 7 órakor ütötte el a villamos a Mill és Howard utcák kereszteződésében. Egy órával később a városi kórházban életét veszítette. Az ő halála volt a megye idei 27. halálos közlekedési

balesete, szemben a 1943-as év azonos időszakában regisztrált 18-cal. A város idei vesztesége 12, szemben az előző év azonos időszakában regisztrált 10-zel. W.H. Roberts, 419 Kenmore sugárúti lakos, a villamos vezetője, ma kerül kihallgatásra a rendőrségen. Vasárnap este a nyomozóknak elmondta, hogy úgy tűnik, Mr. Keslinger a jármű elé lépett, amikor a Howardról a Mill utcába fordult. Eső is esett, és látását akadályozta az ablaktörlő meghibásodása.

Akron Beacon Journal, 13. oldal,
1944. április 24., Forrás:
newspapers.com

Ükapámnak összesen négy gyermeke született Magyarországon, közülük azonban csak hárman érték meg a felnőttkort, mivel 1900-ban született Anna nevű lánya 5 hónapos korában tüdőbajban elhunyt. A többiek közül a legidősebb Krisztina (1899–1962), a középső Teréz (1902-ben született).

Dédapám, aki a legfiatalabb volt hármójuk közül, 1904-ben született Kiszlinger Antal néven. Feleségével, Ódor Vilmával közösen nyolc gyermekük született, akikkel rendkívül szerény körülmények között éltek: a családban fennmaradt történetek szerint volt olyan, hogy dédapám hazahozta a kenyeret, amit elvitt magával a munkába, hogy a többiek is ehessenek. A sors fura fintora, hogy gyermekeiknek nagyon hasonló eseményeket kellett átélniük, mint apjuknak. Antal 1953-ban elhunyt, tüdőátagulás/tályog miatt, anyjuk pedig valamikor az 50-es években emigrált Kanadába, hátrahagyva a gyerekeket.

A legidősebb fiú, László 1956 körül Argentínába emigrált, miután katonai szolgálat megtagadása miatt összetűzésbe került az ÁVH-val; József, a legfiatalabb, 1958-ban elhunyt tetanuszban, Istvánt pedig úgy megverték az ÁVH-sok (ennek oka nem ismert), hogy a szekrénynek, aminek nekilökték, betört az ajtaja. Nagyapáméknak,

Kiszlinger Antal és Ódor Vilma,
gyermekeikkel 1951-1953 között
Forrás: családi fotóalbum

mint fiatalabb testvéreknek mindezt az ágy alá rejtőzve kellett végignézniük. Nagyapámat gyermekotthonba adták, Zsuzsi nevű testvére pedig nevelőszülőkhöz került. Ükapám történetét családtörténeti kutatásom során ismertem meg, leszármazottainak életéről pedig részben saját kutatásaim, részben pedig rokonok elmondásai alapján szereztem tudomást.

Szerző: Kiszlinger Ádám,
Kiszlinger Ferenc ükunokája
Gárdony, 2024 áprilisa
adamkiszlinger2004@gmail.com

Két képeslap nyomában: Erzsi néni amerikai csomagjai és emlékezete

Nagyszüleim Kisterenyén, a kismaconkai nyugdíjastelepen éltek, miután nagyapám, vasutasként, keresztül-kasul dolgozta egész Magyarországot. Kisterenyén kezdte, és itt is fejezte be vasutaséletét. Összetartó nagy család volt a miénk. Anna napra és Miklós napra, házassági évfordulóra mindenki összejött a szülői háznál, a négy fiú, családjaik és néhány oldalági rokon. Mi, unokák, a nyarakat együtt töltöttük ott, amire később egymástól függetlenül úgy emlékeztünk vissza, hogy Kismaconka a „Világközepe” volt. El-elcsíptünk egy-egy félmondatot játszás közben, hogy „Mi újság Erzsivel? Kaptatok levelet? Vagy csomagot?”, de bennünket akkor ez nem különösebben érdekelt. Emlékszem, valamikor az egyik kérdésre az volt a válasz, hogy írt és küldött fényképet is, mely körbejárt közöttünk, később a fényképalbumban meg is találtam, íme, a fekete ruhás Erzsi-Böske, ki-hogyan emlegette.

Erzsi néni Amerikában
Forrás: családi fotóalbum

Pingitzer Erzsébet
1909

Nagyszüleink halála után bezárt a „Világközepe”, a család szétszóródott az országban. Felnőttünk mi is, unokák, családot alapítottunk; tudtunk egymásról, de nagy összejövétel nem volt többé, megszűnt a centrifugális erőter. Sok-sok év múlva megkeresett Réka, aki a családot kutatta-kereste, és ekkor összetalálkoztunk mindkettőnk hobbija, mivel nyugdíjas éveimben én is az őseinkkel kezdtem foglalkozni. Réka az egyik unokatestvérem unokája. Összedugtuk a fejünket és albumainkat, és ekkor megint felbukkant Erzsi, és elkezdődött a kutatás: mikor is ment ki Amerikába, és valójában ki is ő, nagyapához vagy nagyanyához tartozik?

Pingitzer Erzsébet és Anna az
édesanyjukkal az 1890-es évek végén
Forrás: családi fotóalbum

Az albumban kutakodva az egyik képet kivettem, amin egy ülő nő és férfi látható, és legnagyobb örömömmre kiderült, hogy tulajdonképpen egy képeslapot tartok a kezemben, amit 1911-ben New Yorkban adott fel Erzsi az édesanyjának. Ez adta meg a végső lökést az életút kutatásához; hamarosan pontos és fontos adatokat találtunk. A két testvér fényképe és a kutatás eredményei alapján megtörtént az azonosítás. Anna, aki nekem nagymamám, Rékának pedig ükanyja, és Erzsébet: testvérek – a jómódú József Kovács lányai. Kisterenyén éltek.

Testvérek: Pingitzer Anna és Erzsébet
Forrás: családi fotóalbum

Anna nagymama 1881-ben született és 1901-ben ment feleségül Mateidesz Miklóshoz. Ők „csak” az országban vándoroltak állomásról-állomásra. Erzsébet 1883-ban született és 1908-ban lett Hornyák József felesége Kisterenyén. 1880-as években kezdődött a nagy kivándorlási hullám, amelynek fő célpontja volt az Amerikai Egyesült Államok. A kivándorlás jelentős költségeket rótt az emberekre, sokszor minden vagyontárgyukat pénzzé tették. Maga a hajóút is embert próbáló volt, zsúfoltságról, bűzről, elégtelen ellátásról és hosszú, akár 17 napos utazásról szóltak a korabeli újságcikkek. Erzsébeték is a jobb lehetőségek miatt indulhattak el, már három héttel az esküvő után. Valószínűleg már régóta tervezték

az utazást és az időpontot, sőt valószínűleg magát az esküvőt is ahhoz igazították, hogy már férj-feleségként érkezzenek meg az új életükbe. Fiumébe utaztak és ott szálltak fel a Caronia fedélzetére, mely New Yorkba tartott. A kikötőben először egy kis sziget, Liberty Island mellett haladtak el, amelyen a Szabadság-szobor áll, majd ezt követően kötöttek ki Ellis Islanden, a bevándorlási ellenőrző állomásnál, amely 1892. január 1-jén nyitotta meg kapuit. Először New Yorkban telepedtek le. Az 1910-es népszámlálás adatai szerint az East 64th Streeten, Manhattanben, béreltek lakást; József sofőrként dolgozott. Innen érkezett a 1911-es képeslap a saját fotójukkal.

Pingitzer Erzsébet és Hornyák József képeslapja New Yorkból, 1911
Forrás: családi gyűjtemény

Ekkor már értelmet nyert a fényképes dobozban megtalált másik képeslap is, amit unokaöccsének írt Erzsi New Yorkból, 1917-ben, két héttel azután, hogy az Egyesült Államok belépett a háborúba.

Pingitzer Erzsébet képeslapja New Yorkból, 1917
Forrás: családi gyűjtemény

Az 1918-as év már Detroitban találja a házaspárt, Józsefet 1918. szeptemberében vették katonai nyilvántartásba, ekkor szerelőként dolgozott. Szinte napra pontosan két hónap volt még hátra a háborúból, nem vitték már ki a frontra. 1919-ben folyamadott állampolgárságért, 1922-ben kapta meg. 1930-ban már egy 4000 dollárt érő, saját tulajdonú házban éltek, József autószerelőként, Erzsébet nővérként dolgozott. 10 évvel később továbbra is Detroitban éltek, József éves bére ekkor 1564 dollár volt. Az 1950-es népszámlálás idején már nem voltak Detroitban, valószínűleg Floridába költöztek, de itt még nyomoznunk kell.

A szélesebb rokonság visszaemlékezése alapján Erzsi néni az 50-es években még küldött csomagokat. Van, aki emlékszik egy „amerikás” dobozra, amiben nagypapa a méhészkedéshez

szükséges dolgokat tartotta. Erzsi főként ruhaneműket küldött, „kérést” is teljesített, de a címre, hogy honnan jött és mikor érkezett az utolsó a csomag, sajnos már nem emlékszünk.

A népszámlálási bejegyzésekben egyik évtizedben sem szerepelt senki más Pingitzer Erzsébet és Hornyák József háztartásában, valószínűleg nem született gyermekük. Ezt az is megerősíti, hogy a családi emlékezet alapján az 50-es, 60-as években volt egy nagyon csekély örökség, amit Amerikából kaptak az óhazai rokonok.

Szerző: Mateidesz Himer Ágnes
Budapest, 2024 áprilisa
agnes.himer@gmail.com

Kétszeresen elszakított kötelék: az Óhazában hagyott fiú újvilági útja és kényszerű hazatérése

Apai nagyapám, Polcsik István 1905. augusztus 6-án – ikergyermekeként – született a Veszprém megyei Jásdon. Fiútestvére négyhónapos korában meghalt. Édesapjuk és annak öccse a hajótársaságok hivatalos utaslistái szerint az 1890-es évek végétől – sokszázezer honfitársához hasonlóan – többször járt Amerikában, a szegénység elől menekülve, vendégmunkásként.

1909 novemberében dédszüleim (nagyapám szülei) és dédapám öccse, Polcsik Márton, valamint annak felesége és két éves gyermekük (szintén Márton) Antwerpenben felszálltak a Zeeland nevű hajóra és New Yorkba mentek.

A hajó utaslistájának tanúsága szerint 1909. november 17-én szálltak partra Ellis Islanden. A nagy útra az akkor 4 éves nagyapámat nem vitték magukkal, őt Jásdon rokonokra bízta. Nagyapám élete során sokszor mesélte, hogy emlékszik arra az őszi délutánra, amikor kikísérhette szüleit a falu határáig, ahol aztán az édesanyja nyakából szó szerint le kellett őt tépni. Az útravalójukból kapott néhány szem pogácsát a zsebébe, integethetett, és ennyi volt.

Arról nem tudunk, hogyan és miként, mennyi idő alatt, de Detroitig jutott, és ott telepedett le a család, a későbbi népszámlálás adatai közt megtalálni őket. Dédszüleimnek Amerikában született még öt gyermeke, közülük egy kislány négy éves korában meghalt, a többi megérte a felnőttkort.

Dédszüleim, Polcsik István és Máhik Julianna
Forrás: családi fotóalbum

Polcsik István
1909

Nagyapám későbbi elmesélése alapján tudjuk, hogy 16 éves korában útra kelt, és elindult a szülei után. Az amerikai bevándorlás korlátozását előíró, 1921-es és 1924-es kvótatörvények radikálisan csökkentették a kivándorlók számát. Nagy valószínűséggel ezen törvények első hullámában (1921–1922) próbált nagyapám kijutni, de éppen emiatt nem kapott, vagy a kint élő szülei miatt nem is kaphatott útlevelet. Elmondása szerint végül egy halott falubelije papírjaival utazott ki Fiuméből Detroitba, ahol 1922 tavaszán találkozhatott a szüleivel és négy testvérével. Nagyjából egy éve élt és dolgozott Detroitban, amikor valaki a hatóságok felé jelezte, hogy idegen papírokkal tartózkodik az országban, aminek következtében hazatoloncolták. Soha többé nem látta a szüleit és a testvéreit.

Élete végéig jól beszélt angolul. Az utcában, ahol lakott, élt egy, a II. világháborúban itt ragadt amerikai pilóta, Frankie, akivel sokat beszélgettek.

Nagyapám 1932-ben megnősült, hat gyermeke született, 1991-ben hunyt el.

Az Amerikában született testvérei közül kettőnek a leszármazottaival tartunk kapcsolatot. Az internet csodájának köszönhetően, körülbelül 15 évvel ezelőtt megtaláltuk egymást egy közösségi oldalon. Nekik hála, tudjuk, hogy dédszüleink mikor haltak meg, és hol vannak eltemetve Detroitban (erről fényképet is kaptunk). Polcsik István dédapám 1944-ben, Máhik Julianna dédanyám 1947-ben halt meg. Egyszer talán eljutunk oda, és vihetünk virágot a sírjukra.

*Szerző: Polcsik Szilvia, Polcsik István unokája
Nemesvámos, 2024 áprilisa
poli.szilvia@gmail.com*

Nagyapám, Polcsik István
Forrás: családi fotóalbum

Akik elindultak, akik elmentek és akik maradtak: a Sauerbrunn család története

Édesapám, Szegő Ernő még 1978-ban elhunyt, s csak annyit tudtam, hogy éltek Amerikában rokonaink, akik támogatták apám családját, de semmi többet. Mindössze egy házassági kivonat volt a hagyatékában, szülei házasságáról, 1908-ból, abban is el volt írva az apja neve, Eszternek. 1999-ben találtam meg a Jewishgen oldalt, ami egy civil szervezet fantasztikus adatbázisa, kerestem a rokonokat, az eredeti nevünk Sauerbrunn volt, amit anyám kérésére 1954-ben változtatott meg apám (mivel nehéz volt leírni). A keresés alapján talált meg 2005-ben Hale, akinek a nagymamája volt Sauerbrunn Fanny, de csak annyit tudott, hogy az I. világháború előtt vándorolt ki a család Magyarországról. Hale megbízott egy kiváló családkutatót, aki Salt Lake Cityben kezdett kutatni, én meg Ellis Island adatbázisában, és minden egyéb, akkor hozzáférhető helyen.

Mint kiderült, a név nagyon el volt írva. Végül a RadixIndex oldal segített, ott találtam meg, hogy Sauerbrunn Jenő, apám nagybátyja Nyíregyházán járt gimnáziumba a múlt század elején. Ebből kiindulva megtaláltam a hajólistákat, amin a családtagok kivándorlása be volt jegyezve. Végül sikerrel jártunk; kiderült, hogy Hale a másodunokatestvérem, és akkor még élt apám öt első unokatestvére, nekem meg 35 másodunokatestvérem. Kiderült, hogy dédszüleim, Sauerbrunn Etner Náchum, Weizsmann Záli és hét gyerekük kivándorolt New Yorkba; egyedül nagyapám maradt itthon. Az egyre gyarapodó források és apám unokahúgának önéletrajzi kötete sok adatot, történetet feltárt számomra. Az utóbbi húsz esztendőben pedig sikerült még több adatot megtalálnom a családról.

Akik elindultak: a dédszülők és a hét gyerek kivándorlása

Dédapám, Sauerbrunn Náchum Etner, 1847. augusztusában született egy galíciai kisvárosban, Wielky Oczykban, amely egykoron az Osztrák Monarchia része volt, ma Lengyelországban van, az ukrán határ közelében. Sokáig nem értettem, hogyan lehetett a keresztnéve Etner, aztán nemrég felkerült az internetre a helyi izraelita anyakönyv, abban megtaláltam a születési bejegyzését. Az eredeti neve Nachum volt, az édesanyja vezetékneve volt Etner, de az anyakönyvben az Etnert a keresztnéve alá írták, így többnyire azt használta. A család

később Lubaczówban élt, ami ma Lengyelország része. Ott született a hatvanas években egy öccse, Leib. Dédapámnak Lubaczówban született egy Anna/Chaje nevű leánya 1871-ben (ezt pár éve találtam meg), majd 1875-ben elváltként vette feleségül Ramocsaházán (az akkori Szabolcs vármegyében) dédanyámat, Weizsmann Zálit, aki ott született 1854-ben. A pár több helyen is élt Szabolcs vármegyében, ahogy a gyermekeik születési anyakönyvi bejegyzései mutatják. Összesen kilenc gyermekük született, s egy halt meg kis korában, három

Sauerbrunn Náchum Etner
1909

Sauerbrunn Etner és Weizsmann Záli

Forrás: családi fotóalbum

fiú és öt lány felnőtt. Hol kereskedő, hol tanító volt Etner foglalkozása. A Nyírvidék nevű újság megőrizte két hirdetését, ami szerint a múlt század elején már harisnya kötő műhelye volt Nyíregyházán. Legidősebb fiát, Benjámint egy helyi bál résztvevői között említik. A család több részletben vándorolt ki Amerikába, Etner és Záli 1909-ben. Utoljára Benjámint, közvetlenül az első világháború előtt, ő a legközelebbi itt maradó rokonként nagyapámat, Rudolfot jelölte meg, aki Debrecenben élt családjával (neki harisnya szemfelszedő műhelye volt a két világháború között a Püspöki Palotában).

Akik maradtak: veszteségek és tragédiák Magyarországon

Apám közvetlen családjában, nagybátyám, József 1909-ben született; kereskedősegéd volt a későbbiekben és lelkes szociáldemokrata, így az elsők között hívták be munkaszolgálatra, büntetőszázadba. 1941-ben házasodott meg, a következő évben született meg szépséges kislánya, Ágika, akit talán nem is látott. József ugyanis 1943 januárjában eltűnt a Don-kanyarban.

Apám 1910-ben született, polgári iskolába járt, majd szabónak taníttatták, mivel amerikai nagynénjeinek Manhattanben volt szabósága. Már megvolt a hajójegye 1929-ben, amikor jött a nagy tőzsdekrach, és elmosta az amerikai álmokat...

Nagyszüleim, Rudolf és Regina, nagynéném, Margit, nagybátyám felesége és kislánya is mind a holokauszt áldozatai lettek. Apám megjárta a Don-kanyart, nagy szerencsével túlélte, később munkaszolgálatosként Ausztriába is elvitték a századával, de néhány társával megszökött, keresztül a fronton. Egy amerikai magyar újságban megtaláltam, hogy üzent 1945. nyarán a nagynénjeinek, hogy ő maradt életben a családból. Az amerikai rokonok

támogatták őt, és ki is akarták vitetni, nem tudom, miért nem ment ki hozzájuk. Sajnos a Rákosi-korban elvesztették a kapcsolatot.

Akik elmentek: küzdelmek és kihívások Amerikában

Az amerikai család (sokáig lehet őket követni a censusokban) eleinte Manhattanben lakott. Dédapám 1912-ben kapta meg a honosítást, de már két év múlva elhunyt, dédanyám pedig 1934-ben. Nemrég találtam meg a sírköveiket, egymás mellett nyugszanak egy New York-i zsidó temetőben.

A Hungaricanában találtam meg dédapám első házasságából származó lányát, Annát, aki belekeveredett egy féltékenységi verekezésbe. Anna gyümölcsáros volt, először a Rökk Szilárd utcában lakott, egész közel a mostani munkahelyemhez. Mindössze 144 cm magas volt, nagyapám 155 cm (nem is vitték el katonának), de a honosítási irat szerint dédapám is mindössze 5 láb 1 inch (azaz 156 cm) magas volt. Anna hamarosan férjhez ment Bauer Károlyhoz, aki Teleki téri árus volt, gyermeküket nem találtam. A férj tíz évvel később elhunyt, és Anna, Bauer néven, 1928-ban kivándorolt Amerikába. Több nyomot nem találtam róla; a család vitethette ki.

New York, 1910

Forrás: Fortepan / Magyar Földrajzi Múzeum / Diagyűjtemény

Nagyapám bátyja, Benjámín, a legidősebb, korán elhunyt, míg lánya, Maria kilencven éves korában, 1998-ban. Öccse, Jenő (John, vagy Joe Sawyer) harcolt az első világháborúban, megtaláltam a fotóját unokatestvérem, Reed Flickr albumában. Joe Sawyer gyermekei már a Snyder nevet viselték.

Nagyapám három húga, Gizella (Gussie), Frida/Freida, és Dóra sosem mentek férjhez, és kivándorlásuk után ki is tértek. (Unokahúguk, Lucille arra emlékezett, hogy valami antiszemita incidens miatt tették ezt, ami még Magyarországon érte őket.) Nekik szabóságuk volt Manhattanben. Frida a harmincas években lett öngyilkos, talán a gazdasági válság miatt. Dóra és Gizella a hatvanas évek második felében hunyt el.

Fanny, Hale nagyanyja még az 1910-es évek elején ment férjhez Max R.-hez, aki a Felvidékről származott. Nagyon mókás a kettőjük fotója, a hórihorgas Max ülve volt akkora, mint kistermetű felesége állva. Négy gyermekük született. Fanny a legkisebb gyerek, Raymond születése után lett öngyilkos 1929-ben. Legidősebb lánya, Lucille emlékiratai szerint így aztán a gyerekek az utcán nőttek fel Brooklynban. Max újra nősült, 90 éves korában halt meg.

Sauerbrunn Fanni, Max R., Vivienne,
Lucille és Arthur, New York 1921
Forrás: családi fotóalbum

Lucille 16 éves korában ment gyárba dolgozni, ahol megismerkedett a későbbi férjével. Gyönyörű nő volt. Mindketten lelkes kommunisták lettek, beléptek az Amerikai Kommunista Pártba, amelyből aztán húsz év múlva, Hruscsov híres, a XX. kongresszuson elmondott beszéde után léptek ki. Bántódásuk nem esett, kis emberek voltak. A férj a második világháborúban nem harcolt, bár katona volt, hanem táborigazgatóként a háború után végigjárta Európa német koncentrációs táborait. Ebből aztán valószínűleg poszttraumás stressze lett, amit akkor még nem ismertek, ezért, bár volt három gyermekük, a felesége végül elvált tőle. Nem volt könnyű az ötvenes években sem eltartani egyedül három gyermeket. Hatalmas szerencséje volt: az egyik egyetem hirdetett egy ösztöndíjat két személy számára, szociális területen végzendő egyetemi tanulmányokra, amelyre ezren jelentkeztek, s mindössze két embert vettek föl – ő volt az egyik. Ettől kezdve megváltozott az élete, szociális területen dolgozott, a későbbiekben vezetett is egy ilyen intézményt. Ez nemcsak szociális munka volt, hanem terapeutaként is dolgozott. Mindhárom gyermeke értelmiségi pályát választott, az egyik szobrász lett.

Fanny legkisebb fia, Raymond lett a legsikeresebb a családban: alapított egy ingatlankezelő- és építő céget, ami a mai napig prosperál. Hét gyermeke született. Fiai a családi cégben helyezkedtek el, közöttük Hale, aki felvette velem a kapcsolatot 2005-ben. Neki négy gyermeke van, köztük két ikerlány.

Reed Hale testvére volt, 1951-ben született, és sajnos 2019-ben elhunyt; a Flickr-en megmaradtak a családi fotói és néhány videó. Fantasztikus látni, hogy a rokonok hogyan éltek a 20. században.

A családdal sajnos megszakadt a kapcsolatam,

de szerencsére van olyan közeli hozzátartozóm Amerikában, akivel együtt nőttek fel. Iván – kedvenc anyai nagybátyám idősebbik fia – 33 éve kikerült a családjával az Egyesült Államokba, és bár nem volt egyszerű ott új egzisztenciát teremtenie, ez végül jól sikerült.

A kutatással töltött két évtized alatt sok élő rokont, unokatestvért találtam, főként külföldön. Élnek családtagok Izraelben, Ausztráliában, Svédországban és Svájcban, sőt még Tajvanon is. Családfakutatóként számos embernek segítettem megtalálni az őseit és nemegyszer élő rokonokat.

*Szerző: Dr. Szegő Ágnes,
Sauerbrunn Náchum Etner dédunokája
Budapest, 2024 májusa
orban99@gmail.com*

Biblia, kredenc, és a megtört amerikai álom: Macher János ükapám története

Ükapám, Macher János, 1874-ben született Fejér megyében, Pusztavámon, egy fiatal család első gyermekeként. Ősei sok más sváb családdal együtt valószínűleg az 1750-es években emigráltak Magyarországra a mai Németország déli-nyugati részéről, a Württembergi Nagyhercegség területéről, ahonnan sok dunántúli falut benépesítettek ezen a környéken is.

Sajnos Apja, Macher József, 1878-ban, 31 évesen, meghalt tífuszban, fia még csak 4 éves volt ekkor, így a generációkon át folytatott esztergályos mesterséget ő már nem vihette tovább. Anyja, Horvát Erzsébet, 23 évesen lett özvegy; ott maradt egy kisgyerekekkel, így az akkori szokásokhoz híven még abban az évben férjhez ment újra, Szapper Mátyás földműveshez, Lajoskomáromba. Pusztavám és Lajoskomárom sváb családjai között nagyon gyakori volt a házasság a 90 km-es távolság ellenére, hiszen Lajoskomárom első betelepült családjai között volt 23 pusztavámi sváb família is. Jánosnak hamarosan lett három féltestvére; az első kisfiú, Mátyás, 6 évesen meghalt, Anna (1882–1960), és még egy Mátyás, aki 1885-ben született.

János életéről, mint sok más ősünkéről, nem sok biztosat tudok, csak azt, ami az anyakönyvekből kiderült: néhány születési, házassági, és a halotti dátum. 1898-ban vette el Wieland Teréziát Lajoskomáromban, három gyerekük lett: 1900-ban született János, 1902-ben Anna (ő volt a Dédim), és 1904-ben Simon. Amerikai kivándorlása miatt ükapám életét mégis egy kis rejtély övezte, sokszor elmeséltem Dédimamámmal a falon lógó apai portré

történetét. Dédi kiskorában sokat szenvedett az apja hiányától, aki 1909-ben döntött úgy, hogy szerencsét próbál Amerikában.

Macher János 1910 körül
Forrás: családi fotóalbum

Macher János
1909

Három kisgyereket és a feleségét hagyta Lajoskomáromban; valószínűleg Akronba, Ohioba ment szerencsét próbálni, több lajoskomáromi rokonnal, ismerőssel együtt. Talán a helyi gumigyárban dolgoztak, de ez nem biztos; nagyon

nehéz amerikai vendégmunkások nyomát kutatni, pláne, ha nem alapítottak itt kint családot és súlyosabb, hírértékű balesetet sem szenvedtek. De nem adom fel, kell még valami nyomra bukkannom, hiszen itt élt 5-6 évig legalább.

A hazatéréséről is csak annyit tudtunk, hogy hozta magával ezt a nagy portrét és egy vaskos német nyelvű, gót betűs Bibliát, amit 1910-ben vett. Sajnos, amint hazajött, elvitték katonának az I. világháborúba, és valahol nyoma veszett egy csatában Szerbiában, 1915 körül.

Macher János haláláról bejegyzés a családi Bibliában 1915-ben
Forrás: családi gyűjtemény

Rengeteget lapozgattam, nézegettem ezt a Bibliát, gyönyörűek a képei és a fura betűi, jó volt valami ismerős történetre, szóra akadni benne. Mindig izgatott ükapám sorsa: ha tényleg német volt az anyanyelve, vajon mennyit tudott magyarul? Hogy boldogult angolul Amerikában? Mit dolgozhatott? Tudott-e pénzt hazaküldeni a családnak? Miért nem maradtak meg a leveleik? Hogyan élhetett odakint, volt-e munkája? Jól élt vagy nyomorgott? Svábokkal vagy magyarokkal barátkozott? Hazament vajon többször is, vagy csak pont rosszkor, sorozásra ért haza?!?!? Millió kérdés válaszok nélkül, és egy megtört Amerikai Álom.

Ez az álom velem jött: angolul és németül tanultam, világot akartam látni én is, így aztán sokat vándoroltunk kis családommal, akár az őseim. Sokfelé éltünk, de úgy adódott, hogy nemrég Pittsburgh mellé költöztünk, csak pár óra távolságra Akrontól. Itt még inkább érzem, hogy még nyomoznom kell ükapám után valahogy, de már az is jó érzés, hogy lehet, hogy arra járunk, amerre ő is járt. Nem tudom, miért pont ő az, akit ennyire szeretnék jobban megismerni az őseim közül, de talán Dédim miatt. Remélem, kiderül majd még valami.

Még egy történet kapcsolódik ükapámékhöz, amit el kell mesélnem. Kislány koromból a lajoskomáromi házról nem sok emlékem van, de a konyhaszekrénynek nagy csodálója voltam már akkor is, 4-5 évesen. Ómama szekrénye volt, talán ő használta utoljára, nem tudom, miért így hívtuk, ómama már rég nem élt, de már akkor nagyon szerettem az esztergált oszlopait és a porcelán fogantyúit nézegetni. A kenyeret a középső fiókban tartották, és még megvolt a tükör is a nyitott polcok mögött. A régi bútorok iránti szeretetem itt kezdődött, és nagymamáméktól pár faluval arrébb, Ádándon folytatódott. Tizenévesen

már tudatosan kutattam a padlásokon, kamrában, a fiókokban kincsek után, el is kunyeráltam sok mindent a nagyszüleimtől. Ezt a konyhaszekrényt is rengeteget nyitogattam, próbáltam elképzelni, milyen lehetett a sok málló festékréteg és por nélkül. Nagypapám szerszámosnak, mérgeknek, vegyszereknek használta a hátsó kamrában vagy 25 évig. Időközben kiderült, hogy ükapámék, Macher János és Wieland Terézia első bútora lehetett 1898 körül Lajoskomáromban, mikor családot alapítottak. Végül a 2000-es évek elején hozzánk került, a mi első otthonunkba: úgy döntöttem felújítatom és kedvenc konyhai kredencem lesz. Így is lett. Még párt is találtunk hozzá, egy ajtós szekrényből lett könyvespolcot Szegedről. Véletlen szerencse kellett hozzá, ugyanolyan színűek, és a faragott minta is egyezik. Nem volt kérdés, hogy amikor Amerikába költöztünk, jöttek velünk ők is, és ebédlőnk díszé mindkettő azóta is. Így emigrált a kredenc 15 éve Amerikába... ükapám helyett is.

*Szerző: Szilágyi Mónika, Macher János ükunokája
Pittsburgh, Pennsylvania, 2024 májusa
mszilagyi525@gmail.com*

Macher János 125 éves immigráns kredence
Forrás: családi fotóalbum

Örökségek olvasztótégelye: magyar gyökereim eredete

Mint sokan mások, én is az amerikai olvasztótégely terméke vagyok – kelet-európai, skandináv és brit eredetű DNS-ek keveréke. Nyolc dédszülőm közül hét Európában született. Egy generációval később pedig megfordult a helyzet: négy nagyszülőm közül három már Amerikában született.

Falusi lakatosból acélgyári munkás: Pál nagyapa útja

A kivándorló nagyapám, Dula Pál (Paul) 1891 márciusában született az akkori Osztrák–Magyar Monarchia Isztáncs nevű falujában. Ez a hely ma Stanča néven ismert, és a tóketerebesi járásban található, a kassai régió délkeleti részében, Szlovákiában. Találtam egy feljegyzést, miszerint nagyapámat március 15-én keresztelték meg Magyarizsépen. Ő volt a legidősebb fiú Dula József és Zeher Marja tizenkét gyermeke közül. Azt csak nemrég tudtam meg, hogy József a vasútnál dolgozott.

Pál nagyapám 1910 februárjában, tizenkilenc éves korában az SS Graf Waldersee óceánjáró fedélzetén érkezett Hamburgból Amerikába. Az utaslista szerint szülőhelye Upor volt, ami egy Isztáncstól 2,2 kilométerre északkeletre fekvő kis falu. Ma is mindkettő kicsi falu. Az Ellis Islandre való megérkezésekor 5 dollár volt nagyapámnál, és azt mondta a hatóságoknak, hogy Philadelphiába tart. Öt évvel idősebb nővére, Mária 1899-ben érkezett Amerikába. Egy másik magyar bevándorlóhoz, egy Szeman András nevű henteshez ment feleségül, és Clymerben, Pennsylvania állam Indiana megyéjében éltek. New York City elsőre biztosan nagy sokkot jelentett nagyapámnak. 2023 nyarán ellátogattam Ellis Islandre, és megpróbáltam elképzelni, milyen lehetett számára egy idegen helyen ennyi ember között lenni.

Dula József dédapám vasutas egyenruhában
Forrás: családi fotóalbum

Dula Pál
1910

Pált két öccse is követte Amerikába: Ferenc (Frank) 1937-ben, később pedig András (Andy). Ők mindketten New Yorkban maradtak. Hogy András pontosan hogyan került Amerikába, azt homály fedi. A csehszlovák vasútnál dolgozott, és még a születésem előtt csempészték ki a Szovjetunióból. Ide érkezése után nevet változtatott (Dula helyett Aula lett), hogy elkerülje a KGB figyelmét. 1958-ban lett amerikai állampolgár. New Yorkban dolgozott portásként abban a lakóházban, ahol Arthur Miller drámaíró

élt a feleségével, Marilyn Monroe színésznővel. Ferenc eközben épületfelügyelőként dolgozott, és Queens kerület, Flushing városrészében élt.

Frank bácsival csak egyszer találkoztam New York-i otthonában, 1981-ben hunyt el. Andy bácsi többször is volt Pennsylvániában, mielőtt 1989-ben, néhány nappal a berlini fal leomlása után meghalt. Frank lánya mesélte, hogy Andy bácsi boldogan mosolygott, amikor meghallotta a hírt.

Dula József és Zeher Marja tizenkét gyermekük közül héttel. Pál a bal oldalon áll, András a jobb oldalon, Ferenc a padlón ül, 1906 körül
Forrás: családi fotóalbum

A család megőrizte Paul nagypapa munkakönyvét, amelyből részletesen megismerhettük óhazai szakmáit – többek között lakatosként és gépszerelőként dolgozott –, valamint korábbi munkáltatói neveit is.

A családi legendák szerint Paul nagypapa pontosan egy napot dolgozott egy szénbányában (valószínűleg Indiana megyében, ahol a nővére élt). Röviddel ezután Johnstownba, Pennsylvania államba költözött, ahol gépészként talált munkát az akkori Cambria Iron vállalatnál. Az acélgyárakkal szemben, a Stonycreek folyón túl található, bevándorlók lakta Cambria Cityben telepedett le. Itt találkozott jövődöbéli feleségével, Mary Chervenakkal.

Dula Pál óhazai munkakönyve
Forrás: családi gyűjtemény

Johnstowni kezdetek: Mary nagymama története

Mary szintén 1891 márciusában született – Paul mindössze egy nappal volt idősebb nála –, de már Amerikában, Johnstownban. Szülei, John Chervenak és Anna Maczkanics nem sokkal azelőtt érkeztek Pennsylvániába. John 1889-ben, Anna pedig 1890-ben vándorolt be. John 1864-ben született a bártfai járás Livó (ma Livov, Szlovákia) nevű falujában. Anna pedig a közeli Krizse (ma Kríže, Szlovákia) településen jött a világra 1869-ben. Anna huszonegy, John pedig huszonhat éves volt, amikor 1890 novemberében összeházasodtak Johnstownban. Mivel Mary nagymamám mindössze négy hónappal később született, biztosra vehető, hogy szülei vagy már ismerték egymást otthon, vagy nagyon gyorsan egymásba szerettek.

Paul Dula és Mary Chervenak esküvői fényképe, Johnstown, 1911
Forrás: családi fotóalbum

Miután John megsérült az acélgyárban, Annával egy burdosházat üzemeltettek az acélgyári munkások részére. Sajnos akkoriban a munkahelyi sérülések és halálesetek gyakoriak voltak. A gyár Johnnak havi 8 dolláros nyugdíjat biztosított kárpótlásként, ami ma körülbelül havi 240 dollárnak felel meg.

A családok által üzemeltetett burdosházak gyakoriak voltak a környéken. A háztulajdonosok egy-egy szobát (vagy éppen ágyat) három férfinak adtak ki, akik különböző műszakokban dolgoztak a gyárban, ami az év 365 napján napi 24 órában működött. Nem tudom, hogy Paul bérlő volt-e a Chervenak-házban, de romantikus maga a gondolat is.

Megvan Anna dédnagymama rózsafüzére, és úgy tudjuk, hogy a Chervenakok szlovákok voltak. Egyik nagyszülőm sem volt templomba járó, amikor megismertem őket. De édesapám mesélte, hogy amikor Dula nagypapa nagyritkán elment, akkor a magyar református templomot látogatta. Dula nagymamát csak családi esküvőkön és gyászmiséken láttam templomban, a Szeplőtelen Fogantatás Német Katolikus Templomban, néhány háztömbnyire onnan, ahol egész életét töltötte Cambria Cityben.

Új fejezet Cambria Cityben: a következő generáció története

Édesapám, Emery Dula 1915-ben született Johnstownban, fiatal éveit nagy részét Cambria Cityben töltötte. Nevét apja öccséről, Imréről kapta, aki az első világháborúban a magyar hadseregben harcolva esett el. Apjához hasonlóan Emery is a legidősebb fiú volt a családban, volt egy három évvel idősebb nővére, Irene, valamint egy öccse, Joseph és egy húga, Mary. A középiskolát 1934-ben végezte el, amikor a nagy gazdasági világválság még éreztette hatását, de szerencsére kapott munkát az akkor már Bethlehem Steel Corporation néven ismert vállalatnál.

Nagyjából abban az időben, amikor apa elvégezte a középiskolát, Paul nagypapa pénzt kért kölcsön az apósától, és nyitott egy éttermet Cambria City főutcáján. Van egy fényképem róla, a nagymamámról és az egyik nagynénémről a Paul Dula Café előtt. Sajnos a kávézó nem élte túl az 1936-os Johnstowni árvizet.

Paul Dula és gyermekei: Emery, Joseph, Irene és Mary, 1920-as évek második fele
Forrás: családi fotóalbum

Paul Dula Café, Johnstown, 1934

Forrás: családi fotóalbum

Cambria City nagyrészt bevándorlók lakta környék volt, amikor édesapám és a testvérei ott gyerekeskedtek. Számos nyelven jelentek meg újságok – magyarul, görögül, németül, szlovákul és lengyelül. Apa nővére, Irene, sokat magába szívott ebből, és a második világháborúban az amerikai hadsereg tolmácsaként dolgozott a csendes-óceáni hadszíntéren. Apa a haditengerészetbe jelentkezett és az atlanti hadszíntéren szolgált. Fiatalabb öccse, Joseph, az amerikai légierő kötelékében harcolt.

Nyelvi örökség: többnyelvű háztartás

Apa egy maroknyi nyelv néhány szavát ismerte, de csak az angolt beszélte. Elmondta, hogy Paul nagyapa ragaszkodott ahhoz, hogy a család otthon az angolt használja, mert amerikaiak voltak. Amikor nagyon kicsi voltam, hallottam, hogy a nagyszüleim egymással magyarul és szlovákul beszéltek, de a gyerekekkel sosem.

Érdekes módon Paul nagyapa agyvérzése után szinte teljesen elveszítette az angol beszédképességét, a „yeah” és a „no” szavakat kivéve. Magyarul viszont gond nélkül tudott beszélni. Sok évvel később egy neurológus azt mondta nekem, hogy az agyvérzés gyakran jár hasonló következményekkel.

Dula nagyszüleim konyhájából a legélénkebb, étellel kapcsolatos emlékem a tyúkhúsleves. Amikor Mary nagymama házi tojásos tésztát készített, a folyamat gyerekként teljesen lenyűgözött. Egy halom lisztet kanalazott a vágódeszkára, középebe mélyedést nyomott, tojást, sót és egy kevés vizet adott hozzá, majd összegyúrta és kinyújtotta a tésztát. Semmit sem mért ki, csak szemre adta hozzá a hozzávalókat.

Amikor a tészta elkészült, sok rétegre hajtogatta, és egy nagy késsel vékony csíkokra vágta. Olyan közel húzta a kés pengéjét az ujjaihoz, hogy nem értettem, hogyan nem vágja meg magát. Amikor rákérdeztem, bevallotta, hogy egyszer már megvágta magát, de az édesanyja annyira mérges volt, hogy utána mindig nagyon vigyázott.

A leves nagyon finom volt. Paul nagyapa néha belopózott a konyhába, és csípős paprikát tett a fazékba. Nagymama megszidta, ő pedig bűnbánóan nézett... egészen a következő leveses napig.

Tizenegy éves voltam, amikor Paul nagyapa meghalt. A család egyszerű szertartást tartott a ravatalozóban, amit egy helyi közösségi ház bájában tartott tor követett. Néhány évvel később megkértem Mary nagymamát, hogy tanítson meg magyarul. Miután körülbelül harminc percig próbáltam elsajátítani a „*Hogy vagy? A nevem Mariska*” mondatokat, azt mondta, hogy reménytelen eset vagyok. A középiskolában franciát tanultam, de az sem segített!

Olvasmányaimból ³⁶, amelyek a 20. század eleji Cambria Cityt írják le, megtanultam, hogy a bevándorlóknak és gyermekeiknek keménynek kellett lenniük, hogy túléljenek. Az első generáció tagjai már nincsenek közöttünk, és a második generáció többsége is eltávozott. Büszke vagyok rá, hogy harmadik generációs magyar–szlovák–svéd–angol–amerikai vagyok. És hála az olyan adatbázisoknak, mint az Ancestry.com és a FamilySearch.org, a világ minden táján kapcsolatokat építhetek.

*Szerző: Michele Dula Baum, Dula Pál unokája
Pittsburgh, Pennsylvania, 2024 májusa
mtcsbpg@gmail.com*

Michele és Emery Dula, Mary Chervenak Dula társaságában, 1975-ben, körülbelül abban az időben, amikor nagymama megpróbált megtanítani magyarul
Forrás: családi fotóalbum

A végzetes amerikai álom: Ráduly Mihály újvilági élete és emlékezete

Ráduly Mihály ükapám 1879-ben, közel 100 évvel az én születésem előtt jött világra Homoródalmáson, Székelyföldön (ma Merești, Románia), egy főként pásztorokból élő szegény paraszti családban. A család társadalmi rangjáról az is árulkodik, hogy a 18. században még jellemzően társadalmi rangsor szerinti elrendeződésű falunak nem a Főutcáján lakó gazdagabb, hanem a Falumezeje nevű falurészben lakó családjába született.

Az örökség ára: Homoródalmásról a „nagy vízen túlra”

A családi elbeszélés szerint, Ráduly Mihályt – mivel édesapja rokkant lett, és ő lett a családfenntartó – 1899-ben felmentették a hadkötelezettség alól. 1900-ban a Falumezejéről elszegődött cselédnek a Főutcán lakó tehetősebb Boér család gazdaságába, ahol aztán megismerkedett a család legkisebb leányával, Boér Lídivel (1878–1952). Össze is házasodtak, 1904-ben megszületett lányuk, Ráduly Jula (1904–1970). Felesége családi házában éltek, de mivel felesége testvéreit ki kellett fizetni az örökségből, és az akkoriban minden falusi család számára a megélhetést jelentő földbirtokrészüket is oda kellett adni, nem tudták a családjukat eltartani.

Nem maradt más hátra, mint hogy –1911 decemberében, jézusi korban, 33 évesen, 8 éves kislányát és feleségét hátrahagyva ükapám is elinduljon a „Nagy vízen túl”-ra, ahogy ők mondták, szerencsét próbálni, mint akkoriban sok falustársa. Az Ellis Island-i bevándorlási hivatal digitalizált nyilvántartásából tudtam meg, hogy két ugyancsak 33 éves falubelijével, Deák Ferencsel és Ráduly Andrással együtt indult

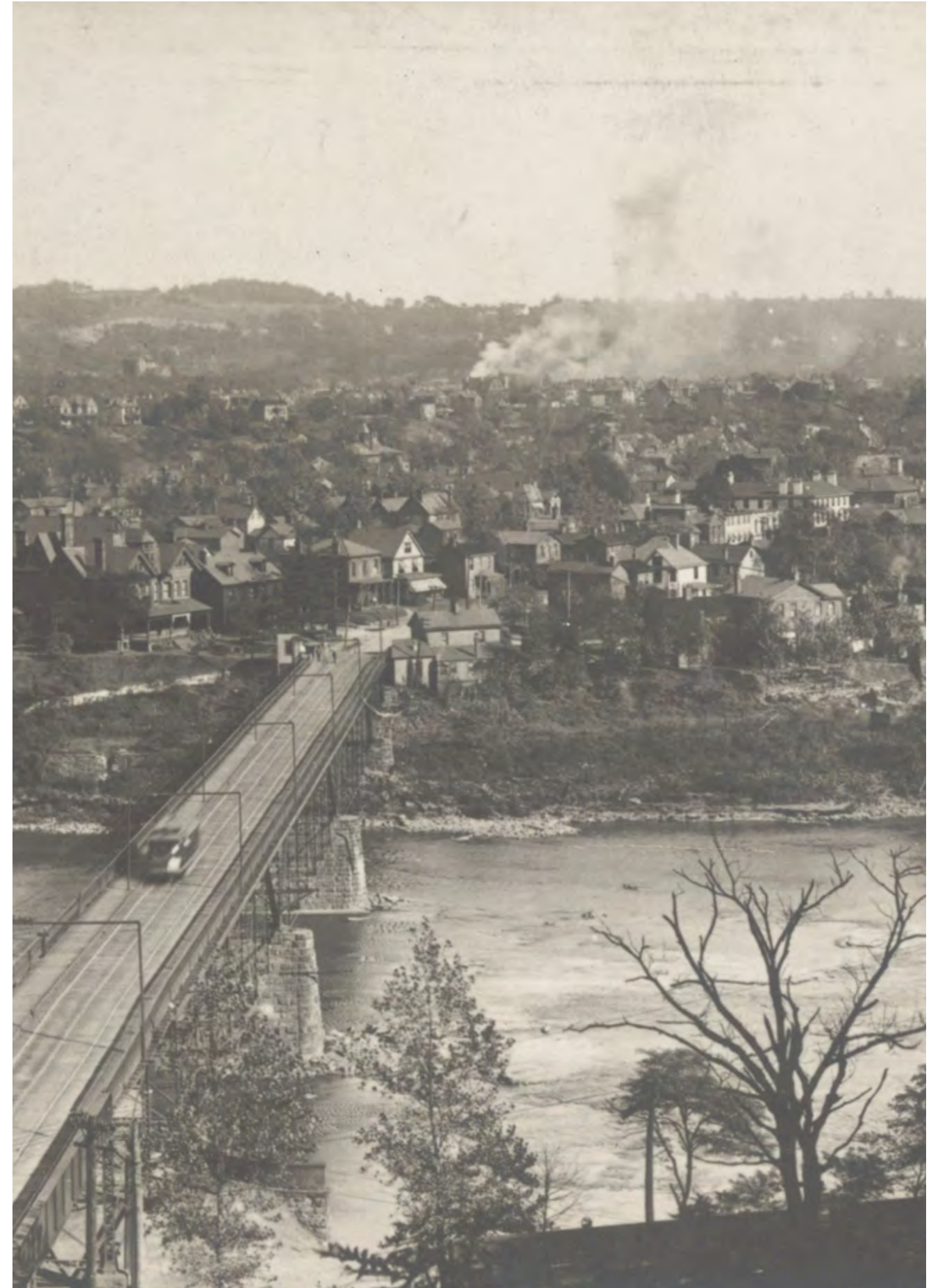
útnak, előbb Brémába, ahonnan a Chemnitz nevű hajóval szelték át az Atlanti óceánt.

Nem tudjuk pontosan, hogy Ráduly Mihály hogyan tartotta a kapcsolatot a családjával, valószínűleg 1-2 levélváltás lehetett, postai úton vagy ismerősök által. Egyetlen, az indulás után, a brémai kikötőből feladott levél maradt meg a családban, amely 1912. január 12-én kelt, s mivel Ráduly Mihály nem tudott jól írni, ezért unokatestvére, Ráduly András írta. Ebben a levélben megemlíti az otthon maradt rokonokat, barátokat, az aláírásnál mindhárom együtt utazó barát, Ráduly Mihály, Ráduly András és Deák Ferenc is szerepel.

Amerikába érkezve, az 1908-ban, ugyancsak Homoródalmásról vendégmunkára kivándorolt Tódor Jánoshoz, mint befogadó személyhez igyekeztek, aki a Pittsburgh melletti New Brighton 5th Avenue utcájában lakott. Itt kezdte amerikai életét Ráduly Mihály.

New Brighton látképe, 1907
Forrás: *Kongresszusi Könyvtár* ³⁷

Ráduly Mihály
1911

Az egyenlőség illúziója és a porcelángyár: homoródalmásiak küzdelme a jobb életért

Rajta kívül Homoródalmásról 1905 és 1912 között több személy, 40-45 fő utazott Amerikába, ugyancsak a jobb megélhetés, jó kereset reményében. Az elmondások szerint nagyon nehéz volt a megkeresett pénzt hazajuttatni, sokaknak ellopták a pénzét, vagy kirabolták őket, és üres zsebbel mentek haza a családhoz. De volt, akinek sikerült a birtokot, földet gyarapítani, házat vásárolni vagy felújítani a meglévőt.

Homoródalmási atyafiak Amerikában, 1912 körül

Forrás: egy homoródalmási család fotóalbuma

Ráduly Mihály üknagyapám, Amerikában, elmondása szerint, először egy porcelángyárban helyezkedett el; az ő feladata volt az elkészült porcelán tárgyak csiszolása. Ezt a munkafolyamatot fizették a legjobban, mert ez egészségre veszélyes volt, a csiszoláskor keletkező porcelánpor miatt. Az egészség védelmére egy szűrővel ellátott arcmaszkot használtak, ami akkor még ismeretlen volt a kis székelyföldi falubeliek számára, ezért maradt fenn ez a részlet. Mind a szülőfalu lakói, mind családja számára volt még egy különleges dolog

üknagyapám amerikai útjával kapcsolatosan: azt mesélte az 1910-es évek Amerikájáról, hogy ott, amikor a gyárból hazaindultak a dolgozók, öltözék alapján nem lehetett megállapítani, hogy ki a gyárigazgató és ki a szakmunkás, mert mindenkinek hasonló ruhája, megjelenése volt. A szakmunkás is megtehetette, hogy az utcán olyan ruhát vegyen magára, amelyet egy gyárigazgató. Üknagyapám a későbbiekben fényképet is küldött magáról Amerikából, mint ahogy akkoriban ez szokás volt. A felvételen rendkívül elegáns ruhában ül, óralánc csüng a zsebéből.

A világháború átka és áldása: Amerikában és a porcelángyárban rekedve

Amerikai tartózkodását üknagyapám pár évre, 2-3 évre tervezte. Akik már korábban kiutaztak vendégmunkára a szülőfaluból, azok jártak haza, látogatóba, vagy a családjukat is kivinni Amerikába. Velük küldött haza feleségének egy kis megtakarított pénzt, amivel az kifizette a testvéreket az örökségből, és sikerült egy kis földet is vásárolnia, amit a család a mai napig használ. Majd, amikor már ő is ment volna haza a családjához – az elmondások szerint véglegesen – akkor a történelem szólt közbe; kitért az I. világháború, és üknagyapám, jó pár társával együtt, ott ragadt Amerikában. Ezzel szerencsésnek tarthatták magukat, mert az ekkor éppen hazalátogatók így Székelyföldön ragadtak, ami azt jelentette, hogy el kellett menniük a nagy háborúba.

Így nem volt mit tenni, maradt Amerikában és dolgozott tovább a porcelángyárban, amíg meg nem betegedett a porcelán-csiszoláskor keletkező szilícium-dioxid por tartós belégzése miatt – szilikózt kapott a tüdeje. Az akkori amerikai gyógyászat annyira fejlett volt, hogy az orvosok kigyógyították a betegségből, de azt az utasítást kapta, hogy ne végezzen tovább porcelán csiszolást. Ezt egy darabig betartotta, és a mezőgazdaságban dolgozott, de ott annyi fizetést kapott, amiből nem tudott hazaküldeni a család részére, így egy idő után mégis visszament a porcelángyárba.

Ráduly Mihály
Amerikában,
1912 körül
*Forrás: családi
fotóalbum*

Hazatérés a betegség árnyékában: Utolsó hónapok a család körében

Az ott eltöltött időről nem sokat tudunk; ideje nagy részét munkával töltötte, a szabadidejét valószínűleg a falubelijeivel. Hazatérni a családjához a háború után, 1920. február 5-én sikerült, az útról az útlevelében lévő adatok tanúskodnak. Addigra jelentősen megváltoztak a politikai-földrajzi viszonyok szülőhazájában, ugyanis mire hazaért, vége lett az I. világháborúnak, de Erdélyt, és vele Homoródmást is, Romániához csatolták.

Egy zsebórát, bőrtarisznyát, munkáskesztyűt és egy övet is hazahozott, amire pénztartó zsebek voltak felrögzítve. Ezen emléktárgyak közül a zsebórát az én nagyapám az ő nagyanyjától (aki a néhai Ráduly Mihály felesége, Lídi volt) gyerekkorában kikönyörögte, hadd viselhesse egy keveset. Aztán sikerült is elveszítenie, azóta sincs meg az óra. A tarisznya és a kesztyű azonban még mindig megvan a családnak.

LÉGATION DE ROUMANIE
AUX ÉTATS-UNIS D'AMÉRIQUE

AU NOM
DE SA MAJESTÉ FERDINAND IER
ROI DE ROUMANIE

Le présent passeport est délivré à *M. Ráduly Mihail*

Né à *Honorod, Ind. Odorhei...*
Domicilié à *New Brighton, Ca...*
De profession *Ouvrier*
Voyageant en *Roumanie*
Délivré à *Washington, D.C.*

Le *JAN. 5. 1920*
Par La Légation de ROUMANIE
et valable
POUR UNE ANNÉE
POUR LE MINISTRE
Le Commissaire du Gouvernement
P. Kibista

SIGNALEMENTS
Age *42 ans*
Taille *haute*
Cheveux *grisombrés*
Front *régulier*
Yeux *bruns*
Nez *regulier*
Bouche *regulier*
Barbe *rare*
Menton *oval*
Teint *clair*
Signes Particuliers

VISA
SEEN, GOOD FOR DEPARTURE
TO ROUMANIA.
THE CONSUL GENERAL OF ROUMANIA
P. Kibista
26375 JAN - 5 1920

No. **26375** Taxe de \$2.00
Base du passeport

Ráduly Mihály
útlevele a hazafelé
vezető úton, 1920
Forrás: családi
gyűjtemény

Amikor ükapám 8 év után, újra megromlott egészségi állapotban hazatért, kislánya, aki közben 16 éves, kész nő lett, nem is ismerte fel. Betegségét a hazai orvosok nem tudták hatékonyan gyógyítani, bár a kezelőorvos nagy értékű dollárt fogadott el, holott valószínűleg tisztában volt azzal, hogy gyógyíthatatlan a beteg. Utolsó beteglátogatása alkalmával is nagy összeget fogadott el, ami után fél órával üknagyapám már nem élt. Ráduly Mihály 1920 októberében hunyt el, halotti búcsúztatója fennmaradt. Felesége, Lídi 42 évesen lett özvegy, sose ment újra férjhez, haláláig feketében járt.

Ükapám emlékét tisztelettel őrzi a család, hiszen sokat köszönhetünk neki, életét adta azért, hogy családjának jobb életfeltételeket teremtsen. Fényképe a mai napig a konyha falát ékesíti, Amerikából hozott személyes tárgyait megőrizte a család, sírjára virágot és gyertyát helyezett éveken keresztül, ma is megvan a sírkő, amelyen az ő és a felesége Ráduly (Boér) Lídi neve szerepel. Mellette egyetlen lányának, Ráduly Julának fia, Sándor Albert, az én nagyapám. Akik őrizzük emléküket: Sándor Albert fia, Vilmos, az én édesapám, és leszármazottai. Akitől nagyon sok információt, a legtöbbet megtudtam Ráduly Mihály és Boér Lídi életéről, az az unokamenyünk, Sándor Albert felesége, Sándor Ilona, az én nagyanyám.

Szerző: *Török-Sándor Ibolya,*
Ráduly Mihály ükunokája
Gyömrő, 2024 áprilisa
sandoribi225@gmail.com

Boér Lídi (Ráduly Mihály
felesége) unokájával Sándor
Alberttel, 1932 körül
Forrás: családi fotóalbum

Három fivér Amerikában: újvilági élet és Nagypapámék hazatérése

A történet Nagydorogon kezdődött. Hollósi Mihály és Kovács Éva házasságából 10 gyermek született – a tízből nyolc érte meg a felnőttkort. Ez abban az időben nem is volt rossz arány!

Nagyapa megjárta Amerikát: kőművesből utazó

Az elsőszülött egy leány volt, Julianna, 1879-ben, és a tizedik is leány, Erzsébet, 1897-ben. Az összesen hat lányból és négy fiúból egy-egy csecsemőkorában halt meg. Ami még érdekes a születéseknél, hogy az első két lány születése a református anyakönyvben szerepel – addig református volt a család. Nem tudom, mi történt 1880 és 1883 között, de Nagypapám, Hollósi István 1883. december 19-én már nazarénusként született, és onnan kezdve az összes gyermek nazarénus lett. Nagyon megdöbbenett az elhunyt fiúcska, Hollósi József (1890–1891) halotti bejegyzése a nagydorogi református halotti anyakönyvben (mivel halálakor még nem állami volt az anyakönyvezés): „Szertartás nélkül ásatott el”.

Ott tartunk tehát, hogy nazarénus lett a család. Nagypapám után még két fiú született és érte meg a felnőttkort: Sándor 1885-ben és Mihály 1888-ban. Mire az utolsó lány megszületett 1897-ben, az elsőszülött Julianna már férjhez ment.

A fiúk mesterség-választását a nazarénus közösség igényei szerint szabták meg. Így lett Nagypapám kőműves, amit Édesapám elmesélése szerint nem szeretett. Sajnos én őt már nem ismerhettem, mert nem egészen négy hónapos voltam, mikor meghalt.

Történetem szereplője mégis ő, valamint két fiatalabb fivére. Családi beszélgetésekből csak annyit tudtunk mi gyerekek, hogy Nagypapa megjárta Amerikát, feleségével együtt, akinek betegsége miatt jöttek vissza. Azt még nem sikerült kideríteni, hogy mikor történt a visszautazás, de a feleség – Szigeti Lídia – 1924. november 26-án meghalt. Utána Nagypapa 1926-ban újra nősült, így lett a mi családunk. Első házasságából nem született gyermek.

Hollósi István
1912

Az amerikai szálak felgöngyölítése: fényképek, levelek, hajónaplók

Édesapám 1999-ben történt halála után kerültek elő az amerikai fényképek. Akkor még mindig csak annyit tudtunk, hogy a három fiú kiment Amerikába, de Nagypapámék vissza is jöttek. Édesapámat életének utolsó hónapjaiban kérdezgettem, hogy mit tud az amerikai témáról, de csak néhány apró információhoz jutottam. Annyit tudott, hogy mindkét fivér nős volt, de gyermekei csak Mihálynak voltak: két fiú és egy lány. A rokonságból volt, aki nem is tudott az Amerikában maradt testvérekről. Egy másodunokatestvérem talált egy levelet, amit nagymamájának, Hollósi Zsuzsannának írt Sándor 1951-ben. Azt a levelet akkor lemásoltam, de nem igazán tudtam, mit kezdjek vele.

Néhány évvel ezelőtt elkezdtem családkutatással foglalkozni, akkor már jelentősége lett az amerikai fotóknak és az Amerikából érkezett levélnek is. Az anyakönyvi bejegyzés szerint Nagypapámék házasságkötése 1907. április 11-én volt, Sárszentlőrincen. A vőlegény Hollósi István, gépész(!), született 1883-ban Nagydorogon; a menyasszony Szigeti Lídia, született 1885. január 6-án Sárszentlőrincen.

Itt már látható, hogy a kőműves mesterséggel felhagyva, Nagypapám foglalkozása gépész lett. Testvéreik házassági adatait is megtaláltam.

Hollósi István és Szigeti
Lídia Amerikában
Forrás: családi fotóalbum

Nagypapám idősebbik öccse, Hollósi Sándor cipész 1910. augusztus 9-én, Budapest VII. kerületében vette feleségül Németh Mária Julianna mindenest. Fialábbik öccse, Hollósi Mihály pedig 1912. április 18-án Reizinger Erzsébetet. Hajónapló adatok szerint a Cincinatti hajóval Hollosy Lydia, 27 éves, Hollosy István, 28 éves, New Yorkba 1912. október 28-án érkezett, Hamburgból. 1923-ban pedig a Leviathan hajóval a franciaországi Cherbourgból hajózott ki Hollosy Mihályné, 30 éves, Hollosy Mihály, 34 éves, Hollosy Mihály, 6 éves és Hollosy István, 4 éves.

A Hollósi fivérek Amerikában
Forrás: családi fotóalbum

A Hollósi fivérek amerikai munkahelye

Forrás: családi fotóalbum

Nagyapa újvilági élete és hazatérése: a megtört amerikai álom

Ebből látszik, hogy Nagyapám és Mihály nem egyszerre mentek ki, és az is, hogy Nagyapámék 1923-ban még Amerikában voltak, mert az egyik gyermeknél be van jegyezve Amerikában élő hozzátartozó, Hollósi István, aki nagybácsi. A két dátum között volt egy haláleset: Hollósi Mihály, Nagyapámék apja 1920-ban agyvérzésben meghalt 65 évesen. Az egyik fia nem lehetett ott a temetésén, a másik három évvel később családotul hagyta el Magyarországot. Az adatokból az is kiderül, hogy Nagyapámék 1923 októberére és 1924 novembere között jöttek vissza valamikor.

Nagypapa kint egy vasgyárban dolgozott, az ottani keresetét hazahozva vett egy kis házat Nagydorogon, s a falu első cséplőgép-tulajdonosa volt, traktorral és nagy teljesítményű termény- és paprika darálóval. A vállalkozásban átlag 10 személyt foglalkoztatott – ezért lett a II. világháború utáni hivatalos bejegyzés szerint „kizsákmányoló”. 1952-ben felakasztotta magát.

Hollósi István második felesége (nagymamám)
és gyermekeik Nagydorogon. Az ülő
személy Hollósi Mihályné (dédmamám)

Forrás: családi fotóalbum

Hollósi Mihály
amerikai háza előtt
Forrás: családi fotóalbum

Amerikában maradt testvérek: a családtörténet további fejezetei

Az Amerikában maradt testvérekről annyit tudok, hogy a Mihály 1942-ben hunyt el, Akronban (Ohio államban). Felesége valószínűleg újra férjhez ment, mert 1982-ben Fodor Erzsébet néven temették – erről síremléket találtam. Sándor kiutazását nem találtam meg, de ugye tőle van a levél, amiből kiderült, hogy első feleségétől elvált, és a második egy amerikai nő volt: Gay Toy Headley, akivel 1943-ban kötöttek házasságot, a hely Reader, Wetzel megye, West Virginia. Azt írta a levélben, hogy jó családból való a felesége. Valóban! Találtam a FamilySearch adatbázisban egy kb. méteres családfát, aminek a gyökerei Angliába nyúlnak vissza! Ez a szál még további kutatást igényel. Sándor volt a leghosszabb életű, az ő halála Alex Hollosy néven 1975-ben, 89 évesen van bejegyezve. A népszámlálási adatokban 1930-ban, valamint 1940-ben is megtaláltam Mihály családját Akron, Ohióban. 1940-ben a lakhely is fel van jegyezve: Akron City, Ward 9. Érdekes még, hogy itt már Mary is szerepel 4 évesként, a fiúk ekkor már 21, illetve 23 évesek!

Az ifjú Mihálynak még megtaláltam a házasságkötését, 1942. június 10-én, Warwickban: Michael Hollosy, 25 éves, feleségül vette Helen Selicket, aki 21 éves. Michael 2009. március 28-án, 93 évesen, felesége, Helen pedig 1999. július 22-én, 78 évesen halt meg. Az ifjú István valószínűleg nem házasodott meg, neki a halálát találtam meg 2003. augusztus 25-én 84 éves korában. Sajnos arról nem tudok, hogy ifjú Mihálynak van-e, él-e leszármazottja.

Ahogy korábban említettem, az amerikai szerzeménnyel Nagypapa az ötvenes években

kuláklístára került; a megbélyegzés rendkívül súlyosan érintette az egész családot. Én 1952 áprilisában születtem, Nagypapa négy hónappal később akasztotta fel magát. Nem tudta feldolgozni, hogy azért került kuláklístára, amit a két kezével keresett meg Amerikában. Halála után Nagymama egyedül maradt a házban. Édesapám az illetéket ugyan befizette a hagyaték után, de addigra már a háznál nem maradt semmi, minden gépet elvittek a helyi gépállomásra, ahol a rozsda ette meg! Nem volt könnyű a család élete. A megbélyegzés örökre megmaradt, még az én generációm továbbtanulási és munkavállalási lehetőségeit is évtizedekre meghatározta. Az amerikai kapcsolat megszűnt Nagypapa halálával, így valójában már felnőttként ismertem meg mindazt, amit erről a témáról tudok.

*Szerző: Tihanyi Györgyné Hollósi Erzsébet,
Hollósi István unokája
Paks, 2024 áprilisa
hollosi.erszebet@gmail.com*

A Mosoni-Dunától a Rock Riverig: avagy Erázsi szerencsét próbál Amerikában

Úgy képzem, a századforduló után a szigetközi falvak minden kocsmájában erről beszélgettek a kalandvágyó fiatal emberek: most van itt az idő, szerencsét kell próbálni a messzi Amerikában. Dunaszegen, a Szigetköz szívében egészen biztosan évekig fűtötték egymást. Erről árulkodik két amerikás kereszt is a Kegyeleti parkban és a templom mögött, amit a kivándoroltak adományoztak szülőfalujuknak, és az is, hogy hány meg hány ember kelt útnak innen annak idején. A Sámson kocsmában még évtizedekkel később is külön asztala volt az Újvilágot megjárt nagy öregeknek, akik esténként hosszúszerű pipáikat szívogatva halálukig mesélték kalandjaikat egymásnak és bárkinek, aki meghallgatta őket.

Az amerikás kereszt Dunaszegen
Forrás: Kozmáné Pozsgai Éva felvétele

Két ükapám is köztük volt: Nagy András és Vadász Erázmus, akiket – bár akkor még nem álltak rokonságban – végül összehozott a sors. Annyi volt a közös az útra kelőkben, hogy mindannyian zsellérek voltak – nem volt sem vagyonuk, sem földjük, sem reményük arra, hogy jobb életet teremtsenek maguknak. Volt viszont testi erejük, amit eladhattak a helyi majorságoknak, a nagygazdáknak, ahogy a szüleik és az ő szüleik tették ki tudja hány generáción keresztül. De ekkor nyílt egy teljesen új és ismeretlen út is, munkaerejüket eladhatták akár az Újvilág iparának, gyárainak,

bányáinak is. Ez utóbbiak igazi kitörési lehetőséggel csábítottak. Újsághirdetéseket adtak fel, utazó ügynökök járták a falvakat, a kocsmákat, és – saját falvaikból – a korábban kiutazottak is toboroztak tovább.

Ezt a hívást hallotta meg 1912-ben ez a konok, nagytermészetű, nagyhangú, csillogó kék szemű férfi, Vadász Erázmus is. Erázsi ekkor már 38 éves volt. Feleségével, a szomszéd falubeli csendes, jóra való, keményen dolgozó Milivel három gyermeket neveltek. Lányaik (Iren és Margit) 11 és 12 évesek voltak már, de a

Vadász Erázmus
1912

legkisebbik, Józsika alig egy éve született. Erázsi bátyja, Vadász Antal, több falubeli társsal, köztük Nagy Andrással, már 1910-ben nekivágott a nagyvilágnak, és hívták őt is, csatlakozzon hozzájuk. A dunaszegiei maroknyi csapata összetartott. Mindannyian egy Pápai József nevű férfit adtak meg kapcsolattartójuknak, azt gondolom, ő szervezhette kintről az embereket. Erázsi úgy tervezte, hogy az egész család kiutazik vele, ám ezt egy nem várt fordulat akadályozta meg. A Titanic 1912-es tragédiájának híre még a szigetközi falvakba is eljutott, Mili pedig megmakacsolta magát: ő ugyan nem száll fel egyetlen ingatag óceánjáróra sem a gyerekekkel. Nem és nem. Hajthatatlan volt. Ám az volt a férje is, s amit eltervezett, azt végre akarta hajtani. Ez pedig végül egy évtizedre széjjelszakította a családot.

Vadász Erázmus Amerikában
Forrás: családi fotóalbum

Erázsi 1912 november 5-én érkezett meg Ellis Islandre, a Hamburgból induló Pennsylvania nevű gőzös fedélközében utazva, további 2700 utassal együtt. Bátyja chicagói címét adta meg kapcsolatként. Arról nem szól a fáma, hogyan jutottak el végül Dixonba (Lee, Illinois), de az 1920-as népszámlálás már ott találta őket. Dixon igazi amerikai kisváros a Rock River partján. Arról híres, hogy itt töltötte gyermekkorát Ronald Reagan, akivel akár össze is futhattak akkoriban. A dunaszegiei továbbra is együtt laktak, Erázsi Nagy Andrással egy boardinghouse-ban sok más magyarral együtt, és mindannyian a Rock River partján álló cementgyárban (Sandusky Portland Cement Works) dolgoztak.

Kemény, izzasztó, poros munka volt, szinte szünet nélküli robotolás, aminek a végén fáradtan zuhantak be szobájuk kemény priccseire. Hogy mit csináltak kevés szabadidejükben, azt nem tudjuk. Én úgy képzem, hogy pipáztak és kártyáztak sokat, de biztosan nem utazgattak Amerikában, sokkal inkább gyűjtögették dollárjaikat, hogy egyszer majd hazavihessék, és új alapokra tudják helyezni az életüket. Végül nem pont úgy alakult, ahogy eltervezték.

A dixoni cementgyár
Forrás: családi gyűjtemény

Mindeközben az otthon maradt asszonyok férjeik nélkül tartották a frontot. Sokan négy-öt gyerekkel maradtak egyedül. És az élet nem állt meg. Mili két lányát és kisleányát próbálta eltartani embert próbáló körülmények között. Gyakorlatilag éjjel-nappal dolgozott. Földet művelt, részesmunkát vállalt a majorságokban, főzött az aratókra, nevelte az állatokat, és a felesleget a 12 km-re lévő győri piacra hordta gyalog, fején az áruval, hogy valahogy fennmaradjanak a víz felszínén. Lányai már kicsi koruktól fogva szolgáltak nagygazdáknál. Voltak évek, amikor a Mosoni-Duna elöntötte Dunaszeget, de jött nagy tűzvész is, amiben a fél falu leégett. Végigvonult az országon a Nagy Háború, elvitte a maradék férfinépet. De mindez semmi volt ahhoz a bizonytalansághoz képest, amit az egyre-másra érkező hírek okoztak, hogy bizony nem minden férfi jött haza. Hogy volt, akinek a messzi Amerikában másik asszonya, másik gyereke lett. Hogy volt, aki egyszerűen csak eltűnt a családjá látóteréből. De Mili, ahogy a többi asszony is, összeszorította a fogát, és kitartott. Míg meg nem érkezett egy mindent felborító levél arról, hogy robbanás történt...

Amikor Erázi kiutazott szerencsét próbálni, bizonyosan nem úgy gondolta, hogy egy óriási szerencsétlenség lesz az, ami majd megfordítja a sorsát. És ugyanez a szerencsétlenség aztán más útra is tereli, mint a többi vele dolgozó amerikai falubelijét. Történt ugyanis egy robbanás a cementgyárban, melyben Erázmus súlyosan megsebesült. Bal szemére teljesen megvakult, a lába is megsérült, hosszú ideig ápolták kórházban. Mégis, összességében ő járt a legjobban az amerikai kaland során. Üvegszemet kapott, és az életbiztosítására annyi dollárt, amennyit soha életében nem látott. Azt tartotta

a családi fáma, hogy megvehette volna rajta Gyulamajort Dunaszeg határában, ahol korábban napszámosként dolgozott. De nem vette meg...

Viszont hazaérkezésének igazán megadta a módját. A Sámson kocsmában meghívott mindenkit egy körre, csézával vitette magát Győrbe mulatni minden alkalommal, amikor beutazott a városba, hogy a bankból kivegye a kamatot, amiből a következő időszakban élt, és nem győzte elkergetni a lányai körül nyüzsgő udvarlókat, akiket vonzott Erázi „mesés” vagyona. Nagyon nagyra tartotta magát, hiszen végül ő mégiscsak megcsinálta a szerencsését. Nem úgy, mint Nagy András, aki az évtizednyi amerikai kaland után pont olyan nincstelen maradt, amilyen korábban is volt. Húzta is a száját, amikor a sok kérő közül kisebbik lánya, Margit éppen Nagy András fiában, Mihályban találta meg élete párját. De nem tehetett semmit, Margit pont olyan eltökélt volt, mint apja. A két amerikai cimora gyerekei, Margit és Mihály lettek később az én dédszüleim.

Az amerikai hazahozott „vagyona” nem csak a potenciális kérőket mozgatta meg. A korabeli cikkek szerint sokan próbálták meg azt kicsalni tőlük. Történt egyszer, hogy Erázi a Sámson kocsmában megkörnyékezte egy zsidó utazókereskedőt, és bizalmasan megsúgta neki, hogy ha akkor kiveszi a bankból a dollárját és beváltja nála koronára, igazán szép summát kaphat érte. Csillogott Erázi szeme, tényleg óriási összegnek tűnt, hajlott a pénz beváltására. Mili viszont egyáltalán nem örült a tervnek. Hangoztatta, hogy „*a dollár az dollár*”. De férje erre csak legyintett: „*Hosszú haj, rövid ész*” – söpörte le felesége érveit. A ‘20-as években pont akkor váltotta be magyar

koronára minden dollárját, amikor az néhány hónap alatt teljesen elinflálódott. Úgy mondták a családban, hogy mire ezt szegény Erázi észrevette, néhány doboz gyufát alig tudott venni rajta. Hiába adta oda érte a szeme világát, Erázi végül visszasüllyedt szinte ugyanoda, ahonnan indult. De a túske mindannyiukban bennmaradt. Erázi a halálos ágyán bocsánatot kért Miltől mindenért, aki – hogy férje nyugodtan tudjon elmenni – azt mondta, megbocsát. De hogy tényleg megbocsátott-e? Azt már soha nem fogjuk megtudni...

A következő generációk is mindannyian megpróbálták változtatni az életükön. Margit és Mihály Mosonba költözött Dunaszegegről, és ott építettek új életet. Mili élt a szülők közül a legtávolabb, kicsi, madárcsontú, fekete ruhás,

Mili (Vadász Erázmusné Horváth Emília) és lánya, Margit
Forrás: családi fotóalbum

fejkendő néni lett belőle, akiből csak úgy áradt a szeretet és hatalmasakat tudott kacagni. 1954-ben, a nagy szigetközi árvíz évében költözött ő is a lányához Mosonba, de azt, hogy szeretett faluját, házát a földdel tette egyenlővé az árvíz, csak néhány hónappal élte túl.

A mi családunk történetében mindenki, aki a múlt században szerencsét próbált az Újhazában, végül hazatért. Történeteik megmaradtak egy letűnt kor öregjeinek sztorijaiként. Egyszer, 1956-ban merült fel újra az emigráció gondolata, már Margit és Mihály fiában, a nagyapámban. Ő friss házas volt, amikor az 1956-os események (a mosonmagyaróvári sortűz) után a menni-vagy-maradni dilemmájában találták magukat. Tizenöt percre éltek a tárva-nyitva álló határtól, melyen keresztül nagy tömegben vándoroltak ki a fiatalok, a baráti körök jó része. Akkor derengett fel benne ismét ez a történet, és azt mondta: „*A mi családunk számára Amerika soha nem az ígéret földje volt. Mindkét nagyapám az életéből egy-egy évtizedet adott neki, és utóbb szegényebbek lettek, mint korábban*”. Végül maradtak.

Szerző: Pingitzer Andrea,
Vadász Erázmus ükunokája
Budapest, 2024 áprilisa
pingitzer.andrea@gmail.com

Egy kivándorlás naplójegyzetei: Igazfalvi Dobó Lajos amerikai élete

A dédnagyapám, Dobó Lajos, a gyomai református anyakönyv szerint 1881-ben született. Népes családja a század végén sok más gyomai, vésztői és köröstarcsai családdal együtt elköltözött Igazfalvára (ma Dumbrava, Románia). Az ottani életükről annyit tudunk, hogy a földművelés nehéz volt, a fakitermelés eszközhiány miatt részben meghiúsult. A papa ún. katonanaplója több feljegyzést tartalmaz abból az időből (1902-től 1905-ig), amikor katonaként szolgált a Monarchia több városában, illetve Budvában, a mai Montenegróban. Ez a gyöngybetűkkel írott katonanapló egyben valódi naplóként is szolgált, hiszen jóval későbbi – amerikai – feljegyzések is találhatóak benne. Ezen adatok, illetve családi szájhagyomány, valamint a kutatásaim alapján vázolom fel életének amerikai periódusát.

Dobó Lajos fényképe

Forrás: családi fotóalbum

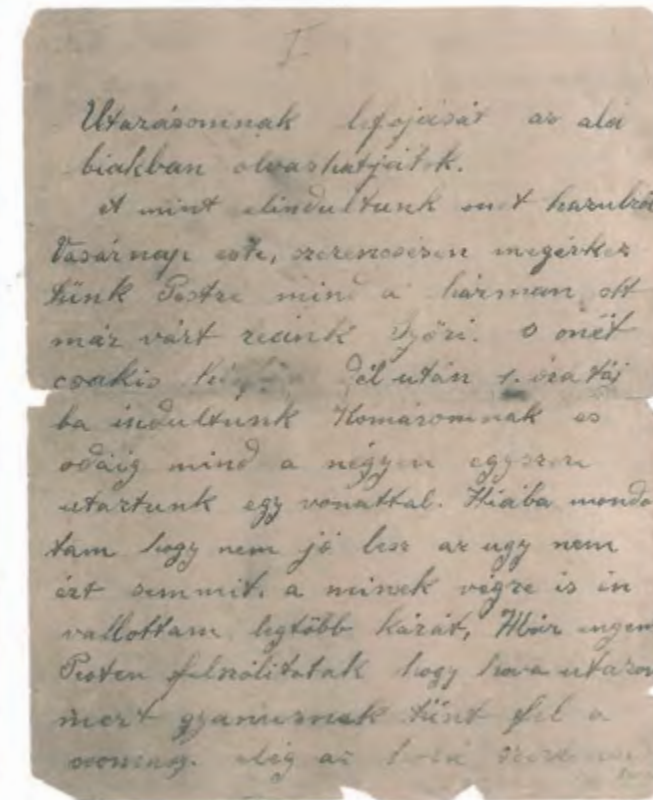
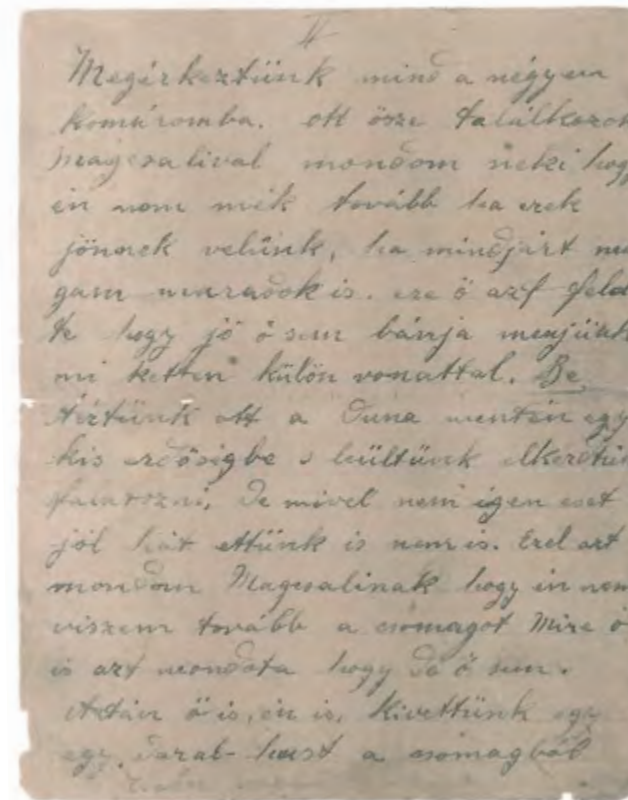
Szökés a szegénységből: küzdelmes út Hamburgig

Dobó Lajos a katonaságot követően megnősült, Szőke Mária, a dédmamám is Igazfalván élt akkor már, de Köröstarcsáról származott. A nagy szegénység, és az igazfalvi föld nehéz művelése okán, a papa több testvérével fiatal házasként visszaköltözött Gyomára.

A gyomai életük szegénységben telt, ezért számos gyomai és szomszéd falubeli ismerős (pl. Wéger Lajos) után 1913-ban Dobó Lajos úgy döntött, hogy kivándorol Amerikába. Akkor már két gyermek (köztük a nagyapám) apja volt;

fivérével közösen, hitelre vásárolt, Gyomához közeli tanyán gazdálkodott. A hitel fizetési gondjai is arra ösztönözték, hogy szerencsét próbáljon. A hajójegy alapján 1913. november 6-án indult Hamburgból, ahová (a hazaküldött levele szerint) szöknie kellett, mert akkoriban már – a kivándorlást megelőzendő – útlevelet nem kaphatott, illetve a vonatokat a magyar csendőrök szigorúan ellenőrizték. Az egyetlen megőrzött levelében írja, idézem: „*Pesten felszólítottak, hogy hová utazom, mert gyanusnak tűnt föl a*

Dobó Lajos
1913

Dobó Lajos hazaküldött levele | Forrás: családi gyűjtemény

csomag. ... egyedül utaztam egész Hamburgig, ami részemről nagyon erős, mondhatni emberfeletti erővel tettem meg... az idő alatt kökin, csipke és sujom tartotta bennem a lelket”.

A hazaküldött és fennmaradt levél szerint 1913. november elején indultak hárman Gyomáról vonattal Pestre; nagy csomagokat vittek magukkal. A levél említést tesz a kísérőkről név szerint, azaz Győri és Magcsali/Makcsali nevű személyekről. A Magcsali vezetéknev ma is létezik Gyomán és a közeli falvakban, de erről a konkrét esetről nem tudtam egyéb adatot szerezni, kivéve, hogy egy gyomai Magcsali nevű férfi 1914-ben utazott ki Amerikába, majd követte őt a felesége és gyerekei is. Találtam egy clevelandi címjegyzéket Makcsali János (John) névvel 1915-ből... talán ő az.

A történetet úgy írta le a dédpapa, hogy Pestre hárman utaztak fel, de a szálláson már aludtak

négyen, akik indultak a nagy útra. Ez a helyzet zavarta a dédpapát: „*Mondtam is Magcsalinak, hogy ha ezek is jönnek velünk, én nem folytatom az utat*”, írja. Vonatváltáskor Komárom előtt az erdőben megbeszélték Magcsalival, hogy a csomag egy részét elrejtik és anélkül folytatják az utat tovább, a többi utastárs nélkül. Magcsali ezzel egyetértett. Komárom állomáson – míg a papa a jegyet vette – Magcsali eltűnt, és többet a vonaton a papa nem találta meg őt. Így egyedül utazott Hamburgba, és Magcsali eltűnését rejtélyes módon írja le a levélben. A levél alapos tanulmányozása alapján a következőt feltételezem, és a családi hagyomány szerint is így volt.

Mivel akkoriban sejtették, hogy háború jön, sok fiatal szökött el vonattal Hamburg kikötőbe. A magyar hatóságok akkor már nem engedték a kiutazást; a kivándorlók útját ún. segítők egyengették. A helyi „segítők” közé tartozhatott

Magcsali is, aki nem véletlenül tűnt el a vonatról, mert vagy így beszéltek meg, vagy pedig szándékosan hagyta magára a kivándorolni szándékozót. Azonban a szöveg csak a magyar határig tartalmaz érdemi információt. A magyar határ után Hamburgig egy mondatlalt intézi el a történetet. Ebből látszik, hogy a szervezett utat nem akarta részletezni, nem akarta megnevezni a segítőkét. A kormányzattal és közigazgatással kapcsolatos bizalmatlanság ebben az időben is jelen volt a magyar társadalomban.

Az érkezésről és magáról az útról, az eltelt napokról tényleg minimális információt osztott meg a levélben. Feltűnő, hogy a Pestig tartó vonatút részletes, az azt követő napok pedig eseménytelennek vannak ábrázolva. Nyilván a Hamburgig való út és az egész menet egy nagy titokhalmaz része volt.

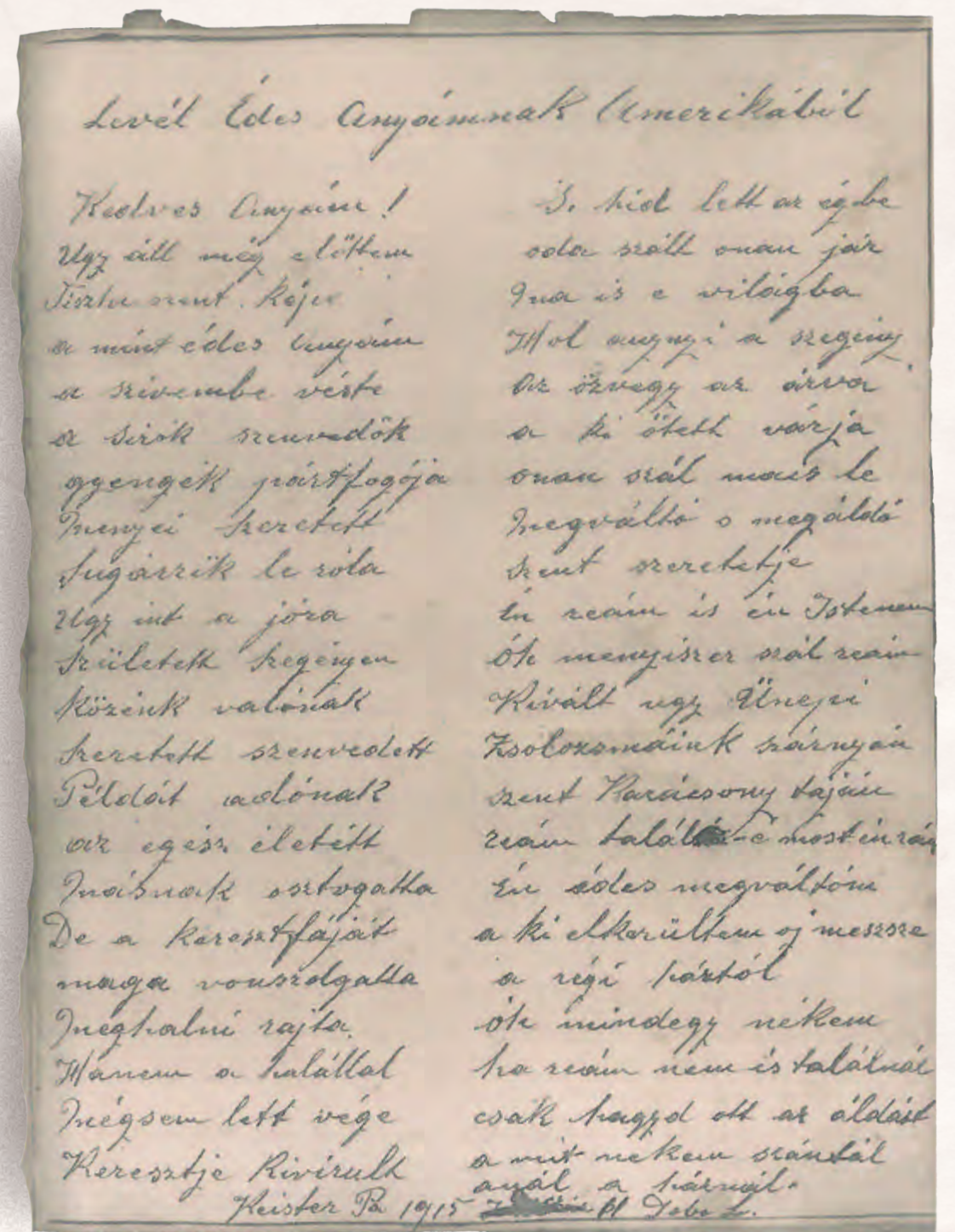
Bányásként és acélmunkásként: dolgos évek Pennsylvániában

Az Ellis Islandon felvett, 1913. november 26-án kelt bevándorlási dokumentum szerint Pennsylvániába tartott, Smock nevű kokszbányász falucskába, ill. az előbb említett Wéger Lajost jelölte meg kapcsolati személyként. A kutatásaim szerint vonattal először Pittsburghbe utazott az ott panziót fenntartó és falubeli ismerőséhez, Tímár Istvánhoz, ahol pár napig tartózkodhatott. A kint is folytatólagosan írt naplója alapján látom, hogy 1915-ben már a Smocktól kb. 50 km-re lévő másik bányászvároskában dolgozott, Keisterville-ben. A következő évekről többet tudunk. A naplója és az évente kiadott városi nyilvántartó, valamint a világháborús katonai előregisztráció szerint 1916-tól már Pittsburghben, annak is Hazelwood nevű magyar negyedében, a Roma way-en lakott, valamint a Jones and Laughlin helyi fémgyárban,

a Monongahela folyó partján fűtőként dolgozott. A lakóhelyétől pár száz méterre a ma is működő First Hungarian Reformed Church tagja lehetett, hiszen hívó református családból származott (mint ahogyan az ottani magyarok nagy része is). A kinti magyarok nyelvének és hagyományainak megtartásában nagy szerepet játszott a református egyház, hiszen a reformátusok egyben magyarok is voltak. A magyar református templomok és esetenként közösségek ma is léteznek szerte Amerikában.

A papát a 1920-as népszámlálás is kint találja Pittsburgh-Hazelwoodban. Ebből az iratból is számos tény kiderül róla, mint ahogy az 1918-as, fénykép nélkül készült katonai előregisztrációból is.

A kinti körülmények megismeréséhez és megértéséhez számos adat, fénykép, beszámoló, tanulmány és kisfilm áll rendelkezésünkre. Az 1960-as évektől kezdve kutatták ezt a magyar vonatkozású témát; így születnek leíró monográfiák és tanulmányok azóta. Az érdekességek között kiemelem Bakó Elemér amerikai magyar hangfelvételeit, illetve a Hunky Blues vagy Amerikai Álom c. magyar filmet, amelyben a legnagyobb szerencsénk az 1 óra 03 perc 08. másodperctől a kisfilm éppen a pittsburghi vasgyár kokszüstjét mutatja és a Hazelwood negyed látható képekben. A filmfejezet címe: „A fektéri”. A papának kinti évei alatt születtek versei, mint az is, amit a naplójába jegyzett le, és amely drága édesanyjához szól.

Dobó Lajos verses levele
édesanyjának Amerikából
Forrás: családi gyűjtemény

Dobó Lajos Svéd Királyi követségtől
kapott útlevele 1920-ból
Forrás: családi gyűjtemény

Kalandos hazatérés a háború után: svéd útlevél, olasz vízum

De legizgalmasabb a számomra kincset érő útlevélnek tanulmányozása. A naplóval együtt ereklyeként őrzöm ezt az iratot, amely kortörténeti dokumentum is, nemcsak családörténetünk ékes darabja.

A hazaútra szóló útlevelet a Svéd Királyi követségtől kapta és vette 1920. november 6-án, 5 dollár 48 centért. A vesztes háború után megcsappant országunk képviselőjét – a nemlétező Monarchia helyett – akkor már a Svéd Királyság látta el Amerikában. Ez egy fényképes irat, aláírással együtt volt érvényes. A szövegben nyomtatva szerepel, hogy, idézem: „hazaútján biztonságban és szabadon mehet; jogszerű segítségnyújtás és védelem illeti meg”, tehát ez egy oltalomlevél a Svéd Királyi Követségtől! A(z átvitt értelemben is) nagy formátumú irat hátsó oldala az igazi meglepetés. A rajta lévő pecsétokről kiolvasható a hazautazási útvonala: New York kikötőben való tartózkodási engedély, illetve Olaszországra vonatkozó átutazó vízum is, amelyet még New Yorkban kapott meg.

Genovában szállt partra, majd onnan vonattal Triesztben lépett be Ausztria területére! Ausztria határa a vesztes háború után módosult is (később is, a második nagy világháború után) és az immáron kis-Magyarország felé vezető vasútvonalon vissza kellett lépnie Olaszországba (Tarvisioban olyan olasz pecsétet kapott, amelyen még háborús frontvonalként szerepel a határ), hogy újra Ausztriában folytathassa útját. 1921. január 21-én érkezett meg hazájába, Gyanafalvára... Itt megbicskalik a történet egy percre. Gyanafalva akkor még Magyarországhoz tartozott, csak az 1921. év végén került Ausztriához... Az iratra papa 1921. február 12-én Gyomán pecsétet kapott.

A családi hagyomány szerint sok pénzt küldött haza, sok pénzt hozott magával. Egyesek szerint a pénz elértéktelenedett, mások szerint egyáltalán nem, mert házakat vett, a tanyára felvett hitelt kifizette, lovakat és szerszámokat vásárolt. Szüleit már egy másik országban kereshette meg, hiszen Trianon után vagyunk ekkor már, bár ők ki sem mozdultak a falujukból, de Igazfalva akkorra már Romániához került.

Veszteségek és emlékek: Dobó Lajos öröksége

Hazatérése utáni években még két lánygyermek született, boldog családi életet éltek feleségével. Igazfalvi Dobó Lajos – ahogyan saját magát nevezte – 1939 márciusában hunyt el gyomorrákban. A 20. századi magyar történelem a mi családjunkat is súlyosan érintette: a dédpapa fia, azaz a nagyapám, a második nagy háborúban Budapest ostromában veszítette életét 1944 őszén, 36 évesen. A háborúban Gyomán először a németek, majd a szovjet csapatok fosztogattak. A „felszabadulás után” az államosításkor, illetve a szövetkeztesítéskor a földeket, a házakat részben és a tanyát akkor veszítette el a család. A dédpapa vagyona részben elveszett, de emléket mi, utódai méltón és híven őrizzük.

Szerző: Dr. Dobó Katalin, Dobó Lajos dédunokája
Gyomaendrőd, 2024 áprilisa
dobokatalin29@gmail.com

Büszkeség és ígéret: a magyar örökség ápolása

Idősebb Rákóczi György (George Rakoce) 1897. október 19-én született Rákóczi László és Petka Mária gyermekeként a Szatmár vármegyei, festői Túrterebes (ma Turulung) községben. A ma három ország találkozásánál fekvő település történelme során többször is gazdát cserélt, a legutóbbi határváltozások során Romániához került. György görögkatolikus családból származott, és nevét valószínűleg az egyház védőszentjének, Szent Györgynek tiszteletére kapta.

Túrterebesből Massenába: a testvéri támogatás

György édesapja, László 1881-ben, huszonhárom évesen a görögkatolikus templomban vette el első feleségét, az akkor tizenhét éves Csonka Annát. Ebből a házasságból három gyermek született: Mária (1881), Erzsébet (1889) és Borbála (1892). Mária tizenegy gyermeket szült, akik közül kilenc megérte a felnőttkort. A három legidősebb gyermek 1928 és 1930 között kivándorolt Kanadába. Mária és férje, Révai János a túrterebesi temetőben nyugszik, 1946-ban, illetve 1956-ban hunytak el. László és Anna második gyermeke Erzsébet volt, akiről sajnos nem maradtak fenn fényképek. Erzsébet három gyermeket szült Szelmenczi Jánosnak, és egész életüket Túrterebesen élték, 1950-ben, illetve 1955-ben hunytak el. László és Anna legkisebb gyermeke Borbála volt, aki az Egyesült Államokba emigrált, hogy feleségül menjen Medve Jánoshoz. 1912. május 29-én érkezett meg az SS Carpathia nevű hajóval. Rövid időn belül New York államba, Massenába költözött, ahol tizenhét nappal az érkezése után férjhez is ment. Borbálának kulcsszerepe volt György Egyesült Államokba való utazásában, és sokat támogatta őt a kint töltött első évek alatt.

Rákóczi Borbála és Medve János
Massenában 1912-ben
*Forrás: családi fotóalbum,
Geiger Enikő adománya*

Rákóczi György
1913

Átkelés az óceánon: George útja a magyar földektől az amerikai alumíniumiparig

György édesanyja, Mária a Rákóczi Lászlóval között házassága előtt már egyszer férjnél volt, és valószínűleg két gyermeke született egy Kóczán nevű férfitől: László és Mihály. László és Mária 1895. február 19-én kötöttek házasságot, melynek tanúja Geng József és Kóczán Mihály volt. Ebből a házasságból három gyermek született: György (1897), József (1901) és János (1904). Józsefről, a középső fiúról és Jánosról, a legfiatalabbról nagyon keveset tudunk. Ahogy nőtt a testvérek között a fizikai távolság, úgy távolodtak el egyre jobban egymástól. József valószínűleg feleségül vette Nezezon Máriát, és 1967-ben hunyt el. János Révai Margittal házasodott össze, de róla sem tudunk többet. A testvéreknek nincs ismert gyermekük.

A családi legendárium szerint György a házuk mögötti mezőkön dolgozva nőtt fel. Csak elképzelni tudom, milyen fárasztó napokat töltött a földeken, mielőtt a gyermekmunkára vonatkozó törvények életbe léptek volna. Nagypám bátyja mesélte, hogy édesapjuk ebédje a földeken szalonna volt. György az Osztrák–Magyar Monarchiában, Túrterebesen, az Újsor utcában nőtt fel, és egy évvel a világháború kitörése előtt hagyta el az országot. A legnagyobb vonzerőt az amerikai álom lehetősége nyújtotta számára, és az a biztonság, amit az Egyesült Államokban már letelepedett nővére jelentett.

Rákóczi György
Forrás: családi fotóalbum

Rákóczi György 1913. május 17-én szállt fel az SS Saxonía nevű hajóra a fumei kikötőben (ma Rijeka, Horvátország), hogy az Egyesült Államokba utazzon. Még a Triesztből Fiumébe tartó hajó rakterében tűz ütött ki, de szerencsére a kár minimális volt, és időben megérkeztek. György a SS Saxonian a harmadosztály utasaként kelt át az óceánon, 25 dollár volt a zsebében és egy, a végső úti céljába szóló jegy. 5 láb 8 hüvelyk (172 cm) magas, kék szemű és szőke fiú volt. Mindössze tizenöt évesen valószínűleg óriásnak tűnt a kortársai mellett.

Az Ellis Islandre történő megérkezés után György gyorsan Massenába utazott, hogy végre láthassa a nővérét. Borbála és férje nem sokkal az esküvő után burdosházat nyitott a Cedar Street 15. szám alatt. 1915-ben György állandó munkát talált a helyi alumíniumfinomító és -gyártó központban, az ALCOA-nál. Kezdetben napszámosként dolgozott az olvasztócsarnokban, és nővére burdosházában élt tizenhárom másik munkással együtt. 1917-ben részt vett egy magyar esküvőn Massenában. A háború alatt végig itt maradt, 1918-ban George Roikoci néven regisztrálták a katonai nyilvántartásba. 1920-ban még mindig nővérel élt ugyanott, és az ALCOA-nál dolgozott az olvasztócsarnokban.

Új fejezet: családalapítás és állampolgárság

George valamikor 1920 és 1922 között felkerekedett, és az Ohio állambeli Clevelandbe költözött, ahol megismerkedett későbbi feleségével. George Rakoce és Elizabeth Deak 1922. augusztus 5-én kötöttek házasságot a clevelandi Szent Imre Magyar Templomban. Az esküvőn részt vettek a menyasszony szülei, valamint George nővére, Barbara (Borbála) és sok barátjuk, akiket Clevelandben ismertek meg.

George Rakoce Massenában 1917-ben, a harmadik sorban a menyasszony mögött
Forrás: családi fotóalbum

George Rakoce és
Elizabeth Deak esküvője
Forrás: családi fotóalbum

A párnak nem volt állandó lakhelye Clevelandben, az ott töltött idő alatt egyik címről a másikra költöztek. A leghosszabb ideig a Whitman Avenue 3907. szám alatt laktak, George akkor pékként, Elizabeth pedig varrónőként dolgozott. 1923-ban született meg első gyermekük, egy fiú, akit George Laszlo Rakoce, Jr. névre kereszteltek.

Elizabeth Rakoce, ifjabb George Rakoce és
George Rakoce Clevelandben 1923 körül
Forrás: családi fotóalbum

1927 őszén George és Elizabeth összepakoltak és visszatértek a New York állambeli Massenába. George nővéréhez költöztek, és ott éltek másfél évig, amíg 1929 februárjában meg nem vásárolták új házukat (amely 2023-ig a család birtokában volt). A nagy gazdasági világválság idején Massena reménysugarat jelentett. Az alumíniumgyár biztosította a folyamatos munkát a környéken élőknek, ezzel enyhítette a válság hatásait. 1931 januárjában született meg a házaspár második fia Massenában, aki az Elmer Frank Rakocse nevet kapta. Két évvel később pedig megszületett a harmadik gyermekük is. A pár 1931-ben állampolgárságért folyamodott, amit végül négy évvel később kaptak meg: 1935. március 15-én George és Elizabeth huszonkét, illetve huszonkilenc év kint tartózkodás után amerikai állampolgárok lettek.

Hit, közösség és munka: George és Elizabeth későbbi évei

Ahogy gyermekeik idősebbek lettek, az egyház egyre inkább életük szerves részévé vált. Az egyházi élet mellett Elizabeth a helyi Rákóczi Segélyegylet magas rangú tagja lett.

George darukezelőként dolgozott az ALCOA gyárban, ahonnan 1959-ben, több mint harminc év folyamatos szolgálat után vonult nyugdíjba. A kapcsolat a régi és az új haza között a kivándorlást követően még mintegy hatvan

Elizabeth tagsági igazolványa a Rákóczi Betegségélyező Egyletben
Forrás: családi gyűjtemény

évig fennmaradt. A családi levéltár tele van rég elveszett magyar rokonok fényképeivel és segélykérő leveleivel, amiket a második világháború utáni szocialista Romániából küldtek. George 1979 februárjában, nyolcvanegy évesen hunyt el, és a helyi temetőben nyugszik. Feleségét tizenegy évvel később, nyolcvanhat éves korában bekövetkezett halála után temették mellé.

A tudat, hogy magyar bevándorlók leszármazottja vagyok, mélyen beleivódott neveltetésembe, és meghatározza, hogy miként élem a mindennapjaimat. Büszkeséget és mély tiszteletet érzek azok iránt az egyszerű emberek iránt, akikről származom, és akiknek a történetét most leírtam. Ünnepelesen ígérem, hogy őseim emléke tovább él majd az utánam következő nemzedékekben is. Ezzel a rövid írással szeretném megköszönni dédszüleim áldozatait és tisztelgek az örökségük előtt.

Szerző: Jack Santariello, id.
Rákóczi György dédunokája
Marcellus, New York, 2024 áprilisa
jack.santariello@gmail.com

Egy meghívó és egy útlevél nyomában: az Amerikában született nagymama története

Nagymamám, Czomba Katalin Amerikában született, a Pennsylvania állambeli Leisenringben 1921. március 16-án. Ennyit tudunk csak, hosszú éveken keresztül. Mikor meghalt a mamám és ugyanabban az évben a papám is, én mentem összepakolni a házba, mivel sajnos édesapám, Balázs József, mint egyetlen közös gyermekük, már hosszú ideje, több mint 25 éve nincs közöttünk, így én lettem a soros. A pakolás során sok érdekes papírra leltem, többek között egy Amerikából feladott meghívó levélre, amivel sokáig nem is tudtam mit kezdeni, csak elraktam emlékebe.

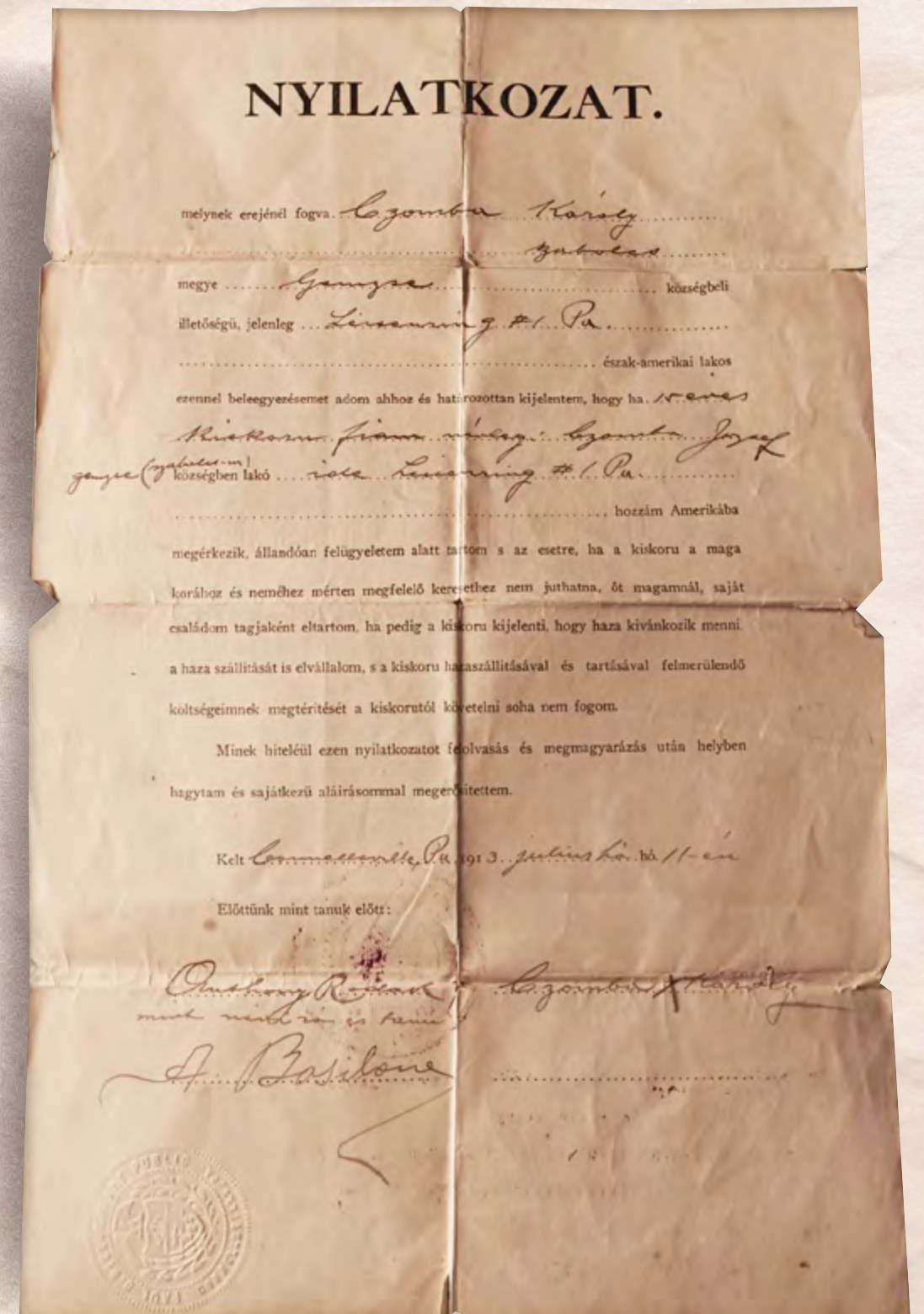
Teltek az évek, mígnem egy szép napon rátaláltam egy magyar családfakutató csoportra, akiknek segítségével fontos felfedezéseket tettem. Az új információk birtokában hirtelen kiélesedett és összeállt a kép. Kiderült, hogy nagymamám édesapja, Czomba József az, aki a meghívót kapta, az ő édesapjától, Czomba Károlytól. A dokumentumot 1913. július 11-én írták, Connellsville-ben, Pennsylvania államban.

Nagymamám, Czomba Katalin
Forrás: családi fotóalbum

Czomba Károly meghívólevele fiának,
Józsefnek Amerikába, 1913-ból
Forrás: családi gyűjtemény

Czomba Károly
1913

A családfakutatók segítségével megtaláltam mindkét hajót, amivel kiutaztak. Károly, aki az én ükapám volt, a meghívás előtt nem sokkal érkezett Amerikába. Egészen pontosan 1913. február 11-én indult el az SS Franconia nevű hajóval Fiuméből, ami 1913. március 2-án érkezett New Yorkba, Ellis Islandre. Tehát már 4 hónappal az érkezése után meghívatta a fiát, Czomba Józsefet. Dédapám nem sokkal a levél megérkezése után, 1914 márciusában már úton volt édesapja nyomában, az SS Kronprinzessin Cecile fedélzetén.

Amit később sikerült még kiderítenem, dédapám digitalizált halotti anyakönyvi bejegyzését megtalálva, hogy 1917-ben vette feleségül az akkor 19 éves Varga Erzsébetet a pennsylvaniai Washingtonban, ami a Connellsville-hez legközelebbi nagyobb város. És ebből a dokumentumból bizonyosodtam meg ükanyám, Jámbor Anna leánykori nevét illetően is, mert addig a legtöbb helyen csak Czomba Józsefnéként szerepelt.

A nagyszülői házban fellelt iratok között megtaláltam azt a Magyar Királyi Konzulátus által kiadott útlevelet is, amivel hazajött a család. Akkor már három gyermekük volt, az 1921-ben született nagymamám, Czomba Katalin, két évvel idősebb bátyja, Czomba Károly, és egy évvel fiatalabb húga, Czomba Erzsébet.

Az útlevél érdekessége, hogy a fotó mellett külalaki leírást is tartalmaz. Így tudtam meg, hogy hogy dédapám – aki bányász lett Amerikában – barna szemű, fekete hajú, bajszos, közepes termetű ember volt, míg dédanyámnak alacsony termete, kerek arca, barna szeme és haja volt. Az útlevél segítségével a hazautazásuk pontos dátumát is tudjuk, a pittsburghi Magyar Királyi Konzulátus 1924.

A Czomba család hazatérő útlevele, 1924
Forrás: családi gyűjtemény

március 4-én állította ki az útlevelet a család számára. A pecsétéből látni, hogy március 10-én indulhattak el, amikor a két dolláros vízumdíjat is megfizették az Österreichischen Generalkonsulat részére. Március 19-én érkeztek Le Havre kikötőjébe, majd Svájcban és Ausztrián keresztül utaztak haza. Az utolsó pecsét a Magyar Királyi Belügyminisztérium Központi Nyomozó Hivataláé, ami igazolja, hogy 1924. március 22-én lépték át a magyar határt.

Amikor megkérdeztük mamát arról, hogy tulajdonképpen miért is jöttek vissza, a válasz mindig csak annyi volt, hogy a „föld miatt”. Hazatérés után a család Gemzsen, Szabolcs vármegyében telepedett le, ugyanott, ahonnan dédapám útnak indult. Mamám később Ilkre költözött. Szinte semmit sem mesélt az amerikai életükről, nagyon kevés információnk volt, ezért örültem különösen, hogy a házában talált dokumentumok segítségével sikerült pár mozaikdarabkát a helyére illeszteni.

Nagymama és nagypapa az ilki otthonuk udvarán az 1980-as évek elején
Forrás: családi fotóalbum

Szerző: Balázs Edit, Czomba Katalin unokája
Budapest, 2024 augusztusa
balazseditanita@gmail.com

A csodálatos Merk házaspár: sors, szerelem és szerencse Amerikában

Amikor gyerek voltam, Mary nagynéném és George nagybátyám voltak a kedvenc rokonaim. Legtöbb velük kapcsolatos emlékem az északkelet-pennsylvaniai házukhoz kötődik. Egy tejgazdaságokkal körülvett, egyedi építésű házuk volt, igazi vidéki környezetben. Majdnem húsz éven át gyakran látogatta őket a családuink Long Islandről, New Yorkból. Marynek és George-nak nem volt saját gyereke, de életük során sok gyermek vette őket körül, akiket úgy szerettek, mintha a sajátjaik lettek volna, és elhalmozták őket szeretettel, figyelemmel és ajándékokkal.

Bár George és Mary szomszédos, egymástól 20 perc autóútra lévő magyarországi városokból származtak, csak az Egyesült Államokban találkoztak 1917-ben. Több mint húsz éven át sokat segítettek legjobb barátaiknak, a keményen dolgozó nagyszüleimnek azzal, hogy gondoskodtak két gyermekükről, édesanymról, Rose Marie-ről és bátyjáról, Albertről. Bár egész életemben ismertem Mary nénit, túl fiatal voltam ahhoz, hogy értékelni tudjam a történetüket. Ezt az írást most, ennyi évvel később azért készítem, hogy tisztelegjek mindkettejük emléke előtt mindazért a szeretetért és nagylelkűségért, amit oly sokunknak adtak. Rengeteget tanultam tőlük, és megpróbálom a lehető legjobban elmesélni a történetüket.

Mary és George Merk
Forrás: családi fotóalbum

Rose Marie és Albert
Forrás: családi fotóalbum

Merk György
1913

Nagymajténytől Manhattanig: Merk György élete

Merk György 1897-ben a Szatmár vármegyei Nagymajtényban (ma Moftinu Mare, Románia) született, Merk János és Kenczel Julianna két fia közül a fiatalabbiként. György bácsi általában elég csendes volt, ugyanakkor nagyszerű hallgatóság. Úgy szívta magába a szavakat és a tudást, mint szivacs a vizet. Nem igazán beszélt a Mary nénivel való találkozás előtti életéről vagy a szerény kezdetekről. Nagyon szelíd ember volt, de nem félt kimondani a véleményét. Amikor négyéves volt, elhunyt az édesanyja, édesapja pedig hamarosan újraházasodott, és 1903-ban született egy harmadik fiú a családban, Anton. György édesapja és mostohaanyja Magyarországon éltek le az életüket, nem hiszem, hogy valaha is eljutottak az Egyesült Államokba. Találtam egy 1913 körüli portrét Györgyről, bátyjáról, Jánosról, mostohaanyjukról és a fiatal Antonról, amely valószínűleg Magyarországon készült, mielőtt György és János Amerikába indultak. Az amerikai népszámlálási adatok szerint a két idősebb Merk testvér 1913-ban érkezett meg az Újvilágba.

Az 1918-as amerikai katonai jegyzék adatai szerint George (György) Merk Manhattan Upper East Side nevű részén élt, szerszámkészítőként dolgozott Simon Quinn zsebkönyvgyártónál, John (János) pedig a pennsylvaniai Pittsburghben lakott. Nem tudni, hogy John mikor és miért ment Pennsylvániába, de úgy vélem, hogy az acéliparban, esetleg a mezőgazdaságban kereshetett munkát. George New Yorkban beleszeretett a fotózásba, és e szenvedélyének köszönhetően rengeteg csodálatos felvételünk van róluk, amik arra inspiráltak, hogy megosszam az élettörténetüket.

George Merk a fényképezőgéppel
Forrás: családi fotóalbum

Merk János és György a mostohaanyjukkal és Antonnal
Forrás: családi fotóalbum

Életre szóló szerelem és barátság:**George, Mary és a családom örök köteléke**

1917-ben George megismerte élete szerelmét, Mary Rusolant. Mary néni 1902. augusztus 9-én született Szatmárnémetiben (ma Satu Mare, Románia), Rusolán Endru és Kreszán Mária második gyermeke volt. Az Ellis Island-i adatok szerint 1914 augusztusában csak anya és lánya érkezett Amerikába. Nem tudjuk, hogy idősebb Endru mikor csatlakozott hozzájuk az Egyesült Államokban, de valamikor 1923 előtt érkezett. Az is elképzelhető, hogy egy ideig okmányok nélkül tartózkodott az országban.

Röviddel megérkezésük után Maria Rusolan (Kreszán) már szakácsnőként dolgozott egy magyar étteremben a Manhattan Upper East Side nevű részén. Itt találkozott Rózával, a dédnagymamával, akivel hamar barátságot kötöttek, mivel mindketten csak a lányukkal érkeztek Magyarországról. Nagymamám, Erzsébet vagy „Elsie” és Mary is gyorsan jó barátok lettek, és egyikük sem járt iskolába. Szerettek egyformán öltözködni, és a pénzük egy részét arra költötték, hogy egyforma öltözékben portrékat készíttessenek magukról – ezt egyébként felnőttkorukig csinálták. Mindketten egy ajándéktárgyakkal foglalkozó cégnél találtak munkát (tizenhárom, illetve tizenhat évesen), amely műanyag játékokat és ruhagombokat gyártott. Édesanyám mesélte, hogy amikor a munkaügyi hivatal razzsiát tartott a vállalatnál, a lányoknak a munkapadok alá kellett bújniuk, amíg újra tiszta nem lett a levegő. 1918-ban összebarátkoztak egy fiatal amerikai lánnyal, Mary Zimmermannal. „Mary Z.”, aki 1904-ben született New Jerseyben, a Merk házaspár számára életük végéig fontos személy maradt, különösen idősebb korukban.

Mary néni és nagymama portréi
Forrás: családi fotóalbum

Mary néni 15 évesen 1917-ben
Forrás: családi fotóalbum

A lányt a szülei 1914 májusában a tengerentúlra vitték, hogy meglátogassák a magyarországi rokonokat, de kitört az első világháború. Nem tudtak visszatérni egészen 1918-ig, akkor ismerkedett meg Maryvel és Elsie-vel. Kicsit fiatalabb volt, ők pedig a szárnyaik alá vették, és egy életre barátok maradtak.

1921 augusztusában Mary bátyja, Endru és felesége, Irma csatlakozott a családhoz New Yorkban. Noha nekik sem született saját gyermekük, sok jó barátjuk volt, és sokak tiszteletbeli nénikéjévé és bácsikájává váltak. Nagyon szerették egymást, és nagyon boldogok voltak, de Irma sajnos harminchét évesen elhunyt.

Mary és George 1923. január 27-én házasodtak össze. A fotókon is látható, hogy mennyire különleges nap volt, kezdete annak a hatvanhat évnek, amit boldogan töltöttek együtt. Édesanyám, Rose Marie Zila 1928-ban született. Tőle örököltem kiváló memóriámat, ami nagy segítségemre van az emlékek felidézésében. Ő gyakran mesélt nekem szerető keresztszüleiről és közös kalandjaikról.

Mary néni és George
bácsi esküvői fényképe
Forrás: családi fotóalbum

Az amerikai élet csodái: egy családdal és barátokkal teli ház

1936-ban George édesapja meghalt, valaki küldött neki egy fényképet a gyászmenetről. Sok más kivándorlótól eltérően – akik végül vagy hazamentek, vagy pénzt küldtek az óhazaiaknak – George és Mary nem tértek vissza szülőföldjükre, ami akkor már nem tartozott Magyarországhoz. Régi hazájukban semmi sem volt már ugyanaz, szülővárosaik egy másik ország részeivé váltak, ők pedig szerették azt az életet, amit Amerikában megteremtettek.

1930-ra vásároltak egy nagy Tudor-stílusú téglaházat New York Queens nevű kerületének egyik városrészében, Flushingban. Az épület háromszintes volt, Mary szüleit az első emeletre költöztették. A második emelet volt a ház fő szintje, ott volt a bejárat, és ott zajlott minden vendégfogadás. Mary néni és George bácsi imádott vendégséget tartani. A '40-es évektől a '60-as évekig hetente többször is adtak vacsorát, a nagy ünnepekre pedig

mindenkit meghívtak. Akinek nem volt más programja, garantáltan helyet kapott az óriási étkezőasztalnál, ahol folyt a pezsgő (a gyerekek mindig gyömbérsört kaptak a pezsgős pohárban), és bőségesen volt étel és desszert is.

Valamikor a '60-as évek első felében Mary és George barátai, Mary Zimmerman és férje, Paul Non több száz hektárnyi mezőgazdasági területet vásároltak, és az egész családjukat New Jerseyből a három órával északabbra lévő, pennsylvaniai Pleasant Mountba költöztették. Amikor Mary és George elautóztak, hogy meglátogassák a Non családot, beleszerettek a vidék nyugalmaiba, a friss levegőbe és a tájba. Ekkor Nonék felajánlottak nekik egy csodálatos, sík telket, amit örömmel elfogadtak. Találtak egy vállalkozót, aki kész volt megépíteni álmaik otthonát, és 1971 őszén a queensi Flushingból Pleasant Mountba költöztek. 1973-ban az ötvenedik házassági évfordulójukat egy nagyszabású partival ünnepelték a tűzoltóság nagytermében. Ezt követően még tizenhat évig éltek boldogan együtt, egészen George 1989-ben bekövetkezett haláláig.

Mary és George
Forrás: családi fotóalbum

Merk család 1971-ben
Forrás: családi fotóalbum

Abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy a következő négy évben Mary nénivel lakhattam együtt. Szeretett nosztalgiázni és történeteket mesélni a múltból, én pedig szerettem hallgatni. Mary Rusolan Merk 1996 januárjában, kilencvenhárom éves korában, mindössze egy egy-két napig tartó betegség után békésen, álmában hunyt el. Úgy képzelem, hogy halála olyan volt, mint a Titanic című film utolsó jelenete. George ott várt rá díszes ruhában, a kezét nyújtotta, hogy a mennybe vezesse őt, hogy örökre együtt lehessenek.

George 90. születésnapján anyukámmal
Forrás: családi fotóalbum

Bár számos fénykép készült Maryről autók társaságában, soha nem tanult meg vezetni, így néhány évnyi egyedüllet után, 1992-ben úgy döntött, hogy Long Islandre költözik keresztlányához, édesanyámhoz, Rose Marie-hez.

Mary néni és az egyik autó
Forrás: családi fotóalbum

Az emlékek felidézése: szívmelengető találkozás és tisztelgés Mary és George előtt

Férjemmel 2024 júniusában elmentünk Pleasant Mountba. Mary és George házából nem messze találtunk egy szállást. Az utca még majdnem ugyanúgy néz ki. Meglátogattuk a Non családot, akik az utca végén laktak (az ő nagyszülei voltak Mary Z. és Paul Non). Sokat játszottam velük, amikor Maryéknél voltam látogatóban. A Facebookon találtam rájuk, és annyi év után végre sikerült újra találkozunk. Mintha nem is telt volna el közben negyven év! Mindkét lányuknak adtam egy-egy különleges ékszert Mary néni gyűjteményéből. Leültem az immár nyolcvanöt éves édesanyjkkal a házukban, végignéztük a sok-sok fényképet, amit magammal vittem, és órákig nosztalgiáztunk.

Amikor édesanyámmal éltem, vagy amikor meglátogattam őket, mindig segítettem Mary néninek: készítettem neki valamit enni, vagy csak ültünk és beszélgettünk. Édesanyám, szegény, hamar belefáradt abba, hogy a hatvanas évei végén velem foglalkozzon, más dolga is volt elég. Mary néni mindig azt mondta nekem: „Te vagy az én angyalom. Vigyázni fogok rád, ha már nem leszek, és tudni fogod, hogy én vagyok az”.

Pennsylvaniai látogatásom során kint ültünk a tábortúznél, Mary néniről és a hollófekete parókáiról beszélgettünk. Hirtelen, a semmiből egy teljesen fekete pillangó bukkant fel, megkerült hármunkat, majd elrepült. Soha nem láttam még ilyet. Tudom, hogy Te voltál az, Mary néni.

Ma, ötvenöt éves felnőttként tudom igazán értékelni és tisztelni mindazt, amit George és Mary megtestesítettek, a kihívásokat, amelyekkel szembenéztek, és hogy „boldogan éltek, amíg meg nem haltak”. Ha nem is születtek saját gyermekeik, annak a nyoma, amit annyi szívben

és életben hátrahagytak, még sok évvel később is érezhető: a fotóik, a történeteik és a gyönyörű közös életük. Mindketten az első világháború fenyegetése és borzalmai elől menekülve érkeztek ide, és örökre megváltoztatták az életüket. Tapasztalataikra, hátterükre és szerelmükre építve olyan gyönyörű életet teremtettek, amit – biztos vagyok benne, hogy – legvadabb álmaikban sem tudtak volna elképzelni, amikor tizenévesen, az 1910-es évek elején az Atlanti-óceánon át New Yorkba hajóztak. De, mivel megtették ezt az utat, és sokat kockáztattak egy jobb élet reményében, a sors New Yorkban egyszerre és egy helyen találta meg őket. Több mint száz évvel később szerelmük története még mindig él. Minden szeretetünk a tiétek, Mariska néni és György bácsi! Soha nem felejtünk el benneteket!

Szerző: *Elyse Craft, Mary és George Merk tiszteletbeli unokája
Smithtown, New York, 2024 júliusa
elysecraft711@gmail.com*

Mary és George a nagyszüleimmal
Forrás: családi fotóalbum

Girincstől Hollywoodig, Mikszáth-tól a Breaking Badig

Ez a történet egy kicsit kakukktójtás, mert nem ősöm vagy rokonom története, hanem egy kutatásé, amelyet felvállaltam, és amelyet természetesen az érintettek beleegyezésével írok itt meg.

Breaking Bad és a magyar gyökerek

Az egész úgy kezdődött, hogy a fiam sokáig nyaggatott, nézzem meg a Breaking Bad sorozatot (magyarul Totál szívás címen ment), nagyon jó, higgyem el. Végül 2019 tavaszán megnéztem – sőt, hát tulajdonképpen ledaráltam, az öt évadot pár hét alatt, és nekem is nagyon tetszett. Miután elfogytak az epizódok, nagy lett az űr, amit – bölcsészként – azzal próbáltam enyhíteni, hogy a Wikipediában utánaolvastam a sorozatnak, a rendezőnek, a színészeknek. Ekkor derült ki számomra, hogy a sorozat harmadik legfontosabb szereplője, a Hank Schrader rendőrt játszó Dean Norris, magyar származású (édesanyja magyar bevándorló lánya volt), és az Indiana állambeli South Bendben született és nőtt fel.

South Bend a magamfajta, amerikai magyar nyelvhasználattal, bővebben a nyelvek közötti kontaktusokkal foglalkozó magyarországi nyelvész számára már-már mitikus hely: itt készült az első olyan nagyszabású nyelvészeti munka, amely amerikai magyarok nyelvhasználatával foglalkozik (ld. Kontra Miklós: Fejezetek a South Bend-i magyar nyelvhasználatból, Budapest: MTA, 1990), lerakva ezzel a magyarországi kontaktológia alapjait. Egyszer, még az 1990-es években,

amikor Pittsburghben PhD-ztam, jártam is South Bendben – de ez egy másik történet.

Nosza, kicsit utánakutattam Dean Norris édesanyjának, megtaláltam a nevét, sőt az ő szülei nevét is, és a magyar nagypapa, L. József születési évét. Innen már gyerekjáték volt megtalálni a FamilySearch adatbázisban a nagypapa születési anyakönyvi bejegyzését. A letöltött anyakönyvdalt egy kis magyarázattal (hogy mi ez a dokumentum, honnan van, ki vagyok én stb.) gyorsan el is küldtem a szintén kinyomozott e-mail címre, a Dean Norris által alapított színtanodába, Kaliforniába. Két nappal később választ kaptam Dean Norristól: köszöni az anyakönyvi bejegyzést, igen, el kellene egyszer jönni Magyarországra, már sokszor gondolt rá.

Egy különleges kutatás kezdete

Háromnegyed évvel később jött a COVID, és az otthoni izoláció hónapjai, amit én online családtörténeti kutatásokkal töltöttem – amellet, hogy online tanítottam. Majd jóval később, 2023 májusában – nagy meglepetésemre – újabb emailt találtam egy reggel a bejövő levelek között: Dean Norris írta, hogy még egyszer köszöni az anno elküldött bejegyzést,

L. József
1914

most jön Magyarországra unokatestvérével és kettejük három fiával, ellátogatnak nagypapa szülőfalujába, Tiszadobra, és szívesen találkoznának velem is, ha ráérek. Hát mit mondjak, mindent megtettem, hogy beillesszem a találkozót a sűrű júniusi naptáramba!

Késő délután találkoztunk egy pesti belvárosi hotel teraszán, majd egy Duna-parti étterembe hívtak meg vacsorázni, amit én úgy próbáltam felfogni, mintha most amerikai barátaim barátaival beszélgetnék, akiket most látok először, és akik most először vannak Magyarországon, s ezért igyekeztem kulturális, történelmi érdekességeket, fun facteket mesélni nekik. Ők megmutatták dédszüleik féltve őrzött házassági anyakönyvi kivonatát, valamint a nagypajukról már Amerikában készült, fiatalkori fotót. Elmesélték azt is, hogy pár nappal azelőtt Tiszadobon nem nagyon találtak semmit a temetőben, ahol felmenőik sírjait

keresték. A kellemes beszélgetéssel eltöltött este végén megkérdeztem tőlük, szeretnék-e, hogy kicsit utánakutassak a nagypapa családjának, illetve hogy esetleges élő leszármazottat keressek. Lelkes igennel válaszoltak.

A girincsi örökség nyomában

Így esett, hogy nyári szabadságomból úgy két hetet erre a családtörténeti kutatásra áldoztam és felkutattam a családjuk nagypapai ágának történetét. Igaz, hogy a nagypapa és négy testvére Tiszadobon született, és a dédszüleik ott is házasodtak, de utóbbiak egyike sem ott született: a dédnagymama Tiszapalkonyán, a dédnagypapa pedig a Zemplén megyei Girincsen, ahol, mint kiderült, a felmenői már majd' két évszázada éltek. Mivel alapvetően patriarchális világunk az apai családnév és leszármazás vonalát hangsúlyozza, és mivel a dédnagymama sajnálatosan gyakori családneve nem tette lehetővé az ő felmenőinek távoli múltba nyúló felkutatását, muszáj volt a girincsi felmenők minél mélyebb kikutatására szorítkoznom.

Girincs a mai Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye apró (kevesebb mint 900 lelkes) faluja, nem messze attól a ponttól, ahol Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye legnyugatibb csücskével érintkezik. A falu a történelmi Magyarország Zemplén megyéjének legdélibb csücskében volt, a Sajó bal partján, nem messze onnan, ahol a Sajó a Tiszába ömlik. A források szerint a reformáció idején a falu református lett, s csak a 18. század elején „rekatolizált”, azaz lett újra katolikus, annak hatására, hogy új földesurai, a Dőry család buzgó katolikusok voltak.

Dean Norris Budapesten
Közölve D.N. engedélyével

A Dóryek grófi család voltak (leszármazottaik ma a világ számos részén élnek), akik 1730-ban a falu nyugati végében emeletes, nagyszabású kastélyt építettek melléképületekkel, és hozzá tartozó nagy kertet is létesítettek, valamint birtokaik székhelyének tették meg a falut, ami így a megye déli csücskének adminisztratív központja is lett. (A kastélyt 1945-ben államosították, 1960 óta gyermekotthon működik benne. A falu ma tipikusnak tűnő észak-magyarországi kistelepülés, lakói a társadalomnak inkább az alsóbb rétegeihez tartoznak, de példás rendben tartott helyen élnek.)

A Dóry család uradalmában és földjein sok helyi lakos dolgozott. Ők és kúriájuk a család egyik lányának, Dóry Katalin grófnőnek (1774-1851) Buttler János gróffal (1773-1845) kötött boldogtalan házassága miatt váltak országosan ismertté, amely történetet Mikszáth Kálmán 1900-ban megjelent, Girincsből (a regényben Olaszröske) játszódó Különös házasság című regénye dolgozott fel, erősen kiszínezett módon. Mikszáth jelentősen megváltoztatta a házaspár történetét, szenzációt csinált belőle, és katolikusellenes hangsúlyt adott neki a regényben.

A tényleges történet is meglehetősen szokatlan volt, ahogy azt a család egyik leszármazottja, Dóry Ferenc, az Országos Levéltár későbbi igazgatója is megállapítja 1931-es könyvében

Girincs, a Dóry kastély
Forrás: Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai, Arcanum kézikönyvtár

(amit Petrasowski Anna, a Miskolci Egyetem jogászprofesszora 2017-es cikkében is összefoglalt), összehasonlítva az általa kutatott törvényszéki dokumentumokból tükröződő valós történetet Mikszáth regényével. Eszerint Dóry Katalin rövid udvarlás után 1792-ben feleségül ment gróf Buttler Jánoshoz, Girincsből. Nem éltek boldogan, házasságuk véglegesen megromlott, miután második gyermekük is halva született – mindketten a másikat kezdték hűtlenséggel vádolni. Végül Buttler beperelte feleségét házassági fogadalmának megszegése miatt, s ez a per csak az első lépés volt a számos fordulatot hozó, és a házaspár életének végéig tartó pereskedésben. Miután Dóry Katalin apja, majd pedig egyetlen testvére is meghalt 1822-ben, a kastélyt az Almásy grófi család tagjainak adták bérbe (amely család egyik későbbi leszármazottja, Almásy László volt az a személy, akit Michael Ondaatje 1992-ben megjelent, Az angol beteg című regényében és az 1996-ban készült azonos című filmadaptációban fikcionáltak).

Dean Norris nagyapjának felmenői tehát Girincsből éltek azóta, hogy – az anyakönyvek tanúsága szerint – szépapja és szépanyja, L. Mihály és F. Erzsébet 1752-ben ott házasságot kötöttek. Mihály megtalálható a Mária Terézia rendeletét követően szétesztott úrbéri földekből részesült jobbágyság listáján – családját tehát a falu társadalmának tehetősebb paraszti rétegéből került ki, legalább jobbágytelkük volt.

Föld nélkül Tiszadobon

A családnevet továbbvivő 18-19. századi család legnagyobbbrészt a házaspár legidősebb fiának, Mihálynak a leszármazottaiból került ki. E Mihály öccse, János az egyetlen azonban, akinek foglalkozásáról információnk van, méghozzá nem anyakönyvi, hanem más forrásból (a girincsi katolikus anyakönyvek igen szűkszavúan semmilyen plusz információval nem szolgálnak, sajnos): Petrasowski Anna 2017-es cikkéből, amely Dóry Katalin grófnő és férje, gróf Buttler János évtizedes jogi huzavonájáról szól. Petrasowszki hivatkozik L. János tanúvallomására, akit az iratokban Dóryék szakácsként neveztek meg, és akit felszólítottak, hogy tanúskodjon arra vonatkozóan: Buttler esetleg akarata ellenére kényszerült-e a házasságra Dóry Katalinnal (ahogyan azt a törvényszéken állította). L. János úgy tanúskodott a törvényszék színe előtt, hogy a házasságkötést megelőző hetekben Buttlerrel gyakran látták a kastély kertjében a grófkisasszonnyal sétálni, csókot váltani, meglehetősen akaratlagos módon – ezt a beszámolót a Dóryék szobalányai és a kocsis is megerősítette. Ez az L. János csak az első girincsi L. házaspár másodszületett fia lehetett, mivel Buttler 1792-es esküvője idején

más ilyen nevű személy nem élt a faluban a girincsi anyakönyvek tanúsága szerint.

A jobbágy L. család leszármazottainak élete meglehetősen tipikus módon alakult: nevük, életük legfőbb állomásai, gyerekeik élete csak anyakönyvi bejegyzések szintjén lett dokumentálva, sok millió másik magyar paraszthoz hasonlóan. Az úrbéri telek aprózódott-öröklődött a családban: az első, 1870-es magyarországi modern népszámlálás csodásan megmaradt girincsi ívei (a népszámlálási ívek megsemmisítését a mai napig törvény írja elő, miután a statisztikai információt kinyerték belőlük) három szomszédos (egy korabeli térkép tanúsága szerint amolyan „nadrágszój-”) telket mutattak a család fiainak tulajdonában. Mire a dédnagypapa a népszámlálás után 12 évvel szűkebb családját negyedik, felnőttkort is megérő fiaként megszületett, rá már nem szállt a telekből: esküvőjét követően felesége falujában, Tiszadobon telepedett le, s ott is született első 5 gyereke (ezekből kettő, egy fiú és egy lány élte túl a saját gyerekkorát).

Tiszadobi részletek

Forrás: A szerencsi Zempléni Múzeum gyűjteménye

Út az Újvilágba

E két gyerekekkel együtt vándoroltak ki a szülők a nagy háború kitörésének évében Amerikába, ahol aztán egy évtizeddel később még két további gyermekük született.

Az első, még az óhazában világra jött fiú illinois-i születésű magyar lányt vett feleségül, akivel három gyerekük született, mindnyájan az Indiana állambeli South Bendben. Középső gyermekük, Rosemary, az angolszász gyökerekkel bíró Norris család legkisebb gyermekéhez, Jackhez ment feleségül, aki népszerű zenész volt: helybeli tánczenekarok motorja, énekese, showmanje évtizedekig. Egyetlen fiuk, Dean, középiskolai és egyetemi éve alatt színjátszó csoportokban lépett fel, s végül ismert színész lett: a Breaking Bad sorozatban nyújtott alakítása hozta meg neki a világhírt és a magyarországi gyökereihez való visszatalálást.

Szerző: Fenyvesi Anna,
a Breaking Bad rajongója
Szeged, 2024 márciusa
fenyvesi@lit.u-szeged.hu

L. nagypapa Amerikában
az 1930-as években
Forrás: Norris családi fotóalbum

South Michigan Street, South Bend, Ind.

South Bend az 1910-es években
Forrás: The Indiana Album, Indiana
Landmarks Postcard Collection

Házasságok, születések, tragédiák: Katona Anna életútja az Egyesült Államokon keresztül

Gyermekkoromban nagyon szerettem a nagyszüleimet faggatni a családtagokról, történeteikről: ki hol élt, merre járt, mit csinált. Az egyik legizgalmasabb és egyben legtragikusabb történet nagyapám édesanyjáé, dédanyámé, Katona Annáé volt. Ő Katona Mihály gazdasági béres, cseléd, és Szemán Erzsébet római katolikus szülők hatodik, egyben legkisebb gyermekeként született Szabolcs vármegyében, Dombrádon, 1889. augusztus 16-án. A család mindig oda vándorolt, ahol a családfő munkát kapott, így a Zemplén vármegyei Órhegyről a Szabolcs vármegyei Döge településre, onnan vissza Órhegyre, majd Dombrádra költöztek. Első tragédiája féléves korában érte, 1890. február 24-én meghalt 48 éves édesapja. Az amúgy is nagy szegénységben élő család kereső nélkül maradt.

Anna fiatalabb bátyja, György 1909. november 30-án Tizsakanyáron feleségül vette Kertész Erzsébetet, majd a fiatal házaspár kivándorolt az Egyesült Államokba. György számos barátja, gyermekkori ismerőse mind Szabolcs, mind Zemplén vármegyéből kivándorolt a jobb élet reményében; ha nem is életük végéig, de legalább pár évre, hogy anyagiakkal támogatni tudják az otthon maradt családot. György húga, Katona Anna 1914. május 12-én érkezett meg Ellis Islandre, New Yorkba. Tizsakanyárról Brémába kellett utaznia, ott pedig a Kronprinzessin Cecilie nevezetű óceánjáró gőzhajóra szállt fel, hogy az Egyesült Államokba mehessen. Testvéréhez került az Ohio állambeli Youngstownba, mely Ellis Islandtól még 640 km-re található. Hogy mit dolgozott, az sajnos nem maradt fenn. Viszont az

Katona Anna 1924-ben
Forrás: családi fotóalbum

Katona Anna
1914

bizonyos, hogy a várandós sógornőjét gondoznia kellett, és a szülésnél segíteni. Tesvéreéknél 1915. szeptember 11-én egy László nevű fiú született, aki másnap sajnálatos módon meghalt.

Anna időközben megházasodott, egy bizonyos Vojtovich felesége lett, akinek szült egy leányt, Máriát. Férje meghalt gyári balesetben. Az élet ment tovább, és Anna újra megházasodott: 1919. november 24-én John Horttal kötött házasságot. Ebből a házasságából is egy leány született, Ilona. A második férj 1884 körül született, Anthony Hort és Rosie Gies fiaként, és sajnálatos módon tragikus körülmények között 1920. május 18-án meghalt. A kétgyermekes édesanya kétszeres özvegy lett. Sok választása nem volt; a gyászév letelte után, 1921. június 14-én Deák Lászlóval kötött házasságot Youngstownban. Harmadik férje 1887 körül született, Deák János és Magyar Eszter fiaként. 1909-ben vándorolt az Egyesült Államokba, és ott munkásként dolgozott. A gyermekáldás ismét nem maradt el, újabb kislánnyal gyarapodott a család, Annának hívták a jövevényt. Közben anyja harmadik férjét is elvesztette egy balesetben, így már háromszoros özvegy lett.

Ezek után Katona Anna három leányával összepakolt, és a nagy utat vállalva visszatért szülőhazájába. Pénz az útra az életbiztosításokból volt, melyeket a férjei halála után kapott. 1924 januárjában érkezett meg Tizsakanyárra a család. Gyermekének apa kellett, így

negyedszer is megházasodott. Hozzáment a nála tíz évvel fiatalabb Kovács Istvánhoz, Kovács József és Zsíros Erzsébet 1899. szeptember 25-én született fiához. A hozományból házat, és még egy cséplőgépet is tudtak venni. Házasságukból két fiuk, Géza és István született. A fiúk születése után, 1928 körül, ismét áldott állapotba került, de kisleánya születésekor problémák merültek fel, és mind az édesanya, mind leánya életét veszítette. Halála miatt legidősebb leánya Vojtovich Mária Besztercére, Hort Ilona és Deák Anna Dombrádra került; fiai, Géza és István Tizsakanyáron maradtak és ott nőttek fel. Mindegyik szívében hordozta az édesanyja emlékét és mindig emlékeztek a világot megjárt, tragikus sorsú nő életútjára.

*Szerző: Kovács Péter,
Katona Anna dédunokája
Balatonlelle, 2024 áprilisa
habsburg88@gmail.com*

Újvilági naplójegyzetek: Pestu és küzdelmei Amerikában

Anyai nagyapám, Béres István, zsellércsaládba született 1888. március 22-én a Borsod megyei Alacskán, tudomásom szerint harmadik gyereként. A családi legendárium szerint a gróf kertésze volt Korompán, ott ismerkedett meg nagyanyámmal, Salkovics Juliannával, aki cselédlányként szolgált ugyanott. 1911. május 6-án kötöttek házasságot Szendrőben, és ott is telepedtek le. Az első gyerekükkel várandós volt nagyanyám, mikor elindult nagyapa a nagy útra.

Itthon maradt
Nagyanyám nővérével
és első gyermekükkel
Forrás: családi fotóalbum

Nagyapa, akit a családban Pestunak szólítottak, azt vallotta, hogy „egy se ember, aki nem látja meg Amerikát”, s ezt addig mondogatta, míg 1914. április 1-jén neki is vágott a nagy útnak. Vonattal mentek a Kassa–Graz útvonalon, Antwerpenig. Április 18-án, reggel 8 órakor indultak a Vaderland nevű hajóval, 10 napon át utaztak New Yorkig (a hajót a Red Star Line hajótársaság Antwerpen és New York között üzemeltette).

Édesanyám őrizgetett egy füzetet, melyet naplóként emlegetett, abban van leírva a Nagyapa amerikai kalandja. Gyerekként nem igazán tudtunk mit kezdeni vele, nem tudtuk olvasni, vagy csak nehezen silabizáltuk. Édesanyám aztán el is tette előlünk, mondván: nem játék. És milyen jól tette, hogy nem hagyta tönkretenni! Így most egy érdekes és értékes kincs van a birtokunkban, melynek segítségével próbálkozunk felfejteni a múlt szálait.

Béres István
1914

Az eltelt idő alatt kiderült, hogy valószínűleg vezetett Nagyapa valamilyen naplót, azt tette át egy tiszta és tetszetős külalakú írásműbe, ez maradt meg. Miből gondolom ezt? A hajóút minden napjánál fel van jegyezve, hogy mennyit haladt a hajó (1. nap 377 angol mérföld; 2. nap 381 mérföld; 3. nap 350 mérföld).

Arra nem emlékszem, nem beszélt róla
Édesanyám, hogy kihez indult az Apukája.

Béres István 1917-ben
Forrás: családi fotóalbum

A füzetkéből derült ki számomra, hogy a nővére – akit Nénémként emleget – lehetett a meghívó, és Buffalóba szolt az invitálás. Nem volt azonban ott sem kolbászból a kerítés, a bevándorlókkal nem bántak hímestojásként, ahogy írja: „itt a munkaadók jól ki tudják a munkást préselni, mint a jó szőlősgazda a törkölyt”.

A háború kitörése ott is éreztette hatását, és lelkileg is nagyon megviselte a kivándoroltakat, hiszen a levelek lassan jártak, és mindenki hagyott otthon rokont, akiért lehetett aggódni. Nagyapa többször volt munka nélkül: volt, hogy rongyot-vasat gyűjtött az éhhalál ellen, de volt olyan is, hogy szemet szedett és adott el; na, azért meg bevitték a detektívek... Harmadik nap reggel engedték el, de nem egyedül, s amikor otthon levizitálta magát „annyi jámbor jószágot hoztam, ha annyi dollárom volna, mennék az igazi hazámba, szép Magyarországra”. „Igazán elképzelni sem tudom, hogy mi is lesz velem. Munka nincs, dolgozni nem lehet, már mindent elkövettem, hogy munkához jussak. Nincs és nincs. Már elfogyott a nyári kereset, a ruha már rég leszakadt volna rólam, ha össze nem foldozgatom... Már itt a tavasz, majd csak fordul valamerre, vagy jobbra, vagy balra. De már balabra nem fordulhat, hát jobbra fog, de mikor, azt nehéz megfejtetni... Végre, huszonhat hét elteltével, kaptam munkát egy kályha és kazán gyárba” mindezt 1915. május 16-án jegyezte le.

Itt a munka vastagabbik felét kellett megfognia, de 1916. április 1-jén – 15 nappal az Amerikába érkezés 2. évfordulója előtt – számvetést csinált: „a bank könyv szerint 234 dollár 97 cent, hazaküldtem 135 dollárt... ami 1000 koronát ért; a feleségem és gyermekem megélhetésére.” 1916. májusában a bank csődjéről kapott hírt, ki akarta venni a pénzét, de a bank három hónapos felmondási időt kötött ki. Így csak augusztusban jutott a pénzéhez,

de szerencsésen mind megkapta. Mindjárt haza is küldte, mert el volt keseredve: abban az évben nem kapott levelet hazulról.

A visszaútról nem tudok konkrét dátumot, időpontot. A füzetke utolsó fejezete az „Elmúlt a háború” címet viseli. „1918. november 7-én, csütörtökön fél kettőkor mintha a népet az öröm tengere elárasztotta volna ebben az órában, az egyik nagyobbat ugrott a másiktól”. Nagy ünneplés vette kezdetét. Mindenki örül, „hisz nincs család, kinek rokona vagy testvérje ne lenne ebben a világháborúban, ki ne ünnepelne most. Három órákor kijöttünk a gyárból, mert már nem tudták megtartani a népet, mikor hazaérek, a burdos gazdasszony a következő darabot énekelte teli torokkal”:

„ 1. Mikor menünk Buffalóba az ágent offiszra kiváltom a hajójegyet, megyek a kotriba 36 dollár az ára, nem is olyan drága egy 5 éves amerikai megyen a hazába.

2. Kapitány úr, szépen kérem indítsa a hajót Nevijorkból Bréma felé vegyen dírekcziót hogy lássam a feleséget, egyetlen gyermekem, akiért én feláldoztam az egész életem.

3. Kikötött már a gőzhajó Bréma városába tetejére ki van tűzve nemzeti szín zászló rá is húzza keservesen az ágent bandája egy 5 éves amerikai gyűtt mánt azon haza.

4. Aggyon Isten feleségem szerencsés jó estét megérkeztem én külföldről mint váratlan vendég örömmre jöttem én haza nem szomorú búra mánt 5 éve nem láttalak, borulj a vállamra”

(Natkó Borbála Szabolcs megye Vencselei születésű)

Nagyszüleim a hazatérés után
Forrás: családi fotóalbum

Nagyapám hazatérése után, 1921-ben érkezett második gyermekük, Károly (aki sajnos 5-6 éves korában elhunyt, torokgyíkban). Őt követte 1922-ben Sándor, 1931. július 7-én pedig Margit (aki az én édesanyám, és aki megőrizte a naplót nekünk), majd végül 1936-ban Terézia. Sajnos, már mindannyian itt hagytak bennünket, de a hitet, a szeretetet, a két kezünk munkájának megbecsülését átplántálták.

Imádott Nagymamámmal
Forrás: családi fotóalbum

Nagyapámat nem ismertem, nem találkozhattunk, sajnos. Hazatérése után postás volt Szendrőben. Vagyont nem sikerült felhalmoznia, de becsületes, dolgozó gyermekeket neveltek, szeretetben, szerényen. Beteges lett, és mintha 1940-et mondtak volna, amikor Nagyszombaton meghalt. Nagyanyámmal olyan igazi jó, bensőséges, nagymama-unoka viszonyunk volt; a nyarak egy részét nála töltöttem, s olykor mesélt ő is a régi dolgokról.

Szerző Pocsai Zsuzsanna, Béres István unokája
Ózd, 2024 májusa
pozsuka@gmail.com

Amerika Szentesre látogat: egy 20. századi újvilági peregrináció és annak tragikus következményei

A magyar kultúrtörténet a peregrináció kifejezést használja a néhány évig tartó, de ideiglenes külföldi egyetemi tanulmányútra. A peregrinációnak Európában, így Magyarországon is, már a középkortól kezdve nagy hagyománya volt. Magyar diákok jártak Bécsbe, Krakóba, olasz egyetemekre, majd a reformáció idejétől egyre inkább német egyetemekre is.

A modern kor peregrinációinak egyik fő célpontja az Amerikai Egyesült Államok lett, amely a korábbi évtizedekben és újabban, a rendszerváltás óta is ösztöndíjakkal segíti a tehetséges külföldi fiatalokat, köztük magyarokat is. Jelen történet is egy amerikai ifjúkori peregrinációval kezdődik: egy fiatal szentesi orvos, Dr. Rózsavölgyi József Texasban töltött éveivel.

A világlátott orvos texasi útja: egy kilenc éves amerikai kaland kezdete

Rózsavölgyi József 1889-ben született Bihar községben (Nagyváradtól néhány mérföldre északra), nagybirtokos családban, Rózsavölgyi László és Komlóssy Terézia legidősebb fiaként. Nagyváradon és Miskolcon járt iskolába, majd Budapesten, Berlinben és Genfben tanult orvosnak, 1913-ban a Budapesti Tudományegyetem orvosi karán szerzett diplomát. 1915-től katonai kórházakban szolgált, többek között Szentesen, ahol megismerkedett Zsoldos Vilával, a város híres vállalkozójának és gépészmérnökének, néhai Zsoldos Ferencnek a lányával, akit néhány hónappal a lány nagykorúvá válása után, 1917-ben feleségül vett. (Vilma nagyapja, szintén Zsoldos Ferenc, a város iparának megalapítója, Szentes nagy tekintélyű polgára volt, akinek nevét ma a város egyik műszaki középiskolája viseli.) Rózsavölgyi József és Zsoldos Vilma házasságából 1918 augusztusában Ferenc fiuk, 1921 februárjában pedig Éva lányuk

született. (József szülei az 1920-as trianoni békeszerződés után is Biharban maradtak és ott éltek életük végéig, míg öccsei, László és Imre, valamint húga, Irén Magyarországon éltek.

Másfél évvel kisebbik gyermeke születése után, 1922. november 6-án dr. Rózsavölgyi József a Saxonia nevű hajóval Hamburgból New Yorkba érkezett: így kezdődött a család nagy, kilenc évig tartó amerikai kalandja. Felesége és gyermekei egy évvel később követték: Cherbourgól az Aquitania fedélzetén hajóztak ki, és 1923. november 22-én érkeztek meg, úticéljuk a Texas állambeli Meyersburg volt. Ez már az Amerikába irányuló bevándorlást drasztikusan korlátozó első törvény (az 1921-es Emergency Quota Act) elfogadása után (és a korlátozásokat tovább szigorító 1924-es bevándorlási törvény – Immigration Act – előtti) történt, de Rózsavölgyi doktor, mint képzett szakember, valószínűleg különleges elbánásban részesült.

Rózsavölgyi József
1922

Boldog évek Cueróban: orvosi pálya és állampolgárság

Az 1930-as (januárban megtartott) népszámlálás idején Rózsavölgyiek a West Broadwayn éltek Cueróban, egy akkoriban körülbelül négy és fél ezer lakosú kisvárosban, a texasi Meyersburgtól néhány kilométerre északra, és Corpus Christitől körülbelül 160 kilométerre északra. A gyerekek 11 és 9 évesek voltak, és bár a család minden tagja beszélt angolul, még nem voltak amerikai állampolgárok. A családfő nyolc hónappal később egy újabb hajólistán is szerepel, az Olympic fedélzetén utazó amerikai állampolgár utasok listáján, New Yorkba tartva; a dokumentumból az is kiderül, hogy állampolgárságát a cuerói bíróság igazolta; úticélja szintén Cuero volt. Rózsavölgyiek amerikai állampolgárságukat tehát valamikor 1930 első felében kaphatták meg.

Rózsavölgyi az USA-ban töltött éve alatt fül-orr-gégész szakorvosi képesítést szerzett. Nincs róla feljegyzés, de valószínűleg a cuerói Burns Kórházban dolgozott, amely a környék legnagyobb egészségügyi központja volt, 1873-ban alapították, és akkor már egy nagy, négyemeletes épületben működött (ami ebben a kisvárosban feltűnően nagy létesítmény lehetett). Rózsavölgyi neve nem szerepel az amerikai újság adatbázisban, a newspapers.com-on, de fia, Ferenc 1943 májusában, amikor már ügyvédjelölt volt, a Pesti Hírlapban megjelent rövid cikkében gyermekkorának legboldogabb időszakaként írta le az Egyesült Államokban töltött éveket. A cikkben arról számolt be, hogy iskolásként részt vett egy texasi bírósági tárgyaláson, és az alkalmazott törvénnyel és az ítélettel kapcsolatban elmélkedett – ez a korai élménye meghatározó szerepet játszhatott abban, hogy felnőve jogász lett belőle.

Burns kórház a texasi Cueróban
Forrás: Boston Public Library ³⁸

Visszatérés Szentesre: közéleti szerepvállalás és orvosi hivatás

Nem tudni miért, de az amerikai állampolgárság megszerzése után nem sokkal a család visszaköltözött Szentesre. A Központi Értesítő 1932 novemberében közölte, hogy ugyanezen év február 23-án „*Dr. Rózsavölgyi Józsefet a szentesi Zsoldos Gőzmalom, Ipari és Kereskedelmi Részvénytársaság cégjegyzési joggal rendelkező igazgatósági tagjává választották*”. (Ezt a tisztséget 1937-ig töltötte be.) 1933-ban kinevezték a szentesi városi kórház fül-orr-gégészeti főorvosává, ahol a legendás Dr. Bugyi István sebész főorvos és igazgató (akinek nevét 1988 óta viseli a kórház) mellett dolgozott, annak nyugdíjazásáig. Kiemelkedő közéleti szerepet vállalt a városban: 1934 februárjában például tagja lett a szentesi Idegenforgalmi Tanácsnak, amely az országban elsőként itt jött létre. Ugyanennek az évnek novemberében a budapesti Az Est napilap tudósítása írt róla és kollegáiról, amikor az angol Lloyd biztosítótársaság Magyarországon tartózkodó igazgatója Szentes határában autójával balesetet szenvedett, majd miután életveszélyes sérüléseiből elkezdett felépülni a városi kórházban, meglepetten konstataálta, hogy orvosai – Dr. Bugyi István, felesége, Dr. Weber Stefánia, és Dr. Rózsavölgyi József – kitűnő angolsággal társalogtak vele állapotáról. 1939. június 15-én a város lapja, a Szentesi Napló arról tudósított, hogy az Ady Endre u. 18. sz. alatt „*erős irammal*” indult meg a Rózsavölgyi család házának építése, amelyet Antal Endre építésmérnök, Szentes város főmérnöke tervezett, és amelynek modernségét (és talán így a hír hírértékét) a vasbeton tetőszerkezet és a városban elsőként kialakításra kerülő légvédelmi pince adta.

Annak nincs lekövethető nyoma a hírekben vagy más dokumentumokban, hogy a közel egy évtizedes amerikai tartózkodás milyen nyomot hagyott Rózsavölgyi életében, gondolkodásában, politikai nézeteiben. Ez csak a II. világháború

alatti tettei alapján válik nyilvánvalóvá, többek között élete nagy tragédiája kapcsán, amit most, sok évtizeddel a háború után, amerikai és hazai internetes adatbázisokban megjelent iratokból, mint mozaikkockákból lehet összerakni.

Amerika Szentesre jön: a B-17-s bombázó lezuhanása és a pilóták megmentése

Az Egyesült Államokból való hazatérése után a Rózsavölgyi családnak azt rendelte a sors, hogy többé ne térjenek vissza az Újvilágba, bár végül, a második világháború utolsó hónapjaiban, Amerika jött el hozzájuk. A háború utolsó éve amerikai katonákat hozott az európai kontinensre, Magyarországra fölé pedig amerikai repülőket és pilótákat. 1944 tavaszától az amerikaiak és a britek stratégiai célpontokat bombáztak országszerte, köztük vasútvonalakat és hidakat egész Dél-Magyarországon; Szentesen is, ahol Rózsavölgyi Józsefék laktak. 1944 decemberében Szentesről 15 kilométerre északra lezuhant egy B-17-es bombázó, s ez ismét amerikaiakkal hozta kapcsolatba a családot. A lezuhant repülő pilótáit, John B. Clarkot és Howard G. Theobaldot Rózsavölgyi segítette abban, hogy visszatérjenek az olaszországi Bariban lévő bázisukra.

Erre az eseményre valószínűleg már csak az érintett családok leszármazottai emlékeznek, ha az amerikai kormányzat nem készített volna feljegyzéseket, amelyek dokumentálják a háború alatt Európában lezuhant amerikai pilótákkal és személyzettel való bánásmódot. A háború alatt több ezer amerikai bombázó repült Európa felett, ami rendkívül veszélyes feladat volt, és a személyzet közel egyharmadának halálához vezetett. Ezen felül sokaknak kellett kényszerleszállást végrehajtaniuk, vagy katapultálniuk a találatot szenvedett gépekből. Az amerikai levéltárakban fellelhető akták a lezuhant repülősök életének és sok esetben hazamenekülésüknek dokumentációját tartalmazzák. Szintén ott található azok

a dokumentumok, amelyek a szövetséges területekre történő visszatérést támogató hálózatok tevékenységét mutatják be. Ezeket a hálózatokat civilek működtették Európaszerte, akik sokszor életüket kockáztatva segítettek az amerikai katonáknak. 1944-től kezdődően Magyarországra vonatkozó iratok is megjelennek az archívumokban, amelyeknek nemrég oldották fel a titkosítását.

A háború után az amerikaiak igyekeztek felkutatni a repülősöket segítő embereket, és valamilyen jutalmat vagy legalább köszönetet

felajánlani nekik. Ezek az iratokon keresztül ismerhetőek meg a segítők nevei és tevékenysége. A Rózsavölgyi családra vonatkozó dokumentumok a „*Magyar segítők*” feliratú iratkötegekben találhatóak. Az iratok 23 olyan személy esetét dokumentálják, akik segítséget nyújtottak a magyar területre került repülősöknek. Az dokumentumokból kiderül, hogy 1946 márciusában a budapesti „*Amerikai Katonai Misszióban*” felállítottak egy irodát, amelynek feladata ezeknek a segítőknek a felkutatása és kompenzálása volt. Ezt az irodát kezdetben egy bizonyos Andrew P.

Amerikai B-17-es gépek repülnek Magyarország felett 1944-ben

Forrás: UK Forces War Records ³⁹

Szekely vezette, aki újságcikkek és rádióadások segítségével ösztönözte az embereket, hogy jelentkezzenek náluk a repülősokeket segítőkről szóló beszámolóikkal. Andrew P. Szekely kapitány – avagy Székely András Péter – budapesti születésű volt, a Budapesti Telefongyár egyik alapítójának, Székely Izidornak (Imre) a fia, aki a Penn State College hallgatója volt az 1940-es évek elején Pennsylvania államban, s mint ilyen, 1942 februárjában vonult be az amerikai hadseregbe és került 1946-ban amerikai katonaként Budapestre, ahol a „*magyar segítő*” aktáin dolgozott. Az újságok és rádióadások felhívásaira reagáló embereknek kérdőívet küldött kitöltésre, amelyben azok rögzíthették tevékenységüket. Ezek a kérdőívek, valamint a katonai misszió irodája és a segítők között váltott levelek alkotják az előkerült amerikai levéltári dokumentumok nagy részét, érdekes pillanatképet nyújtva a mindennapi életről a magyar történelem e kritikus és instabil időszakában, a háború utolsó éveitől egészen 1947-ig.

Magyarország szövetségesek általi bombázása csak 1944-ben kezdődött, és akkor hagyott alább, amikor a szovjet hadsereg a frontvonalakat Dél-Magyarországon át egészen Budapestig tolta. Ebben a történelmi pillanatban zuhant le az amerikai repülősoke B-17-es repülőgépe 1944. december 18-án Szentés közelében. Az amerikai nemzeti levéltárban fellelhető, meglehetősen részletes „*Eltűnt repülőszemélyzeti jelentés*”-ből („*Missing air crew report*”) tudjuk, hogy ez a bizonyos bombázó, amelyet Clark és Theobald vezetett, és összesen nyolcfős legénységgel repült, a Harmadik Birodalom területén, Blechhammerben (ma Blachownia Śląska, Lengyelország) található Oderthal szintetikus olajgyárának bombázására indult. Repülőgépüket a célpont fölött légvédelmi rakéta találta el, a személyzet egy tagját megsebesítve és a repülőgépben súlyos károkat okozva. A pilótáknak a gép sérülése ellenére sikerült megkezdeniük a

visszatérést a Bariban lévő bázisukra a magyar légtéren keresztül. Győr fölött komoly motorhiba jelentkezett, ezért a pilóták úgy döntöttek, hogy a szovjet frontvonalakon átrepülve a szövetségesek által ellenőrzött terület biztonságába vonulnak. Kecskemét felett azonban szovjet vadászgépek tévedésből megtámadták a saját szövetségesüket, a B-17-est, ami tovább károsította a gépet, ezért a pilóták a repülő elhagyása mellett döntöttek. A nyolc fős személyzet Kecskemét közelében ejtőernyővel ugrott ki a gépből, és mire a két pilótának is sikerült elhagynia a gépet, az már Szentés közelében járt, majd a várostól északra egy kukoricaföldre zuhant. Clark pilóta és Theobald másodpilóta biztonságban földet ért ejtőernyőjével, elég nagy távolságra a személyzet többi tagjától. Néhány hetes viszontagságos visszaúttjuk végén Bariban találkoztak újra, leszámítva a legénység egyetlen sérült tagját, Harry Austint, aki nem élte túl az ejtőernyős ugrást, és a Kecskemét melletti Jakabszállás templomkertjében temették el.

Innentől kezdve a Rózsavölgyi által kitöltött kérdőív, a budapesti irodával váltott levelei, és egy hivatalos „*Megmenekülési jelentés*” alapján ismerjük a történetet. A pilótát és másodpilótát, miután biztonságosan földet értek ejtőernyőjükkel, a szovjet katonai parancsnokságra vitték (Szentés október óta a szovjet hadsereg által megszállt területen volt), ahova Rózsavölgyit tolmácsnak hívták be. Az amerikaiak ezután szabadon távozhattak Rózsavölgyiekhez. Ott hasznát vehették Rózsavölgyi orvosi szakértelmének – kiderült, hogy nem sérültek meg –, valamint amerikai kapcsolatainak, angol nyelvtudásának és ottani helyismeretének. Rózsavölgyi három napig vendégül látta a repülősokeket, és barátságot kötött velük. Aztán a pilótáknak a hadiparancsnokság vonat- és repülőutat szervezett Bukarestbe, és onnan Bariba.

Rózsavölgyiek találkozása a pilótákkal rövid volt, de azok hivatalos jelentéseikben név szerint említették Rózsavölgyit, és megjegyezték, hogy milyen kedvesen és figyelmesen bánt velük. A „*Menekülési jelentésben*” bevetésük, lezuhanásuk és Bariba való visszatérésük hivatalos összefoglalójában megjegyzi, hogy „*Dr. Rózsavölgyi József, szentesi Közkórházi főorvos nagyon segítőkéss volt, alulírottakat etette és vendégül látta. A helyi magyar kórház személyzete szintén nagyon segítőkéss volt*”. A budapesti amerikai misszióval való levelezés során Rózsavölgyi is beszámolt az események részleteiről, és megjegyezte, hogy anyagi ellenszolgáltatást nem kér, de „*köszönőlevelet szívesen fogadna*”. Az akta a következő megjegyzéssel zárul: „*Személyes köszönetnyilvánítás. További intézkedés nem történt*”.

Az amerikai hatás: megváltozott életutak és tragédiák

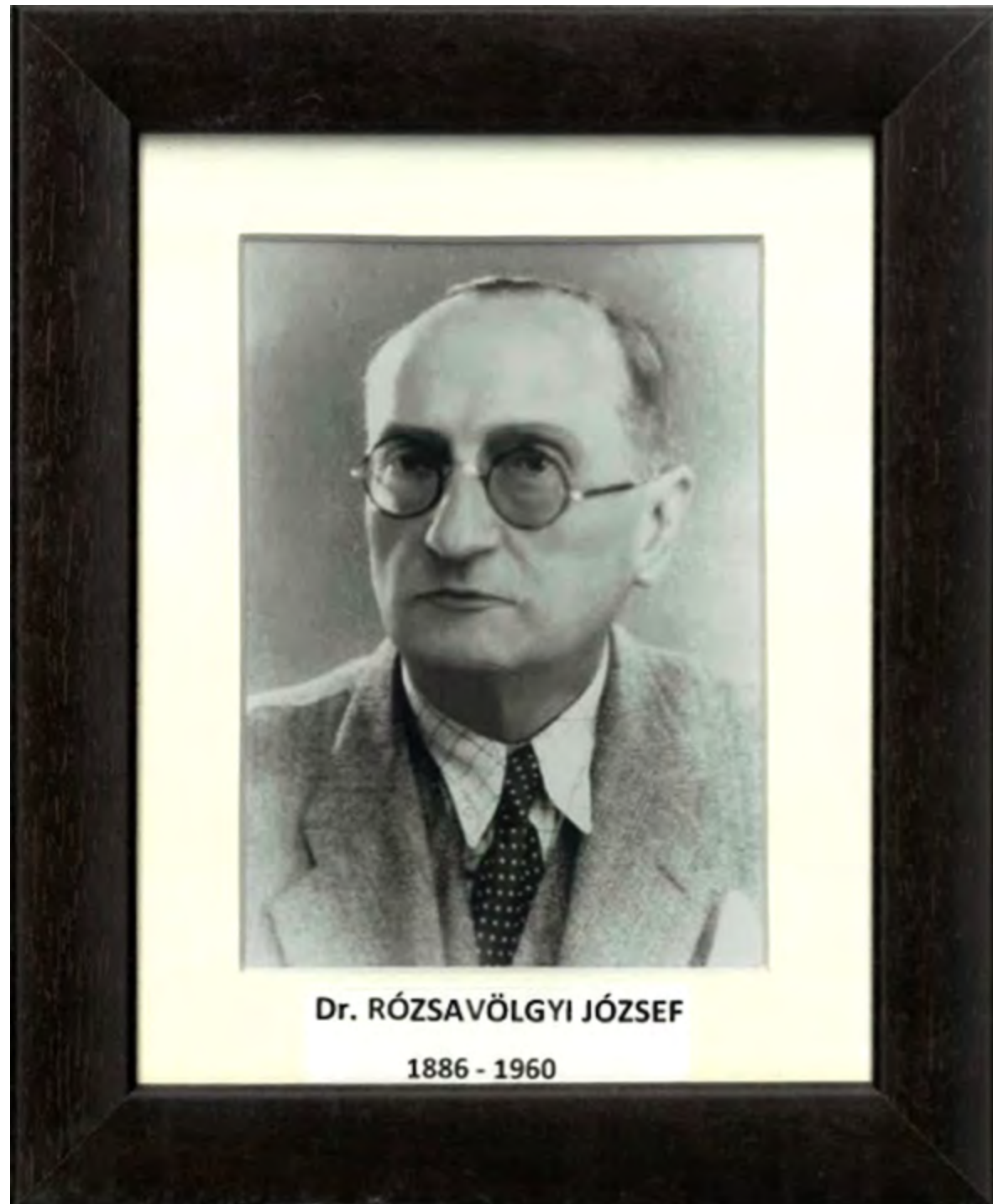
Mégis úgy tűnik, hogy a történet ennél többről szólt. A kérdőív és a levélváltás ugyanis további részletekkel szolgál a Rózsavölgyi családról, és a háború kései szakaszában, valamint a háború után szerzett tapasztalataikról. Ezek a részletek az általuk átélte eseményeket és amerikai életüket helyezik új megvilágításba, s megmagyarázzák azt is, hogy miért fordultak felebaráti szeretettel ezek felé az idegenek felé, akiket a háború rövid időre az életükbe sodort.

Másfél hónappal azelőtt, hogy az amerikai pilóták Szentés közelében földet értek és karácsony előtt három napig Dr. Rózsavölgyi vendégszeretetét élvezték, fia, Dr. Rózsavölgyi Ferenc ügyvédjelölt 1944. november 2-án, 26 éves korában meghalt a budapesti Gömbös Gyula út (ma Alkotás utca) 25. szám alatti katonai kórházban. Szüleit csak fél évvel később, 1945 májusának közepén értesítették haláláról, anyakönyvbe pedig csak 1945. augusztus 4-én vezették be, Budapest XII. kerületében.

Rózsavölgyi Ferenc egyetemet végzett, s így 1940. január 1-jével őrmesterként regisztrálták a magyar honvédségbe. Később behívták katonai szolgálatra, de – mint édesapja Székely P. Andrásnak írt levelében 1946 márciusában kifejtette – 1943 júliusában megfosztották tisztii rangjától „*angolszász-barátság miatt*”, mivel „*többízben adott kifejezést rokonszenvének az angolszász hatalmak iránt, azzal, hogy nem akar a náci mellett harcolni*”. Közkatonaként a frontra küldték, megsebesült, és a budapesti hadikórházban halt meg. Amerikai tapasztalatai egyértelműen más pályára állították, mint ami egy vidéki magyar orvos fiaként várható lett volna tőle: felemelte szavát a náci Németország melletti harc ellen, és ezért az életével fizetett.

Ferenc nővére, Éva szintén szokatlan pályát járt be kisvárosi magyar hajadon létére az 1940-es évek közepén: 1945-ben több hónapig az amerikai hadsereg titkárnőjeként és tolmácsaként dolgozott a megszállt Bajorországban. Vőlegénye, Jablánczy Sándor eközben szovjet hadifogoly volt: egy magyarországi második világháborús adatbázisban megtalálható egy 1946-ban Éva által benyújtott, Sándor szabadon bocsátását kérő beadvány. Sándor egyébként Ferenc legjobb barátja volt, sőt az egyetlen barátja, aki kitarott Ferenc mellett tisztii rangjától való megfosztása után. Emellett liberális nézeteket valló demokrata volt, amint azt Dr. Rózsavölgyi jelleméért kezeskedő nyilatkozatából tudjuk, amelyet lánya beadványával nyújtottak be. Ez utóbbi nyilatkozatból az is kiderül, hogy Dr. Rózsavölgyi és fia is feketelistára került a nyilasok uralma idején (1944 októbere és 1945 márciusa között).

Az Amerikában töltött évek és az ottani tapasztalatok megváltoztatták Rózsavölgyiek életútját. Egészen másképp viselkedtek azokban a kritikus helyzetekben, ahová a sors sodorta őket, mint ahogyan az vidéki magyaroktól a történelem e viharos időszakában megszokott lett volna. Amerika ezt teszi – megváltoztatja az embert.

Utószó

A háború után, 1947-ben Rózsavölgyi Éva férjhez ment Jabláczy Sándorhoz. Egy fiuk és egy lányuk született. Sándor 1999-ben, 77 éves korában, Éva pedig 2013-ban, 92 évesen halt meg.

Dr. Rózsavölgyi József nyugdíjazásáig a szentesi kórház fül-orr-gégész főorvosa volt, s 1960 júniusában, 71 éves korában hunyt el Szentesen. Özvegye, Zsoldos Vilma néhány nappal férje halálának első évfordulója előtt felakasztotta magát.

A két amerikai repülő között, akik Szentesre kerültek, a 18 éves Howard G. Theobald másodpilóta elesett a következő bevetésen, Graz közelében, 1945 februárjában. Holttestét soha nem találták meg, a mai napig eltűntként tartják nyilván. A pilóta, a 22 éves John B. Clark a háború után hazatért a connecticuti Westportba, feleségül vette barátnőjét, Barbarát, befejezte tanulmányait az Amherst

Egyetemen és a Harvardon, majd egyetemi oktatóként helyezkedett el. 1967-ben halt meg. A bevetés során elhunyt, majd Jakabszálláson eltemetett Harry W. Austin repülő holttestét később az észak-karolinai Winston-Salemben, szülővárosa közelében temették újra.

Székely András Péter 25 éves korában halt meg Kaposváron, miután súlyos sérüléseket szenvedett egy autóbalesetben, amikor 1946 áprilisában Pécsről Budapestre tartott, alig egy hónappal azután, hogy Rózsavölgyi doktorral levelezett. A budaörsi amerikai katonai temetőben temették el.

*Szerzők: Don Peckham és Fenyvesi Anna
Szeged, 2024 júniusa
peckham@lit.u-szeged.hu,
fenyvesi@lit.u-szeged.hu*

Dr. Rózsavölgyi József képe a mai szentesi kórházban

Forrás: a szerzők felvétele

A szeretet nem ismer határokat: Örségből az Újvilágba és vissza

2018 húsvétjának ünnepén, három hónappal az esküvőnk előtt, közösen ebédelt leendő férjem családjá és az enyémmel. Akkor határozta el a vőlegényem, Attila, hogy az esküvő napjára elkészít egy mutatós családfát. Ezalatt a nem túl sok idő alatt mindenkivel beszélgetett a családi dolgokról, így anyai nagymamámmal, Bakos Margittal is, aki egy olyan történetet mesélt el neki, amit korábban a lányának sem.

Családfa az esküvőre: az amerikai család legendárium nyomában

Nagymamám elmondása szerint az ő anyai nagymamájának, Szakasits Máriának az egyik húga a 20. század elején kivándorolt az USA-ba. Miután az édesapjuk meghalt, özvegyen maradt édesanyjuk kiment utána, és évekig kint élt az Újvilágban. Valamikor a harmincas években végül visszajött az Óhazába, a kis örségi faluba, Marácra, hogy a szülőföldjén haljon meg. A mamám hozzátette, hogy az 1956-os magyar forradalom idején még élt a két nővér, és csomagot is küldött haza a hugica, ha már a testvére és családja itthon maradtak a többszöri hívás ellenére. Ő maga 20 éves volt ekkor, néhány héttel később pedig férjhez ment nagypapámhoz, Horváth Lászlóhoz.

Ennyi információval kezdett bele a kutatásba párom, akinek végül sikerült elkészítenie egy hét nemzedéket bemutató családfát a nagy napunkra. Kiderítette, hogy ükanyám, Szakasits Mária 1881. szeptember 20-án látta meg a napvilágot a Vas vármegyei Hegyhát-Marácson (mai nevén Felsőmarác). Római katolikus vallású családba született, édesapja Szakasits Ferenc földműves, édesanyja pedig az a Kovács Anna volt, az én szépanyám, aki a családi legendárium szerint Amerikát is megjárta, de végül hazatért. Anna

az anyakönyvek szerint kilenc gyermeket hozott a világra, Márián kívül négy lánya és négy fia is született: Rozália (1876), Anna (1878), Katalin (1884), Ferenc (1886), Kálmán (1889), Antal (1892), Erzsébet (1894) és János (1897). Érdeemes megjegyezni, hogy az 1800-as évek végén még ritkaságnak számított, hogy egy családban az összes gyerek megérje a felnőttkort, de ez Mária minden testvérének sikerült. Édesapjuk 1910. szeptember 19-én halt meg, így Kovács Anna 53 éves korára megözvegyült. Végül 1938. március 10-én hunyt el, ugyanabban az örségi faluban, ahol 81 évvel korábban megszületett. Tehát biztossá vált, hogy ha tényleg ki is ment Amerikába, egy napon visszajött. Lányainak a házasságkötési bejegyzései szépen egymás után mind előkerültek: Mária 1904-ben fogadott örök hűséget vasutas ükapámnak, Holecz Károlynak, akivel végül a Komárom vármegyei Dadon telepedtek le. Rozália 1899-ben, Anna 1911-ben, míg Katalin 1907-ben ment férjhez. Egyedül a legkisebbnek, Szakasits Erzsébetnek nem került elő a házassági papírja, ami azt sejtette, hogy ő volt a kivándorló húga az ükanyámnak. Sajnos a fentiek ellenére öt év alatt nem került elő semmilyen nyom, ami az amerikai rokonok megtalálásában segített volna minket.

Kovács Anna
1922

A nyomokat követve: összeállnak az amerikai út kirakós darabjai

Végül 2024 elején az önkormányzat segítségével sikerült azonosítani Kovács Anna sírhelyét a felsőmaráci temetőben. Így egy családi kirándulás során az időközben megszületett gyermekeinkkel, Ádámmal és Flórával együtt meglátogattuk végső nyughelyét. Újabb lendületet adott a kutatásnak egy, a Szent Erzsébet templom bejáratánál felállított szobor, amit „az 1908-ban Amerikába távozott felsőmaráci lakosok emlékére” emeltek. Ez a szobor visszaadta a reményt a kutatás sikerességét illetően.

Egy héttel később meglett a kulcsfontosságú bevándorlási irat, miszerint 1922. szeptember 22-én érkezett Ellis Islandre a már 66 éves, ősz hajú Kovács Anna. Az utaslistán mint özvegy Szakasits Ferencné szerepelt. Az S.S. Rotterdam fedélzetén kilenc napig hajózott a hollandiai Rotterdam és New York között (egy évvel korábban Albert Einstein is utazott ezzel a hajóval). Érkezésekor a veje, Pócza János címét adta meg végső úti célként, ami Coplayben volt, Pennsylvania államban, Ellis Islandtól alig 90 mérföldre nyugatra. A bevándorlási tisztségviselője szerint 100 dollárral a zsebében érkezett az Újvilágba, és ekkor még úgy nyilatkozott, hogy nem tervez visszatérni az Óhazába. Az ezután felkutatott anyakönyvi bejegyzések, népszámlálási ívek és későbbi gyászjelentések megerősítették, hogy Pócza János és a legfiatalabb Szakasits lány, Erzsébet férj és feleség. Kiderült ugyanis, hogy Erzsébet révén két lányunokája is született Kovács Annának az Amerikai Egyesült Államokban, és ők voltak az elsődleges okai, hogy a nagymama ilyen nagy utat tett meg idős korában.

Az Amerikába távozott felsőmaráci lakosok emlékére emelt szobor mellett Berzsényi Flóra, Berzsényi Ádám és Berzsényi-Gál Krisztina, 2024 február
Forrás: családi fotóalbum

Az Újvilág csábítása: unokák és szüleik az óceán túlsó partján

Sajnos nem ismerem lánya és veje megismerkedésének pontos körülményeit, de néhány tény azért lehet tudni. Pócza János a Vas vármegyei Körmenten született 1879. november 15-én. Később apja, id. Pócza János, a családjával együtt a Felsőmaráccal szomszédos faluba, Ivánra költözött. 1898 elején biztosan ott élt a Pócza család.

Szakasits Erzsébet 15 éves volt, amikor elvesztette apját, és 19 évesen, néhány hónappal az I. világháború kitörése előtt hagyta el az Osztrák-Magyar Monarchiát egy másik falubéli lánnyal, a 20 éves Tóth Máriával együtt. 1914. március 30-án a franciaországi Le Havre kikötőjéből kihajózva hagyták el a vén kontinenst a CGT francia hajótársaság Chicago nevű óceánjárójának fedélzetén. A két hajadon végül 1914. április 10-én érkezett meg New Yorkba. 30 dollár volt náluk fejenként, úti célként pedig a pennsylvaniai Northamptont adták meg, ahol Erzsébet egyik unokatestvére lakott a férjével. Még azt is feljegyezték róla, hogy tud írni-olvasni, 164 cm magas, és barna a haja és a szeme színe.

Az események gyorsan követték egymást, hiszen másfél évvel később már egy kislánnyal ajándékozta meg Pócza Jánost. A kis Pócza Anna (Anne Catherine Pocza) 1915. december 1-én született Coplayben. Talán éppen a világháború volt az oka, hogy húga csak öt évvel később követte őt. Pócza Erzsébet (Elizabeth Frances Pocza) 1920. november 21-én született Northamptonban, szintén Pennsylvania államban. 1922 végén pedig megérkezett hozzájuk a szépnyám. Az egyelőre nem bizonyosodott be, hogy Kovács Anna valóban a harmincas években tért haza a Horthy Miklós vezette Magyar Királyságba, de az elgondolkodtató, hogy az 1929-es nagy gazdasági válság kitörésekor már elmúlt 72 éves.

Unokáktól a szépunokáig: az elveszett kapcsolat újrafelvétele

Kisebbik unokája, Erzsébet, kórházi ápolónő lett, egész életét a hivatásának szentelte, nem ment férjhez, végül 1994-ben halt meg a pennsylvaniai Betlehembben. Sírhelye a Magyarok Nagyasszonya temetőben (Our Lady of Hungary Cemetery) található Northamptonben.

Pócza Anna New Yorkban élt és dolgozott fodrászként, és ott ismerte meg férjét is. 1941. április 19-én ment hozzá a New York-i születésű, gépészként dolgozó Spinka Józsefhez, aki 1912-ben szintén bevándorlók gyermekeként látta meg a napvilágot. A II. világháborút követően két lányuk született, a kisebbik, Katherine Spinka, 1949-ben Manhattanben.

Nehéz évek vártak a családra. 1950 elején elhunyt édesapjuk, Pócza János, és az özvegyen maradt Szakasits Erzsébet a tengerentúlról próbálta segíteni Magyarországon maradt, még élő nővéreit: Katalin családját Felsőmarácon, és Mária családját Dadon. Az 1956-os szovjet megtorlást követően sajnos megszakadt a kapcsolat, remélem, hogy ennyi év elteltével sikerül a rokonoknak újra egymásra találni. 1960. április 19-én, a 19. házassági évfordulójuk napján meghalt Spinka József. Anna még csak 44 éves volt, de már egyedül maradt 13 és 10 éves lányaival. Húgára és édesanyjára számíthatott a nehézségek leküzdésében, de 1965 nyarán utóbbi is eltávozott – ezzel az utolsó családtag is elhunyt, aki még az Óhazában született.

Anna 30 évig dolgozott a queensi Vogue szépségszalomban, ahonnan 1982-ben ment nyugdíjba. 2000. május 31-én hunyt el a new yorki North Shore Egyetemi Kórházban. Gyászolta öt két lánya, négy unokája és dédunokája.

Pócza János és Szakasits Erzsébet sírja
Forrás: findagrave.com

Fiatalabb lánya, Katherine Spinka az 1947-ben Queensben született Robert Ferrettihez ment feleségül, akit a vietnámi háborúban mutatott bátorságáért bronz csillaggal és két bíbor szívvvel tüntettek ki. Három fiuk született. A család több, mint 40 évig élt a New Jersey állambeli Glen Rock településen. Katherine jogi asszisztensként dolgozott, mellette pedig a Hawthorne-i Szent Antal Római Katolikus Plébánia tagjaként segítette a rászorulókon. 2020. december 31-én halt meg 71 éves korában; hűséges férje három hónappal később követte őt. Katherine-t szintén a northamptoni Magyarok Nagyasszonya temetőben helyezték végső nyugalomra, ahogy szüleit, nagynénjét, és a Magyarországon született nagyszüleit is.

A családfakutatásnak köszönhetően sok mindent megtudtunk a kinti rokonokról, az 1956 után megszakadt kapcsolatokat most próbáljuk újraéleszteni. Írtunk Facebookon, az elérhető email címeken, próbáltunk telefonszámokat; pár hete képeslapokat küldtünk a nevadai és arizonai címekre. Bízunk benne, hogy közel 70 év elteltével sikerrel járunk, és Kovács Anna óhazai és újvilági szépunokái megismerhetik egymást.

Bakos Margit nagymamám, Kovács Anna dédunokája 2019. november 6-án hunyt el Sopronban. Az ő emlékére ajánlom ezt az írást.

*Berzsenyi-Gál Krisztina,
Kovács Anna szépunokája
Sopronkövesd, 2024. júniusa
berzsenyigal@gmail.com*

Mi lett volna, ha? Egy kivándorlás és kitelepítés által szétszakított család története

Hadd meséljem el nektek én, Šindýlková Zsófia, dédnagymamám, született Leitner Erzsébet (1924–2008) testvéreinek és szüleinek történetét, aki nyolc testvér közül a legfiatalabbként egyedül maradt Magyarországon, míg összes testvére, illetve szülei is vagy az Amerikai Egyesült Államokba, vagy Németországba kerültek – ki önszántából, ki kitelepítés következményeként.

Kezdeként ismerkedjünk meg kissé a családdal. Jákóról (a mai Bakonyjákóról) származtak, Veszprém megyéből. A németajkú család már az 1700-as évektől kezdve ebben a faluban élt. Mindennapjaik főképp földműveléssel, állattartással teltek, továbbá római katolikusokként a valláshoz kapcsolódó hagyományokkal. Dédnagymamám édesapja, id. Leitner János, gazdaságnál segítő családtag, édesanyja Jáger Mária, háztartásban segítő családtag volt. Dédnagymamám testvérei időrendi sorrendben: Jáger Zsuzsa (üknagymamám törvénytelenül született lánya), Leitner Ignác, ifj. Leitner János, Leitner József, Leitner Ferenc, Leitner András, Leitner Mátyás és végül legfiatalabbként dédnagymamám, Leitner Erzsébet.

id. Leitner János
és felesége Jáger
Mária, 1940-es évek
*Forrás: családi
fotóalbum*

Leitner János
1930

Kivándorlás: úti cél Paterson, New Jersey

Kutatásaim nyomán kiderült, hogy elsőként Leitner Ferenc (angolosítva Frank) – dédnagymamám nagybátyja – ment ki, még 1891-ben, egy jobb világ reményében, az USA-ba. Az általa hazaküldött levelek valószínűleg biztatónak hangzottak, ugyanis az első világháborút követően dédnagymamám több testvére is szerencsét próbált a tengerentúlon. Leitner Ignác 19 évesen, 1922-ben utazott öccsével, Leitner Józseffel, a Lapland nevű hajóval, Antwerpen kikötőjéből, Ellis Islandre, New Yorkba. József néhány évvel később hazatérhetett, ugyanis 1927-ben már bátyjával, ifj. Leitner Jánossal együtt utaztak a Pennland hajón, ismét Antwerpenből Halifaxba, Kanada Nova Scotia tartományába. 1930 októberében aztán üknagypapám, id. Leitner János is csatlakozott a már kint élő családtagokhoz. Néhány évre rá kitört a második világháború, és ezt követően, 1948 elején, a németek tömeges kitelepítése során, dédnagymamám többi családtagjának el kellett hagynia szeretett Bakonyjákói faluját: Németországba vitték őket, és ott Drezda mellett, Radebeulban telepedtek le. A Németországba kivitt családtagok közül végül csak Jáger Zsuzsa és Leitner András maradt hosszú távon, családotul, Németországban. Üknagymamám, Jáger Mária, továbbá dédnagymamám két további testvére, Leitner Ferenc és Leitner Mátyás 1948 és 1952 között szintén csatlakozott a többiekhez Amerikában. A tengerentúlon mindannyian New Jersey állam Paterson nevű városában telepedtek le.

Kitelepítés: egyedül maradva Bakonyjákón

A család egyedüli tagja, aki Bakonyjákón maradt, dédnagymamám, Leitner Erzsébet volt. Az itthon maradását két dolognak köszönhettem, ahogy megtudtam ezen időszakot kutatva, és a családi történeteket meghallgatva. Nagymamám 1943-ban született csípőproblémákkal, és gyermekkorában huzamosabb ideig gipszben kellett lennie, továbbá számtalan műtéten esett át. Öccse József, 1947. december végén született, így 1948. januárjában, a Leitner család kitelepítésekor dédnagymamám még a szülés utáni gyermekágyi időszakot töltötte. Ezen két okból kifolyólag „beteges” családnak titulálták őket és megkímélték őket a hosszú utazástól, mellyel a Németországba való kimenetel járt volna. Így tehát dédnagymamám, Leitner Erzsébet, Bakonyjákón maradhatott férjével és két gyermekével. Családjának kitelepítésekor azonban még ő is csupán 24 éves volt. Számtalan alkalommal ötlött fel bennem, hogy fiatal felnőttként, két kicsi gyermek édesanyjaként, milyen nehéz lehetett dédnagymamámnak.

Családtagjainak Amerikába való kivándorlása után dédmamám már csak egyszer találkozott személyesen Mátyás bátyjával, a többi kinti testvéreivel és szüleivel pedig már soha. Bár 1993-ban neki is lehetősége volt meglátogatni az Amerikában élő rokonokat, addigra már csak testvérei gyermekeivel és unokáival tudott találkozni, mert testvérei és szülei már nem éltek. Én magam – szintén a 20-as éveim közepén járva, egy kisfiú édesanyjaként – elképzelni sem tudom azt, hogy milyen nehéz lenne, ha a jövőben soha nem tudnék már találkozni a testvéremmel, szüleimmel, s csupán levelek, fényképek által tudnánk tartani a kapcsolatot.

Ugyanakkor nagyon szerencsésnek érzem magam, ugyanis a kivándorolt családtagok által hazaküldött fényképeket a mai napig nagy becsben őrzi családunk, és szinte minden esetben sikerült azonosítani a fotókon szereplő személyeket. Milyen óriási értéke van számomra ezeknek a fényképeknek és a túloldalukra írt rövid leveleknek! Végtelenül hálás vagyok, hogy dédnagymamam mindazon nehézség és megpróbáltatás ellenére, ami életében történt, hosszú életet élt, így nekem is lehetőségem volt

személyesen megismerni őt, és számtalan kedves emléket szerezni vele. Habár viszonylag fiatalon, 64 éves korában elvesztette férjét, mindannyian úgy emlékszünk rá, mint mosolygós, jókedvű, családjával törődő, életerős dédnagymamára. Én magam tíz éves voltam, amikor meghalt, így sajnós ahhoz még fiatal voltam, hogy megkérdezzem tőle, hogy az élete során mi segített neki a nehézségeken felülkerekedni, de életerős, pozitív hozzáállása mindenképp szemléletformáló hatással van a saját életemre is.

Leitner Erzsébet
igazolványkép
Forrás: családi
fotóalbum

Új élet a tengeren túl: a Leitnerek Amerikában

Egy amerikai újság adatbázisában talált újságcikkekből és gyászjelentésekből számtalan érdekes információt megtudtam a Leitnerek amerikai életéről. Római katolikus vallásosságukat megtartva Patersonban a Saint Boniface Roman Catholic templomba jártak mindannyian – itt tartották a keresztelőket, az

esküvőket, és a gyászmiséket. Ez a templom hosszú évtizedeken keresztül kifejezetten a német ajkú bevándorlókat szolgálta, német nyelvű igehirdetéssel és számtalan közösségi programmal. A templom mellett általános iskola is működött, ahová dédmamám testvéreinek gyermekei közül is jártak néhányan.

Leitner esküvő a Saint Boniface Roman Catholic templomban, Paterson, New Jersey

Forrás: családi fotóalbum

A kivándorló családtagok mindannyian kétkezi munkát végeztek, és apránként legalább minimálisan elsajátították az angol nyelvtudást. Idősebb Leitner János, gyászjelentése alapján, műanyaggyárban dolgozott; Leitner Ignácot gumitekerics-készítőként alkalmazták 31 éven keresztül a Manhattan Rubber Company-nál, Passaicban; Leitner János textilgyári munkásként helyezkedett el a Hudson Finishing Corporation-nál; Leitner Mátyás pedig gépész volt. A közösségi életből is kivették a részüket: Leitner József a Frohsinn Énekes Társaság tagja volt, Leitner Ferenc pedig a patersoni beteg- és haláleseti segélyegyletben tevékenykedett.

A családi történetek, emlékek szerint a kivándorolt családtagok szoros kapcsolatot ápoltak egymással, hosszú időn keresztül csupán néhány utcányira laktak egymástól. Ha a család összejött, akkor az éneklés, kártyázás, közös étkezések, viccek mesélése elmaradhatatlan volt. Összességében sajnos elmondhatjuk, hogy a kivándorolt első generációs rokonok nagy többsége elég fiatalon halt meg: Leitner Ignác, Mátyás és János 60 évesen, Leitner József 47 évesen, Leitner Ferenc 42 évesen. Űkszüleim ugyanakkor hosszú életet éltek: id. Leitner János 82 évesen halt meg, felesége, Jáger Mária pedig 81 évesen.

A világháború árnyéka: bonyodalmas kijutás az '50-es években

Nem mindenkinek volt zökkenőmentes az Amerikába való kijutása. Leitner Ferenc küzdelmes, nehézségekkel teli történetére a korabeli újságok is felfigyeltek, és alaposan dokumentálták az összefogást, amire szükség volt, hogy Ferenc csatlakozhasson családjá többi tagjához. Az általam talált újságcikkek óriási segítséget jelentettek abban, hogy a lehető legrészletesebben megismerhessem a helyzetet és a megoldásban segédkezőket. Leitner Ferenc felesége, született Csánitz Anna,

és két fiuk (József és ifj. Ferenc), akik még Bakonyjácán születtek, 1950. március 12-én nagybátyjukkal, Leitner Mátyással érkeztek meg az Amerikai Egyesült Államokba, repülővel.

Ferencet hátra kellett hagyniuk Németországban, Amerika ugyanis nem engedélyezte az országba való belépését, mivel Ferenc a német oldalon harcolt a második világháborúban. Ferencet 1944. decemberében, karácsonykor besorozták a német Waffen SS fegyveres csoportba, hogy védelmezze Budapesten a Vörös Hadseregtől. Szolgálatát csupán 7 hétig tartott, mert a rákövetkező év februárjában sikeresen megmenekült az ostrom alatt és hazatért családjához. Később az egész családot elfogták az oroszok, és bányamunkára kényszerítették őket, ahonnan megmenekülve Passauba, Németországba kerültek a DP (displaced person) táborba. Innen indult útnak Anna két fiával Amerikába. Habár abban reménykedtek, hogy Ferenc csupán néhány hét különbséggel csatlakozni fog feleségéhez és fiaihoz, a hetek idővel hónapokká, végül évekké húzódtak.

Ferenc végül csak 2 évvel és 3 nappal később, 1952. március 15-én érkezhetett meg Amerikába. Ez idő alatt Anna minden erejével azon volt, hogy ellássa gyermekeit, pénzt keressen, beilleszkedjen egy új társadalomba, és eközben aktívan dolgozzon azért, hogy férje helyzete megoldódjon. Egy különleges dokumentumot kellett a családnak beszereznie Bakonyjácóról, mely arról tanúskodott, hogy Ferencet kötelező jelleggel sorozták be a német seregbe és nem önszántából lépett be. Az ügy előrehaladásában nagy szerepet játszott Otto Durholz, a Committee for Christian Actions aktivistája és lánya, Miss Nancy Durholz, aki Európába utazva segítette a helyzet megoldását. Munkájuk eredményeképpen sikerült megváltoztatni a DP törvényt, amely így engedélyezte azon személyek bevándorlását az Amerikai Egyesült

Államokba, akik nem önszántukból harcoltak a német oldalon a második világháborúban. Ferenc tengerentúli élete sajnos nem tartott hosszú ideig, ugyanis 1954. január 15-én tragikus hirtelenséggel, szívinfarktuszban meghalt. Felfoghatatlan veszteség volt továbbá az is, hogy

két fia, József és ifj. Ferenc, rendkívül fiatalon elhunytak, mindketten szintén szívinfarktuszban. József 38 évesen feleségét, lányát és fiát, az ifjú Ferenc pedig, csupán 27 évesen, szintén feleségét és két lányát hagyta hátra.

Leitner Ferenc és felesége Csánitz Anna két fiúkkal Józseffel és Ferencsel, 1940-es évek, Bakonyjácó
Forrás: családi fotóalbum

Leszármazottak: vajon kik lehetnek a ma élő távoli rokonok?

Ilyen sok információ megszerzése után óhatatlanul felmerült bennem a kérdés, hogy vajon kik lehetnek a kivándorolt családtagok ma is élő leszármazottai. A tengerentúli újságokban talált gyászjelentések hatalmas segítséget jelentettek az élő rokonok felkutatásában, ugyanis legtöbbször részletes pontossággal számoltak be arról, hogy kik a gyászoló családtagok. Sok-sok kutatás után sikerült a közösségi média segítségével megtalálnom a még élő rokonokat. Megtaláltam Leitner Ferenc két fiának feleségeit, gyermekeiket, Leitner Mátyás lányának családját, Leitner András gyermekeinek családját, akik többen végül Németországot elhagyva az USA-ba mentek. A kinti családtagok óriási segítséget jelentettek az én családomban fennmaradt fényképek szereplőinek azonosításában, további történetek felelevenítésében.

Kiváltságomban állt 2022-ben férjemmel New Jerseybe utazni és személyesen is találkozni sokukkal. Az együtt töltött nap tele volt emlékezéssel, fotók nézegetésével, személyes emlékek megosztásával, könnycseppek elmorzsolásával, nevetéssel. Életem egyik legmeghatározóbb utazása volt. Közös lehetőségünk volt ellátogatni a temetőbe, ahol a Leitner felmenők sírjai találhatóak. Továbbá férjemmel meglátogattuk az Ellis Islandon lévő Bevándorlási múzeumot, ahol nagyon sok érdekes információt kaptunk a bevándorlások körülményeiről, az egyes vizsgálatokról, amelyeken a Leitner családnak át kellett esnie az országba történő bebocsátás előtt.

Nagy családi összejövetel a Leitner leszármazottakkal, 2022, New Jersey

Forrás: családi fotóalbum

Nagymamám sok kellemetlenséget élt át csípőproblémái miatt. Bár eddigi hosszú élete során megtanult együtt élni e problémák mindennapi életre gyakorolt hatásával, mégis mindezen információk tükrében sokszor játszottam el a gondolattal, hogy mi lett volna, ha egészségbeli nehézségek nélkül született volna? Mi lett volna, ha öccse nem épp 1947. december végén születik? Mi lett volna, ha dédnagymamámat és családját is kitelepítették volna? A válasz e kérdésekre viszonylag egyszerű: ha mindez másképp történt volna, akkor én ma nem ülök itt. Nem születik meg az édesapám – hiszen nagymamám és nagypapám nem találkozhatott volna, és mindannyiuknak teljesen más élete lett volna – más kultúrában nevelkedve, más országban. Hálás vagyok, hogy az én családom története így alakult, és nem máshogy!

Szerző: Šindýlková Zsófia,
Leitner János ükunokája
Gönyű, 2024 májusa
info@felmenoim.hu

Felmenőim.hu családfakutató

Emigráció és emlékezés: Béla bácsi és a nyugati kincsek

A család több ágán, köztük anyai nagymamámén is volt Amerikába kivándorolt rokonunk. Személyesen ismertem, leszármazottaival is tartom a kapcsolatot a mai napig; mondhatni, hogy a kivándorlása hatással volt rám, és a ma is élő rokonságra.

Üknagymamám, Portik Karolina, leányanyaként szülte meg elsőszülött fiát, Alajost, majd házasságot kötött Csergő Ágostonnal. Ágostontól született még négy gyermeke, mind leány: Anna, a dédimamám, Erzsébet, Katalin és Matild. Anna dédnagymamám a második világháború idején – miután dédipapát elvitték a frontra – megfogta a gyerekeket, és elindult Erdélyből Magyarország felé gyalogosan és lovaskocsival, egy jobb élet reményében. Szerencsére dédipapa hazatért, utánuk jött, és sok évig éltek még boldogan a festői Dunakanyar egy kis falujában, Felsőgödön. Nagymamám Budapesten dolgozott, ott is ismerkedett meg nagypapával. Féltestvérének, Alajosnak és feleségének, Rátkay Rozáliának három gyermeke született, Irén, Béla és Géza; ők Székelyföldön maradtak. És itt kezdődik Béla bácsi története.

Közel 20 év emigrációban: a bécsi menedékből Milwaukee-ba

Portik Béla Gyergyószentmiklóson született, 1930. április 20-án. 1945-ben, az általános iskola befejezése után, Budapestre költözött, ahol autóműszerésznek tanult. Nagymamám és dédszüleim nagy segítséget nyújtottak neki akkor. Béla 1956-ban Bécsből szállított gyógyszereket a gyergyószentmiklósi János kórházba Angi István orvos segítségével. Sajnos csak három alkalommal sikerült a transzport, mert a negyedik alkalommal már csak a határig jutottak, ahol átvették tőlük a gyógyszer szállítmányt, mert Magyarországot megszállták az oroszok. Bécsben menedékjogot kapott; két hétig egy szállodában kellett várakoznia, majd 1956. november 21-én az Egyesült Államokba repült, Milwaukee városába, Wisconsin államba, egy MIFLY 12615 számú szállítórepülőgéppel,

sok más magyar szakemberrel együtt. Így hát 26 évesen érkezett az „ígéret földjére”, ahol az elején egy munkásszálláson lakott. Többször küldött levelet az otthoniaknak, de feladó sosem szerepelt a borítékokon, mindig jelszavak voltak helyettük. 1966-ban megszerezte az amerikai állampolgárságot, s 32 éves korában ismerkedett meg a Magyarországról származó Kovács Margittal, akit 1962-ben feleségül vett. Margit 16 évesen, 1957. december 1-én jött az államokba, édesanyjával, Margareth Ziegenheimmel, egy MIONA-H 12902 jelzésű repülőgéppel, Belgrádból. 1963-ban megszületett Erika nevű gyermekük, 1964-ben Andrea, 1966-ban Béla, végül 1970-ben Viktória. Béla bácsi először 1974-ben tért haza feleségével, majd 1978-ban az egész családdal meglátogatták az Erdélyben maradt rokonokat. Ezután általában két-három évente járt haza szülőföldjére, Székelyföldre, emellett nagyon sokszor látogatta

meg a Magyarországon élő rokonokat, köztük nagymamám és minket is. Volt, amikor egyedül utazott, volt amikor a feleségével, volt hogy csak a gyerekekkel. Később a gyermekei már önállóan is jöttek látogatóba. Négy gyermekük révén hét unokájuk és egy dédunokájuk is van, akinek születését sajnos már nem érhatték meg.

Dédnagymamám, Csergő Anna nézi, ahogy Portik Béla öleli nagymamám, Bajkó Rozáliát, 1974 körül
Forrás: családi fotóalbum

A '70-es évek nyugati csodái: elegancia, ajándékok és dollárboltok

Édesanyám mesélte, hogy az 1970-es években Béla bácsi rengetegszer küldött csodálatos képeslapokat és fotókat különböző alkalmakra; emellett divatos, akkoriban Magyarországon még nem kapható ruhákat, farmernadrágot, nagypapám első Wilkinson elektromos borotváját, Philips magnót, illetve dollárt,

amelyet anyukám a „dollárboltban” tudott elkölteni különleges, külföldi termékekre. Miskolc, mint megyeszékhely, két dollárbolttal is büszkélkedhetett, az egyik a város főutcáján, a másik pedig a ma már elhagyatott, de akkoriban elit helynek számító, külföldiek által látogatott Juno szállodában volt, Miskolc-Tapolcán. A Kádár-korszak Magyarországon több mint 300 ilyen diplomatabolt vagy dollárbolt működött Budapesten és a megyeszékhelyeken, a „rothadó,

erkölcstelen, kapitalista” nyugat termékeinek lelőhelyeként. A boltba útlevelemmel, vagy kiegészítő valutalappal lehetett belépni; a betérőket a nyugati kánaán várta a szocialista boltok olcsó, egyszerű, kopár hangulata után. Volt itt minden, ami szem-szájnak ingere: márkás parfümök, drága whisky, cigaretta, Casio óra, Matchbox

kisautó, Barbie baba, svájci csokoládé. Sokan itt költötték el a külföldön élő rokonoktól kapott, vagy a ritkaságszámba menő utazás után megmaradt amerikai dollárokat, német márkákat és svájci frankot, de sokan haszonszerzés céljából is vásároltak itt; a seftelés már akkor is ment.

Sokak számára elérhetetlen volt, hogy itt vásároljanak, így legtöbbször csak a kirakatot nézegették vágyakozva, és szívták a Munkás vagy Kossuth cigarettát, miközben álmodozva gondolták, hogy ez Marlboro, mint a reklámban a cowboynak. A gyerekek Lego és Matchbox helyett fa építőköccel és bádoggal vagy műanyag kisautókkal játszottak, nem volt ajánlatos akkoriban a szülőknek valuta nélkül kisgyermekkel a bolt előtt elsétálni. Igazi presztízsnak számított ott dolgozni, az eladókisasszonyok egyenruhában voltak, tökéletesen meg kellett tanulniuk csomagolni, kiszolgálni a kedves külföldi vevőt, mindig mosolyogniuk kellett. Annak ellenére, hogy nem akárcsak dolgozhatott ott, még az eladók sem vehettek ott semmit. Ennyire nagy volt a szigor. 1989-ben leáldozott a dollárboltoknak, mert akkor már az átlag magyar is utazhatott mindenféle megszorítás nélkül, és hozzá tudott jutni mindenhez, amihez addig nem.

**Az elegancia megtestesítője:
Béla bácsi, a magyar Jockey Ewing**

Amikor kicsi voltam, és elutaztunk a Dunakanyarba dédimamához látogatóba, és épp itthon volt Béla bácsi, akkor mindig hozott egy kicsi Amerikát magával. Ekkor ugyan már kezdett leáldozni a dübörgő szocializmusnak, de még voltak maradványai. 1990-ben, a rendszerváltás után kezdték vetíteni a Dallas sorozatot, amely igazi kultuszfilmnek számít a magyar televíziózás történetében. Akkor minden férfi Jockey és minden nő Pamela szeretett volna lenni. Az egész város kihalt volt, amikor vetítették a televízióban, hetente egyszer; mindenki otthon ült, a tévé képernyője elé szegezve, és élte az amerikai álmot. Szerencsére ismétlés is volt, ha

esetleg valaki lemaradt volna róla. Édesanyám mesélte, hogy az ismétlést a munkahelyen, az akkori Lenin Kohászati Művekben nézte, aki tudta. Álmodozva néztük a medencés, kétszintes házat, a felhőkarcolókat, az ikonikus Jockey Mercedest (később Béla bácsinak is ilyen volt) és az autótelefont. Itthon még csak elvétve lehetett látni nyugati autót a sok Trabant, Lada, Wartburg mellett; mi is Bécsből hozattuk az első nyugati autónkat, melyhez a márkát a szüleim hónapokig vásárolták innen-onnan, és a Lada helyére megérkezett a kis sötétzöld VW Golf.

Emlékezetesek édesanyámnak Béla bácsi és Margit néni esküvői fotói is; a rengeteg Cadillac autó a pálmafák alatt; először azt hitték, hogy hajók, akkorák voltak. Össze sem lehetett hasonlítani az akkori pici autókkal, amik Magyarországon futottak. Sajnos a fotókat még nem sikerült megtalálni.

A szilveszter esték is másképp teltek akkoriban, mikor Felsőgödön voltunk, és ott volt a rokonság. Mivel Románia és Magyarország között van egy óra időeltolódás, olyankor kétszer volt szilveszter: egyszer „székely idő” szerint, amikor a székely himnuszt énekeltük, majd másodszor magyar idő szerint, mikor a himnuszt hallgattuk és énekeltük. Dédimama halála után sajnos a rokonság szétszéledt, már nem volt az az erős kapocs, ami összetartott volna, de ennek ellenére mai napig tartjuk a kapcsolatot, ha nem is mindenkivel.

Nekem kicsit mindig olyan volt Béla bácsi, mintha a televízió képernyőjéről lépett volna le, akár Jockey Ewing. Na, nem azért, mert hasonlított rá, vagy mert cowboykalapot hordott, hanem az egész lényé maga volt a megtestesült

Egy budapesti dollárbolt 1986-ban

*Forrás: Fortepan/Hegyí Zsolt,
Balla Demeter felvétele*

elegancia; egy nagyvilági úr, elegáns cipő, nadrág, mellkasig kigombolt ing, hogy látszódjon az akkori férfias jelkép, a mellszőrzet és az arany nyaklánc, valamint az elmaradhatatlan Ray Ban pilóta-napszemüveg. Akkoriban nekem gyerekként furcsa volt látni, hogy a „messzi, nagy“ Amerikában így járnak a férfiak; itthon azért nagyon nem lehetett látni még hasonlót sem.

Portik Béla és gyermekei, illetve édesanyám és nagymamám Miskolc-Lillafüreden, az 1980-as években
Forrás: családi fotóalbum

A színes fotók is elképesztőek voltak; itt nálunk még csak fekete-fehér fényképeket lehetett készíttetni. Mikor nagyobb lettem, már itthon is lehetett színes fotót előhívatni, több napos várakozási idővel, de ők hazahozták az insta fényképezőt, ami rögtön nyomtatta a fotót, és pár perc várakozás után kész is lett a színes kép. Hihetetlen volt, hogy ilyen is létezik. Furcsa volt az is, ahogy Béla bácsi beszélt. Magyarul, de mégis volt benne valami amerikai kiejtés, ami nem volt megszokott számunkra.

Gyermekei már fiatal felnőttként is sokat jártak hozzánk. Ők nagymamámra és dédimre hozták a frászt, mikor reggel mamáék megcsinálták a kotyogós kávéfőzőben a jó erős presszókávé. Egy kis pohárával kaptak, de ők hozzászórtak az amerikai hosszú kávéhoz, ami nem olyan erős, de sok. Ezt is literszámra itták volna, de aztán rájöttek, hogy ezt nem lehet összehasonlítani azzal. Nagyon élvezték azt is, hogy itthon el tudtak menni szórakozni anyukámmal és a többi rokonnal, és ihattak alkoholt, holott még nem voltak 21 évesek. Amerikában ez elképzelhetetlen

volt akkor, és a mai napig is az. Nagyon érdekes, hogy 21 éves korukig a fiatalok nem vehetnek legálisan alkoholos termékeket, de háborúba már elküldhetik őket, és van, hogy meg sem érik a felnőttkort, mert meghalnak a fronton.

Ingázás, majd hazatérés: Béla bácsi öröksége és emlékezete

A család Amerikában több városban is lakott, Greenfieldben, Waukeshaban, Muskegóban és Milwaukee-ban is. Béla bácsi és Margit néni házassága megromlott; 2010-ben váltak el, de Béla bácsi már 1990-től visszaköltözött Gyergyószentmiklósról. Rendszeresen ingázott Amerika és Gyergyószentmiklós között, hisz mindkét helyen voltak szerettei. Otthon új partnert talált, és vele élt egészen 2017. október 24-én bekövetkezett haláláig. Szeretett szülőföldjén nyugszik. Margit néni az Egyesült Államokban élte le életét, majd 2020-ban a waukeshai Prairie Home Cemeteryben helyezték örök nyugalomra. Nagyon szerettem Béla bácsit, hiányzik a mai napig, sokszor emlegetjük családi beszélgetések alkalmával.

Négy gyermeke mind az Egyesült Államokban született és mai napig is ott élnek. Ennek ellenére nagyon jól beszélnek magyarul. Ez annak köszönhető, hogy szüleik fontosnak tartották, hogy ne csak az angolt ismerjék, hanem a magyart is, hisz az is anyanyelvük, emellett sok évet töltöttek Magyarországon is. Többüknek az első partnere magyar volt, majd sajnálatos válások után amerikai párra leltek. Barátaik amerikaiak. Ennek ellenére, ha beszélünk, mégis megértjük egymást, nem felejtették el a magyar nyelvet. Pedig nagyon ritkán használják.

Béla bácsi öccsének, Géza bácsinak a két gyermeke, Zoltán és Erika is az Államokban él. Zoltán és kedves felesége, Betti három gyermeket nevelnek, Erika és férje, Gary kettőt, és Floridában laknak. Béla bácsi

nővérének, Piroska néninek egyik fia már elhunyt, de a felesége, gyermekei és unokái mai napig Gyergyószentmiklóson élnek, másik fia pedig szintén az Államokban él, ahová Béla bácsi segítségével jutott ki.

A kint élő, harmadik generációs leszármazottak azonban már nem beszélnek magyarul, angolul kommunikálok velük; egy-egy szót, vagy mondatot tudnak már csak. Az ő gyerekeik pedig már egyáltalán nem fognak tudni magyarul, hisz nekik már egyik szülőjük sem lesz magyar, és már csak az emlékekben fog élni, hogy ők valójában egy kicsi országból származnak Európa közepéből. Az „Isten, áldd meg a magyart” helyett az fogják énekelni, hogy „Oh, say can you see by the dawn’s early light”, a „szeretlek” helyett „I love you”-t fognak mondani társuknak, gyermeküknek, a magyarság csak halványan fog pislákolni emlékeik között, egy nép egy távoli kontinensen, és a viszontlátásra helyett azt fogják mondani, hogy good-bye!

Történetem megírásában nagyon sok segítséget kaptam elsősorban édesanyámtól, Pacz Ilonától; Béla bácsi nővéréntől, Piroska nénitől, aki 96 éves, és nagyon jó egészségnak örvend; Piroska néni menyétől, Marika nénitől; és dédimamám testvérének a gyerekeitől, Pircsike nénitől, aki sajnos 2024. június 29-én, 86 évesen elhunyt. Hihetetlen belegendolni, hogy még pár hete információt, adatokat küldött nekem, most pedig már nincs; szerető szíve megszűnt dobogni. Felfoghatatlan. Hálás szívvel gondolok rájuk, hogy át tudták adni azt a tudást, a történeteket, amik máskülönben a feledés homályába vesznének.

*Szerző: Héder Krisztina
Miskolc, 2024. július
83.k.heder@gmail.com*

Közösség és örökség: a Csoman család története

Édesapám, Csoman Endre nagy személyiség volt az életünkben. Férjem adta neki a Nagy becenevet, aztán családi körben az elmúlt húsz év során ebből Nagy lett, amit én mindig rendkívül mulatságosnak találtam.

Endre rövid betegség után, 2022. augusztus 22-én hunyt el szívelégtelenség következtében. Egészsége már az év májusában romlani kezdett, és felhagyott sok olyan tevékenységgel, amit szeretett: a kertészkedéssel, a rendszeres elvonulással saját kezűleg épített kis faházába, az ott lévő másik kert gondozásával és a felesége sírjának látogatásával. Arlene Kovács Csoman 2018-ban hunyt el a mellrákkal folytatott évtizedes küzdelem után. Ő is és Endre is, otthon, családjá körében töltötte életének utolsó perceit.

Amikor néhány évvel édesanyánk halála után édesapánk is elhunyt, a testvéreimmel együtt nem csupán árvák lettünk, de elvesztettük a kapcsolatot magyar származásunkkal, és a mindennapi érintkezést is a magyar kultúrával és nyelvvel, ami addig meghatározta az életünket.

Szentdomonkosi történetek:

Endre fiatalokora

Csoman Endre 1938. április 17-én született a Heves vármegyei Szentdomonkoson Csomány Lajos és Kovács Júlia fiaként. A család teljes neve Csomány Maksi volt. A második rész, mint nemrég megtudtam, ragadványnév, egyike azoknak a beceneveknek, amelyek egy nagy család azonos vezetéknévű, ugyanazon településen élő ágainak megkülönböztetését segítik.

Édesapám sok történetet mesélt Szentdomonkoson töltött ifjúkoráról, erről a kis észak-hevesi faluról, amelyet a 25-ös út vág ketté. Életét az iskola, a szomszédos falvakban élő nagycsalád – nagynénik, nagybácsik, unokatestvérek – és a barátok határozták meg. Kamaszkorában volt jó pár fergeteges

kalandja – ivászatok, táncmulatságok –, és arra is jól emlékezett, hogy rendszeresen kibújt a rábízott, ház körüli munkák elvégzése alól. Kalandos kamaszkora ellenére Endre 2000-ben megbecsült vendégként térhetett vissza Szentdomonkosra a millenniumi ünnepségre. Az általános iskola elvégzése után a szomszédos Ózdon járt műszaki képzésre, ahol hegesztést és egyéb acélipari készségeket sajátított el.

Az Amerikába vezető út: menekülés Magyarországról 1956-ban

1956 októberének végén Endre tizenhét éves volt. Unokatestvéreivel, Spagina Andrással és Fábri Józseffel, valamint néhány más gyermekkori barátjával egy éjszaka elhatározták, hogy elmenekülnek a szovjet hadsereg közelgő inváziója elől. Sok településen ellenezték a

magyarországi kommunista beavatkozást, amit a kultúrházakban tartott éjszakai összejövetelek erősítettek, ahol az emberek a Szabad Európa Rádió adásait hallgatták. Sokszor meséltek az útjukról, amely során gyalogosan, erdőkön és dombokon keresztül, majd busszal és vonattal eljutottak a Rábáig, az osztrák határig. Endrének, Andrásnak és Józsefnek meg kellett győznie a magyar határőröket, hogy engedjék át őket gyalog egy hídon Ausztriába, ahol aztán az osztrákok átvizsgálták és kedvesen fogadták őket. Egy kelet-ausztriai táborba kerültek, ami a második világháború alatt munkatáboroként üzemelt. A táborokat különböző országok, például Ausztrália, Kanada és az Egyesült Államok képviselői látogatták, hogy elbeszélgessenek a menekültekkel, és meggyőzzék őket arról, hogy emigráljanak az országukba. Egy idő után a csoportot egy németországi amerikai katonai bázisra szállították. Endre, András és József úgy

döntött, hogy az Egyesült Államokba vándorolnak ki. 1956. december 31-én Bremerhavenben szálltak hajóra. Endrének élete végéig emlékezetes maradt, hogy azon a szilveszter éjszakán az Amerika Hangjának adott interjút. Németországból mindhárman a New Brunswick-i Camp Kilmerbe kerültek, egy korábbi katonai táborba, ami az '56-os magyar forradalom után mintegy harmincezer magyar menekült ideiglenes szállásává vált. A Camp Kilmerből való továbbköltözésben az Egyesült Államok magyar egyházai és közösségei támogatták őket.

'56-os menekültek Camp Kilmerben, 1956-57
Forrás: *National Archives and Records Administration, USA. A Blinken OSA Archivum gyűjteményéből*⁴⁰

Endre, András és József a pennsylvaniai Pittsburghbe került, mert szakképzettségük révén az acéliparban tudtak elhelyezkedni. Így a menekültek busznyi csoportja Pittsburgh Hazelwood negyedében, a Johnston Avenue-n található Első Magyar Református Templomhoz érkezett. Hazelwoodban sok magyar élt, három magyar templom is volt – református, lutheránus és katolikus –, és egy közösségi ház is, a Magyar Home.

Endre elmondása szerint a buszt elsőként a templom és a hazelwoodi magyar közösség egyik, Sanyi bácsiként bemutatkozó vezetője fogadta. Sanyi bácsi 5 dollárt adott a fiatalembereknek hajvágásra és pár narancsot.

Sanyi bácsi Kovács Sándor volt, akit ragyogó kreol bőréről és fehéren csillogó mosolyáról Shine néven is ismertek. Első generációs bevándorló volt, akinek édesanyja, Szakács Ida fiatalon, tizenévesen jött Erdélyből, majd már Amerikában ment feleségül Sándor édesapjához, akit szintén Kovács Sándornak hívtak.

Sanyi bácsi tartotta a kapcsolatot az újonnan érkezett menekültekkel, akiket a város különböző pontjain lévő lakásokba és családokhoz költöztettek. A fiatalemberek gyorsan beilleszkedtek a magyar közösségbe, melynek tagjai Pittsburgh különböző részein éltek, illetve bekapcsolódtak a társasági életükbe is.

Arlene Kovacs és Endre először 1957 tavaszán találkozott egy táncmulatságon a coraopolisi magyar klubban. Arlene meglehetősen jól beszélt magyarul, mivel nagyanyjánál, Rachael Kanyarinál (később Egri, majd Matyko) nőtt fel, Duquesne-ban, akivel csak ezen a nyelven beszélt.

Arlene és Endre, Arlene végzős báljának napján, 1959–1960 körül
Forrás: családi fotóalbum

Arlene és Endre: a Magyar Klubból induló szerelmi történet

Endre és Arlene ezután a Magyar Klub táncos estjein találkoztak. Egyik este a hazelwoodi klubban Endre izgatottan mutatta be Arlene-t a karizmatikus Sanyi bácsinak, aki annak idején oly szívélyesen fogadta az új bevándorlókat. Kiderült, hogy Arlene elég jól ismeri Sanyi bácsit – tekintve, hogy az édesapja volt.

Arlene és Endre négy évig jártak együtt: Arlene még hátralévő középiskolai évei alatt és amíg az első állásában dolgozott a William Penn Associationnál (WPA), egy amerikai magyar segélyegyletnél. A WPA 1886-ban Verhovay Segélyegylet néven indult, tizenhárom magyar szénbányász alapította. Az volt a céljuk, hogy szociális támogató hálózatot hozzanak létre a bányákban és ipari környezetben dolgozó magyar bevándorlók számára.

Endre és Arlene 1961. június 3-án házasodtak össze a Johnston Avenue-i Első Magyar Református Templomban, majd nagyszabású, ünnepi fogadásra került sor a hazelwoodi Magyar Klubban.

Új gyökerek Beaver Fallsban: munka és családi élet

Házasságkötésük után Endre és Arlene a Pittsburghtól északra fekvő Beaver Fallsba költöztek. Endre és Joe (József) Fabri a Mayer porcelángyárban kapott állást. Egyre növekvő családjaikkal egy kétlakásos házban laktak, ahol legidősebb gyermekeik, Julia és Endre (Butch) Csooman, valamint Julia Fabri első éveiket töltötték.

A Mayer porcelángyárral szemben, a Third Avenue-n állt egy korábbi metodista templom, amelyet 1908-ban vásárolt meg egy magyar bevándorlóból álló csoport, és amely a közösség első református gyülekezete lett Beaver Fallsban. Endre és Arlene 1962-ben csatlakozott a gyülekezethez, és sok éven át aktív tagjai voltak a Third Avenue Calvin Reformed Church-nek, amely később Third Avenue Reformed Church néven volt ismert. Arlene nagyon szerette a gyerekeket; vasárnapi iskolai magyar foglalkozásokat, karácsonyi betlehemezést, valamint több más, a fiatalokat a gyülekezetbe bevonó tevékenységet szervezett. Férjével mindketten sok éven át főgondnokokként szolgáltak. Endrét 2008-ban a Krisztus Egyesült Egyháza Kálvin Zsinati Konferenciája példamutató egyházi tevékenységéért kitüntetésben részesítette.

Csomanék első házukat Beaver Falls egy másik városrészében vették meg, ahol Katalin, Joseph-fel és Louiszal bővült a család. 1975-ben felköltöztek a dombra, a Patterson Township nevű negyedbe, Endre és Arlene álmainak otthonába. A sárga téglaházban négy hálószoba, három fürdőszoba volt, és kertkapcsolatos alagsorral, valamint nagy verandával rendelkezett. Ez egy olyan családi fészek volt, ahol sok barát gyűlt össze. Az 1980-as években Endre az alagsorban egy teljes második konyhát is berendezett, ahol kora reggelként és hétvégén gyakran főzött magyaros ételeket,

valamint savanyúságot rakott el a három kertje egyikéből származó zöldségekből.

Endre büszke volt szakképesítésére, Joe Fabri mellett a Babcock & Wilcox (B & W) acélgyárban volt alkalmazásban, mindketten szerelőként dolgoztak az acélipar 1980-as évek végi hanyatlásáig. Miután munkanélkülivé váltak, Endre, Andre (András) és Joe saját szobafestő és kisebb átalakításokat végző vállalkozást alapított, hogy családjaikat a régió gazdasági gyengülésének nehéz időszakában is eltartsák.

Endre és Arlene aktívan részt vett az amerikai magyar közösség életében, és az 1970-es években az Amerikai Magyar Református Egyesület (angol rövidítésével HRFA) részmunkaidős biztosítási ügynökeivé váltak. Bejárták Pittsburgh környékét és a tágabb régiót, ahol biztosítási díjakat szedtek, és az amerikai magyar közösség tagjait látogatták.

Endrét ezután beválasztották a HRFA igazgatótanácsába. Sok ott töltött év után ugyanezen szervezet washingtoni székhelyű alelnökévé nevezték ki, ahol aztán nyolc évig dolgozott. Ezt követően a William Penn Association (WPA) egyik alelnökéként dolgozott Pittsburghben – ugyanott, ahol Arlene is dolgozott kapcsolatuk elején.

Mind a HRFA-nál, mind a WPA-nél Endre indította el a magyar piknikek hagyományát, először Ligonierben, majd Youngwoodban, a Penn Scenic View parkban. Az Endre által szervezett piknikek utolsó éveiben a résztvevők száma a becslések szerint ezer főnél is több volt. A piknikeken szalonnát sütöttek, hagyományos ételeket, például lángost, gulyást, lecsót és paprikás kenyeret készítettek. Sok barát és kolléga már napokkal korábban összegyűlt, hogy segítsen az előkészületekben. Endre nem hivatalos történészként is tevékenykedett, egyszer a magyar televízióban is nyilatkozott.

Csoman Endre egy piknik előkészületei közben, 2000 körül
Forrás: családi fotóalbum

Endre munkája lehetővé tette, hogy Arlene-nal együtt gyakran utazzanak Magyarországra, és hogy a kultúra és a nyelv iránti szeretetüket sok barátjukkal is megosszák útjaik után. Endrét 2006-ban a Pennsylvaniai Testvérsegítő Kongresszus az Év Testvérévé választotta. Egyik legnagyobb büszkesége az volt, amikor Magyarország Kormánya 2012. március 13-án a magyar Országházban rendezett ünnepségen a Magyar Érdemrend Középkeresztjével tüntette ki az Egyesült Államokban élő magyar közösségért végzett munkájáért.

Endrének és Arlene-nak öt gyermeke, öt unokája, három dédunokája és három mostohaunokája volt. Szerették a családjukat, és nagy örömmel tartottak ünnepi összejöveteleket, amelyeken gyakran hagyományos magyar ételek kerültek az asztalra.

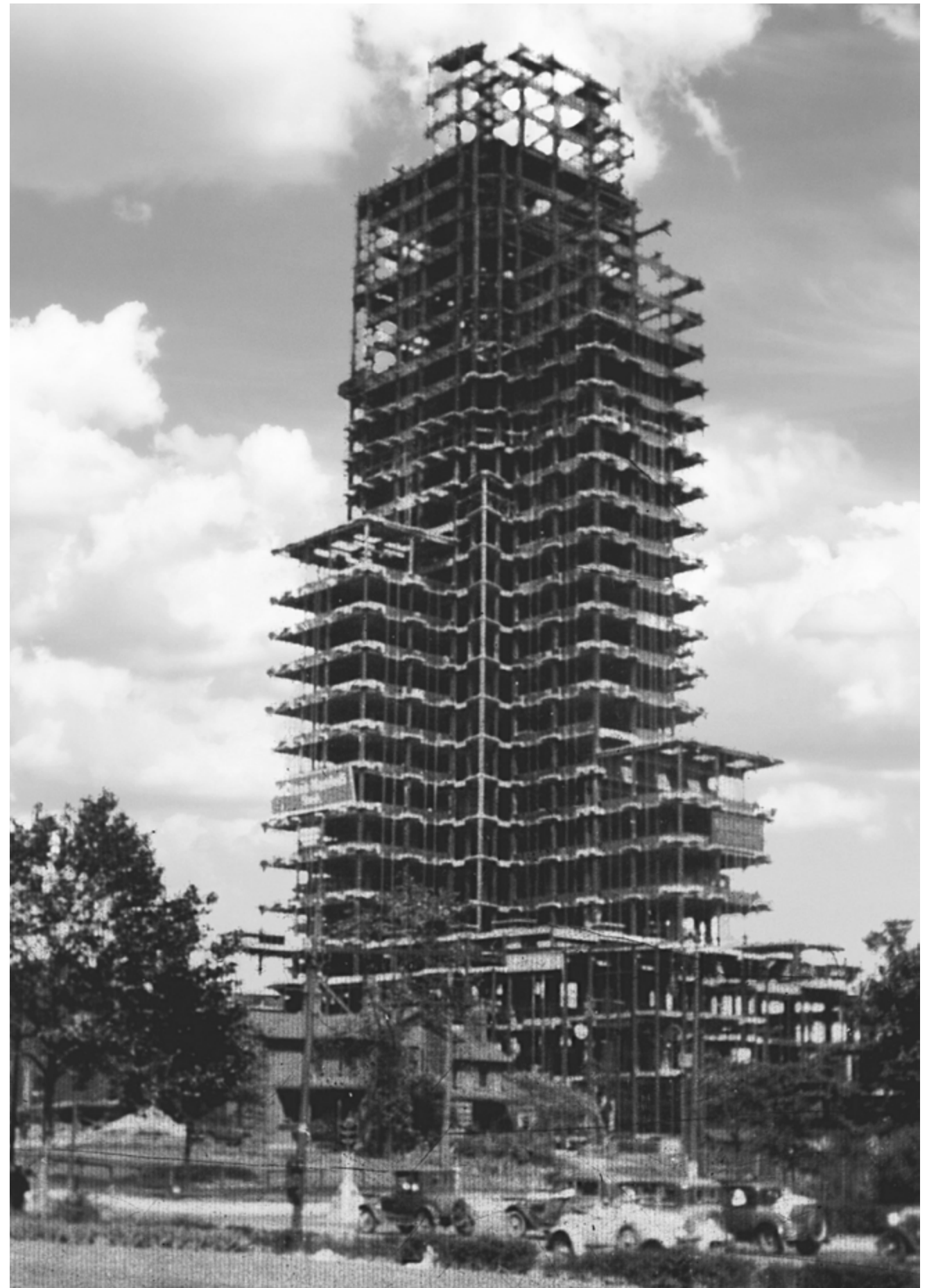
Visszatérés Szentdomonkosra: a magyar örökség ösvényén

Bár mindannyiunk gyermekeire és az unokáinkra is hatással voltak és vannak magyar gyökereink, én abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy tovább mélyíthettem kapcsolatomat a magyar kultúrával. Első generációs egyetemistaként egy nagy formátumú mentor, dr. Robert Donnorummo bátorítására a Pittsburghi Egyetemről az 1980-as évek végén Magyarországra utazhattam, és elkezdhettem magyarul tanulni. Ekkor találkoztam először magyarországi rokonaimmal is.

Bensőséges kapcsolatom alakult ki édesapám első unokatestvérével, Varga Margittal (Andre Spagina húgával). Azon a nyáron sokat bicikliztem Szentdomonkos főutcáján látogatóba igyekezve a többi rokonunkhoz, vagy amikor bevásárolni mentem a szomszéd faluban lévő kisboltba. Ahogy elkerekedtem a házak mellett, az idősebb asszonyok utánam kiabáltak: „Csomány Kati, hova mész?” Ezt a csodálatos nyári kalandot – apám falujának felfedezését, a sok, számomra új családtaggal való találkozást, valamint a magyar nyelvbe és kultúrába való belemerülést – a Pittsburghi Egyetem Nemzetiségi Termek és Interkulturális Csereprogramok (angol nevének rövidítése NRIEP) Magyar Szoba Bizottságának ösztöndíja tette lehetővé.

Az NRIEP az 1920-as évek végén indult, amikor az egyetem ikonikus Cathedral of Learning nevű létesítménye épült, és az egyetem felkereste a helyi nemzetiségi közösségeket, hogy felkérje őket adománygyűjtésre és a kulturális háttérüket bemutató szobák kialakítására.

Épül a Cathedral of Learning,
1920-as évek vége
*Forrás: Mary Elizabeth
Pallaye Kupcik felvétele*

Jelenleg harminc nemzetiségi és örökségi terem található az épületben, amelyek azon csoportok kultúráját és örökségét mutatják be, amelyek támogatták létrehozásukat. Emellett a NRIEP a Nemzetiségi és Örökségi Szoba Bizottságokon keresztül az egyetem regionális közösségek iránti folyamatos elkötelezettségét is képviseli. A bizottságok pénzügyi támogatást nyújtanak az egyetem diákjainak, hogy nyaranta külföldön szerezhessenek tapasztalatokat, valamint interkulturális programokat kínálnak az egyetem campusán.

A Magyarországon töltött nyár végén visszatértem a Pittsburghi Egyetemre, hogy magyar nyelvet tanuljak, és Kelet-Európával, különösen Magyarországgal kapcsolatos tanulmányaimra összpontosítsak. A diploma megszerzése után a budapesti amerikai nagykövetségen dolgoztam. Ez idő alatt hétvégenként rendszeresen el tudtam utazni Szentdomonkosra és a szomszédos Heves vármegyei falvakba. A követségen való munka, a hivatalos rendezvényeken való részvétel, az operába és színházba járás szöges ellentétben állt a faluban töltött időmmel, azzal, amikor Margit néninek segítettem a sütésben-főzésben, és amikor esténként bevaccolódtunk a saját kezűleg készített dunnája alá, hogy együtt nézzük a tévét.

Diákból vezető: magyar közösség és interkulturális kapcsolatok

Miután a követségi munkám véget ért, visszamentem a Pittsburghi Egyetem mesterképzésére. Ez idő alatt sok más amerikai–magyar és Magyarországról jött diákot megismertem, köztük Fenyvesi Annát, e kötet társszerkesztőjét, és létrehoztam egy magyar diákcsoportot is. Jól éreztük magunkat az együtt töltött idő alatt: vacsoráztunk, magyarul beszélgettünk, és egyszer elutaztunk Ellwood City Magyar Klubjának szüreti báljára is. Egy diáktársam, akit akkor még csak néhány hete ismertem, vitte el a csapat több tagját a bálba hosszú kombiján. Ez a srác Emil Nagengast volt, aki később a férjem

lett. Mester tanulmányaimat követően közel harminc évig az egyetemi nemzetközi oktatásban tevékenykedtem, a csereprogramokat és interkulturális tanulmányokat segítettém elő.

Most ismét a Pittsburghi Egyetemen dolgozom, immár a NRIEP igazgatójaként. A program küldetése a regionális etnikai közösségek történelmének megosztása inspiráló tereken és interkulturális tapasztalatokon keresztül. Hálás vagyok a lehetőségért, hogy egy ilyen érdekes helyi és globális kapcsolódási területen dolgozhatok. Ez a munka édesapám miatt különösen mély és személyes jelentőséggel bír számomra, hiszen ő volt az, aki meghozta azt a bátor döntést, hogy kivándorol az Egyesült Államokba.

A magyar örökség iránti szeretetemnek és megbecsülésémnek számos oldala van. Egy bevándorló család gyermekeként nagyra értékelem az emlékeimet és a hagyományainkat. Felmenőim kultúráját és nyelvét első kézből tapasztalhattam meg életem egy kulcsfontosságú időszakában. Büszke vagyok arra, hogy egy olyan nyelvet ismerhetek, amelyet nem sokan beszélnek, és amelynek gazdag irodalmi és zenei hagyományai vannak. Kulturális örökségem nagy része elválaszthatatlanul kapcsolódik a magyar ételekhez, és ahhoz, ahogyan a konyhakultúra generációkon átívelve összeköti az embereket egymással. Identitásom mélyen a kemény munka és az elszántság értékeiben gyökerezik. Úgy gondolom, hogy ez minden bevándorlóra igaz, de különösen arra vagyok büszke, hogy édesapám átadta nekem ezeket az értékeket.

*Szerző: Csoman Kati, Csoman Endre lánya
Huntingdon, Pennsylvania, 2024 júniusa
kcsoman@pitt.edu*

A Cathedral of Learning és a Magyar Szoba az épületben
Forrás: Hungarian Nationality Room

Menekülők – a Vidovich család hányattatott útja az Egyesült Államokig

Valószínűleg sosem keltette volna fel a családtörténet az érdeklődésünket, ha nem lett volna egy egészen különleges nagymamánk, aki 1914-es születésüként végigélhette Magyarország egész 20. századi történelmét, és akinek – mivel 2016-ban, 102 évesen halt meg – bőven volt lehetősége mesélni is róla. Történeteiben gyakran felbukkant a háborús hadirokkant „Feri bácsi”, szépséges felesége, „Lenke néni” és két jókedvű fiuk, „Tibi és Öcsi”. Aztán szép lassan rájöttünk, hogy a fiúk nagymamánk unokatestvérei voltak, Feri bácsi pedig az édesapjának a testvére. A történeteknek általában úgy lett végük, hogy „a háború végén elmenekültek, és valahol Amerikában vannak”. Nagymamánk halála után a fényképalbumok nézegetése ösztönzött arra, hogy utánajárjunk, mi is történt Vidovich Ferencel és családjával. Hosszas kutatás után bukkantunk rá Vidovich Tibor kisebbik lányára a közösségi médiában, felvettük vele a kapcsolatot, és nagy örömmünkre válaszolt. Az alábbi történetet nagymamánk és Vidovich Tibor lányának személyes visszaemlékezéseiből állítottuk össze, néhány pontos dátum meghatározásában segítettek az internetes archívumokban elérhető dokumentumok.

Háború és élet itthon, Magyarországon

A Vidovich család Kelet-Magyarország dzsentri családjai közé tartozott, amelynek tagjai részt vettek a 19. századi magyarországi közéletben, különböző hivatalokat vállaltak, majd a 20. század elején – megélhetést biztosító vagyon hiányában – különböző (orvosi, jogi, katonai) stúdiumokat folytattak, melyeket néha be is fejeztek. A család sem anyagi helyzetéből, sem mentalitásából adódóan nem tartozott a tipikus kivándorlók közé, a sors mégis úgy hozta, hogy az egyik ága a második világháború és hosszas hányattatás után, 1959-ben az Egyesült Államokban telepedett le. A történet Vidovich Ferencnél kezdődik,

aki 1892. január 23-án született Mándokon. Fiatalemberként részt vett az első világháborúban, és már rögtön az elején, 1914 decemberében a turovicei ütközetben kiemelkedett bátorságával és elmésségével, amiért később vitézi címet is kapott. Nem tudjuk, mikor ismerte meg Bittner Lenkét, de egy 1915-ös családi fotón már a menyasszonyával szerepel. Ferenc ezután még visszatért a keleti frontra, ahol a háború vége felé súlyosan megsebesült – a családi szájhagyomány szerint negyvenkét aknaszilánkot szedtek ki a testéből, és a fél tüdejét elveszítette. Hónapokat töltött a lemergi kórházban, és bár felépült, élete végéig fájdalmakkal

és mozgáskorlátozottsággal küszködött. Miután hazatért Magyarországra, feleségül vette Bittner Lenkét, és két fiuk született, Tibor 1919-ben, Ferenc pedig 1921-ben. A család egy ideig Csillaghegyen élt, ahol Vidovich Ferenc a sportéletet szervezte, majd visszatértek a családi fészeknek számító Nyíregyházára, ahol Ferenc modern csirkefarmot hozott létre, és bekapcsolódott a művészeti életbe is, ő maga tűzzománczott tárgyakat készített. Két fiuk közül Tibor Debrecenben szerzett jogi diplomát, az ifjabb Ferenc pedig a Ludovikán végzett, katonatiszt lett belőle.

Menekülés Magyarországról, hányattatás Európában és Dél-Amerikában

A második világháború idejéből kevés információnk van a családról: Tibor ifjú jogászként valamilyen jelentéktelen hivatalt töltött be, Ferenc pedig Kecskeméten állomásozott az egységével. A fronton – ismereteink szerint – egyikük sem járt. 1944 őszén azonban, amikor már a szovjet hadsereg erősen közeledett Nyíregyházához, a család döntő lépésre szánta el magát. Azt gondolhatnánk, hogy a dzsentri család a közelgő kommunista rezsim elől menekült – és ebben lehet is igazság. Az egyéni visszaemlékezésekből azonban úgy tűnik, hogy sokkal erősebb volt az idősebb Vidovich Ferenc abbéli félelme, hogy fiainak ugyanaz a sors jut, mint neki. Ezért a család 1944 őszén sok más honfitársukhoz hasonlóan Ausztria felé menekülve elhagyta az országot. Érdekesség, hogy végül a nagyszüleink Magyarországon maradtak, azonban dédapánk, Vidovich György a testvérével, Ferencel és annak családjával tartott. Nagymamánk 1944 októberében valahol egy budai benzinkútnál látta utoljára édesapját, nagybátyját és unokatestvéreit.

A Vidovich család a Debreceni Egyetem előtt Vidovich Tibor jogi doktori avatása után (Vidovich Tibor, Bittner Lenke, idősebb Vidovich Ferenc, ifj. Vidovich Ferenc)
Forrás: családi fotóalbum

A menekülés körülményeit csak nagyon hiányosan tudjuk rekonstruálni, mert senki nem él már abból a generációból, aki még emlékezne rá. Anyakönyvi kivonatokból, feljegyzésből tudjuk, hogy ifjabb Vidovich Ferenc még 1944-ben Kőszegen vette feleségül Kopniczky Máriát. Vidovich Tibor pedig Ausztriában ismerkedett meg egy pozsonyi születésű lánnyal, Biza Gertrúddal, akit aztán Ausztriában vett feleségül, feltehetően 1945-ben. Trudi többször mesélte lányainak, hogy a menekülés során minden ingóságukat, köztük értékes festményeket is elveszítettek. Egy alkalommal valamelyik folyóban úszva kellett menekülniük az üldözőik elől, de olyan sokáig, hogy Trudi lába már vérezni kezdett (valószínűleg megsérülhetett). A Biza család Salzburg közelében várta a háború végét és a politikai helyzet rendeződését. Majd Tibor feleségével és annak családjával Salzburg mellett maradt. Megint csak személyes visszaemlékezésekből tudjuk, hogy a család – mint akkoriban mindenki – részben a szovjet katonákkal való cserekereskedelemből (is) próbált megélni, a cserére szánt árut pedig a hegyekben rejtegették.

Az archívumok adatai alapján idősebb Vidovich Ferenc a feleségével, Lenkével, a kisebbik fiával, Ferencsel és annak feleségével, Máriával, illetve anyósával Bajorországba ment tovább, és egy időre Bad Kötztingben talált menedéket. 1946. március 5-én itt érte a családot az első veszteség: idősebb Vidovich Ferenc elhunyt szívrohamban, így nem érhetette meg unokái születését, pedig ifjabb Ferencnek és Tibornak is még ugyanabban az évben leánya született (1946 októberében, illetve decemberében).

1945 és 1949 között a család tagjai, kiegészülve Bittner Lenke testvéreivel, Ausztriában, Németországban és Franciaországban (Párizsban) éltek, miközben próbáltak valamelyik biztonságosnak vélt országtól bevándorlási engedélyt szerezni. Lenke egyik testvére az 1920-as években több dél-amerikai országban is szerencsét próbált, és az ott összegyűjtött pénzen megvásárolt boltjából élt Luxemburgban egészen a német megszállásig, amikor is a németek kisajátították az üzletét. Ezzel a családi háttérrel érthető, hogy végül a Vidovichok és a Bittnerek 1949. szeptember 23-án a Kergeulen nevű hajó fedélzetén Bordeaux-ból Rióba indultak, hogy az amerikai kontinensen kezdjenek új életet.

A hajó utaslistája alapján a család együtt utazott, bár Vidovich Tibor lányának visszaemlékezése szerint Lenke néni és az ifjabb Ferenc családja vándorolt ki elsőként Brazíliába, Tibor a feleségével és kislányával csak valamivel később követte őket. Valóban vannak olyan iratok is, amelyek arra utalnak, hogy Vidovich Tibor és családja csak 1950-ben hagyta el végleg Európát. Valószínű, hogy nagyon nehéz lehetett meghozni ezt a döntést, mert a Biza nagyszülők Ausztriában maradtak, és így gyakorlatilag végleg elszakadtak a lányuktól. Ausztriához egyébként is nagyon erősen kötődhetett a család, Tibor és Trudi lányai idilli helyként emlékeznek Salzburgra és a nagyszülői házra, amit többször meglátogattak. Úgy tűnik tehát, hogy a nagyszülők töltötték be a híd szerepét a régi és az új világ között.

Tibi és Trudi nem sokkal megismerkedésük után
Forrás: családi fotóalbum

A család igyekezett megvetni a lábát Brazíliában: mindkét Vidovich-fiú kétkezi munkát végzett, bár gyermekeik nem emlékeznek rá, hogy pontosan mi is volt az. Tibor bevándorlási kártyáján „építőipari munkás” megnevezés szerepel, Ferenc szakmája pedig gépszerező volt. 1953-ban a család tovább bővült: megszületett Tibor és Trudi második gyermeke. A tragédiák azonban továbbra sem kerülték el őket, 1958-ban Mária, Ferenc felesége fiatalon, harminckét éves korában meghalt rákban.

Otthonteremtés az USA-ban

Pontos információink nincsenek arról, hogy a család mennyire tudott alkalmazkodni a brazil életmódhoz, de Tibor és felesége tíz év után úgy döntött, hogy elhagyják Dél-Amerikát, és az Egyesült Államokba költöznek tovább. Tibor lányának visszaemlékezése alapján az édesapja sem a klímát, sem a munkáját nem szerette, ezért egyik unokatestvére, Zoltán közbenjárásával a Connecticut állambeli Stamfordba költöztek. Zoltán anyagilag is támogatta a családot, és szállást is biztosított nekik megérkezésükkor, nélküle tehát biztos nem valósult volna meg az amerikai álmom. Furcsa mód Zoltán vezetéknévére és a pontos családi kapcsolódására senki nem emlékszik. Pedig az első időszak nagyon nagy áldozatokat követelt mindkét féltől, mert egy viszonylag kis lakásban élt együtt a befogadó és a bevándorló család, ami néha konfliktusokhoz is vezetett.

Bár Tibort felesége bátorította a tanulásra, és hogy próbálja jogi ismereteit valahogy kamatoztatni, a család fenntartása sokkal égetőbb problémának bizonyult, így Tibor a Pitney Bowes-nál vállalt munkát gépkezelőként, Trudi pedig eladóként dolgozott a Gimbelnél, majd a JCD Penney-nél.

Tibor és Trudi lányai nagyon jó szívvel emlékeznek szüleikre és gyermekkorukra. A hányattatások ellenére szeretetteljes légkörben nőttek fel, és Tibor nemcsak lányainak, de azok barátainak is szervezett programokat, sok időt töltöttek együtt korcsolyázással, úszással, kirándulással.

A szülők otthon alapvetően magyarul beszéltek egymással, bár Trudi osztrák statisztikai lapján a szlovák szerepel első nyelvként, Tibor pedig magyar–német kétnyelvűként lett nyilvántartásba véve. Gyermekeik visszaemlékezése alapján mindketten jól beszéltek németül, sőt megtanultak franciául, portugálul és végül angolul is. A szülők tartották a kapcsolatot a többi családtaggal és a környezetükben élő magyarokkal is, a gyerekeik sok olyan összejevetelt fel tudnak idézni, amelyeken magyarok vettek részt. Tibornak mindkét lánya megtanult magyarul, a kisebbik azonban amerikai férjet választott, így nyelvtudása mára már inkább passzív, fia pedig már nem beszél a nyelvet. A nagyobbik lány kétszer házasodott, mindkétszer magyar párt választott magának, összesen három gyermeke született, és mindegyik beszél magyarul. Ebből a generációból is van még olyan fiatalember, akinek szintén magyar felesége van, és így gyakorlatilag a negyedik generációnak is tovább tudják adni a nyelvet. Tibor lányai és unokái szétszóródtak az Egyesült Államokban.

Ifjabb Vidovich Ferenc felesége elvesztése után újraházasodott, majd ő is áttelepült az Egyesült Államokba, testvére közvetlen szomszédságába, Stamfordba. Édesanyja, Lenke néni Rióban maradt a testvéreivel és azok családjával. Feltehetően az életkora miatt nem vállalt már egy újabb áttelepülést. A sors fintora, hogy annyi hányattatás legyőzése után egy szerencsétlen baleset okozta a halálát: a nyolcvan év körül járó Lenke néni a szó szoros értelmében

Vidovich Tibor és családja
Forrás: családi fotóalbum

elcsúszott egy banánhéjon az utcán, és olyan szerencsétlenül esett, hogy a fejét beütötte a járdába, és nem sokkal ezután meghalt. Ferenc lánya, Marianne szintén Rióban maradt, három gyermeke született, közülük egy lány jelenleg ugyancsak az Egyesült Államokban él.

A Vidovich család története nem klasszikus kivándorló történet, hiszen Amerika nem a csodás lehetőségek országaként jelenik meg a menekülők szemében, sőt, a Magyarországot elhagyó család

talán nem is Amerikába készült. Egyszerűen csak szerették volna valahol nyugalomban és biztonságban élni az életüket, és végül erre az Egyesült Államokban kaptak lehetőséget.

Szerzők: Lesznyák Márta, id. Vidovich Ferenc testvérének a dédunokája és Agnes Modugno (Vidovich), id. Vidovich Ferenc unokája Szeged és Stamford, Connecticut, 2024 augusztusa lesznyakm@t-online.hu

Végszó

Minden egy amerikás bejegyzéssel kezdődött... és bár maga a könyv itt véget ér, ez valójában csak a kezdet. Az itt bemutatott történetek nem zárulnak le, folytatódnak, ahogy a leszármazottak újabb nyomokra bukkannak és friss információkat találnak, amelyek kiegészítik vagy éppen új fényben láttatják a korábban megismert tényeket, eseményeket. A rokoni szálak újból összefonódnak, egymástól régóta elszakadt családtagok találják meg egymást, leveleznek, találkoznak, és közösen őrzik kivándorló ősük emlékét és hagyatékát.

Ez a könyv azonban nem csak a múlt felidézésére szolgál, hanem arra is, hogy a következő generációk is megismerhessék déd- és ükzüleik történetét, akik rengeteget áldoztak azért, hogy ma itt lehessünk. Ők voltak azok, akik elindultak az ismeretlenbe, hogy jobb életet teremtsenek maguknak és családjuknak. Az ő bátorságuk, kitartásuk és áldozataik révén válhatott valóra sok olyan álmom, amely az Óhazából az Újvilágba (és gyakran vissza is) vezető úton született.

A könyv segítségével reméljük, hogy minden olvasó átérzi a kivándorló generációk küzdelmeit és sikereit, és elismeréssel gondol vissza azokra az ősökre, akik két világ között hidat építettek. Ne feledjük, hogy az itt bemutatott férfiak és asszonyok csupán egy apró szeletét alkotják annak a sok százezer amerikás magyarnak, akiknek története még elmesélésre vár.

Két kivándorló
az Ellis Island-i mólón
Forrás: Kongresszusi Könyvtár ⁴¹

Hivatkozások

- Immigrant Landing Station, N.Y.; view of Ellis Island looking across water; paddle steamers WM. Fletcher & John E. Moore tied up at dock. Photograph. Retrieved from the Library of Congress, <www.loc.gov/item/2018654036/>
- Detroit Publishing Co., Publisher. Statue of Liberty, New York, N.Y. [Between 1900 and 1920] Photograph. Retrieved from the Library of Congress, <www.loc.gov/item/2016795971/>.
- Underwood & Underwood. Immigrants waiting to be transferred, Ellis Island. New York: Underwood & Underwood. Photograph. Retrieved from the Library of Congress, <www.loc.gov/item/97501083/>
- Levick, Edwin, photographer. Immigrants on an Atlantic Liner. Dec. 10. Photograph. Retrieved from the Library of Congress, <www.loc.gov/item/97501073/>
- Dr. Nagy Dezső: Az amerikai magyarok folklórja, 23. old. Folklór Archívum, Szerkesztő: Hoppál Mihály, MTA Néprajzi Kutató Csoport, Budapest, 1978
- Detroit Publishing Co., Copyright Claimant, and Publisher Detroit Publishing Co. Ellis Island and Harbor, New York. [Cbetween 1900 and 1920] Photograph. Retrieved from the Library of Congress, <www.loc.gov/item/2016812465/>
- Imrefi (Vachot Imre), A magyar menekültek Törökországban, Ismeretlen adatok az 1849-ki emigratio történetéhez, (Pest, 1850), 140. A házasságról szintén ír: Egressy Gábor törökorsz. naplója. 50. old. <https://mek.oszk.hu/04000/04062/04062.htm>, elérés 2024.04.21.
- Hegyesi Márton, Biharvármegye 1848-49-ben, (Nagyvárad: Hügel Ny., 1885), 241. old.
- “New Orleans. Migration Records 1820–1902”, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-95V3-9Z7?view=index&action=view>, elérés 2024.04.21.
- László Károly: Naplo-töredék az 1849-iki menekülteket, internáltakat, különösen Kossuthot és környezetét illetőleg. Második rész. Az Egyesült-Államok, (Budapest, 1887), 211. old.
- "Iowa, County Marriages, 1838-1934", 2024.03.18., <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:XJHF-NLS>
- Politikai Ujdonságok, 1858-06-24, 4. évfolyam, 25. szám, 1.old.
- Bozóky Alajos, A Nagyvárad királyi Akadémia százados múltja 1788-1888-ig, (Budapest: Egyetemi Ny., 1889), 268.
- Wilhelmine hazatért Magyarországra, 1877 februárjában Pozsonyban, Baróthy feleségeként hunyt el. Barothy Krohe Wilhelmine gyászjelentése, <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/333671#>, elérés: 2024.04.21
- Hamburg Passenger Lists, 1850-1934, <https://www.ancestry.com/discoveryui-content/view/5586580:1068>, elérés: 2024.04.21.
- Baróthy László, „Amerikai aratógépek”, Gazdasági Lapok 14, 46, (1862. november 16.): 771–772.old
- Fővárosi Lapok, 2. évfolyam, 153. szám, (1865. július 7.), 582.old.
- Familysearch.org: Gyászjelentések, 1840-1990 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-X3CS-V4F?i=617&cc=1542666&cat=1246611> elérés: 2024.04.21
- Vasváry Ödön, Lincoln magyar hősei. Magyarok az amerikai polgárháborúban 1861--1865, (The Hungarian Reformed Federation of America : Washington, D. C.), 1939, 121. old.
- Eszteendő, 1918-11-01, 1. évfolyam 11. szám; 147. Chicago Tribune, 1918-02-03, 10.old.
- Képes Pesti Hírlap: a Pesti Hírlap melléklete, 1929-07-07, 51. évfolyam 150. szám, 2.old.
- Amerikai Magyar Népszava, 1929-08-30, 30. évfolyam 241. szám, 1.old.
- Pursell, Weimer, Artist. Chicago world's fair. A century of progress, -1933 / Weimer Pursell. [Chicago: Neely Printing Co] Photograph. Retrieved from the Library of Congress, <www.loc.gov/item/2004665785/>
- Keystone View Company. Buckingham Fountain Grant Park, Chicago. [Meadville, Pa. ; New York, N.Y. ; Chicago, Ill. ; London, Eng.: Keystone View Company, Manufacturers and Publishers] Photograph. Retrieved from the Library of Congress, <www.loc.gov/item/2018648999/>
- Detroit Publishing Co., Copyright Claimant, and Publisher Detroit Publishing Co. Baltimore, Md., from Federal Hall i.e. Hill. [Between 1900 and 1906] Photograph. Retrieved from the Library of Congress, <www.loc.gov/item/2016794757/>
- Detroit Publishing Co., Publisher, photographer by Johnston, J. S. S.S. Pennsylvania. [Between 1896 and 1900] Photograph. Retrieved from the Library of Congress, <www.loc.gov/item/2016805781/>
- Detroit Publishing Co., Copyright Claimant, and Publisher Detroit Publishing Co. Euclid and Superior streets i.e. avenues, Cleveland, Ohio. [Cbetween 1910 and 1920] Photograph. Retrieved from the Library of Congress, <www.loc.gov/item/2016815701/>
- IMMIGRANT SHIP, 1919 Italian immigrants on board a ship arriving at Ellis Island, New York City. Photograph, 1919. Granger, NYC.
- VÁRDY BÉLA Magyar tömeghalál a századelőn Amerika érckohóiban és szénbányáiban
- Balogh Balázs: Vázlat a Nyugat-Pennsylvania-i magyar közösségek társadalmáról
- American Iron and Steel Manufacturing Co's "Central Works," Lebanon, PA. Lebanon, PA: L. G. Harpel. Photograph. Retrieved from the Library of Congress, <www.loc.gov/item/2013646255/>
- Horpel, L. G., Copyright Claimant. Lebanon, Pa. Photograph. Retrieved from the Library of Congress, <www.loc.gov/item/2007661494/>
- The Miriam and Ira D. Wallach Division of Art, Prints and Photographs: Photography Collection, The New York Public Library. "The pens at Ellis Island, Registry Room (or Great Hall). These people have passed the first mental inspection." The New York Public Library Digital Collections. 1902 - 1913. <https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47da-d778-a3d9-e040-e00a18064a99>
- Detroit Publishing Co., Copyright Claimant, and Publisher Detroit Publishing Co. Toledo, Ohio. [Cbetween 1900 and 1910] Photograph. Retrieved from the Library of Congress, <www.loc.gov/item/2016814901/>
- Geo. R. Lawrence Co., Copyright Claimant. Akron Works, Akron, Ohio. Photograph. Retrieved from the Library of Congress, <www.loc.gov/item/2007663912/>
- For Bread with Butter: The Life-Worlds of East Central Europeans in Johnstown, Pennsylvania, 1890–1940, by Ewa Morawska, Cambridge University Press, 1985.
- New Brighton, PA. Photograph. Retrieved from the Library of Congress, <www.loc.gov/item/2024692536/>
- Burns Hospital in Cuero, TX. Source: By Boston Public Library - Burns Hospital, Cuero, Texas, CC BY 2.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=33938112>
- <https://uk.forceswarrecords.com/image/29020469/these-boeing-b-17-flying-fortresses-of-the-15th-air-force-leave-the-szob-railroad-bridge-n-budapest-?terms=hungary,17,b,17s>
- Blinken OSA Archivum: Magyar menekültek 1956-ban, <https://www.menekultek1956.org/>
- Underwood & Underwood, photographer. Two Emigrants on the Seashore. Photograph. Retrieved from the Library of Congress, <www.loc.gov/item/2012646354/>

„Az Óhazából az Újvilágba: A személyes történelem nyomában” című kötet nem mindennapi történelmi felfedezőútra hívja olvasóit: a jobb élet reményében Amerikába induló (és esetenként onnan hazatérő) magyar bevándorlók életét követi. A kötet szívhez szóló elbeszéléseken és családi fotóalbumokból származó fényképeken keresztül örökíti meg útjuk részleteit, a kihívásokat, amelyekkel szembe találták magukat, és az új életet, amelyet felépítettek maguknak és családjuknak. A történetek bemutatják a hazatérő és a kint maradó magyar kivándorlók és leszármazottaik életét, rávilágítva arra, hogy egyetlen döntés hogyan határozhatja meg generációk sorsát; összekötve múltat és jelent az óceán mindkét partján.

